

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Випуск 4, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Сверлюк Ярослав Васильович, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Аніщенко Вікторія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін, Пенітенціарна академія України, Україна

Березовська Людмила Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Буцjak Вікторія Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Грібінченко Юлія Олександрівна, доктор мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії музики та музичної етнографії, Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, Україна

Джус Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти та інноваційних технологій, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Кіндратюк Богдан Дмитрович, доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика педагогічного факультету, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Клепар Марія Василівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Крижановська Тетяна Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Крусь Оксана Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Кьон Наталя Георгіївна, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри вокально-хорової підготовки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Україна

Лупаренко Світлана Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Обух Людмила Василівна, доктор мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри естрадно-вокального мистецтва, ЗВО «Університет Короля Данила», Україна

Обух Людмила Василівна, доктор мистецтвознавства, доцент, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Потапчук Тетяна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Пріма Дмитро Анатолійович, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Прокопчук Вікторія Ігорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри гри на музичних інструментах, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Реда Яціне (Reda Jasunė), доктор соціальних наук (освіта), доцент, Університет Клайпеди (Klaipėda University), Литва

Сверлюк Лілія Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри вокально-хорового мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Ужинський Михайло Юрійович, кандидат мистецтвознавства, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Цюлюпа Наталія Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри естрадної музики, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Засновано у 2022 році. Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1742 від 23.05.2024 року.

Ідентифікатор медіа: R30-04137.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (вул. Степана Бандери, буд. 12, м. Рівне, 33028, rectorat@rshu.edu.ua, тел. (0362) 63-62-09)

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, італійська, литовська, іспанська, болгарська.

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Затверджено до друку та поширення через мережу інтернет відповідно до рішення Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол від 27.12.2024 р. № 12).

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Фахова реєстрація (категорія «Б»):

Наказ МОН України № 220 від 21.02.2024. (спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки, 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)).

Офіційний сайт видання:
<https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/art>

ЗМІСТ

<i>Аніщенко В. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ	7
<i>Бей І. Ю.</i> ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ.....	12
<i>Ван Яньлі</i> СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ.....	17
<i>Гатеж Н. В.</i> РОЗГЛЯД СТРУКТУРИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ НА ЗНЯТТЯХ З ПСИХОЛОГІЇ ТВОРЧОСТІ.....	22
<i>Денисюк М. С.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В КОМАНДІ.....	27
<i>Мірошніченко В. І., Левицька Л. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПІДЛІТКАМИ.....	32
<i>Левченко Я. Е., Собченко Т. М.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ КНР: ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	37
<i>Ликтей Б. В.</i> МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА ОРКЕСТРУ.....	43
<i>Лі Цяньє</i> РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	48
<i>Лію Лібоа</i> НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКО-ПЛАСТИЧНИХ УМІНЬ ПІАНІСТА У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ	53
<i>Мачинський Н. О.</i> ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ГЕРОЇВ ОСОБИСТОСТІ.....	60
<i>Мельничук С. Ф.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЛІ ТА МІСЦЯ МУЗИКИ У ФОКУСІ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ.....	65
<i>Мимрик М. Р.</i> ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	70
<i>Осадченко І. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.....	79
<i>Потапчук Т. В.</i> ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПОЛІТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖАХ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	87
<i>Пустова С. О.</i> ВІДВІДУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ОСВІТНІЙ ЗАХІД ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ.....	94
<i>Савицька І. М.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ УНІВЕРСИТЕТІВ НАУК ПРО ЖИТТЯ.....	99

Сіончук О. В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ В УМОВАХ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ105

Степанова Н. М.

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ГНУЧКА НАВИЧКА
В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....111

Харитон І. М.

ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА МУЗИКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я117

Хунмін Ван

ПОЛІТЕХНІЧНІ КОЛЕДЖІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....123

CONTENTS

<i>Anishchenko V.</i> USE OF COACHING TECHNOLOGIES IN TRAINING OF PENITENTIARY PERSONNEL.....	7
<i>Bei I.</i> FORMING THE AESTHETIC COMPENENCE OF FUTURE JOURNALISTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A PROFESSIONAL COLLEGE.....	12
<i>Wang Yanli</i> STRUCTURAL FEATURES OF THE FORMATION OF ENSEMBLE SINGING SKILLS OF STUDENTS OF ART FACULTIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING.....	17
<i>Hatezh N.</i> CONSIDERATION OF THE STRUCTURE OF CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY ON A CONSPIRACY FROM THE PSYCHOLOGY OF CREATIVITY.....	22
<i>Denysiuk M.</i> FOREIGN EXPERIENCE IN TRAINING PROSPECTIVE TEACHERS TO WORK IN A TEAM.....	27
<i>Miroshnichenko V., Levytska L.</i> PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES FOR SOCIAL INTERACTION WITH TEENAGERS.....	32
<i>Levchenko Ya., Sobchenko T.</i> MODERN TRENDS IN ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION IN PR CHINA: TRAINING OF FINE ARTS TEACHERS.....	37
<i>Lyktei B.</i> INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF IN FUTURE ORCHESTRA CONDUCTOR.....	43
<i>Li Qianye</i> DEVELOPLENT OF UNIVERSITY STUDENTS' COGNITIVE ABILITIES AND COGNITIVE ACTIVITY.....	48
<i>Liu Liboya</i> SCIENTIFIC APPROACHES TO THE FORMATION OF A PIANIST'S PERFORMING AND PLASTIC SKILLS IN THE PROCESS OF INSTRUMENTAL TRAINING.....	53
<i>Machynskyi N.</i> HISTORICAL AND GENETIC GENERALISATION OF IDEAS OF FORMATION OF VALUES ATTITUDE TO NATIONAL HEROES.....	60
<i>Melnychuk S.</i> FEATURES OF THE ROLE AND PLACE OF MUSIC IN THE FOCUS OF MODERN CULTURE TRENDS.....	65
<i>Mymryk M.</i> PRINCIPLES OF FORMATION OF MUSICAL AND PERFORMING COMMUNICATIVE SKILLS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	70
<i>Osadchenko I.</i> FEATURES OF FORMING AN INCLUSIVE CULTURE OF FUTURE SOCIAL WORKERS USING ART THERAPY.....	79
<i>Potapchuk T.</i> PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN POLYTECHNIC COLLEGES OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	87
<i>Pustova S.</i> VISIT TO NATURE PROTECTION AREAS AS AN EDUCATIONAL EVENT FOR THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL VALUES OF STUDENTS.....	94
<i>Savytska I.</i> PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES FOR SOCIAL INTERACTION WITH TEENAGERS.....	99

Sionchuk O.

CHANGES IN THE REPERTOIRE OF BRASS BANDS AFTER THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA AS AN IMPORTANT FACTOR IN PRESERVING UKRAINIAN IDENTITY.....	105
---	-----

Stepanova N.

CREATIVITY AS A FLEXIBLE SKILL IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS.....	111
--	-----

Kharyton I.

THE ONTOLOGICAL BASIS OF UKRAINIAN ORTHODOX MUSIC.....	117
--	-----

Hongming Wang

POLYTECHNIC COLLEGES IN THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	123
---	-----

УДК 378.147-027.1:343.83

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-1>

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Аніщенко Вікторія Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України
ORCID ID: 0000-0002-5062-3789
e-mail: oceansoulvik111@gmail.com

Виклики сьогодення, що пов'язані зі змінами в сфері вищої освіти, а також реформуванням Державної кримінально-виконавчої системи, вимагають вдосконалення професійної підготовки пенітенціарного персоналу України.

Мета статті – розкрити особливості використання технології освітнього коучингу у формуванні професійної компетентності пенітенціарного персоналу та його готовності до виконання службово-професійної діяльності.

Методологія базується на сучасних положеннях педагогічної науки, психології, застосуванні методів спостереження, опису, узагальнення, ситуаційного аналізу та оцінки, що відображає взаємозв'язок методологічних підходів щодо вивчення процесу підготовки пенітенціарного персоналу.

Наукова новизна. Виконані дослідження дозволили виявити основні підходи щодо застосування коучинг-технологій для формування професійної компетентності та готовності пенітенціарного персоналу до виконання різних видів службової діяльності.

Висновки. У статті обґрунтовано застосування коучингових технологій як сучасного інструменту підготовки пенітенціарного персоналу. Результати дослідження дозволили зробити висновки, що застосування коучинг-технологій забезпечує інноваційний науково-методичний супровід фахівців-пенітенціаристів під час процесу здобуття освіти, набуття необхідних компетенцій, підвищення кваліфікації, а також є дієвою технологією розвитку потенціалу особистості фахівця-пенітенціариста та мотивації щодо вдосконалення професійної компетентності протягом життя.

Ключові слова: коучинг, коучингові технології, компетенції, пенітенціарний персонал, професійна компетентність.

USE OF COACHING TECHNOLOGIES IN TRAINING OF PENITENTIARY PERSONNEL

Viktoriia Anishchenko

Penitentiary Academy of Ukraine

The current challenges associated with changes in the field of higher education, as well as the reform of the State Penal System, require the improvement of professional training of penitentiary personnel of Ukraine.

The purpose of the article is to reveal the features of the use of educational coaching technologies in the formation of the professional competence of the penitentiary staff and its readiness to perform official and professional activities.

The methodology is based on the modern principles of pedagogical science, psychology, the use of observation methods, description, generalization, situational analysis and evaluation, reflecting the relationship of methodological approaches to studying the process of training penitentiary personnel.

Scientific innovation. Previous studies had revealed the main approaches to using coaching technologies for the formation of professional competence and readiness of penitentiary personnel to perform various types of service activities.

Conclusions. The article substantiates the use of coaching technologies as a modern tool for training penitentiary personnel.

The results of the study allowed to make conclusions that the use of coaching technology provides innovative scientific and methodological support for penitentiary specialists during the process of obtaining education, acquiring the necessary competencies, advanced training, and is also an effective technology for developing the potential of the personality of a penitentiary specialist and motivation to improve professional competence throughout life.

Key words: coaching, coaching technologies, competencies, penitentiary staff, professional competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реформування вищої освіти викликано новими реаліями інформатизації та цифровізації, інноваційності всіх напрямів науки, зміною вимог до фахових компетентностей фахівців різних сфер професійної діяльності, в тому числі й пенітенціарної. Це сприяло перегляду: 1) ініціації аналізу існуючих і майбутніх освітніх систем підготовки фахівців, особливо для тих професійних сфер, що пов'язані з питаннями забезпечення охорони правопорядку та безпеки суспільства; 2) підходів навчання в професійній педагогіці, що спрямована на підготовку фахівців нової формації, які мають володіти сучасною професійною компетентністю та бути готовими до виконання різних видів професійної діяльності в правоохоронній сфері. Сьогодні це означає швидкий перегляд та перехід від усталених традицій професійної педагогіки до нових інтеграційних концепцій та стратегій, що базуються на максимальному розкритті та розвитку потенціалу фахівця-пенітенціариста з використанням принципів інноваційно-андрологічного підходу, тобто розвитку та підтримки потенціалу особистості протягом життя.

Однією з освітніх технологій, що змістовно й методологічно забезпечує фахівцям правоохоронної сфери можливість формування, оновлення, розвиток сучасних професійних компетенцій, підвищення рівня власного потенціалу готовності діяти в різних, в тому числі надзвичайних, ситуаціях у професійному середовищі, є коучинг.

Актуальність та аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти сутності коучингу як педагогічної технології та її окремих інструментальних методів науково-методичного супроводу розвитку фахівця як особистості й професіонала досліджували В. Аніщенко [1], Т. Борова [2], Н. Горук [3], В. Доценко [4], О. Нежинська [5], Г. Поберезька [6], С. Романова [7], О. Рудницьких [8], В. Сидоренко [9], Ю. Сурмяк [10], А. Таргоній [11] та інші. Цінність цих досліджень полягає в тому, що вони є доказовою базою щодо феномену коучингу як навчального інструменту, який впевнено перекочував із комерційних тренінгових програм в освітній простір [1]. Однак, досліджень щодо використання коучингу для формування професійної компетентності пенітенціарного персоналу на теперішній час майже відсутні, що вказує на актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження у сфері формування, підвищення професійної компетентності та готовності пенітенціарного персоналу до виконання службово-професійної діяльності підтверджують необхідність використання нових технологій та інструментів в підготовці пенітенціарного пер-

соналу, особливо формуванню професійно-важливих якостей та компетенцій, володіння якими б дозволяли швидко вирішувати завдання різної складності, що пов'язані з сучасними викликами і змінами у Державній кримінально-виконавчій системі України (далі – ДКВС). Високий рівень складності професійної діяльності та відповідальності персоналу ДКВС України за свої дії обумовлює не тільки наявність високого рівня кваліфікації працівників установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів пробачії, таборів для військовополонених, але й вимагає від них спроможності бути психологічно стійкими до змін умов несення служби та виконання поставлених завдань. Зрозуміло, що чим краще сформовані зазначені показники у пенітенціарного персоналу, тим ефективніше буде їх професійна діяльність, наприклад: результати ресоціалізації осіб, які перебувають у конфлікті з законом та знаходяться в місцях несвободи; зменшення зниження ризику вчинення особами, які відбули покарання або пройшли пробачіні програми (суб'єктами пробачії) повторних злочинів; зниження емоційного вигорання персоналу, підвищення вмотивованості до якісного виконання своїх службових обов'язків, ін.

На сьогодні актуальність питання підготовки пенітенціарного персоналу лежить на поверхні всіх тих викликів, що постали у зв'язку з реформуванням державної кримінально-виконавчої системи, а також війною, яка триває на території України через вторгнення рф. Застосування методів спостереження, опису (емпіричний); узагальнення, ситуаційний аналіз та оцінка стану системи підготовки та підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу в Україні дало змогу виокремити основні фактори, що мають суттєвий вплив на якість та можливості навчання здобувачів вищої освіти за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність», слухачів, які проходять підвищення кваліфікації на базі Пенітенціарної академії України (єдиного закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який готує фахівців для Державної кримінально-виконавчої системи України). За результатами комплексного аналізу до найвпливовіших факторів треба віднести такі, як:

- психоемоційні – стрес через воєнні дії (постійні повітряні тривоги, обстріли, втрати рідних та близьких, обмеження в пересуванні тощо), емоційну нестабільність, підвищену тривожність, зниження рівня ресурсного (психічного, біоенергетичного, мотиваційного) потенціалу та ін.;

- організаційні – зміна форми навчання, перехід на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови менеджменту освітнього процесу через повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність або неякісний сигнал інтернету,

а також необхідність швидкого опанування навичок володіння інформаційно-комунікативними технологіями, спеціалізованими платформами та програмами, в тому числі цифровими навичками;

- технічні (матеріально-технічні) – необхідність оновлення засобів технічного забезпечення, створення нових каналів для комунікації (електронної пошти, відеоконференцій, віртуальних платформ для спілкування, відтворення спільної роботи всіх учасників освітнього процесу), а також засобів підтримки електроживлення та забезпечення роботи інтернет-мереж і безпеки інформаційних корпоративних каналів;

- комунікативні під час навчання в онлайн-форматі – обмеженість у безпосередньої взаємодії в системі «викладач – здобувач вищої освіти/особа, яка проходить підвищення кваліфікації»; зміна властивостей комунікації через її багатоцільові характеристики, складнощі прояву невербальних сигналів, відсутність соціальної взаємодії, що може позбавити здобувачів вищої освіти можливості якісно обмінюватися ідеями, дискутувати та взаємодіяти між собою тощо.

Одним із інструментів, що дозволяє м'яко пройти процес адаптації до змінених умов відтворення освітнього процесу для всіх його учасників, а також педагогічної діяльності, на наш погляд, є коучинг.

В загальному розумінні коучинг – це вид індивідуальної підтримки людей, які ставлять своїм завданням професійне та особистісне зростання, підвищення особистісної ефективності; метод спрямований на допомогу в досягненні цілей та вирішення різного роду проблем в будь-яких сферах життєдіяльності: бізнесі, кар'єрі, освіті, побудові безбар'єрного комунікативного простору, міжособистісному спілкуванні в професійному та побутовому середовищі.

В широкому аспекті коучинг – це така форма консультативної підтримки, яка допомагає людині досягати важливих для неї цілей в оптимальний проміжок часу шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку своїх здібностей, покращення певних особистісних та професійних якостей, формування нових вмінь і навичок. Якщо більш вузько визначити коучинг, то це процес виявлення цілей людини, знаходження та відпрацювання оптимальних шляхів їх досягнення.

Педагогічний коучинг – тривале співробітництво учасників освітнього процесу, яке допомагає досягнути високих результатів у процесі професійної підготовки, а саме формування професійної компетентності та готовності до виконання комплексних, складних службових та службово-професійних завдань.

Педагогічний коучинг в умовах закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання передбачає наступне:

- системний супровід курсанта, студента, слухача – учасників освітнього процесу, що спрямований на ефективне досягнення значимих для них цілей у певний проміжок часу, в результаті чого відпрацьовується гнучкість та адаптивність до змін (умов та факторів, що впливають на процес здобуття освіти, набуття вмінь та навичок, необхідних для задоволення певних потреб, виконання певних завдань, обґрунтування своїх подальших планів не тільки в професійному середовищі, але й у різних сферах життєдіяльності в цілому);

- комунікативне співробітництво, що базується на принципі партнерства, яке допомагає досягати вагомих результатів на шляху досягнення цілей;

- непервинний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату;

- систему взаємодії з викладачем-коучем, із самим собою, з оточуючим світом;

- технологію, що дозволяє переміститися із зони проблеми в зону ефективного рішення, що базується на прийнятті важливих особистісних переконань та мотивації;

- засіб впливу, допомоги учаснику/ці освітнього процесу в пошуку його/її особистісних рішень в будь-якій складній для нього ситуації;

- модель взаємодії суб'єктів, завдяки якій коуч-викладач підвищує рівень мотивації та відповідальності, як у себе, так і у учасників освітнього процесу: «вчиться сам і навчає інших»;

- особливе підтримуюче відношення до учасників освітнього процесу, відповідно до якого, вони самі досягають своїх цілей, самі вирішують проблеми, реалізуючи особистісні здібності та можливості;

- вид індивідуальної підтримки особистості, основним завданням якої є професійне та особистісне зростання, підвищення персональної ефективності.

Педагогічний коучинг поки що недостатньо застосовується в підготовці фахівців правоохоронної сфери, однак показує високу ефективність на практиці, про що свідчать результати опитування тих учасників освітнього процесу, які під час відвідування семінарських та практичних занять відчували вплив власне стандартизованих та апробованих процедур, моделей і технологій самоактуалізації, а також мали можливість пройти індивідуальні серії коуч-сесій із викладачем-коучем у межах роботи коучингового клубу «Лідер» при кафедрі педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України (таблиця 1).

Серед коучингових технологій, які були задіяні під час навчання та проведення індивідуальних коуч-сесій для фахівців-пенітенціаріїв, можна виділити такі, як: модель постановки ефективних цілей SMART/SMARTER, модель GROW, «Колесо балансу» – візуальна методика самоаналізу, тех-

ніка (метод) Уолта Діснея, SWOT-аналіз, технологія «Вікно Джохарі», метод «воронки запитань», техніка «картезіанських запитань» – спосіб ухвалення правильних рішень, використання метафор і метафоричних асоціативних карт, методи «Рефлексії задоволеності просуванням до мети «від 1-го до 10-ти» та «Лінія часу», інші.

Коучингові технології передбачають певний алгоритм застосування, що включає в себе такі етапи, як: встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем та курсантом (студентом, слухачем), спільне визначення завдань для досягнення конкретної цілі, дослідження поточної ситуації (проблеми), визначення внутрішніх та зовнішніх бар'єрів (конфліктів) з метою подолання складностей на шляху до результату, розробка та аналіз можливостей для подолання труднощів в процесі вирішення проблеми, вибір конкретного алгоритму і складання плану дій, встановлення домовленостей про те, що конкретно має бути зроблено до певного терміну часу. Окрім застосування коучингових технологій в процесі вивчення певних дисциплін та індивідуальних коуч-сесій викладачі кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України, виконуючи роль коуча, залучають учасників освітнього процесу до інноваційної проєктної діяльності (розробки освітніх проєктів, в тому числі грантових ((побудови безбар'єрного освітнього простору; вдосконалення електронної комунікації для забезпечення якості навчання та ін.)), наукових досліджень і представлення результатів на конференціях, форумах, круглих столах та інших науково-практичних заходах, написання й друк

наукових тез доповідей та статей; соціально-значимих проєктів для молоді (розвитку молодіжної політики, соціальної згуртованості молоді в громаді, розвиток демократичних ініціатив молодих і активних людей та ін.).

Висновки. Коучингові технології як інструмент дозволяє: 1) викладачам: створити дієві педагогічні умови для підготовки фахівців-пенітенціаристів; побудувати систему педагогічної підтримки здобувачів вищої освіти та осіб, які проходять підвищення кваліфікації; суттєво покращити взаємовідносини в системі «викладач – здобувач вищої освіти/особа, яка проходить підвищення кваліфікації» та вивести їх на новий рівень міжособистісної взаємодії на основі зацікавленості та співробітництва; 2) здобувачам вищої освіти м'яко й усвідомлено пройти шлях формування особистої професійної компетентності або вдосконалити її; чітко визначити свої цінності й цілі, виставити орієнтири для подальшого вдосконалення своїх професійних та особистісних якостей, які знадобляться для виконання службово-професійних обов'язків, а також для можливості своєчасно коригувати свій адаптаційний та психоемоційний потенціал, навіть в надзвичайних, в тому числі екстремальних ситуаціях.

В цілому, реалізація принципів коучингу в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання сприяє з одного боку на подолання, перш за все, емоційних коливань всіх учасників освітнього процесу, підвищенню адаптаційного потенціалу та потенціалу резильєнтності, покращенню мотивації курсантів, студентів, слухачів, що дозволяє їм долати труднощі, які пов'язані зі зміною

Таблиця 1

Результати аналізу впливу на особистісні та професійні якості фахівців-пенітенціаристів, для яких під час навчання в семінарські та практичні заняття були включені методи коучингу

Важливі якості	Експериментальна група, бал	Контрольна група, бал
Вмотивованість до навчання	4,3	3,5
Впевненість у власних силах	4,7	3,9
Професійний так та емоційна стійкість	4,2	3,3
Відповідальність, чесність і нетерпимість до корупційної поведінки	4,8	3,9
Дисциплінованість та працездатність	4,7	3,9
Вміння працювати в команді	4,8	3,3
Вміння випрацювати та приймати рішення	4,3	3,4
Поважливе ставлення до всіх категорій осіб	4,9	3,8
Комунікативні здібності	4,7	3,4
Організаційні здібності	4,5	3,7
Навички діяти в надзвичайних, в т.ч. екстремальних ситуаціях	4,6	3,5
Вміння планувати час (навички тайм-менеджменту)	4,4	3,4
Візуалізація цілей, цінностей	4,7	3,6
Рефлексія задоволеності своїми успіхами	4,8	3,7

умов навчання або проходження підвищення кваліфікації, збалансованості ресурсного стану, забезпечує виражений рух до своїх цілей в подальшій професійній діяльності та в цілому в житті, а з іншого боку – дозволяє закладу вищої освіти покращити

якість навчання, оскільки відбувається процес поглибленого розуміння викладачами запитів своїх здобувачів вищої освіти, і, головне, сприяє підготовці фахівців, які здатні ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються.

Література:

- Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В. (2024). Коучинг як інноваційна технологія формування психофізичної компетентності пенітенціарного персоналу. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 25 (181), С. 107–112.
- Борова Т. (2011). Концепція освітнього коучингу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми виховання і спорту*. № 12. С. 12–13.
- Горук Н. (2015). Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студентів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Вип. 11(1). С. 99–104.
- Доценко В. В. (2019). Використання коучінгових технологій у підготовці працівників поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, С. 69–72.
- Нежинська О. О., Тименко В. М. (2017). Основи коучингу. Київ, Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 220 с.
- Поберезька Г. Г. (2017). Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. *Технологія і техніка друкарства*. Вип. 4. С. 99–107.
- Романова С. М. (2010). Коучинг як нова технологія в професійній освіті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. № 3. С. 83–87.
- Рудницьких О. В. (2014). Коучинг як інтерактивна технологія в освіті. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. № 2(8). С. 173–176.
- Сидоренко В. (2014). Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк. № 3(14). 13–19.
- Сурмяк Ю. Кудрик Л. (2017). Педагогічний коучинг у підготовці майбутніх фахівців. *Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал*. № 1(2). С. 39–43.
- Таргоній А. (2023). Зарубіжна практика використання коучингу в діяльності службовців поліції. *Літопис Волині*. №28. 376–379.

References:

- Anishhenko, V. O., Sorokopud, V. B., Tkachenko, I. V. (2024). Kouchyng yak innovaciynna tehnologiya formuvannya psyhofizychnoyi kompetentnosti penitenciarного personalu [Coaching as an innovative technology for the formation of psycho-physical competence of penitentiary personnel]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu «Chernigivskiy kolegium» imeni T. G. Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky*. Vyp. 25 (181), S. 107–112.
- Borova, T. (2011). Konceptiya osvitnogo kouchyngu [The concept of educational coaching]. *Pedagogika, psy`hologiya ta medyko-biologichni problemy vychovannya i sportu*. 12. S. 12–13.
- Goruk, N. (2015). Kouchyng yak efektyvna tehnologiya formuvannya samoosvitnoyi kompetentnosti studentiv [Coaching as an effective technology for forming students self-educational competence]. *Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelya*. Vyp. 11(1). S. 99–104.
- Docenko, V. V. (2019). Vykorystannya kouchingovykh tehnologiy u pidgotovci pracivnykiv policiyi [The use of coaching technologies in the training of police officers]. *Psykhologichni ta pedagogichni problemy profesijnnoyi osvity ta patriotychnoho vychovannya personalu systemy MVS Ukrayiny: tezy dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Xarkiv, 5 kvit. 2019 r.) / MVS Ukrayiny, Xarkiv. nacz. un-t vnutr. sprav. Xarkiv, S. 69–72.*
- Nezhynska, O. O., Tymenko, V. M. (2017). Osnovy kouchyngu [Basics of coaching]. Kyiv, Xarkiv : TOV «DISA PLYuS», 220 s.
- Poberezka, G. G. (2017). Kouchyng yak pedagogichna tehnologiya studentocentry chnogo navchannya u VNZ [Coaching as a pedagogical technology of student-centered learning in higher education]. *Texnologiya i texnika drukarstva*. Vyp. 4. S. 99–107.
- Romanova, S. M. (2010). Kouchyng yak nova tehnologiya v profesijnij osviti [Coaching as a new technology in professional education]. *Visnyk Nacionalnogo aviacijnogo universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykhologiya*. 3. S. 83–87.
- Rudnyczkyx, O. V. (2014). Kouchyng yak interaktyvna tehnologiya v osviti [Coaching as an interactive technology in education]. *Visnyk Dnipropetrovskogo universytetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Pedagogika i psykhologiya*. 2(8). S. 173–176.
- Sydorenko, V. (2014). Pedagogichnyj kouchyng yak innovaciynna tehnologiya nauково-metodychnogo suprovodu profesijnno-osobystisnogo rozvytku vchytelya v systemi pisladyplomnoyi osvity [Pedagogical coaching as an innovative technology of scientific and methodological support of professional and personal development of a teacher in the system of postgraduate education]. *Naukova skarbnyca osvity Donechchyny*. Doneczk. 3(14). 13–19.
- Surmyak, Yu. Kudryk, L. (2017). Pedagogichnyj kouchyng u pidgotovci majbutnix faxivciv [Coaching techniques in the training of future professionals]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka: naukovyj zhurnal*. 1(2). S. 39–43.
- Targonij, A. (2023). Zarubizhna praktyka vykorystannya kouchyngu v diyalnosti sluzhbovciv policiyi [Foreign practice of using coaching in the activities of police workers]. *Litopys Volyni*. 28. 376–379.

УДК 378:070-051]111.852-047.22

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-2>

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Бей Ірина Юрївна

докторка філософії, викладачка вищої категорії

Відокремленого структурного підрозділу "Івано-Франківський фаховий коледж

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника"

ORCID ID: 0000-0002-9308-3305

e-mail: iryna.bei@pnu.edu.ua

У статті висвітлено особливості формування естетичної компетентності майбутніх журналістів в освітньому процесі фахового коледжу. Стверджується, що підготовка означених фахівців до професійної діяльності має бути спрямована на розвиток у них потреби пізнавати прекрасне, розуміти естетичні цінності, здобувати глибокі гуманітарні знання про закономірності розвитку вітчизняного та світового мистецтва. Зазначається, що естетична компетентність майбутніх журналістів виявляється в наявності естетичних знань, естетичних суджень, емоцій, цінностей, ідеалів, поведінки тощо.

Виявлено, що естетична компетентність є важливою частиною ефективної навчальної та позааудиторної виховної роботи щодо формування професійної майстерності у майбутніх журналістів. Виділено педагогічні умови, що впливають на формування естетичної компетентності здобувачів освіти означеного рівня.

Запропоновано авторське визначення естетичної компетентності як здатності естетично сприймати та розуміти прекрасне, висловлювати естетичні судження, виявляти емоції, усвідомлювати культурні цінності, адекватно ставитися до ідеалів тощо. Стверджується, що формування естетичної компетентності в майбутніх журналістів – довготривалий процес, ефективність якого залежить від комплексної освітньої діяльності викладачів фахових коледжів. Зазначається, що формування естетичної компетентності майбутніх журналістів доцільно здійснювати в ході вивчення ними дисципліни «Мистецтво (Історія української та зарубіжної культури)».

Констатується, що ефективність формування означеної компетентності в майбутніх журналістів підвищується в ході досягнення ними загальнокультурного та естетичного складників навчального матеріалу. Розглянуто структурні компоненти естетичної компетентності та запропоновано методи її формування в освітньому процесі фахового коледжу, серед яких провідну роль відведено дослідницько-пошуковій діяльності.

Перспективним напрямом подальшого дослідження порушеної проблеми визначено розробку шляхів інтегрування матеріалу навчальних дисциплін.

Ключові слова: естетична компетентність, майбутні журналісти, фаховий коледж, міжпредметна інтеграція, способи навчання.

FORMING THE AESTHETIC COMPENENCE OF FUTURE JOURNALISTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A PROFESSIONAL COLLEGE

Iryna BeiSeparate structural subdivision "Ivano-Frankivsk professional college
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"

The article highlights the peculiarities of forming the aesthetic competence of future journalists in the educational process of a professional college. It is claimed that the training of the noted specialists for the professional activity should be aimed at the developing their need to learn about beauty, understand the aesthetic values, acquire deep humanitarian knowledge about the patterns of development of national and world art. It is pointed out that the aesthetic competence of future journalists is appeared in the presence of aesthetic knowledge, aesthetic judgements, emotions, values, ideals, behaviour, etc.

It has been found that aesthetic competence is an important part of the effective educational and extracurricular upbringing work concerning the formation of future journalists' professional skills. The pedagogical conditions that influence the formation of the aesthetic competence of students of this level are highlighted.

It is proposed the author's own definition of the aesthetic competence as the ability to aesthetically perceive and understand beauty, express aesthetic judgements, show emotions, understand cultural values, have an adequate attitude to ideals, etc. It is argued that forming future journalists' aesthetic competence is a long-term process, the effectiveness of which depends on the complex educational activity of lecturers of professional colleges. It is noted that forming future journalists' aesthetic competence it is advisable to carry out in the course of studying the discipline «Art (History of Ukrainian and Foreign Culture)».

There has also been stated that the effectiveness of the formation of this competence in future journalists increases in the course of their comprehension of the general cultural and aesthetic components of the educational material. The structural components of the aesthetic competence are considered and methods of its formation in the educational process of the professional college are proposed, among which the leading role is given to research and development activities.

A perspective direction for the further research of the problem raised it is defined the development of the ways of integrating the material of academic disciplines.

Key words: *aesthetic competence, future journalists, vocational college, interdisciplinary integration, teaching methods.*

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір висуває на перший план проблеми впровадження сучасних методів навчання в процес підготовки майбутніх журналістів до фахової діяльності.

Науковці та практики однією із головних проблем означеної підготовки вважають оновлення змісту, структури та методики навчання, які спрямовані на забезпечення загального розвитку здобувачів освіти, важливим компонентом якого виступає естетична компетентність.

У педагогічних дослідженнях акцентується на тому, що формування естетичної компетентності майбутніх журналістів має здійснюватися з використанням технологій, які здатні забезпечувати високий рівень креативності, сприяти творчій самореалізації, розвивати сучасний стиль мислення. У зв'язку з цим в освітньому процесі фахових коледжів на перший план висуваються вимоги раціонального підходу до формування означеної компетентності здобувачів освіти, які отримують освітньо-кваліфікаційний рівень «фаховий молодший бакалавр» спеціальності «Журналістика».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній теорії дослідження проблеми естетичного виховання та формування естетичної компетентності особистості були предметом дослідження вчених на різних рівнях: *філософському* (Г. Васянович, А. Герасимчук, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); *психологічному* (І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Моляко, В. Рибалка та ін.); *в аспекті професійної освіти* (С. Вітвицька, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, С. Сисоєва та ін.).

Питанням формування естетичних смаків присвячені наукові доробки Н. Калашник, В. Радкіної; естетичний світогляд досліджувала І. Зелена; естетичні почуття – М. Кір'ян; розвиток естетичної культури в умовах функціонування комфортного навчального естетичного середовища вивчали С. Вдович, Н. Миропольська, М. Нечепоренко, Н. Шийко.

Окрім цього, за останні десятиліття в наукових вітчизняних дослідженнях значну увагу було

приділено проблемі формування естетичної компетентності майбутніх фахівців. Вона активно досліджувалася в наукових розвідках таких учених, як Л. Глазунова (формування естетичної компетентності майбутнього вчителя); Т. Койчева, О. Галицан, Т. Осипова (критеріальний підхід до формування естетичної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей); Г. Фесенко (естетичні компетенції як чинник виховання та професійного становлення студентства) тощо.

Проте, не зважаючи на значний інтерес учених до естетичних цінностей, естетичного світосприйняття особистості, в психолого-педагогічній науці естетичні поняття, загалом, та поняття естетичної компетентності, зокрема, розглядаються науковцями неоднозначно, не мають єдиного визначення та відповідно, потребують подальшого вивчення, узагальнення та систематизації.

Мета статті. Розкрити особливості формування естетичної компетентності майбутніх журналістів в освітньому процесі фахового коледжу.

Виклад основного матеріалу. Реформування та модернізація української освіти спрямовуються на саморозвиток та самореалізацію компетентної особистості, що, у свою чергу, вимагає ефективної підготовки журналістів, здатних відповідати на всі виклики сучасного суспільства.

Ураховуючи загальноосвітні тенденції щодо підготовки означених фахівців до професійної діяльності, пріоритетним завданням закладів передвищої освіти є всебічний розвиток особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, необхідних для успішної самореалізації.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування у майбутніх журналістів естетичної компетентності. У низці наукових досліджень означена компетентність визначається як уміння виявляти естетичне ставлення до світу в різних галузях діяльності людини; оцінювати предмети та явища, їх взаємодію, що формуються під час опанування різних видів мистецтва.

Погоджуємося з твердженням Д. Боклах про те, що конкурентноздатні фахівці мають володіти не лише професійними вміннями та навичками, але й уміти швидко реагувати на запити сьогодення, розуміти та відчувати сутність мистецтва, бути креативними, творчо активними в усіх життєвих ситуаціях. У зв'язку з цим одним із завдань їхньої підготовки є формування умінь і навичок естетичної поведінки, естетики побуту, зовнішнього вигляду, удосконалення здібності до естетичного сприйняття та діяльності, вироблення системи естетичних потреб, розвиток почуття краси та готовності діяти за її законами (Боклах, 2023).

Важливою у даному аспекті вважаємо твердження А. Карам, що пропонує під естетичною компетентністю розуміти інтегративну особистісно-професійну характеристику такого фахівця, який здатний демонструвати уміння будувати професійно-навчальну діяльність за естетичними законами (розуміння характеристик трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького) та володіє комплексом спеціальних знань і умінь (уміння вирішувати професійні завдання, керуючись естетичними ідеалами, культурно-гуманістичними цінностями) (Карам, 2019).

У свою чергу, І. Білан стверджує, що естетична компетентність тісно пов'язана з естетичною культурою, діяльністю та вихованням, а також естетичними смаками та уподобаннями (Білан, 2021).

Натомість Л. Глазунова зазначає, що естетична компетентність є частиною естетичної культури, «яка визначає естетичні знання, смак, ідеали, розвиток здатності естетичного сприйняття явищ дійсності, потреби додавати краси творам мистецтва, навколишньому світу, охороняти красу природи». На її переконання, формування естетичної компетентності відбувається в процесі індивідуальної творчої діяльності, естетичних стосунків з навколишнім світом, з народною творчістю, з природою тощо (Глазунова, 2012).

Для усвідомлення змісту естетичної компетентності важливим є визначення її структури. Досліджуючи означений феномен у ході підготовки майбутніх фахівців, Т. Грищенко визначає наступні компоненти:

- *когнітивний*, що передбачає усвідомлення необхідності формування естетичної компетентності в професійній діяльності та повсякденному житті; володіння широким спектром мистецьких і культурологічних знань; розуміння сутності, походження, особливостей та видової специфіки мистецтва; планування системи дій щодо побудови естетичної культури з урахуванням власних інтересів та особливостей;

- *почуттєво-ціннісний* (ціннісне ставлення до навколишнього світу, мистецтва, себе, бажання

зберігати та поширювати естетичні цінності; розвиток естетичних почуттів; здатність повноцінно сприймати прекрасне в мистецтві й дійсності; прагнення створювати й використовувати естетичні цінності в освітній діяльності, доносити їх значущість до здобувачів);

- *естетично-діяльнісний* (потреба в спілкуванні з прекрасним, переживання краси довкілля, сприйняття та естетична оцінка творів мистецтва, сформованість інтересів, смаків, ідеалів, поведінки на основі естетично значущих норм; свідоме застосування естетичних знань, умінь і навичок на практиці; уміння планувати й організовувати педагогічну діяльність згідно з естетичними нормами суспільства тощо);

- *оцінно-рефлексивний* (здатність до оцінки власної естетичної культури; уміння грамотно аналізувати та здійснювати естетичну оцінку явищ дійсності й мистецтва; прагнення до самоаналізу й самовдосконалення естетичних інтересів, смаків, ідеалів, поведінки тощо (Грищенко, 2023).

Таким чином, результати аналізу наукових джерел з порушеної проблеми дозволили нам визначити власне розуміння естетичної компетентності майбутнього журналіста.

Розглядаємо її як його здатність естетично сприймати та розуміти прекрасне, висловлювати естетичні судження, виявляти емоції, усвідомлювати культурні цінності, адекватно ставитися до ідеалів тощо. Формування естетичної компетентності означених фахівців визначаємо як процес поступового засвоєння естетичних знань, розуміння та прийняття естетичних цінностей, а також як розвиток емоційної спрямованості.

Вважаємо, що формування естетичної компетентності в майбутніх журналістів – довготривалий процес, ефективність якого залежить від комплексності освітньої діяльності викладачів фахових коледжів.

Формуванню естетичної компетентності майбутніх журналістів значну увагу приділяємо в ході вивчення здобувачами освіти навчальної дисципліни «Мистецтво (Історія української та зарубіжної культури)».

Основною метою курсу є надання студентам системи глибоких гуманітарних знань про закономірності розвитку вітчизняного та світового мистецтва, культуру як специфічний та унікальний феномен людства; вивчення ролі мистецтва у розвитку, єдності та суперечності різноманітних процесів і тенденцій у ньому; узагальнення та систематизація знань про сучасні методики філософського, політологічного, соціального аналізу; розуміння мистецьких процесів, що відбуваються в соціумі.

Переконані, що досягнення означеної мети в ході професійної підготовки майбутніх журналістів має здійснюватися через досягнення

студентами загальнокультурного та естетичного складників навчального матеріалу, мати лінгвокультурологічну спрямованість.

Це призводить до усвідомлення необхідності міждисциплінарної інтеграції, підґрунтям якої є пізнання естетичних цінностей як найважливішого засобу спілкування з творами мистецтва, та дозволить:

- забезпечити стабільні й ґрунтовні універсальні знання майбутнього журналіста
- гарантувати багатовекторну інтелектуальну спрямованість на формування естетичної компетентності;
- надавати студентам можливість визначати пріоритетність запропонованих завдань, форм, методів роботи;
- спрямовувати засвоєння навчального матеріалу на збагачення суб'єктивного естетичного досвіду кожного студента, формувати його прагнення до самореалізації (Галіцян, Койчева & Осипова, 2020).

Відповідно, на заняттях з означеної дисципліни під час вивчення теми «Культура і мистецтво в системі науки» вчимо студентів усвідомлювати наступні позиції: Як навчитися розуміти мистецтво? Як аналізувати твори мистецтва та тлумачити закладений у них зміст?

На ці та інші цікаві питання студенти відповідають на заняттях з дисципліни «Мистецтво (Історія української та зарубіжної культури)». Майбутнім журналістам пропонується «розшифрувати» значення картин у ході виконання цікавих завдань, що надаються їм у форматі схеми, за якою вони вчаться аналізувати твори мистецтва. Акцентується увага на тому, що, перш за все, у ході розгляду картини необхідно бути вкрай уважними, прагнути не пропустити жодної деталі, ні найменшого предмета, адже в роботі будь-якого митця завжди є неповторність, а головне – сенс. Причому цей сенс не лежить на поверхні, він закодований. Потім, розглянувши той чи інший предмет, студенти мають визначити

його якості, дати йому характеристику. Майбутні журналісти мають усвідомити, що колір і світло також відіграють важливу роль. Іноді цього буває достатньо, щоб зв'язати персонажі однією думкою і сформулювати таким чином загальну ідею зображеного.

Важливу роль в процесі формування естетичної компетентності студентів спеціальності 061 «Журналістика» відіграє організована на означених заняттях дослідницька діяльність, яка розвиває у них навички пошукових здібностей, адже кожен студент самостійно відшукує вражаючі факти про майстрів минулого та їхні видатні полотна.

Висновки. Отож, у процесі дослідження порушеної проблеми дійшли висновку, що важливим аспектом освітньої діяльності фахового коледжу є формування в здобувачів освіти естетичної компетентності, що декларує наявність відповідних інтересів, смаків, ідеалів, поведінки на основі естетично значущих норм.

Естетична компетентність засвідчує наявність у студентів – майбутніх журналістів – здатності до свідомого застосування естетичних знань, умінь і навичок на практиці; ціннісного ставлення до навколишнього світу, мистецтва; бажання зберігати та поширювати естетичні цінності; прагнення створювати й використовувати їх в освітній діяльності.

Окреслюючи особливості формування естетичної компетентності у майбутніх журналістів, зауважимо, що одним із засобів її формування є навчання за індивідуальною освітньою траєкторією з використанням різноманітних форм і методів інноваційного спрямування на заняттях навчальної дисципліни «Мистецтво (Історія української та зарубіжної культури)».

Перспективними напрямками подальшого дослідження порушеної проблеми вважаємо формування означеної компетентності засобами інтегрування з іншими навчальними дисциплінами в освітньому процесі фахового коледжу.

Література:

- Баніт, О. (2022). Творча складова професійної підготовки майбутніх журналістів. *Молодь і ринок*, 3–4, 201–204.
- Білан, І. (2021). Дефініції поняття «естетична компетентність» у психолого-педагогічній літературі. *Inter Conf*, (59). URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13159>
- Боклах, Д. (2023). Теоретичні аспекти формування естетичної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Інноваційна педагогіка*. Теорія і методика професійної освіти. 63, 79–81.
- Галіцян, О., Койчева, Т., Осипова, Т. (2020). Методичний ресурс формування естетичної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Сер. «Педагогічні науки». 1, 7–13.
- Газунова, Л. (2012). Формування естетичної компетентності майбутнього вчителя-філолога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 6, 268–274.
- Грищенко, Т. (2023). Індивідуальна освітня траєкторія як засіб формування естетичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2, 173–179.
- Дяченко, М. (2013). Особливості соціалізації майбутніх журналістів у процесі підготовки до професійно-творчої діяльності. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 1, 45–55.

Карам, А. (2019). Сутнісні характеристики феномену «естетична компетентність особистості». *Педагогічна освіта: Теорія і практика*. Психологія. Педагогіка. 32, 81–86.

References:

Banit, O. (2022). Tvorchia skladova profesiinoi pidhotovky maibutnikh zhurnalistiv [The creative component of future journalists' professional training]. *Molod i rynok*, 3–4, 201–204 [in Ukrainian].

Bilan, I. (2021). Definitzii poniattia «estetychna kompetentnist» u psykholoho-pedahohichnii literaturi [Definitions of the concept of «aesthetic competence» in psychological and pedagogical literature]. *Inter Conf*, (59). Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13159> [in Ukrainian].

Boklakh, D. (2023). Teoretychni aspekty formuvannia estetychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy [Theoretical aspects of forming the aesthetic competence of future English teachers]. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*. 63, 79–81 [in Ukrainian].

Halitsan, O., Koicheva, T. & Osypova, T. (2020). Metodychnyi resurs formuvannia estetychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei [A methodical resource of forming the aesthetic competence of future teachers of humanitarian specialties]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Ser. «Pedahohichni nauky». 1, 7–13 [in Ukrainian].

Hazunova, L. (2012). Formuvannia estetychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia-filologa [Forming the aesthetic competence of a future philologist teacher]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 6, 268–274 [in Ukrainian].

Hryshchenko, T. (2023). Indyvidualna osvitnia traiektoriia yak zasib formuvannia estetychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly [Individual educational trajectory as a means of forming the aesthetic competence of future primary school teachers]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*. 2, 173–179 [in Ukrainian].

Diachenko, M. (2013). Osoblyvosti sotsializatsii maibutnikh zhurnalistiv u protsesi pidhotovky do profesiino-tvorchoi diialnosti [Peculiarities of future journalists' socialization in the process of preparation for the professional and creative activity]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*. 1, 45–55 [in Ukrainian].

Karam, A. (2019). Sutnisni kharakterystyky fenomenu «estetychna kompetentnist osobystosti» [The essential characteristics of the phenomenon of «aesthetic competence of the personality»]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka*. Psykholohiia. Pedahohika. 32, 81–86 [in Ukrainian].

УДК 378.637.016:78

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-3>

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ АНСАМБЛЕВОГО СПІВУ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ

Ван Яньлі

аспірантка

Українського державного університету імені

Михайла Драгоманова

ORCID ID: 0009-0001-9655-677X

e-mail: yangyang@ukr.net

Стаття розкриває структурні особливості формування умінь ансамблевого співу майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахового навчання. Виокремлені пізнавально-орієнтаційний, компетентнісно-проективний та діяльнісно-креативний компоненти у структурі умінь ансамблевого співу майбутніх учителів музичного мистецтва. Пізнавально-орієнтаційний компонент у вокальному навчанні забезпечує формування усвідомленого підходу майбутніх викладачів музичного мистецтва до вокального навчання, розвиток їх музично-естетичного мислення, умінь та навичок у сфері вокального мистецтва. Цьому компоненту характерний усвідомлений підхід студентів факультетів мистецтв до процесу вокального навчання. Компетентнісно-проективний компонент формує фахове становлення майбутнього фахівця на реалізацію власних здібностей, талантів та можливостей у професії. Сутнісною ознакою компетентнісно-проективного компонента у сучасній художній освіті є входження у цінності сучасного життя, здатність до самореалізації, розвиток художньої компетентності та свідомості, потреба у духовно-творчому та особистісному вдосконаленні у процесі художнього пізнання. Діяльнісно-креативний компонент відображає здатність студента до самовираження, генерування музично-виконавських ідей та втілення їх у творчих проєктах. Він охоплює ті аспекти вокального навчання, які сприяють реалізації майбутніми викладачами музичного мистецтва своїх творчих здібностей через практичну діяльність, як то: творча самореалізація, розвиток імпровізаційних навичок, створення власного репертуару, сценічна креативність та ін.

Ключові слова: студенти факультетів мистецтв, структурні особливості, формування умінь ансамблевого співу, фахове навчання, самовираження.

STRUCTURAL FEATURES OF THE FORMATION OF ENSEMBLE SINGING SKILLS OF STUDENTS OF ART FACULTIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING.

Wang Yanli

Dragomanov Ukrainian State University

The article reveals the structural features of the formation of ensemble singing skills of future teachers of musical art in the process of professional training. The cognitive-orientational, competence-projective and activity-creative components are distinguished in the structure of ensemble singing skills of future teachers of musical art. The cognitive-orientational component in vocal training ensures the formation of a conscious approach of future teachers of musical art to vocal training, the development of their musical-aesthetic thinking, skills and abilities in the field of vocal art. This component is characterized by a conscious approach of students of the faculties of arts to the process of vocal training. The competence-projective component forms the professional development of a future specialist for the realization of their own abilities, talents and opportunities in the profession. An essential feature of the competence-projective component in modern art education is the entry into the values of modern life, the ability to self-realization, the development of artistic competence and consciousness, the need for spiritual, creative and personal improvement in the process of artistic cognition. The activity-creative component reflects the student's ability to express himself, generate musical and performing ideas and implement them in creative projects. It covers those aspects of vocal training that contribute to the realization of future teachers of musical art of their creative abilities through practical activities, such as: creative self-realization, development of improvisational skills, creation of one's own repertoire, stage creativity, etc.

Key words: students of faculties of arts, structural features, formation of ensemble singing skills, professional training, self-expression.

Постановка проблеми. Проблема формування фахових умінь майбутніх учителів музичного мистецтва є однією із пріоритетних напрямів модернізації сучасної мистецької освіти. Стратегія розвитку мистецької педагогічної освіти пов'язана із впровадженням інновацій до її змісту та організації. Процес удосконалення фахової підготовки у закладах вищої освіти майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає всебічного розкриття творчого потенціалу студента факультету мистецтв, забезпечення розвитку його талантів та здібностей, моральних, духовних якостей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, фахових знань та умінь. Розглядаючи уміння в філософському ракурсі, доцільно зазначити, що термін «уміння» вживається як здатність людини вчасно, якісно та ефективно виконувати роботу, реалізовувати процес перетворення предмета на продукт у нових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування умінь ансамблевого співу є одним із необхідних елементів процесу фахового навчання студентів факультетів мистецтв університетів. Вокальні уміння та уміння ансамблевого співу формуються не тільки під час індивідуальних занять з «Постановки голосу», але й інтегровані у процес вивчення таких навчальних дисциплін, як «Хоровий клас», «Сольфеджіо», «Хорове диригування», «Методика музичної освіти», «Виробнича педагогічна практика» студентів – бакалаврів музично-педагогічних ВНЗ. Формування вокальних умінь та умінь ансамблевого співу у студентів-магістрантів, які обрали для себе фах викладача вокалу, відбувається під час вивчення навчальних дисциплін «Практикум з фахової підготовки», «Камерний спів», «Асистентська практика», «Виконавський практикум» тощо.

Психолого-педагогічним аспектом формування умінь займалися такі вчені як: С. Гончаренко (Гончаренко, 2001; 2008); В. Доній, Г. Несен, Л. Сохань, І. Єрмакова (Доній та ін., 1996); О. Пехота, А. Кіктенко, & О. Любарська (Пехота та ін., 2001), В. Рибалко (Рибалко, 2016); О. Столяренко (Столяренко, 2012); В. Шахов (Шахов, 1992) та ін.

Фахове навчання майбутніх учителів музичного мистецтва було предметом досліджень багатьох мистецтвознавців, педагогів-музикантів, учителів-методистів серед яких О. Олексюк, М. Ткач (Олексюк, Ткач, 2004); О. Рудницька, Г. Ніколаї, О. Михайліченко (Рудницька та ін., 2010); Г. Падалка (Падалка, 2008); Т. Ткаченко, О. Єременко, А. Козир (Tkachenko et al., 2022); М. Ткач, А. Козир, М. Мимрик, Н. Дуб'юк, Вей Лімін (Tkach et al., 2023); М. Ткач, О. Олексюк, Л. Бобик, М. Мимрик, Вей Лімін (Tkach et al., 2024) та багато інших.

Професорсько-викладацький склад сучасних вищих закладів мистецької освіти, які мають

музично-педагогічне спрямування, приділяє величезну увагу формуванню в студентів факультетів мистецтв умінь ансамблевого співу.

Мета статті полягає у висвітленні структурних особливостей формування умінь ансамблевого співу студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання. Нами виокремлені пізнавально-орієнтаційний, компетентісно-проективний та діяльнісно-креативний компоненти у структурі умінь ансамблевого співу майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структурною складовою умінь ансамблевого співу майбутніх учителів музичного мистецтва, на наш погляд, є пізнавально-орієнтаційний, компетентісно-проективний та діяльнісно-креативний компоненти.

Науковці визначають пізнання як процес цілеспрямованого відображення об'єктивної реальності у свідомості людей, тобто, як вищу форму відображення дійсності, процес вироблення дійсних знань (Шахов, 1992). Тому, *пізнавально-орієнтаційний* компонент у вокальному навчанні забезпечує формування усвідомленого підходу майбутніх викладачів музичного мистецтва до вокального навчання, розвиток їх музично-естетичного мислення, прагнення до придбання знань, умінь та навичок у сфері вокального мистецтва. Цей компонент охоплює сферу знань щодо вокальної техніки, музично-теоретичну підготовку, знайомство з історією вокального мистецтва, аналітичні навички (аналіз вокальних творів та їх художнього змісту), практичне застосування знань.

Пізнавально-орієнтаційному компоненту характерний усвідомлений підхід студентів факультетів мистецтв до процесу вокального навчання, так як студенти у процесі навчання не лише повторюють запропоноване викладачем, а і розуміють, що саме вони роблять і як саме це впливає на їх фаховий розвиток. Пізнавальна складова є фундаментальною частиною процесу навчання та забезпечує інтелектуальну основу формування творчих та виконавських умінь. Орієнтаційна складова забезпечує усвідомлення майбутніми учителями музичного мистецтва мети навчання, мотивацію фахових досягнень та планування власного подальшого розвитку на професійному поприщі. Саме мета, за визначенням С. Гончаренко, являє собою «передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямовано діяльність людини» (Гончаренко, 2001, с. 27) та «ідеальне уявлення майбутнього результату праці» (Столяренко, 2012, с. 39). Отже, синтез пізнавальної та цільової (орієнтаційної) складової забезпечує спрямування особистості студента факультету мистецтв на успішне формування фахових умінь у сфері вокального мистецтва. Піз-

навальньо-орієнтаційний структурний компонент передбачає глибоку стабільну спрямованість особистісних уподобань студентів факультетів мистецтв у русло оволодіння ними вокальними знаннями та вміннями, вміння генерувати нові ідеї та знахідки у практично-творчу діяльність.

Пізнавально-орієнтаційний компонент є також основою для подальшого розвитку інших аспектів вокального навчання, таких як сценічна майстерність та творча діяльність. На наш погляд, пізнавально-орієнтаційний компонент умінь ансамблевого співу в процесі вокального навчання забезпечується поєднанням традиційних та інноваційних методів мистецького навчання (інтерактивних, евристичних, інтегративних, методів самостійного навчання, бінарних методів, тощо) і являє собою процес, метою якого є сформованість психічного стану підготовленості студента факультету мистецтв до засвоєння комплексу музично-педагогічних, музично-теоретичних, професійно-організаційних знань, необхідних для формування умінь ансамблевого співу в процесі вокального навчання.

Критерієм пізнавально-орієнтаційного компонента нами визначено ступінь особистісного усвідомлення студентів факультетів мистецтв до вокального навчання, а показниками: прояв мотивації до здійснення вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, позитивне ставлення до фахової роботи з учнями та потреба у фаховому самовираженні в практичній роботі.

Компетентнісно-проєктивний компонент у вокальному навчанні відображає здатність студентів факультетів мистецтв застосовувати свої навички, уміння та знання для досягнення практичних цілей у процесі навчання та вирішення творчих завдань у вокальній діяльності. Цей компонент забезпечує формування компетентностей, які дають змогу студентам реалізовувати та проєктувати власну творчу діяльність у музично-виконавській сфері. Компетентнісно-проєктивний компонент, як доводять науковці, формує професійне становлення майбутнього фахівця на «реалізацію власних здібностей, талантів та можливостей у професії». Цей компонент відображає розвиток «всього комплексу індивідуальних можливостей та здібностей, що призводить до перетворення особистості на суб'єкт життя». Саме в цьому виявляється діалектичність розвитку майбутнього фахівця, оскільки «віддаючи свої здібності та сутнісні сили певній діяльності, особистість одночасно одержує їх, але вже у новій якості» (Доній та ін., 1996, с. 172). Цей важливий компонент передбачає розвиток фахових умінь студентів факультетів мистецтв університетів, які проявляються в уміннях планувати та проєктувати художньо-творчу діяльність; обирати оптимальні форми, методи та засоби розвитку худож-

ньо-творчих здібностей школярів; конструювати методичні матеріали відповідно інтересів, нахилів, здібностей учнів.

За визначенням І. Зязюна «компетентність є необхідним та обов'язковим структурним компонентом професіоналізму викладача, який має спеціальні знання, знання з педагогіки та психології та методики викладання предмету, рівень розвитку професійної самосвідомості, професійно значимі особистісні якості та індивідуально-типові особливості» (Зязюн та ін., 1997, с. 27).

Суттю компетентнісно-проєктивного компонента у сучасній художній освіті є входження в «цінності сучасного життя» (І. Бех), здатність до самореалізації, розвиток художньої компетентності та свідомості, потреба у духовно-творчому та особистісному вдосконаленні у процесі художнього пізнання. Основу професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва складають музично-граматична, музично-слухова, музично-педагогічна та музично-виконавська компетенції.

Отже, компетентнісна складова охоплює такі елементи як: формування вокальних та художньо-виконавських умінь та навичок; формування професійно-орієнтованих умінь (здатності студентів виступати перед аудиторією, брати участь у майстер-класах, конкурсах, співпрацювати з оркестром та вокальними ансамблями, працювати у студійних умовах); розвиток комунікативних навичок, готовність студента до професійної діяльності.

Проєктивна складова відображає здатність студента факультету мистецтв планувати, прогнозувати та реалізовувати свої професійні та музично-творчі задуми. Проєктивна складова акцентує увагу на формуванні бачення свого професійного шляху, перспективному розвитку, на створенні творчих виконавських проєктів.

Основними елементами проєктивної складової являються: планування власного фахового розвитку (підготовка до конкурсів, екзаменів, концертів, розширення діапазону, опрацювання певного стилю або жанру тощо); створення творчих проєктів (організація концертних програм, виступів, створення авторських творів або аранжувань, постановка концертних номерів); прогнозування результатів роботи (студент вчиться передбачати як технічні, так і художні результати своєї вокальної роботи, оцінювати складнощі та шукати способи їх подолання). Проєктивна складова забезпечує самостійне осмислення студентами факультетів мистецтв майбутньої фахової діяльності, їх вміння втілювати ідеї у вокальній практиці та розвиток стратегічного мислення.

Отже, компетентнісно-проєктивний компонент забезпечує майбутньому вчителю музичного мистецтва перехід від процесу навчання до творчої та

професійної самореалізації, інтегруючи теорію та практику. Таким чином робиться акцент на результаті вокального навчання, створюється база для професійного та особистісного розвитку студента.

Критерієм компетентісно-проективного компонента нами визначена міра здатності студентів факультетів мистецтв до проектування у творчовиконавській діяльності, а показниками: уміння опанувати інноваційними технологіями у роботі з учнями, прагнення до професійної самореалізації у фаховій діяльності та уміння розширювати мистецькі знання.

На перший план у сучасному суспільстві виходять такі особистісні якості людини, як її здатність до саморозвитку, вміння самостійно приймати рішення та реалізовувати їх на практиці. Саме діяльність людини обумовлює формування її свідомості, психічних процесів, властивостей, зв'язків, які здійснюють не тільки регуляцію людської діяльності, а й є єдиною умовою їх виконання. Таким чином, процес навчання є процесом діяльності людини, що навчається. Цей процес спрямований на формування свідомості людини, оскільки нові знання не даються їй у готовому вигляді.

Діяльнісно-креативний компонент відображає здатність студента до самовираження, генерування музично-виконавських ідей та втілення їх у творчих проєктах. Він забезпечує вироблення власного творчого стилю співацької діяльності, готовності до систематичного особистісного і професійного саморозвитку.

Діяльнісну складову компонента дослідники інтерпретують, як таку організацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, під час якої студенти беруть активну участь в освітньому процесі, а не просто пасивно сприймають надану викладачем інформацію. Діялісна складова забезпечує активну навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва, їх готовність до саморозвитку. Студенти самостійно відкривають для себе нове у процесі навчання, в той час, як викладач спрямовує їх навчально-пізнавальну діяльність, чітко формулюючи заданий алгоритм дій. Отримані таким чином теоретико-методичні знання набувають особистісної значущості у практичній діяльності. Креативна складова забезпечує розвиток творчого потенціалу студента, його індивідуальності та здатності до оригінального підходу у вокальному мистецтві. Увага акцентується на формуванні майбутнього

вчителя музичного мистецтва як творчої особистості, що здатна не лише відтворювати вокальні твори, а й імпровізувати, створювати нові інтерпретації та навіть власні вокальні композиції.

Діяльнісно-креативний компонент охоплює ті аспекти вокального навчання, які сприяють реалізації майбутніми викладачами музичного мистецтва своїх творчих здібностей через практичну діяльність, як то: творча самореалізація (можливість пропонувати свої унікальні ідеї у виконанні вокальних творів, створювати власні інтерпретації, експериментувати з новими техніками, вокальними стилями та підходами та ін.); розвиток імпровізаційних навичок; створення власного репертуару (участь в аранжуванні вокальних творів, створення власних вокальних композицій та ін.); сценічна креативність (акторська майстерність, постановка сценічного номера, художня подача вокального твору, створення цілісного сценічного образу та ін.); експериментальний підхід (використання різних вокальних технік, міксу жанрів, введення у виконання інноваційних елементів та ін.); робота в команді; розвиток творчої ініціативи у вокальному мистецтві (пропозиція власних ідей щодо репертуару, створення творчих проєктів та ін.).

Отже, діяльнісно-креативний компонент відіграє ключову роль у становленні майбутнього вчителя музичного мистецтва як творчої особистості, що здатна реалізувати свій потенціал у вокальному мистецтві. Критерієм діялісно-креативного компонента нами визначено ступінь здатності студентів факультетів мистецтв до створення креативного середовища у процесі збагачення суб'єктів навчання, а показниками: готовність до саморозвитку в фаховому навчанні, адекватність аналітичних засобів у втіленні набутих учителями музичного мистецтва вокальних знань, здатність до інтерпретування музичних творів у роботі з учнями.

У **висновках** доцільно зазначити, що дослідивши структуру формування умінь ансамблевого співу студентів факультетів мистецтв у процесі вокального навчання констатуємо, що пізнавально-орієнтаційний та компетентісно-проективний компоненти педагогічної діяльності не тільки взаємопов'язані, але й перехрещуються, і їх об'єднує діялісно-креативний компонент. Адже він забезпечує самореалізацію майбутнього вчителя музичного мистецтва у практичній діяльності, його фахове становлення.

Література:

- Гончаренко, С. (2001), Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене. Рівне: Волинські обереги. 552 с.
- Гончаренко, С. У. (2008), Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця». 278 с.

- Доній, В.М., Несен, Г.М., Сохань, Л.В., Єрмаков, І.Г. та ін. (1996). Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-методичний посібник ред. рада. Київ. 792с.
- Зязюн, І.А., Крамушенко, Л.В., Кривонос, І. Ф. (1997). Педагогічна майстерність. Підручник. К.: Вища школа. 349 с.
- Олексюк, О. М., Ткач, М. М. (2004). Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навчальний посібник. Київ : Знання України. 264 с.
- Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтв (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 274 с.
- Пехота, О. М., Кіктенко, А. З., Любарська, О. М. (2001). Освітні технології : навчально-методичний посібник. Київ : А.С.К. 256 с.
- Рибалко, В. В. (2016). Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 424 с.
- Рудницька, О.П. (2010). Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 255 с.
- Столяренко, О. Б. (2012). Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 280 с.
- Шахов, В. І. (1992). Системний аналіз структури педагогічного мислення. Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Збірник статей. Київ С. 37–40.
- Tkachenko, T., Yeremenko, O., Kozyr, A., Mishchanchuk, V., Liming, W. (2022). Integration Aspect of Training Teachers of Art Disciplines in Pedagogical Universities. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. Vol. 22(6). P. 138–147.
- Tkach, M., Kozyr, A., Mymryk, M., Dubiuk, N., Liming, W. (2023). General problems of higher music education, Ways of modernizing education and improving the research skills of young people, *Youth Voice Journal*, Vol. II, 2023, pp. 59–70. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18140.97925>
- Tkach, M., Oleksiuk, O., Bobyk, L., Mymryk, M., Liming, W. (2024). Non-linear thinking strategies in post-non-classical higher art education: A synergistic concept. *Sci Herald Uzhhorod Univ Ser Phys*. 2024, (55), 1994–2005. <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.199kv4>

References:

- Honcharenko, S. (2001). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary] (2nd ed., revised and expanded). Rivne: Volynski oberehy. [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. U. (2008). *Pedahohichni doslidzhennia: metodychni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical Research: Methodological Advice for Young Scientists]. Kyiv-Vinnytsia: DOV "Vinnytsia". [in Ukrainian].
- Donii, V. M., Nesen, H. M., Sokhan, L. V., Yermakov, I. H., et al. (1996). *Psykhologhiia i pedahohika zhyttietvorchosti: Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Psychology and Pedagogy of Life Creativity: Educational-Methodological Guide]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Ziazun, I. A., Kramushenko, L. V., & Kryvonos, I. F. (1997). *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical Mastery]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
- Oleksiuk, O. M., & Tkach, M. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: Sfera muzychnoho mystetstva* [Pedagogy of the Spiritual Potential of the Personality: The Sphere of Musical Art]. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
- Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstv (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)* [Pedagogy of Arts (Theory and Methods of Teaching Artistic Disciplines)]. Kyiv: Osvita Ukrainy. [in Ukrainian].
- Piekhota, O. M., Kiktenko, A. Z., & Liubarska, O. M. (2001). *Osvitni tekhnolohii: Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Educational Technologies: Educational-Methodological Guide]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
- Rybalko, V. V. (2016). *Slovnyk iz psykhologhii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti: Terminolohichnyi slovnyk* [Dictionary of Psychology and Pedagogy of Giftedness and Talent: Terminological Dictionary]. Kyiv, Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University Publishing House. [in Ukrainian].
- Rudnytska, O. P. (2010). *Mystecka osvita v Ukraini: Teoriia i praktyka* [Art Education in Ukraine: Theory and Practice] (O. V. Mykhailychenko, Ed.). Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka. [in Ukrainian].
- Stoliarenko, O. B. (2012). *Psykhologhiia osobystosti* [Psychology of Personality]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
- Shakhov, V. I. (1992). Systemnyi analiz struktury pedahohichnoho myslennia [System Analysis of the Structure of Pedagogical Thinking]. *Problemy rozvytku psykhologh-pedahohichnoi nauky v nauково-tekhnikhnii tvorchosti molodi: Zbirnyk statei*, Kyiv, 37–40. [in Ukrainian].
- Tkachenko, T., Yeremenko, O., Kozyr, A., Mishchanchuk, V., & Liming, W. (2022). Integration aspect of training teachers of art disciplines in pedagogical universities. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(6), 138–147.
- Tkach, M., Kozyr, A., Mymryk, M., Dubiuk, N., & Liming, W. (2023). General problems of higher music education, ways of modernizing education and improving the research skills of young people. *Youth Voice Journal*, II, 59–70. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18140.97925>.
- Tkach, M., Oleksiuk, O., Bobyk, L., Mymryk, M., & Liming, W. (2024). Non-linear thinking strategies in post-non-classical higher art education: A synergistic concept. *Sci Herald Uzhhorod Univ Ser Phys*, 55, 1994–2005. <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.199kv4>.

УДК 378:091.4:7.071

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-4>

РОЗГЛЯД СТРУКТУРИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ НА ЗНЯТТЯХ З ПСИХОЛОГІЇ ТВОРЧОСТІ

Гатеж Наталія Василівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри декоративно-прикладного
та образотворчого мистецтва
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-0337-8258
e-mail: n.gatezh@chnu.edu.ua

У статті розглядаються питання методики вивчення структури творчого потенціалу особистості на заняттях з психології творчості зі здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»; проаналізовано зміст поняття «творчий потенціал», «структура творчого потенціалу особистості». На основі проаналізованої наукової джерельної бази творчий потенціал особистості визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньо-особистісними чинниками, серед яких провідна роль належить творчим здібностям. Сформульовано внутрішні та зовнішні умови творчої діяльності: внутрішні – відкритість до нового досвіду; внутрішнє оцінювання; здатність до незвичайних поєднань; зовнішніми умовами є: психологічна безпека і захищеність, психологічна свобода самовираження. Визначено структурні компоненти творчого потенціалу людини, де ключове місце займають такі якості, як швидкість, гнучкість, оригінальність і точність мислення та добре розвинене інтуїтивне мислення. Проаналізовано також різні методи та технології, які застосовуються на заняттях зі здобувачами освіти першого (бакалаврського) рівня при вивченні досліджуваної теми, які оптимізують процес засвоєння базових понять і теорій. Особливого значення надано проблемному методу навчання. У статті викладено ключову ідєю проблемного навчання, що полягає у розвитку творчих здібностей через використання проблемних завдань. Акцентовано також, що дотримання умов для створення проблемних ситуацій, спрямованих на стимулювання інтелектуальної активності та самостійності мислення у студентів, передбачають ряд певних аспектів. Висвітлено застосування діалогічних методів, серед яких: «Діалог у колі», діалог у форматі «запитання-відповідь», «Діалог абсурду», техніка «Круглий стіл»; проаналізовано стисло застосування методів командних ігор: змагання аналітиків-коментаторів, змагання редакторів, гра «Види та форми психологічних явищ».

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творча особистість, творчі здібності, підготовка фахівців у галузі мистецтва

CONSIDERATION OF THE STRUCTURE OF CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY ON A CONSPIRACY FROM THE PSYCHOLOGY OF CREATIVITY

Nataliia Hatezh

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

The article deals with the questions of the method of studying the structure of creative the potential of personality in classes in the psychology of creativity with applicants the first (bachelor's) level of higher education of specialty 023 "Fine art, decorative art, restoration"; The content is analyzed the concept of "creative potential", "structure of creative potential Personality. "Based on the analyzed scientific source base creative Personality potential is determined by both objective capabilities and intra-personal factors, among which the leading role belongs creative abilities. The internal and external conditions of creative activity: internal – openness to new experience; internal evaluation; ability to combine unusual combinations; External conditions are: psychological Safety and security, psychological freedom of self-expression. Defined structural components of a person's creative potential where a key place occupy qualities such as speed, flexibility, originality and accuracy Thinking and well -developed intuitive thinking. Different ones are also analyzed Methods and technologies used in classes with education applicants the first (bachelor's) level when studying the topic under study that Optimize the process of mastering basic concepts and theories. Special importance Provided a problem method of teaching. The article outlines the key being a prob-

lem learning that is to develop creative abilities because of Using problematic tasks. It is also emphasized that compliance with conditions To create problematic situations aimed at stimulating intellectual activity and independence of thinking in students, They provide a number of certain aspects. The use of dialogic is highlighted methods, including: "Dialogue in Circle", dialogue in the format "Question-answer", "Dialogue of the absurd", the technique "Round table"; Analyzed briefly Application of Team Game Methods: Competition Analytics Competitions, Editors' competitions, games "Types and forms of psychological phenomena".

Key words: creativity, creative potential, creative personality, creative abilities, training of art experts.

Постановка проблеми. Процес глобалізації, модернізації та трансформації сучасного суспільства призвів до трансформації парадигми наукового пізнання з інформаційної на розвивальну, що передбачає активізацію творчої діяльності людей, здатність висувати нові ідеї та гіпотези, проявляти ініціативу та оригінальність мислення для створення нових проєктів і технологій. У зв'язку з цим необхідним є вивчення процесу розвитку соціально активної творчої особистості, яка здатна ефективно функціонувати в ринкових умовах, здійснювати нестандартні дії в мінливих екологічних ситуаціях і трансформувати існуючі реалії.

Навчальна дисципліна «Психологія творчості» є складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Підготовка здобувачів у галузі декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва передбачає формування фахової компетентності як художника-виконавця, так і художника-педагога. Навчання за даним предметом передбачає ознайомлення здобувача з історією та теорією психології творчості, напрямками та методами сучасних досліджень, сприяє формуванню навичок, необхідних майбутньому фахівцю у професійній діяльності, пов'язаній з творчим розвитком особисті. У цьому контексті в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців особливого значення набувають розкриття психологічних особливостей розвитку творчої особистості, її здібностей, мотивації, креативності та управління процесом творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія творчості пов'язана зі специфікою людського онтогенезу як процесу створення нових матеріальних і духовних продуктів. Сучасна наука не може пояснити цей феномен ізольовано. Проте існує низка концепцій та гіпотез, які намагаються пояснити причини й механізми творчості (наприклад, А. Бергсон, В. Дільтей, З. Фрейд, К. Юнг). Заслужовує на увагу теорія виникнення креативності у філогенезі В. Вільче.

Теоретичні аспекти дослідження питань творчості широко репрезентовано в працях таких відомих учених як: І. Бех, Н. Бібік, С. Максименко, В. Майборода, Л. Пуховська, В. Паламарчук, В. Рибалка, М. Слюсаревський та ін. Дослідження А. Алексюка, Ю. Лук'янової, С. Сисоевої висвіт-

люють питання формування професійних, загальних, творчих умінь і навичок.

Акцентуючи увагу на соціально-психологічний аналіз проблеми, розглядають життя як творчість українські науковці Л. Сохань, В. Доній, Г. Несен, В. Назаренко, Г. Сагач, В. Шинкарук. Вивчення проблеми творчого потенціалу особистості пронизані роботи таких дослідників, як В. Андрущенко, В. Бех, О. Грива, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Михальченко, І. Надольний, В. Пазенок та ін.

Питання методів розвитку творчої особистості знаходиться в центрі уваги багатьох сучасних педагогів і психологів (В. Бутенко, В. Кан-Калик, Н. Кічук, П. Кравчук, О. Курчицька, В. Моляко, А. Лука, М. Поташник, В. Рибалка, С. Сисоева, Т. Сущенко).

Проблемі формування творчого потенціалу присвячено велику кількість досліджень. Більшість учених визначають творчість як системне явище, певна сукупність взаємопов'язаних елементів: творчі здібності, творчий процес, ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей, якості особистості, що забезпечують творчі здібності.

Мета статті – розкрити сутність поняття творчого потенціалу особистості, його структури та методик опрацювання досліджуваної теми зі здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», обґрунтувати шляхи формування творчого потенціалу особистості у процесі вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні дослідження проблем творчості можна розділити на два напрямки: перший – дослідники намагаються визначити «одиницю» творчості або її головну основу, другий – пояснюють процес творчості та його загальні закономірності.

На думку С. Максименка, основою творчості є творча діяльність. Взявши за предмет вивчення формування творчої активності (як одиниці творчої здібності), дослідник використовував експериментально-генетичні методи. Як результат, науковці виокремлено тісно пов'язані з інтелектуальною діяльністю фактори – цілеспрямованість і самостійність суб'єкта у вирішенні проблемних завдань (Максименко, 2006).

Таким чином, без урахування особливостей ціннісної підструктури, її динаміки, спрямова-

ності в майбутнє неможливо адекватно оцінити творчий потенціал особистості. На думку науковців, творчий потенціал особистості визначається як об'єктивними можливостями, так і внутрішньо-особистісними чинниками, серед яких провідна роль належить творчим здібностям.

Загальна структура творчої діяльності як системи складається кількох таких основних підсистем: процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особистість того, хто творить, середовище та умови, в яких здійснюється творча діяльність.

У кожній із зазначених підсистем можна визначити їхні складові, зокрема: процес творчої діяльності містить: постановку завдання, формулювання задуму і його реалізацію. Творча особистість характеризується здібностями, особливостями розумової діяльності, віковими особливостями, темпераментом і характером тощо. Середовище й умови є фізичним оточенням, колективом, стимулятором і бар'єром у творчій діяльності.

К. Роджерс визначив внутрішні та зовнішні умови творчої діяльності. До внутрішніх умов він відносив: відкритість до нового досвіду; внутрішнє оцінювання; здатність до незвичайних поєднань. Зовнішніми умовами творчості на думку вченого є: а) психологічна безпека і захищеність (визнання безумовної цінності особистості, створення умов, в яких відсутнє зовнішнє оцінювання); б) психологічна свобода самовираження. Супутніми компонентами творчого акту К. Роджерс вважав естетичні, евристичні, комунікативні емоції (Сова, Деніжна, Петухова, 2022).

А. Лукановська резюмує, що структура творчого потенціалу особистості визначається основними проявами психіки людини, а саме: пізнавальними та емоційно-вольовими процесами, психічними станами, якостями тощо. Творчий потенціал залежить від здатності особистості зосередитися на об'єкті сприйняття. Однією з якостей особистості є спостережливість, без якої неможлива творчість. Для ефективної творчої діяльності необхідно володіти здатністю до оптимального сприйняття предметів і явищ об'єктивного світу. Творчий потенціал також залежить від здатності оптимально і цілісно сприймати предмети і явища навколишньої дійсності. Важливим для творчості є вміння сприймати предмети і явища об'єктивного світу в якомумога більшій кількості властивостей і уявляти ситуації, в яких різні властивості виявляються вирішальними.

Необхідно зазначити, що чільне місце в структурі творчого потенціалу особистості займає характеристика уяви. Оскільки генерація нових ідей включає побічні продукти поведінки об'єкта, творчий потенціал індивіда повинен бути представлений його або її добре розвинутою мимовільною пам'яттю, крім того, портативність і точність пам'яті важливі для продуктивної творчості.

Серед структурних компонентів творчого потенціалу людини центральне місце займають такі якості, як швидкість, гнучкість, оригінальність і точність мислення; природно, що для плідної творчої діяльності необхідне також добре розвинуто інтуїтивне мислення (Лукановська, 2010).

Беззаперечним є той факт, що чинниками, які сприяють розвитку творчої активності особистості, є діяльність, потреби та здібності. Здібності визначають характер та зміст індивідуального творчого потенціалу, який формується в процесі діяльності і залежить від меж особистих потреб.

На заняттях зі здобувачами освіти першого бакалаврського рівня при вивченні даної теми застосовуються різні методи та технології, які оптимізують процес засвоєння базових понять і теорій. Стисло охарактеризуємо їх.

Проблемний метод навчання полягає в тому, що викладач ставить перед студентами проблему і крок за кроком демонструє, як її вирішити. При цьому використовує різноманітні джерела та засоби надання інформації, розкриває системи доказів, порівнює думки вчених, демонструє власні рішення. Здобувачі стають свідками та «учасниками» наукового дослідження.

Інший варіант описаного вище методу полягає в тому, що під керівництвом викладача в процесі індивідуальної або групової навчальної роботи студенти самі відповідають на запитання, аналізують ситуацію та знаходять відповідні засоби. Таким чином відображаються зразки наукового вирішення проблем, зразки наукової логіки мислення, способи застосування психологічних знань у практичній діяльності (Ляховець, 2020).

Вважаємо, що серед головних факторів, які обумовлюють більш ефективне проблемне навчання, є:

- інтелектуальна активність студентів, що стимулюється їх пізнавальною потребою (прагненням знайти невідоме, без якого неможливо розв'язати поставлене завдання);
- знання засвоюються як загальні закономірності чи способи дій, які дають можливість застосовувати їх у процесі вирішення широкого кола певних завдань.

У цьому контексті варто відзначити, що формування професійного мислення студентів передбачає розвиток творчого та проблемного підходу. Якщо репродуктивне мислення лише відтворює наявні шаблони, то творче орієнтується на пошук і вирішення проблем. Таким чином, ключова ідея проблемного навчання полягає у розвитку творчих здібностей через використання проблемних завдань. Найбільш результативно цей підхід застосовується в науково-дослідницькій та навчально-дослідницькій діяльності студентів.

Дотримання умов для створення проблемних ситуацій, спрямованих на стимулювання інте-

лектуальної активності та самостійності мислення у студентів, враховуючи особливості формулювання проблемних завдань, передбачає такі аспекти:

– Завдання для студентів повинно включати лише один невідомий компонент, виконуючи яке, вони мають отримати нові знання або опанувати нові дії.

– Проблемне завдання має відповідати рівню інтелектуальних можливостей студентів: воно повинно бути досить складним, але таким, що піддається розв'язанню.

– Розробка проблемного завдання повинна передувати поясненню нового навчального матеріалу.

– До складу проблемних завдань входять навчальні задачі, запитання та практичні завдання. Водночас ні окреме запитання, ні завдання самі собою не утворюють проблемної ситуації.

– Одна й та сама проблемна ситуація може бути викликана різними видами завдань – як теоретичними, так і практичними.

– У разі, якщо студенти не змогли впоратися із запропонованою проблемною ситуацією, викладач повинен сформулювати виниклу проблему для її фіксації та виокремлення причин невиконання.

Для пояснення нового матеріалу з освітнього компонента «Психологія творчості», варто використовувати різні методи навчання, що сприяють активній участі здобувачів освіти. Одним із таких підходів є застосування *діалогічних методів*, які особливо ефективні у створенні інтерактивного середовища для вивчення нової теми. Розглянемо кілька основних форм діалогічного навчання.

«Діалог у колі» застосовується в багатьох організаційних формах і методах навчальної роботи, коли важливе активне обговорення та спільне вирішення проблем. Групова взаємодія у колі демонструє рівень згуртованості й взаєморозуміння між учасниками. Під час цієї діяльності викладач пропонує запитання чи судження, щоб стимулювати обговорення. Для заохочення всіх до участі часто використовують форму висловлювань по черзі, яка особливо корисна для залучення менш впевнених учасників та контролю активності більш домінуючих осіб.

Діалог у форматі «запитання-відповідь» передбачає поділ студентів на дві команди (по 5–8 осіб), тоді як решта групи виконує ролі експертів, спостерігачів або суддів. Команди мають певний час для підготовки запитань за заданою темою. Далі учасники ставлять запитання одне одному й відповідають, враховуючи заздалегідь визначені правила, такі як характер питань, критерії оцінювання та поведінка під час пауз. Цей метод розвиває навички критичного аналізу та швидкого мислення.

«Діалог абсурду» є оригінальною технікою, при якій учасники по черзі висловлюють сусіду абсурдні твердження за темою заняття. Такий метод демонструє складність і парадоксальність певних ідей чи психологічних понять, допомагає учасникам задуматися про нелогічні складові мислення й уявити інший погляд на проблему.

Техніка «Круглий стіл» є живою формою науково-освітнього спілкування, залучаючи «авторитетних експертів» та активну аудиторію. У рамках цього методу проходять обговорення багатогранної теми, які нерідко призводять до гострих дискусій. Вступною частиною може стати коротка презентація від експертів з відповідями на запитання учасників. Усі ці методи сприяють інтерактивному і поглибленому засвоєнню нового матеріалу, додаючи елемент активної участі кожному учаснику навчального процесу (Бойко-Бузиль, Горбенко, 2022).

Також у роботі зі студентами можна застосовувати методи командних ігор та змагань, такі як аналогії-моделі, класифікація, комбінування, пантоміми. Наприклад, *змагання аналітиків-коментаторів*. Завдання команд (або їхніх представників) полягає в аналізі наданого психологічного тексту. Учасники повинні розглянути психологічні аспекти, ідеї, сюжетні лінії, основні поняття та зробити висновки. *Змагання редакторів* (учасники отримують текст із різними типами помилок – логічно-смысловими, термінологічними чи іншими. Команди мають якнайшвидше знайти й виправити ці помилки. За потреби можна запропонувати тексти без помилок, щоб перевірити уважність до деталей та навички перевірки. *Гра «Види та форми психологічних явищ»* (кожна команда створює приклади конкретних явищ або описує ситуації, де проявляються певні психологічні процеси чи стани).

Висновки. Враховуючи вище викладене та з власного практичного досвіду роботи зі студентами мистецької спеціальності, можемо висловити узагальнення:

– творчий потенціал проявляється не лише в традиційно творчих видах діяльності, а й у поведінці та будь-яких життєвих ситуаціях, що містять елементи новизни та невизначеності;

– це не одна конкретна здатність, а цілий комплекс рис інтелекту і особистісних якостей, який також формується під впливом загальної життєвої позиції людини. Творчий потенціал не зводиться до окремої психологічної характеристики чи до спеціалізованих творчих здібностей, таких як художні або музичні навички;

– його особливістю є неспецифічність – він не обмежується певною сферою діяльності, а здатний активізуватися в найрізноманітніших обставинах. Розвиток творчого потенціалу у якійсь одній сфері часто сприяє його прояву і в інших видах діяльності;

– у психології творчий потенціал може розглядатися з декількох перспектив: як характеристика інтелектуальної сфери, як самостійна форма мислення або як сукупність особистісних якостей.

Творча активність при цьому виявляється через дії та поведінку, які не мотивуються зовнішніми чинниками, а є значущими самі по собі для особистості.

Література:

- Максименко, С.Д. (2006). Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ». 240 с.
- Сова, М. О., Деніжна, С. О., Петухова, І. О. (2022). Психологія творчості: навчальний посібник. Ірпінь: Державний податковий університет. 392 с.
- Лукановська, А.В. (2010). Творчий потенціал особистості: структурні компоненти/ Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. Випуск 8. С. 630–644.
- Ляховець, Л.О. (2020). Методика викладання психології: навчально-методичний посібник. 2-ге вид., допов. Чернівці: НУ «ЧК» імені Т.Г. Шевченка. 272 с.
- Бойко-Бузиль, Ю. Ю., Горбенко, С. Л. та ін (2012). Методика викладання психології у вищій школі: навч. посіб. Київ: Атіка. 272 с.

References:

- Maksymenko, S. (2006). Henezia zdiysnennia osobystosti [Genesis of personality]. Kyiv: TOV "KMM". 240 s. [in Ukrainian].
- Sova, M., Dienizhna, S., Pietukhova, I. (2022). Psykholohiia tvorchosti [Psychology of creativity]: navchalnyi posibnyk. Irpin: Derzhavnyi podatkovyi universytet. 392 s. [in Ukrainian].
- Lukanovska, A. (2010). Tvorchyi potentsial osobystosti: strukturni komponenty [Creative Personality Potential: Structural Components]/ Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykholohii. Vypusk 8. S. 630-644. [in Ukrainian].
- Liakhovets, L. (2020). Metodyka vykladannia psykholohii [Methods of teaching psychology]: navchalno-metodychnyi posibnyk. 2-he vyd., dopov. Chernihiv: NU «ChK» imeni T.H. Shevchenka. 272 s. [in Ukrainian].
- Boiko-Buzyl, Yu., Horbenko, S. ta in (2012). Metodyka vykladannia psykholohii u vyshchii shkoli [Teaching Psychology Teaching Methods in Higher School]: navch. posib. Kyiv: Atika. 272 s. [in Ukrainian].

УДК 37.011.3-051:005.336.2-027.561
DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-5>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В КОМАНДІ

Денисюк Марія Станіславівна
аспірантка
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0003-2132-6598
e-mail: marijadenysiuk@gmail.com

Статтю присвячено вивченню досвіду зарубіжних університетів з проблеми підготовки майбутніх педагогів до роботи у команді й розгляду можливостей використання позитивних напрацювань у практиці вітчизняних закладів освіти. Встановлено, що у підготовці майбутніх педагогів у США дедалі більшої популярності набуває тенденція обміну досвідом у межах команди, що сприяє професійному зростанню кожного із її членів. У цьому контексті використовуються різні форми професійного розвитку, орієнтовані на співпрацю. Розглянуто рамкові умови для роботи команди майбутніх педагогів, встановлення яких запропоновано німецькими дослідниками і до яких віднесено: конструктивне ставлення до командної роботи, підтримка команди, довіра до членів команди, оцінка внеску кожного. Акцентовано на новітньому підході Інституту політики навчання щодо використання тих моделей, які виявились успішними, й узагальнення їх основних елементів для подальшого застосування у процесі професійної підготовки. Розглянуто визначені загальні елементи цих ефективних підходів: зосередженість на змісті, включення стратегій активного навчання, залучення вчителів до співпраці, використання моделювання, надання коучингової і експертної підтримки, зворотній зв'язок і рефлексія, застосування протягом тривалого часу. У світовому масштабі добре зарекомендувала себе у підготовці майбутніх педагогів до роботи у команді система *Data Wise*, яка була розроблена педагогами державних шкіл Бостона і дослідниками Гарвардської вищої школи освіти. Проаналізовано ідею підготовки майбутніх педагогів до перспективної роботи у мультипрофесійних командах, до яких входять вчителі, директори шкіл, вчителі спеціальної освіти, асистенти інтеграції і вихователі. Констатовано, що врахування досягнень іноземних науковців може сприяти вдосконаленню процесу професійної підготовки майбутніх педагогів у цілому, а не тільки в аспекті командної роботи. Перспективними напрямками подальших досліджень визначено розроблення технології формування здатності майбутніх педагогів до командної взаємодії у професійній діяльності з урахуванням наявних здобутків вітчизняних і зарубіжних науковців.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній педагог, вчитель, освітній процес, командна взаємодія, робота у команді.

FOREIGN EXPERIENCE IN TRAINING PROSPECTIVE TEACHERS TO WORK IN A TEAM

Mariia Denysiuk
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

The article deals with studying the experience of foreign universities on the problem of training prospective teachers to work in a team and considering the possibilities of using positive developments in the practice of domestic educational institutions. It has been established that in the training of prospective teachers in the United States, the tendency to share experience within a team is gaining popularity, which contributes to the professional growth of each of its members. In this context, various forms of collaborative professional development are used. The framework conditions for the work of a team of prospective teachers, proposed by German researchers, are considered, which include: a constructive attitude to teamwork, team support, trust in team members, and evaluation of each team member's contribution. The emphasis is placed on the latest approach of the Institute of Learning Policy to use those models that have proved successful and summarise their main elements for further application in the process of professional training. The article considers certain common elements of these effective approaches: focus on content, inclusion of active learning strategies, involvement of teachers in cooperation, use of modelling, provision of coaching and expert support, feedback and reflection, and application over time. The *Data Wise* system, developed by Boston public school teachers and researchers at Harvard Graduate School of Education, has proven

itself globally in preparing prospective teachers for teamwork. The idea of training prospective teachers for promising work in multidisciplinary teams, which include teachers, school principals, special education teachers, integration assistants and educators, is analysed. It is stated that taking into account the achievements of foreign scientists can help to improve the process of professional training of prospective teachers in general, and not only in terms of teamwork. Promising directions for further research are the development of technology for forming the ability of prospective teachers to teamwork in professional activities, taking into account the existing achievements of domestic and foreign scientists.

Key words: professional training, prospective educator, teacher, educational process, team interaction, teamwork.

Постановка проблеми. Сучасний етап трансформації української вищої освіти передбачає посилення уваги до формування особистості майбутніх фахівців. Водночас важливим є не тільки індивідуальний розвиток кожного здобувача, а й оволодіння ним здатністю працювати в команді, взаємодіяти й співпрацювати з іншими членами команди, спільно вирішувати завдання. Особливого значення ця якість набуває для майбутніх педагогів, оскільки специфіка їхньої професійної діяльності пов'язана з командною роботою. Тож актуальним є спрямування освітнього процесу на забезпечення такого важливого аспекту як формування здатності майбутніх педагогів до командної взаємодії. З огляду на швидкі інтеграційні кроки України до Європейського Союзу доцільним є вивчення досвіду зарубіжних університетів з цієї проблеми. Врахування досягнень іноземних науковців надасть можливість вдосконалити процес професійної підготовки майбутніх педагогів у цілому й в аспекті командної роботи зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Протягом кількох останніх років питання педагогічної взаємодії і командної роботи здобувачів вищої освіти дедалі частіше ставало предметом дослідження вітчизняних науковців. У працях українських дослідників розглядалися різні аспекти проблеми, що досліджується. Зокрема, В. Галузинський і М. Євтух тлумачили сутність процесу навчання як взаємодію його суб'єктів, тобто «взаємодією того, хто вчить (учителя), і того, хто навчається (учня), в засвоєнні і передаванні знань, формуванні вмінь і навичок, розвитку розуму і пам'яті, своїх здібностей і кваліфікації» (Галузинський, Євтух, 1995). Педагогічну взаємодію в контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми вивчав Б. Грудинін, який констатував, що «можна стверджувати, що педагогічна взаємодія учасників педагогічного процесу є системою взаємного впливу суб'єктів, залучених до спільної цілеспрямованої діяльності на базі професійної освіти» (Грудинін, 2014). Характеристику особливостей педагогічної взаємодії окреслив у своїх працях М. Подберезький. Ретроспективний аналіз тлумачень поняття «педагогічна взаємодія» здійснила Т. Яковичина, наголошуючи на тому, що ефективність утілення принципів педагогічної взаємодії передбачає «дотримання сучасних вимог

з урахуванням педагогічних надбань минувшини» (Яковичина, 2011). Різні підходи до педагогічної взаємодії у системі відносин «викладач-студент» аналізувала Я. Ольшевська, зосереджившись на понятті педагогічної взаємодії як «процесу довгострокової співпраці суб'єктів педагогічної діяльності, який здійснюється в різноманітних ситуаціях об'єктивної і суб'єктивної реальності та спрямований на взаємообмін й взаємозбагачення особистісними цінностями, особистісними смислами, сенсами діяльності, досвідом, емоціями та настановами» (Ольшевська, 2014).

Питання командної взаємодії відображені також у працях Т. Афанасьєвої, Н. Волкової, Є. Гревцевої, О. Джус, Л. Карамушки, О. Коберника, В. Коваленко, З. Ленів, І. Прохор та ін.

Незважаючи на наявність досить широкого кола розглянутих питань з проблематики дослідження підготовки майбутніх педагогів до командної взаємодії, питання зарубіжного досвіду залишається ще недостатньо вивченим і потребує детального дослідження.

Мета статті – дослідити досвід зарубіжних науковців і закладів вищої освіти щодо підготовки майбутніх педагогів до роботи в команді й розглянути можливості його використання у освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх педагогів до роботи в команді розглянули практичні напрацювання науковців кількох університетів. R. Santagata і J. Guarino з Університету Каліфорнії (University of California) зазначають, що на противагу традиційному навчанню в США останнім часом серед вчителів набула популярності тенденція ділитися досвідом і вчитися один у одного. При цьому стали популярними різні форми професійного розвитку, зосереджені на співпраці. Дослідниці відзначили, що до проведення експериментальної роботи з підготовки студентів до командної взаємодії вони залучили випускників, які вже працюють вчителями. Ці випускники брали участь у співпраці, обговоренні й аналізі викладання інших, як це було раніше під час навчання в університеті. Крім того, вчителі ділились висновками щодо аналізу власного викладання. Співпраця відбувалася не тільки під час навчального дня, а також і на стадії

підготовки до нього й після завершення. Майбутні вчителі спільно планували уроки, викладали, давали та отримували відгуки інших, аналізували та обмірковували викладання та навчання (Santagata, 2012).

Спільною розробкою кількох авторів Університету Делаверу (University of Delaware) стала основа програми підготовки вчителів, спрямована на допомогу майбутнім вчителям навчитися під час навчання не тільки викладати, але і працювати в команді. Структура програми передбачає розвиток чотирьох умінь: 1) Вказати навчальні цілі для окремого заняття (Чого студенти мають навчитися?). 2) Проведення емпіричних спостережень за викладанням і навчанням (Чого навчилися студенти?). 3) Побудова гіпотези про вплив викладання на навчання студентів (Як викладання допомогло чи не допомогло студентам навчитися?). 4) Використовуючи аналіз, щоб запропонувати вдосконалення у викладанні (Як викладання може ефективніше допомогти студентам вчитися?). Автори стверджують, що ця структура окреслює більш реалістичний і перспективніший набір компетентностей вчителя-початківця, ніж традиційні програми, розроблені для підготовки випускників з експертними стратегіями викладання (Hiebert, 2007).

Німецькі дослідники надають практичні поради щодо основних правил роботи в команді. Вони зазначають, що багато завдань виконати легше, коли люди працюють разом, але тільки якщо вони утворюють справді ефективну команду. Якщо не виходить згуртуватися і співпрацювати, то не вийде й якісного виконання завдань. Автори пропонують встановити для роботи команди певні рамкові умови: конструктивне ставлення до командної роботи з боку управлінців і повна підтримка команди; позитивне сприйняття членів команди і відсутність сумнівів щодо їхньої здатності виконати необхідні завдання, тобто довіра до команди; цінування досягнень і внеску кожного члена команди (Härter, 2003).

Австралійські науковці зазначають, що «найефективніші освітні системи, такі як Японія, Сінгапур і Британська Колумбія, використовують цикли спільного опитування під керівництвом вчителів, під час яких невеликі групи вчителів вивчають і вирішують практичну проблему, як наріжний камінь свого професійного розвитку» (Jensen, 2016). Постійні команди здобувачів під керівництвом вчителів, зосереджені на змісті та вбудовані в безпосередній шкільний контекст, здатні досягнути ефективного професійного розвитку. Отже, якість професійної підготовки майбутніх учителів певною мірою залежить від утворення команд і здійснення командної роботи.

Цікаву думку висловлює Philipp E. Дослідник звертає увагу на те, що останнім часом вимоги

до співпраці в школах зростають у зв'язку з розширенням шкіл повного дня та інклюзивного навчання. Тому майбутніх педагогів доцільно готувати до роботи у команді, яка тепер не обмежується тільки вчителями й директорами шкіл. Варто включати також вчителів спеціальної освіти, асистентів інтеграції та вихователів. E. Philipp акцентує на тому, що у наш час командна робота та розвиток команди повинні розглядатися в мультипрофесійному вимірі. На його погляд, розвиток мультипрофесійної команди замінює попередні форми співпраці в школах. Факторами успіху для розвитку команди автор вважає такі: чіткий розподіл ролей, командна культура як ставлення та набір цінностей, регулярне навчання, спілкування і зворотній зв'язок (Philipp, 2014).

M. Lockwood пропонує організувати підготовку майбутніх педагогів до роботи у команді за системою Data Wise, яка була розроблена педагогами державних шкіл Бостона (Boston Public Schools) і дослідниками Гарвардської вищої школи освіти (Harvard Graduate School of Education) й використовується зараз у різних закладах освіти по всьому світу. Система Data Wise передбачає покроковий процес, який складається з трьох етапів: підготовка, запит і дія. У межах цього процесу M. Lockwood пропонує таку послідовність кроків для підготовки майбутніх учителів до роботи у команді: допомога команді у створенні та підтримці структур співпраці, підтримка команди для покращення використання даних, навчання команди процесу вдосконалення, підготовка фасилітаторів команд вчителів до самостійного проведення спільного дослідження, перехід до нових навчальних стратегій. Дослідниця відзначає, що в рамках циклу Data Wise вчителі-члени команди ділилися своїми сильними сторонами й підтримували слабкі сторони один одного, коли доцільно було прийняти нові навчальні підходи (Lockwood, 2018).

Співробітники Інституту політики навчання (Learning Policy Institute) розглядають підготовку до командної роботи як складову частину професійної підготовки і професійного розвитку, тому пропонують використовувати ті моделі, які виявились успішними й сприяли підвищенню рівня навчання студентів. У своєму дослідженні вони визначили сім загальних елементів цих ефективних підходів, а саме:

1. Вони зосереджені на змісті.
2. Вони включають стратегії активного навчання.
3. Вони залучають вчителів до співпраці.
4. Вони використовують моделі та/або моделювання.
5. Вони надають коучингову та експертну підтримку.

6. Вони передбачають час для зворотного зв'язку та рефлексії.

7. Вони застосовуються протягом тривалого часу (Darling-Hammond, 2017).

Розглянувши наведені вище приклади підготовки майбутніх педагогів до роботи у команді й командної взаємодії, можна констатувати наявність і застосування досить великої кількості моделей, які використовуються у освітньому процесі й на основі яких досягнуто позитивних результатів.

Висновки. Розгляд прикладів окремих європейських, американських і австралійських дослідників щодо діяльності з підготовки майбутніх педагогів до роботи у команді засвідчив, що цей

аспект професійної підготовки зазначених фахівців розглядається як дуже важливий і необхідний складник їхнього навчання. Позитивний досвід і напрацювання зарубіжних науковців заслуговують на увагу й використання у практиці вітчизняних закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку за педагогічними програмами. Зокрема, доцільно звернути увагу на елементи системи Data Wise, заходи для згуртування команд, пропозицію щодо створення мультипрофесійних команд.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні технології формування здатності майбутніх педагогів до командної взаємодії у професійній діяльності з урахуванням наявних здобутків вітчизняних і зарубіжних науковців.

Література:

- Галузинський, В., Євтух, М. (1995). Педагогіка: теорія та історія: навч. посібн. для студ. Вузів. К.: Вища шк., 1995. 237 с.
- Грудинін, Б. (2014). Педагогічна взаємодія: вимоги в контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 5 (39). С. 245–255.
- Ольшєвська, Я. (2014). «Педагогічна взаємодія» у системі відносин «викладач-студент». *Міжнародні Чепанівські психолого-педагогічні читання*. С. 422–428.
- Яковичина, Т. (2011). Педагогічна взаємодія: ретроспективний аналіз та сучасний стан проблеми. *Наука і освіта*. № 4. С. 487–491.
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
- Härter, G., Öttl, Ch. (2003). *Unschlagbar durch gutes Teamwork. Praktische Tipps für den Erfolg in der Gruppe*. BW Verlag.
- Hiebert, J., Morris, A.K., Berk, D., Jansen, A. (2007). Preparing teachers to learn from teaching. *Journal of Teacher Education*, 58, 47–61.
- Jensen, B., Sonnemann, J., Roberts-Hull, K., Hunter, A. (2016). *Beyond PD: Teacher professional learning in high-performing systems*, Australian Edition. Washington, D.C.: National Center on Education and the Economy.
- Lockwood, M. (2018). Making Teacher Teams Work. *ASCD*. Vol. 76. No. 3. URL: <https://ascd.org/el/articles/making-teacher-teams-work>.
- Philipp, E. (2014). *Multiprofessionelle Teamentwicklung. Erfolgsfaktoren für die Zusammenarbeit in der Schule*. Weinheim und Basel: Beltz-Verlag.
- Santagata, R., Guarino, J. (2012). Preparing Future Teachers to Collaborate. *Issues in Teacher Education*, Volume 21, Number 1. P. 59–69.

References:

- Haluzynskyi, V., Yevtukh, M. (1995). *Pedahohika: teoriia ta istoriia [Pedagogy: theory and history]: navch. posibn. dlia stud. vuziv*. K.: Vyshcha shk., 1995. 237 s. [in Ukrainian].
- Hrudynin, B. (2014). *Pedahohichna vzaiemodiia: vymohy v konteksti osobystisno oriietovanoi osvithoi paradyhmy [Pedagogical interaction: requirements in the context of a person-centred educational paradigm]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 5 (39). S. 245–255. [in Ukrainian].
- Olshevska, Ya. (2014). «Pedahohichna vzaiemodiia» u systemi vidnosyn «vykladach-student» [Pedagogical interaction] in the system of teacher-student relations. *Mizhnarodni Chelpanivski psykholoho-pedahohichni chytannia*. S. 422–428. [in Ukrainian].
- Yakovyshyna, T. (2011). *Pedahohichna vzaiemodiia: retrospektyvnyi analiz ta suchasnyi stan problemy [Pedagogical interaction: a retrospective analysis and the current state of the problem]. Nauka i osvita*. № 4. S. 487–491. [in Ukrainian].
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
- Härter, G. & Öttl, Ch. (2003). *Unschlagbar durch gutes Teamwork. Praktische Tipps für den Erfolg in der Gruppe*. BW Verlag.
- Hiebert, J., Morris, A.K., Berk, D., & Jansen, A. (2007). Preparing teachers to learn from teaching. *Journal of Teacher Education*, 58, 47–61.
- Jensen, B., Sonnemann, J., Roberts-Hull, K., & Hunter, A. (2016). *Beyond PD: Teacher professional learning in high-performing systems*, Australian Edition. Washington, D.C.: National Center on Education and the Economy.

-
- Lockwood, M. (2018). Making Teacher Teams Work. *ASCD*. Vol. 76. No. 3. Retrieved from: <https://ascd.org/el/articles/making-teacher-teams-work>.
- Philipp, E. (2014). Multiprofessionelle Teamentwicklung. Erfolgsfaktoren für die Zusammenarbeit in der Schule. Weinheim und Basel: Beltz-Verlag.
- Santagata, R., Guarino, J. (2012). Preparing Future Teachers to Collaborate. *Issues in Teacher Education*, Volume 21, Number 1. P. 59–69.
-

УДК 378. 18:005.963.316.6

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-6>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПІДЛІТКАМИ

Мірошніченко Валентина Іванівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-3931-0888
e-mail: mvi_2016@ukr.net

Левицька Людмила Вікторівна

кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена обґрунтуванню психологічних аспектів підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками. Взаємодія між людьми розуміється як вплив людей один на одного, залежність їх один від одного (спілкування, спільна діяльність).

Підґрунтям соціальної взаємодії автори вважають наявність спільного та відмінного в інтересах, наближеності чи віддаленості цілей, поглядів. Як головну особливість соціальної взаємодії автори трактують здатність її учасників впливати один на одного, здійснювати вплив свідомості, інтересів, потреб, поведінкових установок однієї людини на іншу та навпаки.

Звертається увага на схильність підлітків до певної полярності психіки, а саме: цілеспрямовані та імпульсивні дії; зміна вектору психіки від нестійкості до апатії, від нехтування бажанням працювати, виконувати доручення, умовою прислухатися до порад старших, підвищеної самовпевненості до невпевненості в собі; від потреби в спілкуванні до бажання побути на самоті; від панування романтичного настрою до цинічного та егоїстичного тощо.

Пропонується аналізувати результати соціальної взаємодії за критеріями мети, предмету, способу реалізації, зворотному зв'язку. Соціальна взаємодія є формою спільної (групової, колективної) діяльності, процесом комунікації (спілкування), співпереживання. Переважно соціальна взаємодія бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками відбувається з питань співпраці та профілактики правопорушень.

До психологічних механізмів підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками автори відносять такі: механізм зворотного зв'язку; механізм педагогічного впливу; механізму динамічного розподілу функцій взаємодії. Якщо не забезпечується повною мірою один із цих психологічних механізмів, то це може призвести до виникнення бар'єрів у соціальній взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками.

Бар'єри спілкування можуть бути мотиваційними, операційними, індивідуально-психологічними. Успішна реалізація психологічних механізмів соціальної взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками уможливорюється за умови досягнення порозуміння між сторонами взаємодії.

Ключові слова: підготовка бакалаврів, бакалаври правоохоронної діяльності, соціальна взаємодія, підлітки, психологічні аспекти підготовки бакалаврів, професійна діяльність.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES FOR SOCIAL INTERACTION WITH TEENAGERS

Valentyna Miroshnichenko

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Liudmyla Levytska

Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine

The article is devoted to the substantiation of the psychological aspects of training law enforcement bachelors for social interaction with teenagers. Interaction between people is understood as the influence of people on each other, their dependence on each other (communication, joint activities).

The authors consider the basis of social interaction to be the presence of common and different interests, closeness or remoteness of goals, views. As the main feature of social interaction, the authors interpret the ability of its participants to influence each other, to influence the consciousness, interests, needs, behavioral attitudes of one person on another and vice versa.

Attention is drawn to the tendency of teenagers to a certain polarity of the psyche, namely: purposeful and impulsive actions; a change in the vector of the psyche from instability to apathy, from neglecting the desire to work, to carry out assignments, the condition to listen to the advice of elders, increased self-confidence to self-doubt; from the need for communication to the desire to be alone; from the dominance of a romantic mood to cynical and selfish, etc.

It is proposed to analyze the results of social interaction according to the criteria of goal, subject, method of implementation, and feedback. Social interaction is a form of joint (group, collective) activity, a process of communication (communication), empathy. Mostly, the social interaction of bachelors of law enforcement activities with teenagers takes place on issues of cooperation and crime prevention.

The authors attribute the following to the psychological mechanisms of training law enforcement bachelors for social interaction with teenagers: feedback mechanism; the mechanism of pedagogical influence; mechanism of dynamic distribution of interaction functions. If one of these psychological mechanisms is not fully ensured, it can lead to the emergence of barriers in the social interaction of bachelors of law enforcement activities with teenagers.

Communication barriers can be motivational, operational, individual and psychological. The successful implementation of psychological mechanisms of social interaction of bachelors of law enforcement activities with teenagers is possible if understandings are reached between the parties of interaction.

Key words: training of bachelors, bachelors of law enforcement activities, social interaction, teenagers, psychological aspects of training of bachelors, professional activity.

Постановка проблеми. Успіх у реалізації професійних завдань у будь-якій галузі не можливо досягти без ефективної взаємодії на різних рівнях діяльності. Такими рівнями для представників прикордонного відомства є внутрішня відомча взаємодія, взаємодія з представниками інших військових і правоохоронних структур, з місцевими органами влади, а також мешканцями прикордонних регіонів, зокрема – підлітками. Тому у низці досліджень з підготовки бакалаврів різних спеціальностей доводиться ідея про доцільність цілеспрямованої підготовки бакалаврів певної спеціальності до різних видів взаємодії, а також «наголошується на усвідомленні ціннісного сенсу кожної особистості, іншої культури, необхідності толерантного ставлення до інших націй, готовності взаємодіяти в професійній діяльності» (Тушко, 2020). Це підкреслює актуальність зазначеної проблеми.

Аналіз літературних джерел. Теоретико-методичним засадам взаємодії та підготовці

фахівців різних галузей до взаємодії присвячено праці С.Амеліна, О. Пометун, Т. Сенько, С. Сисоєвої, К.Тушко та ін. Значну роль відіграє доробок І. Андрощук, Т. Поясок, І. Розіної, у якому досліджується потенціал ІКТ у підготовці фахівців до професійної взаємодії. Значний інтерес до проблеми взаємодії виявляють зарубіжні дослідники (Р. Адлер, Т. Доіл, К. Сіон та ін.).

У контексті нашого дослідження значний інтерес становлять праці представників педагогічної (О. Пісоцька, Н. Сопілко), психологічної та соціологічної науки, у яких досліджуються проблеми бар'єрів у взаємодії фахівців (Г. Гібш, Є. Головаха, С. Кожушко та ін.).

Психологічні аспекти підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – бакалаврів правоохоронної діяльності – є в центрі уваги Л. Боровик, О. Волобуєвої, Н. Волинець, Н. Голярдик, К. Тушко, А. Федика. Водночас, В. Журавльов досліджує психологічні аспекти формування лідерських якостей бакалаврів правоохоронної

діяльності – майбутніх офіцерів-прикордонників тощо.

Однак питання обґрунтування психологічних аспектів соціальної взаємодії фахівців правоохоронної діяльності з підлітками потребує подальшого вивчення.

Метою статті є обґрунтування психологічних аспектів підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія між людьми означає вплив людей один на одного, залежність їх один від одного. Це може бути спілкування, спільна діяльність. Підґрунтям соціальної взаємодії можна вважати наявність спільного та відмінного в інтересах, наближеності чи віддаленості цілей, поглядів. Проміжною ланкою соціальної взаємодії виступають предмети праці, трудовий досвід, трудові досягнення, якщо йдеться про сферу праці. Часто для позначення соціальної взаємодії застосовують поняття «інтеракція». Інтеракція є «взаємодією та співвідношенням між змінними, при цьому величини однієї змінної впливають на величини інших змінних».

Дефініція соціальної взаємодії трактується здатністю її учасників як представників соціуму (соціальних груп) впливати на свідомість, інтереси, потреби, поведінкові установки однієї людини на іншу та навпаки» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001).

До найбільш поширених в психології теорій, завдяки яким надається пояснення внутрішніх механізмів соціальної взаємодії, відносять теорію обміну, психоаналітичний підхід, теорію управління враженнями, концепцію символічного інтеракціонізму. Зокрема, автор теорії обміну Дж. Хоманс, вважає, що основою взаємодії людей є їх досвід з урахуванням, що було вкладено у справу і що було отримано винагороду». Теорія базується на ідеї прагнення людини до кореляції винагороди і витрат з метою надання взаємодії ознак стійкості та надійності, забезпечення належної поведінки особистості в конкретний момент як вияву винагороди за теперішні та попередні здобутки.

За Дж. Хомансом, соціальна взаємодія є «складною системою обмінів, процес яких зумовлюється варіантами кореляції між винагородою та витратами» (Москаленко, 2008). Таку взаємодію доцільно сприймати не лише як простий обмін винагородами, бо реагування людей на них майже не буває лінійною, і не завжди є стимулюючою; високі винагороди не гарантують недопущення втрат активності та ін.

Досить поширеним є психоаналітичний підхід. Представник школи психоаналізу З. Фрейд стверджував ідею щодо визначальної ролі уявлень та конфліктів раннього дитинства у міжособистісній

взаємодії, соціальна взаємодія надає можливість дорослим людям відтворити досвід, отриманий у ранньому дитячому віці.

Переважно, «соціальна взаємодія є відбувається у професійній діяльності і є підвидом міжособистісної взаємодії, що має на меті бути відкритою, різночасовою, словесною та несловесною. Процес розвитку та удосконалення соціальної за своєю специфікою відображає майбутню професійну діяльність» (Тушко, 2020). Можна розглядати підхід щодо виокремлення «взаємодії управління як особливої форми формальної та неформальної співпраці між керівниками та підпорядкованим персоналом. Такий вид взаємодії має зворотний зв'язок, що спрямований на виконання мети відповідної організації чи відомства. Ураховуючи ці аспекти, можемо виокремити в управлінській взаємодії такі чинники: наявність предметної її спрямованості та цілісності структури діяльності кожного її учасника» (Тушко, 2020). Водночас, можна вести мову про такий процес, як педагогічна взаємодія, що «відбувається між педагогом і учнями. Він є досить складним і майже не сприймає впливу інших чинників є мінімальним» (Пісоцька, 2010).

Суттєвим протиріччям підліткового періоду є, з одного боку, вияв дитиною наполегливого прагнення до визнання своєї особистості дорослими, з іншого боку, «нестача у реальних можливостях ствердження серед них» (Пісоцька, 2010).

Відомо також, що підліткам властива певна полярність психіки, а саме: цілеспрямовані та імпульсивні дії; зміна вектору психіки від нестійкості до апатії, від нехтування бажанням працювати, виконувати доручення, умовою прислухатися до порад старших, підвищеної самовпевненості до невпевненості в собі; від потреби в спілкуванні до бажання побути на самоті; від панування романтичного настрою до цинічного та егоїстичного, від привітливості та уважності до егоїзму та жорстокості. Для підлітків набувають особливого сенсу спілкування з друзями, перебування в колі однолітків (компаніях) за інтересами, урегулювання конфліктних ситуацій, пошук власного «Я», свого місця в соціумі, налагодження соціальної взаємодії з однолітками, дорослими, педагогами, представниками професій, що мають вплив на суспільну поведінку, представляють інтереси суспільства, окремих соціальних груп, тощо.

Аналізувати результати соціальної взаємодії доречно за критеріями мети, предмету, способу реалізації, зворотному зв'язку. Соціальна взаємодія є формою спільної (групової, колективної) діяльності, процесом комунікації (спілкування), співпереживання. Переважно соціальна взаємодія бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками відбувається з питань співпраці та профілактики правопорушень. Важливим є урахування

психологічних механізмів діяльності задля досягнення ефективності у взаємодії.

«Психологічними механізмами діяльності визначаються домінантні напрямки, за якими сприймається та засвоюється підлітками соціальний досвід, з урахуванням яких розвивається когнітивна та мотиваційно-ціннісна сфери особистості» (Журавльов & Мірошніченко, 2022). Тому психологічні механізми підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками можливо розглядати як напрямки, за якими розвивається когнітивна та мотиваційно-ціннісна.

З урахуванням думки Ю. Машбиця, котрий виокремлює такі психологічні механізми: зворотній зв'язок; визначення пізнавального впливу; розподіл в динаміці функцій управління між педагогом (комп'ютером) і учнем» (Машбиць, 2019), на наше переконання, психологічними механізмами підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками варто визначити: стійкий зворотній зв'язок; дієвий педагогічний вплив; динамічний розподіл функцій взаємодії.

Акцентуємо увагу на такій формі соціальної взаємодії як співчуття бакалавра правоохоронної діяльності до настроїв переживань підлітків, вияв емпатії як психологічної категорії, що застосовується для характеристики здатності бакалавра правоохоронної діяльності до того, щоб уявити себе на місці підлітка, відчувати його внутрішній стан та «є ірраціональним явищем пізнання особи стосовно внутрішнього світу інших осіб» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001).

Як переконує практика, якщо не забезпечується повною мірою один із психологічних механізмів (зворотного зв'язку; соціального впливу, динамічного розподілу функцій взаємодії), то це може призвести до виникнення бар'єрів у соціальній взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками. Бар'єри спілкування можуть бути мотиваційними (несформовані потреби у спілкуванні), операційними (відсутність вербальних чи невербальних засобів спілкування), індивідуально-психологічними (перешкоди у спілкуванні на основі індивідуальних психологічних характеристик). Дослідниця Н. Сопілко присвятила низку праць з'ясуванню специфіки психологічних бар'єрів, що ускладнюють взаємодію, зокрема «неуважності як зосередженню уваги на другорядних аспектах; егоїзму як сконцентрованості думок лише навколо себе; надмірної зосередженості на взаємодії із нівелюванням загальної мети діяльності» (Сопілко, 2008). Вважаємо, ризики виникнення таких бар'єрів є актуальними щодо соціальної взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками.

У цьому контексті нам імпонує пропозиція К.Тушко. Вона полягає у використанні частково конструктивного, деструктивного та нейтрального шляхів у подоланні бар'єрів. «Конструктивний варіант передбачає особистісне та професійне удосконалення учасників взаємодії; деструктивний метод є акумуляцією захисних можливостей, відмовою від прийняття конструктивних рішень у процесі взаємодії ... Спільні дії учасників взаємодії є чинниками їх взаєморозуміння» (Тушко, 2020). Тому для розуміння механізму соціальної взаємодії між бакалаврами правоохоронної діяльності та підлітками доречно провести аналіз виникнення взаєморозуміння між ними (перцепції).

За результатами аналізу джерел (Орбан-Лембрик, 2005), доходимо висновку про наявність у процесу соціальної взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками ознак, які відрізняють її від інших видів діяльності. Ці ознаки полягають у специфіці взаємодії системи «людина–право». Передусім, це – правова регламентація соціальної взаємодії, яка передбачає обов'язкове виконання відомчих законодавчих норм. Другою особливістю є наявність у бакалаврів правоохоронної діяльності під час соціальної взаємодії з підлітками владних повноважень, тобто права та обов'язку застосовувати владу від імені закону. Інколи психологічне напруження може призводити до появи негативних тенденцій, таких, як надмірне чи нерішуче застосування владних повноважень, чи, навпаки, зловживання своїм службовим становищем, сумніви, побоювання стосовно можливої відповідальності за наслідки. Ще одна особливість соціальної взаємодії з підлітками полягає в тому, що вона відбувається у площині «людина-право» та має елементи небезпеки і ризику, у тому числі й при безпосередній взаємодії з різними категоріями підлітків, прийнятті рішень тощо.

Успішна реалізація психологічних механізмів соціальної взаємодії бакалаврів правоохоронної діяльності з підлітками уможливується за умови досягнення порозуміння між сторонами взаємодії.

Висновки. Отже, нами з'ясовано важливість урахування психологічних аспектів підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками, які виявляються у психологічних механізмах (зворотного зв'язку; соціального впливу, динамічного розподілу функцій взаємодії). Задля досягнення ефективності у цій взаємодії, у тому числі подоланні бар'єрів у соціальній взаємодії доречним є створення певних психолого-педагогічних умов.

Перспективи подальших досліджень. Визначення та обґрунтування психолого-педагогічних умов підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками є перспективним для подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Література:

- Тушко, К.Ю. (2020). Система підготовки майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України до професійної взаємодії: дис... д-ра пед. наук. 13.00.04. Хмельницький. 543 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2001). Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 928 с.
- Москаленко, В. В. (2008). Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 688 с.
- Пісоцька, О. (2010). Виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.07. Луганськ, 186 с.
- Мірошніченко, В.І., Журавльов, В.В. (2022). Психологічні механізми розвитку професійної компетентності молодших інспекторів прикордонної служби в умовах дистанційного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя : КПУ, № 84. С. 167–172.
- Машбиць, Ю. І. (2019). Психологічні механізми і теорія навчання: вибрані статті. Київ : Інтерсервіс, 208 с.
- Сопілко, Н. В. (2008). Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Хмельницький, 268 с.
- Орбан-Лембрик, Л. Е. (2005). Юридична психологія : курс лекцій. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. 316 с.

References:

- Tushko, K.Iu. (2020). Systema pidhotovky maibutnikh ofitseriv derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy do profesiinoi vzaiemodii [The system of training future officers of the state border service of Ukraine for professional interaction]: dys... d-ra ped. nauk. 13.00.04. Khmelnytskyi. 543 p.
- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2001) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] Kyiv ; Irpin : VTF «Perun». 928 p.
- Moskalenko, V. V. (2008). Sotsialna psykholohiia [Social psychology]: pidruchnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. 688 p.
- Pisotska, O. (2010). Vykhovannia kultury vzaiemodii vykladachiv i studentiv v universytetskomu osvithno-vykhovnomu prostori [Cultivating a culture of interaction between teachers and students in the university educational space]: dys. ... kand. ped. nauk. 13.00.07. Luhansk. 186 p.
- Zhuravlov, V.V., Miroshnichenko, V.I. (2022). Psykholohichni mekhanizmy rozvytku profesiinoi kompetentnosti molodshykh inspektoriv prykordonnoi sluzhby v umovakh dystantsiinoho navchannia. [Psychological mechanisms of professional competence development of junior inspectors of the border service in conditions of distance learning] *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* : zb. nauk. prats. Zaporizhzhia : KPU. № 84. P. 167–172.
- Mashbyts, Yu. I. (2019). Psykholohichni mekhanizmy i teoriia navchannia [Psychological mechanisms and theory of learning]: vybrani statii. Kyiv : Interservis. 208 p.
- Sopilko, N. V. (2008). Osoblyvosti podolannia psykholohichnykh barieriv u studentiv u protsesi navchannia [Peculiarities of students overcoming psychological barriers in the learning process]: dyc. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. Khmelnytskyi. 268 p.
- Orban-Lembryk, L. E. (2005). Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]: kurs lektsii. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi nats. un-t im. Vasylia Stefanyka. 316 p.

УДК 378.781.2:005.6

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-7>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ КНР: ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Левченко Яна Ернстівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID ID: 0000-0001-5069-3798
e-mail: yanamysha72@gmail.com

Собченко Тетяна Миколаївни

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID ID: 0000-0002-9213-5556
e-mail: tetiana.sobchenko@hnpu.edu.ua

У статті представлено аналіз ключових тенденцій, які формують підготовку вчителів образотворчого мистецтва у закладах вищої та професійної освіти Китайської Народної Республіки. Ці тенденції, окреслені керівництвом країни та викладені в державних документах і промовах, відображають стратегічні пріоритети Китаю у збереженні культури, модернізації освіти та міжнародній співпраці. У дослідженні розглядається, як ці політики практично впроваджуються в освітніх закладах, сприяючи розвитку міцної та динамічної системи художньої освіти. Матеріали статті визначають декілька ключових тенденцій, зокрема інтеграцію традиційних китайських форм мистецтва із глобальними художніми рухами, акцент на інтернаціоналізацію та впровадження передових технологій, таких як штучний інтелект та цифрові інструменти, у сферу образотворчого мистецтва. Крім того, дослідження вивчає роль художньої освіти у збереженні та популяризації культурної спадщини етнічних меншин Китаю, наголошуючи на її значенні у зміцненні національної єдності та культурного розмаїття. У статті використано відкриті джерела інформації та наведено конкретні приклади з провідних університетів та професійних освітніх закладів Китаю. Зокрема, розглянуто ініціативи, реалізовані такими закладами, як Центральна академія образотворчих мистецтв і Університет малих народів Китаю, які розробили інноваційні програми для узгодження своїх навчальних планів із національними стратегіями. Ці програми акцентують увагу на міждисциплінарних підходах, практичній підготовці та інтеграції сучасних методик навчання. Аналізуючи ці тенденції та їхнє практичне застосування, стаття пропонує цінні висновки про те, як система мистецько-педагогічної освіти Китаю еволюціонує, щоб відповідати вимогам сучасного глобального та культурного простору. Отримані результати сприяють ширшому розумінню художньої освіти як ключового драйвера культурної дипломатії, інновацій та суспільного розвитку.

Ключові слова: професійна підготовка, вчителі образотворчого мистецтва, мистецько-педагогічна освіта, Ініціатива “Один пояс – Один шлях, полікультурність, інтернаціоналізація, культура китайських етнічних меншин.

MODERN TRENDS IN ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION IN PR CHINA: TRAINING OF FINE ARTS TEACHERS

Yana Levchenko

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Tetiana Sobchenko

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The article provides a comprehensive analysis of the key trends shaping the preparation of fine arts teachers in higher and professional education institutions in the People's Republic of China. These trends, out-

lined by the country's leadership and articulated in state documents and speeches, reflect China's strategic priorities of cultural preservation, educational modernisation, and international collaboration. The study examines how these policies are being practically implemented across educational institutions, contributing to the development of a robust and dynamic system of art education. The analysis highlights several pivotal trends, including the integration of traditional Chinese art forms with global artistic movements, the emphasis on internationalisation and the adoption of advanced technologies, such as artificial intelligence and digital tools, in fine arts education. Furthermore, the study explores the role of art education in preserving and promoting the cultural heritage of China's ethnic minorities, underscoring its importance in fostering national unity and cultural diversity. The article relies on open-source information and presents specific examples from leading universities and professional education institutions across China. It discusses the initiatives undertaken by institutions like the Central Academy of Fine Arts and Mingzu University of China, which have developed innovative programs to align their curricula with national strategies. These programs emphasise interdisciplinary approaches, practical training, and the integration of modern teaching methodologies. By analysing these trends and their practical applications, the article offers valuable insights into how China's art and pedagogical education system is evolving to meet the demands of a rapidly changing global and cultural landscape. The findings contribute to the broader understanding of art education as a key driver of cultural diplomacy, innovation, and societal development.

Key words: professional training, fine arts teachers, art and pedagogical education, BRI Initiative, multiculturalism, internationalisation, culture of Chinese ethnic minorities.

Introduction. The training of fine arts teachers in the People's Republic of China is gaining significant attention due to its pivotal role in shaping the country's cultural identity and advancing its global cultural influence. Modern trends in art and pedagogical education in China reflect a dynamic balance between preserving traditional Chinese art forms and integrating innovative, global methodologies. As China places increasing emphasis on aesthetic education within its holistic educational reforms, understanding these trends is essential for promoting creativity, cultural sustainability, and international collaboration.

For Ukraine, the relevance of this problem is heightened by the need to actively promote its own cultural identity on the global stage amidst the ongoing challenge of Russian disinformation campaigns. These campaigns frequently attempt to portray Ukrainian culture as merely an extension of Russian heritage, undermining Ukraine's unique historical and artistic contributions. By studying China's experience in leveraging art education as a tool for cultural preservation and global presentation, Ukraine can draw valuable insights into strengthening its own cultural diplomacy. Moreover, in a globalised world, art education serves as a powerful medium for intercultural dialogue and understanding. Exploring the strategies employed in China's fine arts teacher training can inform Ukraine's efforts to integrate its rich cultural traditions into modern pedagogical practices, ensuring its distinct identity is recognised and celebrated worldwide.

Literature review. In China art is often regarded as a universal language that enables seamless communication across cultures and nations. In this context, teachers are entrusted by the state with the critical responsibility of shaping the value orientations of future generations of Chinese citizens. As a result, the training of art teachers, particularly those specialising

in fine arts, has garnered significant attention from Chinese scholars, both in the historical development of Chinese pedagogy and in its contemporary evolution. In preparing this study, the authors drew upon a wide range of scholarly works that capture the key trends in the theory and practice of training fine arts teachers in modern China. These works can be broadly categorised into specific thematic groups, reflecting the diversity and scope of the field:

- the studies that examine the evolution of art teachers' professional development in China, highlighting the integration of traditional values with modern educational practices that emphasise the influence of Confucian ideals combined with contemporary state and societal values, focusing on the shift from traditional academic performance to a more holistic educational approach (Kalashnyk L., Terentieva N., Dovzhenko T., Levchenko Y., Dao Zh., Yang J., Zhang X. and others);

- the publications that analyse the impact of modern AI painting and other kinds of modern technological trends on traditional art creation and its implications for student skill development in Chinese universities, developing of new kinds of fine arts and minding necessary transformations in curriculum, teaching methods, and teacher training to adapt to technological advancements in art education (Sobchenko T., Chen Sh., Liu K., Tang H., Yang Y. and others);

- researches that discuss innovative approaches to art teaching in higher education institutions in China and emphasise the need for reform in teaching modes to enhance creativity and practical skills among art students, suggesting a shift towards more interactive and student-centred pedagogical methods (Lin B., Liu X., Ren J., Yuryeva K., Li Y., Wang P., Zhu P., Xu B. and others).

According to the authors, a significant unresolved aspect of the broader issue under study is the lack of

standardisation in the tools used to implement key trends in the training of fine arts teachers in higher education institutions in the PRC. Additionally, the trends themselves, as presented in the works of predominantly Chinese scholars, often appear fragmented and descriptive, lacking systematic organization and clear application to the practical realities of the educational process.

The article aims to provide a comprehensive analysis of the key trends outlined by the leadership of the PR China and their practical implementation in the training of fine arts teachers in high and professional education institutions of the country. This analysis is based on open-source information and includes examples of how these trends are applied in specific higher education institutions across the PR China.

Research results. The training of fine arts teachers in the People's Republic of China is intricately aligned with the nation's overarching development strategy, as articulated in key state documents and leaders' speeches. This alignment reflects the Chinese government's commitment to advancing cultural preservation, fostering international collaboration, and addressing both global and domestic priorities (Liu, 2018). Collectively, these efforts underscore China's strategic vision of integrating cultural preservation with modernisation, ensuring that fine arts education enhances the country's soft power and cultural diplomacy.

Universities in China play a central role in implementing these strategies, with fine arts teacher training directly linked to the country's broader educational reforms. The goals include fostering innovation, creativity, and national pride by cultivating artistic talent that contributes to socio-economic growth and strengthens cultural influence. A dual focus on preserving traditional Chinese art forms and integrating contemporary global trends characterises the training process. This approach ensures the safeguarding of cultural heritage while preparing students to actively engage with international artistic movements (Chen, 2023).

The government also emphasises the importance of improving pedagogical methods and teaching quality. Universities increasingly adopt student-centred, interdisciplinary teaching practices that balance theoretical knowledge with practical, hands-on experience (Lin, 2024). Additionally, programs prioritise internationalisation, encouraging faculty and student exchanges and fostering global artistic perspectives. The cultural traditions of China's ethnic minorities are incorporated into curricula, equipping future teachers to preserve and promote these artistic heritages (Zhu, 2024). The key trends as to training fine art teachers in modern universities of China today include:

Integration with the Belt and Road Initiative (BRI): Integration with the BRI has become a pivotal trend

in the training of fine arts teachers in modern Chinese universities. This strategic direction was formalised in July 2016 with the release of the "Education Action Plan for the Belt and Road Initiative" by the Ministry of Education of the People's Republic of China (Education Action Plan ..., 2017). The core idea of this integration is to enhance educational cooperation and cultural exchange among countries participating in the BRI. By fostering mutual understanding and collaboration, China aims to build a "Silk Road" for education that promotes shared learning and development. In practice, this initiative has led to the development of specialised programs and partnerships within Chinese universities (Xu, 2021). For instance, the Shanghai Theatre Academy launched the "2024 Belt and Road Art Talent Training Program," which offers scholarships to students from BRI countries. This program focuses on cultivating artistic talents and facilitating cultural exchanges, thereby enriching the educational experience of fine arts teachers and students alike. Through such programs, Chinese universities are not only enhancing the quality of fine arts education but also contributing to the broader goals of the BRI by building bridges of cultural and educational exchange across nations (Kalashnyk & etc., 2023). Training programs emphasise cultural exchange and cooperation with countries involved in the BRI, encouraging fine arts teachers to cultivate a global perspective and contribute to cross-cultural dialogue;

Promotion of Multiculturalism: Promotion of multiculturalism has become a central focus in the training of fine arts teachers within modern Chinese universities. This emphasis aligns with China's broader educational policies aimed at fostering ethnic unity and cultural diversity. The "Opinions on Comprehensively Deepening the Reform of Teacher Team Construction in the New Era," issued by the State Council in 2018, underscores the importance of integrating multicultural education into teacher training programs to enhance educators' cultural competencies (Official site ..., 2025). The core idea behind this initiative is to cultivate educators who are not only proficient in fine arts but also possess a deep understanding and appreciation of China's diverse cultural landscape. By doing so, the education system aims to promote social cohesion and mutual respect among different ethnic groups. In practice, universities have implemented various strategies to realise this vision. For instance, Mingzu University of China, renowned for its commitment to ethnic diversity, offers specialised courses that focus on the artistic traditions of China's 56 recognised ethnic groups. These programs provide future fine arts teachers with firsthand experience in diverse artistic expressions, enabling them to incorporate multicultural perspectives into their teaching methodologies (Yang, 2022). Additionally, institutions like

Tsinghua University's Academy of Arts and Design have established international academic exchange platforms to facilitate multicultural communication. Events such as the Tsinghua International Conference on Art & Design Education bring together experts from top art and design institutes worldwide to discuss and promote multiculturalism in art education (Kalashnyk & etc., 2023). Through these initiatives, Chinese universities are actively promoting multiculturalism in fine arts teacher training, ensuring that educators are well-equipped to foster an inclusive and culturally rich learning environment. Recognising China's diverse cultural heritage, teacher training programs incorporate elements of multicultural education, enabling future educators to address the needs of a diverse student population and celebrate cultural plurality.

Advancing Internationalisation: Internationalisation has emerged as a pivotal trend in the training of fine arts teachers within modern Chinese universities. This strategic direction was emphasised in the "Opinions on Comprehensively Strengthening and Improving Aesthetic Education in Schools," issued by the General Office of the State Council in 2015 (Official site ..., 2025). The document underscores the importance of enhancing aesthetic education by learning from international experiences and promoting global exchanges. The core idea behind this initiative is to elevate the quality of fine arts education by integrating global perspectives, fostering cross-cultural understanding, and adopting international best practices. By doing so, China aims to cultivate art educators who are not only well-versed in traditional and contemporary Chinese art but also equipped to engage with the global art community. In practice, this internationalisation is realised through various collaborative programs and partnerships (Liu & etc., 2022). For instance, the China Academy of Art (CAA) has established partnerships with over 100 universities and institutions across more than 30 countries. These collaborations facilitate student and faculty exchanges, joint research projects, and international exhibitions, thereby enriching the educational experience and broadening the horizons of future fine arts teachers. Additionally, institutions like the International College of Innovation at Xiamen University (XMU) have been instrumental in promoting international education in the arts. XMU, in collaboration with the University for the Creative Arts (UCA) in the UK, has developed programs that blend Eastern and Western art education philosophies. This partnership aims to cultivate artists with a global vision, enhancing the international competitiveness of China's fine arts education. Through such initiatives, Chinese universities are actively integrating international elements into their fine arts teacher training programs, aligning with national strategies to modernise education and enhance

cultural exchange on a global scale (Ren, 2024). The programs aim to enhance the global competitiveness of Chinese art education by adopting international pedagogical practices, fostering partnerships with foreign institutions, and providing opportunities for international exchange.

Preservation and Development of Ethnic Minority Cultures: The preservation and development of ethnic minority cultures have become central themes in the training of fine arts teachers in contemporary Chinese universities. This emphasis was again notably articulated by President Xi Jinping during a national conference on ethnic unity and progress held on September 27, 2024, where he underscored the importance of consolidating and promoting the unity and progress of all ethnic groups (Official site ..., 2025). The core idea behind this initiative is to integrate the rich artistic traditions of China's diverse ethnic minorities into the educational framework, ensuring that these cultures are preserved, appreciated, and propagated through formal education. By doing so, the government aims to foster a sense of national unity while celebrating cultural diversity, enabling future educators to both honour and teach the artistic heritage of various ethnic groups (Zhang, 2018). In practice, this policy has been implemented through various programs and curricula within higher education institutions. For example, Universities for ethnic minorities in China, such as the Central University for Nationalities, play a dual role in preserving ethnic identity and promoting integration into the broader Chinese national identity. These institutions offer specialised programs that focus on the arts and cultures of specific ethnic groups, providing platforms for students to engage deeply with their heritage. Additionally, universities have developed partnerships to support cultural sustainability in rural schools, emphasising the importance of arts education in preserving local traditions. Such collaborations aim to maintain, appreciate, and celebrate local culture through arts learning, ensuring inclusive and quality education that builds sustainable communities (Kalashnyk & etc., 2023). Through these initiatives, Chinese universities are actively contributing to the preservation and development of ethnic minority cultures, aligning with national strategies to promote cultural diversity and unity. Special emphasis is placed on safeguarding and revitalising the artistic traditions of China's ethnic minorities, integrating these elements into fine arts curricula and teacher training programs.

Developing New Forms of Fine Arts: Developing new forms of fine arts that blend traditional Chinese artistic and social values with contemporary global trends, including the incorporation of AI and digital tools, has become a significant focus in the training of fine arts teachers in modern Chinese universities. This direction aligns with China's broader educational and

cultural strategies aimed at fostering innovation while preserving cultural heritage (Sobchenko, 2021). The Chinese government has emphasised the integration of technology in education to enhance teaching and learning outcomes. In December 2021, Education Minister Huai Jinpeng highlighted the importance of AI in upgrading education, signalling a commitment to deeply integrating AI into educational practices (Official site ..., 2025). In practice, universities have responded by incorporating AI and digital technologies into their fine arts programs. For instance, the China Academy of Art hosted the First Digital Art China exhibition, showcasing AI-generated content and virtual reality artworks. This event reflects the academy's efforts to explore the convergence of art and technology, providing students with exposure to cutting-edge digital art forms. Additionally, institutions like the Central Academy of Fine Arts (CAFA) have been proactive in integrating AI into fine art education. Research indicates that Chinese university visual art teachers are increasingly engaging with AI technologies in generative content, aiming to understand and incorporate these tools into their teaching and creative processes (Yuryeva & etc., 2024). These initiatives demonstrate a concerted effort by Chinese universities to equip future fine arts educators with the skills and knowledge necessary to

navigate and contribute to the evolving landscape of art, where traditional values harmoniously intersect with technological advancements.

Conclusions. Exploring the modern trends in training fine arts teachers in the PR China is not only timely but also essential for fostering global connections and addressing shared challenges. These trends highlight the transformative power of fine arts education in bridging cultural divides and promoting sustainable, inclusive development worldwide. This study does not exhaust all aspects of the stated problem. Further exploration is required on topics such as the correlation between training programs for fine arts teachers in higher and vocational education institutions in the PRC and the country's national development strategy in both the short and long term, as well as how this practice could be implemented in Ukraine. Other areas for development include: differences in the balance between pedagogical and artistic components in the educational programs for fine arts teachers in Ukrainian and Chinese universities, nationwide approaches to preserving the cultural and visual-artistic heritage of ethnic minorities in both countries and how this is reflected in the educational programs for fine arts teachers, the specifics of national and local support for artists and fine arts teachers and other related issues.

Література:

- Liu, X. (2018). Research on the thought to reform the teaching mode of fine arts course at colleges and universities. *Proceedings of the 1st International Conference on Education, Art, Management and Social Sciences (EAMSS 2018)*. 466–470. <https://doi.org/10.23977/eamss.2018.095>
- Chen, Sh. (2023). New trends in fine arts education in the post-epidemic and the implications for China-Guangzhou. *SHS Web of Conferences*. 157. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202315702011>
- Lin, B. (2024). A perception on how to improve students humane attainment in fine arts education. *International Conference on Education, Language, Art and Intercultural Communication (ICELAIC-24)*. <https://doi.org/10.2991/icelaic-14.2024.62>
- Zhu, P. (2024). Temporal context, changes in educational systems, and individual interests: the formation of artistic erudite scholars among Chinese overseas students in the early 21st century. *Arte, Individuo y Sociedad*. 36(4), 789–800. <https://dx.doi.org/10.5209/aris.93750>
- Education Action Plan for the Belt and Road Initiative, issued by the Ministry of Education of the People's Republic of China (2017). Belt and Road Portal. URL: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/30277.html>
- Xu B. (2021). Understanding education on China's Belt and Road Initiative: a cultural political economy approach. *Beijing International Review of Education*. 3(1). 56–71. <https://doi.org/10.1163/25902539-03010005>
- Kalashnyk, L., Terentieva, N., Dovzhenko, T., Levchenko, Y., Dao, Z. (2023). Development of the PC China minorities' education within the geopolitical strategy "One Belt – One Road" activation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 13(32). 29–32. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_05.pdf
- Official site of the Ministry of education of the People's Republic of China. (2025). URL: <http://en.moe.gov.cn/>
- Yang, J. (2022). Chinese contemporary art teachers' professional development in the 20th and 21st centuries within the multicultural framework. *Heritage Science*. 10 (56). <https://doi.org/10.1186/s40494-022-00692-8>
- Liu, K., Tang, H., Yang, Y. (2022). The art education in China under the double reduction policy. *Proceedings of the 2022 International Conference on Science Education and Art Appreciation (SEAA 2022)*. https://doi.org/10.2991/978-2-494069-05-3_157
- Ren, J. (2024). Research on the reform and development of Chinese art education talent training system. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 866. 421–427. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-291-0_52
- Zhang, X. (2018). Construction of characteristic discourse system of ethnic fine arts education in ethnic universities and colleges. *Proceedings of the 2018 5th International Conference on Education, Management, Arts, Economics and Social Science (ICEMAESS 2018)*. <https://doi.org/10.2991/icemaess-18.2018.123>
- Sobchenko, T. M. (2021). Development of digital competence in the training of future teachers in Ukraine and China. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 7(1), 103–112. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.103-112](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.103-112)

Yuryeva, K., Li, Y., & Wang, P. (2024). Personal and professional qualities and skills of art college teachers in China: A phenomenological analysis. *Multidisciplinary Reviews*, 8(3), 2025077. <https://doi.org/10.31893/multirev.2025077>

References:

- Liu, X. (2018). Research on the thought to reform the teaching mode of fine arts course at colleges and universities. *Proceedings of the 1st International Conference on Education, Art, Management and Social Sciences (EAMSS 2018)*. 466–470. <https://doi.org/10.23977/eamss.2018.095>
- Chen, Sh. (2023). New trends in fine arts education in the post-epidemic and the implications for China-Guangzhou. *SHS Web of Conferences*. 157. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202315702011>
- Lin, B. (2024). A perception on how to improve students humane attainment in fine arts education. *International Conference on Education, Language, Art and Intercultural Communication (ICELAIC-24)*. <https://doi.org/10.2991/icelaic-14.2024.62>
- Zhu, P. (2024). Temporal context, changes in educational systems, and individual interests: the formation of artistic erudite scholars among Chinese overseas students in the early 21st century. *Arte, Individuo y Sociedad*. 36(4), 789–800. <https://dx.doi.org/10.5209/aris.93750>
- Education Action Plan for the Belt and Road Initiative, issued by the Ministry of Education of the People's Republic of China (2017). Belt and Road Portal. <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/30277.html>
- Xu B. (2021). Understanding education on China's Belt and Road Initiative: a cultural political economy approach. *Beijing International Review of Education*. 3(1). 56–71. Retrieved from <https://doi.org/10.1163/25902539-03010005>
- Kalashnyk, L., Terentieva, N., Dovzhenko, T., Levchenko, Y., Dao, Z. (2023). Development of the PC China minorities' education within the geopolitical strategy "One Belt – One Road" activation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 13(32). 29–32. Retrieved from https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_05.pdf
- Official site of the Ministry of education of the People's Republic of China. (2025). Retrieved from <http://en.moe.gov.cn/>
- Yang, J. (2022). Chinese contemporary art teachers' professional development in the 20th and 21st centuries within the multicultural framework. *Heritage Science*. 10 (56). <https://doi.org/10.1186/s40494-022-00692-8>
- Liu, K., Tang, H., Yang, Y. (2022). The art education in China under the double reduction policy. *Proceedings of the 2022 International Conference on Science Education and Art Appreciation (SEAA 2022)*. https://doi.org/10.2991/978-2-494069-05-3_157
- Ren, J. (2024). Research on the reform and development of Chinese art education talent training system. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 866. 421–427. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-291-0_52
- Zhang, X. (2018). Construction of characteristic discourse system of ethnic fine arts education in ethnic universities and colleges. *Proceedings of the 2018 5th International Conference on Education, Management, Arts, Economics and Social Science (ICEMAESS 2018)*. <https://doi.org/10.2991/icemaess-18.2018.123>
- Sobchenko, T. M. (2021). Development of digital competence in the training of future teachers in Ukraine and China. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 7(1), 103–112. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.7\(1\).2021.103-112](https://doi.org/10.52534/msu-pp.7(1).2021.103-112)
- Yuryeva, K., Li, Y., & Wang, P. (2024). Personal and professional qualities and skills of art college teachers in China: A phenomenological analysis. *Multidisciplinary Reviews*, 8(3), 2025077. <https://doi.org/10.31893/multirev.2025077>

УДК 378.091.3:78.071.2]:316.46

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-8>

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА ОРКЕСТРУ

Ликтей Богдан Володимировичаспірант кафедри теорії музики та
естрадного мистецтва

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ORCID ID: 0000-0001-7971-3342

e-mail: b.v.lyktei@npu.edu.ua

У статті розглянуто важливість міждисциплінарного підходу у формуванні лідерських якостей майбутніх диригентів оркестру. Проаналізовано ключові компоненти, необхідні для успішної диригентської діяльності, зокрема педагогічні здібності, знання психології, менеджменту та комунікацій, а також розуміння філософських концепцій музики. Висвітлено взаємозв'язок між дисциплінами, що сприяють формуванню гармонійної особистості диригента, здатного ефективно керувати творчим колективом та реалізовувати музичні проєкти. У роботі підкреслено, що сучасний диригент повинен виконувати не лише роль музичного керівника, а й лідера колективу, здатного надихати музикантів, вирішувати конфлікти, забезпечувати ефективну комунікацію та формувати позитивну атмосферу в оркестрі. Останні дослідження у сфері мистецької освіти звертають увагу на важливість поєднання музичних знань із навичками з інших сфер, таких як психологія управління, емоційний інтелект і мистецтво переговорів. Визначено, що лідерські якості диригента, включаючи здатність до критичного мислення, інтерпретації музичних творів і формування довіри в колективі, мають міждисциплінарний характер. Також цей підхід сприяє формуванню гнучкості розуму, вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки, що ефективно допомагає у подальшій роботі з оркестром. Особливу увагу приділено практичним рекомендаціям щодо впровадження міждисциплінарного підходу в освітній процес диригентів. Описано способи інтеграції музики з іншими предметами, включаючи природничі та гуманітарні науки, які сприяють розвитку творчого мислення, логіки та навичок застосування знань на практиці. Стаття спрямована на висвітлення ролі цілісного підходу до підготовки диригентів, зокрема в контексті сучасних викликів музичної освіти, з метою підвищення їхньої професійної майстерності та лідерських компетенцій.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, лідерські якості, диригент оркестру, мистецька освіта, музична комунікація.

INTERDISCIPLINARY APPROACH IN THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF IN FUTURE ORCHESTRA CONDUCTOR

Bohdan Lyktei

Dragomanov Ukrainian State University

The article explores the significance of an interdisciplinary approach in developing leadership qualities in future orchestral conductors. It analyzes key components essential for successful conducting, including pedagogical skills, knowledge of psychology, management, and communication, as well as an understanding of philosophical concepts of music. The interconnection between disciplines is highlighted, which contributes to shaping a well-rounded conductor capable of effectively managing a creative ensemble and implementing musical projects. The study emphasizes that a modern conductor must not only fulfill the role of a musical leader but also serve as a team leader who can inspire musicians, resolve conflicts, ensure effective communication, and create a positive atmosphere within the orchestra. Recent research in the field of arts education underscores the importance of combining musical expertise with skills from other fields, such as management psychology, emotional intelligence, and negotiation techniques. It has been identified that the leadership qualities of a conductor, including the ability for critical thinking, interpreting musical works, and building trust within the ensemble, are inherently interdisciplinary. This approach also fosters mental flexibility and the ability to identify cause-and-effect relationships, which are highly beneficial in working with an orchestra. Special attention is given to practical recommendations for implementing an interdisciplinary approach in the education of conductors. The article describes methods of integrating music with other subjects, including natural and humanities sciences, which promote the development of creative thinking, logical reasoning, and practical application of knowledge. The article aims to highlight

the role of a holistic approach to the training of conductors, particularly in the context of contemporary challenges in music education, to enhance their professional expertise and leadership competencies.

Keywords: *interdisciplinary approach, leadership qualities, orchestra conductor, arts education, music communication.*

Актуальність дослідження. Міждисциплінарний підхід у формуванні лідерських якостей майбутнього диригента є актуальною темою сучасної мистецької освіти, що відповідає викликам швидкоплинного та багатогранного культурного середовища. У сучасному світі диригентська професія виходить за рамки суто музичного мистецтва, тому вимагає від фахівця широкого кола знань і вмінь. Лідерські якості диригента, зокрема, залежні від його здатності інтегрувати знання з різних дисциплін, таких як психологія, філософія, комунікація, музична гармонія, а також філософська рефлексія на мистецтво.

Сьогодні диригенти є не лише носіями музичних ідей, але й натхненниками та лідерами, які впливають на психологічний клімат оркестру, мотивацію виконавців та сприйняття музики аудиторією. Наприклад, знання психології допомагає диригенту зрозуміти особисті й групові динаміки всередині оркестру, підтримувати ефективну комунікацію й уникати конфліктів. Так само, філософія розвиває критичне мислення, усвідомлення глибинного змісту музичних творів і дозволяє диригенту транслювати їхню символічну значущість. Комунікація як наука сприяє розвитку вербальних і невербальних методів взаємодії, підвищує рівень взаєморозуміння між диригентом та музикантами.

Вивчення музичної гармонії й аналізу надає диригенту технічну базу, необхідну для осмислення музичної структури, однак лише в поєднанні з міждисциплінарними знаннями ці вміння можуть бути повністю реалізовані на практиці. Філософська інтерпретація, зі свого боку, допомагає диригенту усвідомлювати зв'язок між музикою та людською екзистенцією, що є ключовим для трансляції мистецтва на глибинному рівні.

Метою статті є обґрунтування важливості міждисциплінарного підходу у формуванні лідерських якостей майбутніх диригентів, передбачається виявити взаємозв'язки між цими дисциплінами, визначити їхній вплив на розвиток диригентського мистецтва та запропонувати практичні рекомендації щодо інтеграції міждисциплінарного підходу в освітній процес диригентів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень свідчить про зростаючий інтерес до міждисциплінарного підходу в мистецькій освіті, особливо в контексті підготовки диригентів. Серед українських науковців питання міждисциплінарності висвітлюють такі дослідники, як В. Андрущенко, В. Биков, В. Гайніс, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий та ін. Дослід-

ники Г. Падалка, М. Ткач, А. Козир, В. Федоршин, М. Букач, В. Желанова, Л. Масол, О. Олексюк, А. Растрігіна, А. Лащенко, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова наголошують на необхідності поєднання мистецьких дисциплін із гуманітарними науками, зокрема психологією та філософією, для комплексного формування лідерських якостей диригента. Г. Падалка підкреслює значення креативного підходу в педагогіці, а М. Ткач досліджує взаємозв'язок між гармонією та комунікативними компетенціями диригента.

Виклад основного матеріалу. Диригентська діяльність є однією з найскладніших серед музично-виконавчих професій. Її структура багатоконпонентна, а прояви багатогранні, тому завданням диригента є сприйняття інформації, осмислення її, передача іншим учасникам колективу, досягнення необхідного результату. У зв'язку з цим, диригент оркестру повинен мати низку якостей як професійних, так і психолого-педагогічних.

Оскільки диригент є центром музичного колективу, він відповідає не лише за технічну координацію, але й за натхнення музикантів, формування ефективної команди, досягнення спільної мети, тому його лідерські якості включають здатність: надихати колектив на творчі досягнення, формувати довіру та повагу між учасниками, організовувати роботу, враховуючи сильні сторони кожного музиканта.

Професійні якості диригента складаються з природної обдарованості та спеціального навчання. Складові природної обдарованості — це, перш за все, яскраво виражена музичність, розвинений слух, волюве, гнучке та стійке почуття ритму, динаміки та загального балансу, безвідмовна музична пам'ять, відмінні психомоторні здібності, а також швидка реакція, витримка, зосереджена та розподілена увага. Вміння точно поставити завдання та доступно пояснити варіанти його вирішення — важливі якості, необхідні для успішної діяльності. До професійних якостей належать: професійна грамотність, широкий загально-естетичний світогляд, чудова диригентська техніка та важливий чинник — уміння інтерпретувати.

Низка педагогічних здібностей, які повинен мати диригент:

1. Гностичні вміння.
2. Вміння психолого-методичного планування.
3. Діагностичні вміння
4. Дослідницькі вміння.

В ідеалі, керівник колективу повинен поєднувати у собі педагогічні здібності, високий

професіоналізм та організаторські здібності (Гайніс, 2015).

Щоб завжди знати, що сказати оркестру у тих чи інших випадках, для реалізації свого задуму, диригент обов'язково має бути обізнаний у галузі педагогіки та психології по відношенню до оркестрантів. Також дуже важливим є психологічний вплив диригента на виконавців, тому що він повинен позитивно впливати на людей навколо за допомогою не тільки жестів, а й мови.

Мистецтво диригента проявляється у керівництві музичним колективом. Перед ним стоїть складне завдання — підпорядкувати собі різноманітність виконавських індивідуальностей, темпераментів та спрямувати творчі зусилля колективу в єдине русло. До кожного музичного колективу, а іноді навіть до окремих його учасників, необхідний особливий підхід (Лашенко, 2020).

Диригент є автором інтерпретації музичного твору, майстром, що визначає характер і якість кінцевого звукового результату. Він повинен виконувати обов'язки художнього керівника, займатися продюсуванням (пошук заходів, партнерів, спонсорів, участь у створенні реклами), займатися пошуком та затвердженням репертуару, створювати та коригувати аранжування, визначати виконавський склад, вирішувати деякі фінансові питання, підтримувати сприятливу психологічну атмосферу. Диригент повинен знати особливості музичних інструментів, вміти правильно розставляти штрихи, роз'яснити невідомі виконавцям прийоми гри, значення термінів, філософську концепцію музики (Петренко, 2019).

На сьогоднішній день необхідність реалізації принципу міждисциплінарних зв'язків на практиці не піддається сумніву, оскільки взаємозв'язки наук і різних галузей очевидні. Реалізація міждисциплінарних взаємодій допоможе майбутнім диригентам краще орієнтуватися в сучасному світі, що швидко змінюється.

Існує багато способів реалізації принципу міждисциплінарних взаємодій. Великі теми та явища, які вплинули не на одну природничо-наукову та гуманітарну дисципліну вивчаються на різних шкільних предметах з погляду відповідної шкільної дисципліни. Також нерідко явища, що вивчаються на одному предметі, стають причиною явищ і подій, що вивчаються на іншому (наприклад, особливості географічного положення держави мають сильний вплив на історичний шлях його розвитку). Тому отримання нових знань спирається на знання, які вже отримані під час вивчення іншого предмета. Також поширене використання методів та прийомів однієї науки щодо нового матеріалу на іншій. Все це сприяє формуванню у майбутніх диригентів гнучкості розуму, розвитку логіки, вмінню знаходити причинно-наслідкові зв'язки, що допомагає використовувати

знання на практиці роботи з оркестром. Це задовольняє необхідність формування не приватних і відірваних від реальності знань, а узагальнених, які мають властивість широкого перенесення, які з часом будуть використані для формування умінь. Вміння використовувати отримані знання у реальному житті також буде великою перевагою у подальшій фаховій діяльності диригента (Желанова, 2021).

Як один із видів мистецтв музика завжди була частиною загального культурного простору і допомагала передати окремі смисли та ідеї, різні політичні, історичні, географічні та соціальні умови через образність та виразність творчості. Висока емоційна насиченість музичних творів допомагала трансливати ідеї та унікальні риси, властиві певному народу, епосі чи території.

Найбільш поширеними на сьогоднішній день в освітній практиці є інтегративні зв'язки музики з предметами, що знаходяться разом з нею в одній освітній галузі (музика та література, музика та образотворче мистецтво, музика та ритміка тощо). Однак очевидна тенденція до інтеграції музики з досить віддаленими освітніми областями (музика та фізика, музика та математика, музика та біологія, музика та іноземні мови, музика та географія тощо) (Олексюк, 2020).

Для професії диригента важливими є не тільки музичні знання, але й навички та компетенції з різних інших сфер. Нижче ми наведемо приклади дисциплін, які не пов'язані безпосередньо з музикою, але значно впливають на професійний розвиток диригента.

Оскільки диригент керує колективом, що може включати десятки, а інколи сотні музикантів, важливо знати, як мотивувати людей, вирішувати конфлікти і підтримувати дисципліну без втрати довіри. Знання психології управління допоможуть знайти підхід до різних типів особистостей та підтримувати позитивний настрій у стресових ситуаціях, наприклад, під час репетицій перед важливим концертом.

Диригент працює з творчими особистостями, які можуть мати різні погляди на процес виконання тому він повинен розуміти природу конфлікту і вміти його вирішити, щоб уникнути непорозуміння. Переговори з менеджерами чи спонсорами також веде диригент, тому потрібно володіти мистецтвом ведення переговорів та вміти переконувати.

Розвинений емоційний інтелект допомагає диригенту розуміти емоційний стан колективу і зчитувати реакції публіки. Він повинен побудувати правильну творчу емоційну атмосферу під час репетицій та відчувати, як саме публіка реагує на виконання під час концертного виступу (Green & Malko, 2012).

Для чіткого та натхненного пояснення музикантам свого бачення музичного твору, а також

для спілкування з аудиторією чи пресою, диригент повинен мати добре розвинені комунікативні навички. Презентація програми концерту повинна бути пояснена так, щоб було все зрозуміло, структурувати свою думку логічно і чітко, зацікавити виконавців. Проведення лекцій чи майстер-класів є невід'ємною частиною роботи диригента, під час цього розвивається стресостійкість та вміння зацікавити слухача.

Знання принципів ефективного спілкування полегшує взаємодію з музикантами різних культур та рівнів професійності. Робота з міжнародними оркестрами є частим явищем для успішних диригентів, тому потрібно вміти комунікувати з ними, навіть не знаючи іноземної мови.

Диригент є лідером, від якого залежить не лише музичний результат, а й командний дух. Вміння надихати музикантів на досягнення високих результатів є однією з найголовніших складових професії диригента, від цього залежить успіх всього колективу. Створення довірливої атмосфери у колективі є обов'язковим для досягнення злагодженості між грою музикантів, вони повинні навчитися комунікувати між собою та довіряти один одному і посередником між ними є саме диригент (Blades-Zeller, 2015).

Музичний світ немає кордонів, тому диригенту часто доводиться працювати з творами світової класики або спілкуватися з музикантами з різних країн. Аналіз текстів опер чи вокальних творів є необхідним для кращого розуміння музичної мови. Розуміння літературного контексту вокальних і хорових творів допомагає краще зрозуміти і передати художній задум композитора. Знання іноземних мов є запорукою визнання диригента на міжнародній арені. Вільне володіння англійською, німецькою, французькою або італійською мовами допоможе диригенту бути незалежним у спілкуванні (Tang, 2019).

Музика тісно пов'язана з іншими видами мистецтва, і диригент має розуміти її місце у культурному контексті. Потрібно вміти правильно інтерпретувати твори у контексті тієї чи іншої епохи. Знання живопису, театру і літератури допомагають диригенту краще розуміти вплив цих мистецтв на музику. Для кращого розуміння музичних творів диригент повинен знайти правильні візуальні образи для створення концепції концертного виступу. Також важливою є співпраця з художниками та режисерами під час постановок опер (Green & Malko, 2012).

Знання основ менеджменту допомагає диригенту реалізовувати успішні проєкти. Зазвичай організація гастролей оркестру лежить на плечах диригента, тому потрібно знати як розробити успішні стратегії залучення глядачів до прослуховування музики. Вміння ефективно планувати свій час між репетиціями, концер-

тами та адміністративними обов'язками, оптимізувати репетиційний процес, підготувати концертні програми у стислий термін допоможуть диригенту бути максимально продуктивним (Петренко, 2019).

Фізична підготовка є важливою для диригента, адже робота включає багатогодинні репетиції і виступи. Фізична витривалість є одним з ключових аспектів успішної діяльності диригента оркестру, тому що окрім музичних та керівних навичок, від диригента вимагається високий рівень витривалості для того, щоб підтримувати енергію, чіткість рухів і концентрацію протягом тривалих репетицій і виступів. Недостатня фізична підготовка може призводити до швидкої втомлюваності, що негативно позначається на якості диригентських жестів та комунікації з оркестром. Наприклад, тривала напружена робота м'язів спини, рук та плечей може викликати надмірне навантаження, що впливає на здатність диригента контролювати свій жестовий апарат та ефективно взаємодіяти з колективом.

Робота в умовах високого стресу вимагає знань методів зниження напруження. Диригент повинен вміти зберігати як свою, так і концентрацію всього колективу перед важливим виступом, щоб уникнути емоційного вигорання.

Диригентська діяльність є багатогранним процесом, що вимагає поєднання природної обдарованості з широким спектром професійних навичок. Успішний диригент має володіти професійною грамотністю, технічними вміннями, широким загально-естетичним світоглядом і здатністю до інтерпретації музичних творів. Особливу роль відіграють педагогічні здібності, які охоплюють гностичні, психолого-методичні, дослідницькі та діагностичні вміння.

Знання філософських концепцій музики допомагає диригенту формувати глибокі й змістовні інтерпретації. Окрім того, диригенту необхідно розуміти психологію для ефективного управління колективом, вміти вести переговори, бути переконливим та розвивати емоційний інтелект. Комунікативні навички, знання іноземних мов і основ менеджменту є важливими у реалізації творчих проєктів. Регулярна фізична активність забезпечує витривалість і допомагає знизити стрес, сприяє гармонійному функціонуванню в професійній діяльності.

Висновки. Отже, міждисциплінарний підхід у формуванні лідерських якостей диригента оркестру є ключовим аспектом сучасної мистецької освіти, що забезпечує підготовку професіонала, здатного ефективно функціонувати в умовах динамічного культурного середовища. У процесі дослідження було доведено, що успішний диригент повинен володіти не лише музичними навичками, але й педагогічними здібностями,

знаннями з психології управління, менеджменту, а також мати розвинені комунікативні якості, фізичну витривалість та знання іноземних мов, тому такий підхід дозволяє створити гармонійну систему компетенцій, що підвищує професійну ефективність диригента.

Завдяки міждисциплінарному підходу, який інтегрує знання із різних галузей, майбутній диригент набуває здатності не лише вести оркестр, але

й надихати його учасників, керувати складними творчими процесами та ефективно взаємодіяти з аудиторією. Подальші дослідження у цій сфері можуть зосереджуватися на розробці практичних програм навчання, що враховують індивідуальні потреби студентів, і на створенні методик, які об'єднують теоретичну підготовку із практичними навичками, необхідними у професійній діяльності диригента.

Література:

- Гайніс, В. М. (2015). Міждисциплінарний підхід у розвитку лідерських якостей диригента. *Педагогічна майстерність*, 3(18), 45–52.
- Желанова, В. В. (2021). Впровадження стратегії міждисциплінарності в сучасній вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(48), 477–480.
- Лашченко, А. П. (2020). Міждисциплінарний підхід у підготовці диригентів у вищих навчальних закладах. *Педагогіка мистецтва*, 3, 45–50.
- Олексюк, О. М. (2020). Міждисциплінарність як форма фундаменталізації вищої мистецької освіти: фасетний підхід. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*, 5, 4–8.
- Петренко, Л. Ю. (2019). Управлінські та комунікативні навички диригента як лідера музичного колективу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*, 4, 147–152.
- Blades-Zeller, E. (2015). *The conductor's role: Leadership and communication in music ensembles*. New York, NY: Routledge.
- Green, E. A. H., & Malko, N. (2012). *The modern conductor: A college text on conducting based on the technical principles of Nicolai Malko*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Tang, M. (2019). Fostering creativity in intercultural and interdisciplinary teams: The VICTORY model. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 2020.

References:

- Hainis, V. M. (2015). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u rozvytku liderskykh yakosteï dyryhenta [Interdisciplinary Approach to the Development of a Conductor's Leadership Qualities]. *Pedahohichna maïsternist – Pedagogical Mastery*, 3(18), 45–52. [in Ukrainian].
- Zhelanova, V. V. (2021). Vprovadzhennia stratehii mizhdystsyplinarnosti v suchasniï vyshchii osviti [Implementation of an Interdisciplinary Strategy in Modern Higher Education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: "Pedahohika. Sotsialna robota," – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"*, 1(48), 477–480. [in Ukrainian].
- Lashchenko, A. P. (2020). Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u pidhotovtsi dyryhentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Interdisciplinary Approach to the Training of Conductors in Higher Educational Institutions]. *Pedahohika mystetstva – Pedagogy of Art*, 3, 45–50. [in Ukrainian].
- Oleksiuk, O. M. (2020). Mizhdystsyplinarnist yak forma fundamentalizatsii vyshchoi mystetskoi osvity: fasetni pidkhid [Interdisciplinarity as a Form of Fundamentalization in Higher Art Education: A Faceted Approach]. *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi – Musical Art in the Educological Discourse*, 5, 4–8. [in Ukrainian].
- Petrenko, L. Yu. (2019). Upravlinski ta komunikatyvni navychky dyryhenta yak lidera muzychnoho kolektyvu [Management and Communication Skills of a Conductor as a Leader of a Musical Ensemble]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsional'nogo pedahohichnogo universytetu – Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University*, 4, 147–152. [in Ukrainian].
- Blades-Zeller, E. (2015). *The conductor's role: Leadership and communication in music ensembles*. New York, NY: Routledge.
- Green, E. A. H., & Malko, N. (2012). *The modern conductor: A college text on conducting based on the technical principles of Nicolai Malko*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Tang, M. (2019). Fostering creativity in intercultural and interdisciplinary teams: The VICTORY model. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 2020.

УДК 378.013-057.875:165

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-9>

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лі Цяньє

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID ID: 0009-0009-6444-9492

e-mail: robotaukr2020@gmail.com

У статті розкрито способи покращення когнітивних здібностей здобувачів вищої освіти та засоби розвитку й активізації їхньої пізнавальної діяльності. Визначено, що пізнавальна діяльність студентів зумовлюється особливостями їхнього фізичного та розумового розвитку, індивідуальними відмінностями студентів, специфікою освітнього середовища закладу вищої освіти, соціально-культурного середовища. Схарактеризовано способи покращення когнітивних здібностей здобувачів вищої освіти, а саме: систематичне навчання та формування міцних знань студентів; розвиток і вдосконалення їхніх практичних умінь, навичок і психічних процесів; організація комунікації та співпраці між учасниками освітнього процесу; розвиток критичного мислення; використання технологічних засобів для сприяння когнітивному розвитку; піклування про психічне здоров'я студентів та сприяння їх когнітивному розвитку. Визначено засоби розвитку й активізації пізнавальної діяльності студентів, а саме: зміст навчального матеріалу (відбір змісту підручника, його структурне оформлення, використання цікавої інформації, фактів, пов'язаних із закономірностями, розкриттям причин явищ, новизна навчального матеріалу); форми організації (індивідуальні, групові і масові способи організації роботи, їх чергування, цікава самостійна робота та позааудиторна діяльність) та методи навчання (наочні, практичні, словесні методи, ігри, дискусії, ситуації успіху і ситуації вибору в навчанні); реалізація міждисциплінарної інтеграції у процесі навчання; поєднання самостійного навчання студентів та навчання у співпраці; забезпечення персоналізованого розвитку пізнавальних здібностей студентів; упровадження новітніх освітніх технологій; формування ефективного механізму оцінки та зворотного зв'язку для регулярного оцінювання результатів процесу навчання; формування сприятливого мікроклімату освітнього процесу.

Ключові слова: пізнавальні здібності, пізнавальна діяльність, здобувачі вищої освіти, способи, засоби, розвиток.

DEVELOPMENT OF UNIVERSITY STUDENTS' COGNITIVE ABILITIES AND COGNITIVE ACTIVITY

Li Qianye

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The article reveals the ways to improve university students' cognitive abilities and the means of developing and activating their cognitive activity. It is outlined that students' cognitive activity is determined by the peculiarities of their physical and mental development, individual differences, the specifics of educational environment of a higher education setting and the socio-cultural environment. The ways to improve university students' cognitive abilities are characterized. They are: systematic training and formation of students' strong knowledge; development and improvement of their practical skills, abilities and mental processes; organization of communication and cooperation between participants in the educational process; development of critical thinking; use of technological means to promote cognitive development; care for students' mental health and promotion of their cognitive development. The means of developing and activating students' cognitive activity are determined. They are: the content of educational material (selection of the content of textbooks, their structural design, the use of interesting information, facts related to regularities, revealing the causes of phenomena, the novelty of educational material); forms of organization (individual, group and mass ways of organizing work, their alternation, interesting independent work and extracurricular activities) and teaching methods (visual, practical, verbal methods, games, discussions, situations of success and situations of choice in learning); implementation of interdisciplinary integration in training process; combination of students' independent learning and cooperative learning; ensuring personalized development of students' cognitive abilities; introduction of the latest educational technologies; formation of an effective mechanism of assessment and feedback for regular assessment of the results of the learning process; formation of a favorable microclimate of the educational process.

Key words: cognitive abilities, cognitive activity, university students, ways, means, development.

Постановка проблеми. Пізнавальна діяльність студентів є не лише важливою складовою їхнього особистісного розвитку та навчання, а також рушійною силою впровадження освітніх і соціальних інновацій. Пізнавальні здібності та пізнавальна діяльність особистості охоплюють низку психічних процесів, зокрема, сприйняття, пам'ять, мислення та уяву, і мають вирішальне значення для отримання, обробки та застосування отриманих знань.

Розвиток пізнавальної діяльності і пізнавальних процесів здобувачів вищої освіти безпосередньо пов'язаний із професійним й особистісним зростанням (Flavell, 1979). Тому поглиблене вивчення закономірностей розвитку пізнавальних здібностей студентів, а також шляхів активізації їхньої пізнавальної діяльності мають велике значення для сприяння всебічному розвитку здобувачів та підвищення якості вищої освіти.

Пізнавальна діяльність — процес, за допомогою якого люди отримують, обробляють, перетворюють і застосовують зовнішню інформацію. Це основа усвідомлення навколишнього світу і розв'язання проблем, що виникають у ньому. Для здобувачів вищої освіти розвиток пізнавальної діяльності пов'язаний не лише з покращенням їхньої академічної успішності, а й розвитком їхніх пізнавальних здібностей, інноваційного та критичного мислення. Ці здібності відіграють вирішальну роль у майбутніх наукових дослідженнях та розвитку кар'єри студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити, що дослідження розвитку пізнавальної діяльності студентів здебільшого зосереджуються на вивченні конкретного психічного процесу, зокрема пам'яті, мислення тощо (Л. Подоляк, В. Юрченко (2006), Дж. Флавелл (Flavell, 1979)), а також шляхів розвитку й удосконалення психічних процесів (М. Кузнецов, О. Кузнецов, К. Фоменко (2015), Т. Циганчук (2011), Чень Цзін, Чжан Вей (Chen Jing, Zhang Wei (2024), Лю Ян, Чжао Сяохун (Liu Yang, Zhao Xiaohong, 2024), Ван Ган, Лю Цзюнь (Wang Gang, Liu Jun, 2024), Г. Віггінс (Wiggins, 1998)) і пізнавальної активності студентів у навчанні (В. Лозова (1990), В. Шмир (2016), Лю Сяохун, Ван Мін (Liu Xiaohong, Wang Ming, 2023), Цянь Мін, Лі Цзін (Qian Ming, Li Jing, 2024), Чжан Лі, Лі Хуа (Zhang Li, Li Hua, 2023), Чжао Ян, Чень Сяоянь (Zhao Yang, Chen Xiaoyan, 2023)). Окрім того, А. Палінсар, А. Браун (Palincsar, Brown, 1984) відмічають також важливість вивчення освітнього середовища, індивідуальних відмінностей і соціальної культури як факторів впливу на розвиток пізнавальної діяльності студентів.

З огляду на це актуальним і цікавим є дослідження засобів розвитку пізнавальних здібностей студентів та активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Мета статті — розкрити способи покращення когнітивних здібностей здобувачів вищої освіти та засоби активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальна діяльність студентів зумовлюється особливостями їхнього фізичного та розумового розвитку. З віком і фізіологічною зрілістю когнітивна структура і стратегії поведінки студентів зазнають відповідних змін. Тому при визначенні шляхів розвитку пізнавальної діяльності та здібностей студентів необхідно аналізувати поетапні особливості та закономірності психічного розвитку студентів.

Індивідуальні відмінності здобувачів вищої освіти є важливим фактором, що впливає на розвиток їхньої пізнавальної діяльності та здібностей. Студенти мають відмінності в інтелектуальному розвитку, інтересах, особистісних якостях тощо, що сприяє тому, що вони виявлять різне ставлення до пізнавальної діяльності (Wiggins, 1998). Тому необхідно забезпечувати персоналізовану освітню підтримку та керівництво для всіх студентів.

Значний вплив на розвиток пізнавальної діяльності студентів також має освітнє середовище. Заклад вищої освіти виступає важливим середовищем розвитку студентів: його навчальний план і програми, методи навчання, взаємини між викладачами і здобувачами безпосередньо впливають на їхній когнітивний розвиток і результати навчання. З огляду на це необхідно оптимізувати освітнє середовище закладу вищої освіти для сприяння розвитку пізнавальної діяльності студентів.

До того ж, соціально-культурне середовище так само впливає на пізнавальну діяльність студентів. Різне соціальне й культурне походження та цінності студентів можуть впливати на їхню діяльність і психічні процеси. Тому необхідно аналізувати вплив соціального та культурного середовища на когнітивний розвиток студентів, особливості їхньої адаптації в соціумі, щоб забезпечити їхню комунікацію та взаємодію з оточенням.

Отже, розвиток пізнавальної діяльності і здібностей студентів є складним, багатоскладовим, довготривалим процесом, який потребує спільних зусиль різних учасників освітнього процесу (здобувачі вищої освіти, їхні сім'ї, викладачі, суспільство тощо). Так, заклад вищої освіти є основним місцем активізації пізнавальної діяльності студентів, а професійна компетентність і освітня філософія викладачів безпосередньо впливають на пізнавальний розвиток студентів; суспільство забезпечує багаті пізнавальні ресурси для освіти й розвитку студентів. Тому необхідно побудувати комплексну, цілісну й багаторівневу систему підтримки студентів для сприяння розвитку їхніх пізнавальних здібностей й пізнавальної діяльності.

Існують різні способи покращити когнітивні здібності студентів, як-от:

- систематичне навчання та формування міцних знань здобувачів. Одне з основних завдань студентів – отримати та закріпити свої знання шляхом систематичного навчання. Це включає вивчення фахових дисциплін, активізацію міждисциплінарних зв'язків і оволодіння базовими теоретичними знаннями, що забезпечує формування цілісної картини світу та широкого світогляду особистості. Студенти повинні оволодіти ефективними стратегіями навчання, щоб підвищити ефективність і якість навчання (Liu Yang, Zhao Xiaohong, 2024);

- розвиток і вдосконалення практичних умінь і навичок та психічних процесів. Практична діяльність є одних з найефективніших способів покращення пізнавальних здібностей. Студенти повинні брати активну участь у різних практичних видах діяльності (експериментах, практичних роботах, стажуванні, волонтерській діяльності тощо), щоб зміцнити свої теоретичні знання через особисту практичну діяльність, навчитися їх використовувати в реальному житті, а також формувати навички командної роботи та інноваційну обізнаність (Wang Gang, Liu Jun, 2024). Окрім того, участь у соціальній діяльності також є важливим способом покращити пізнавальні здібності студентів, адже завдяки цьому розширюється їхній світогляд, і формується почуття соціальної відповідальності;

- організація комунікації та співпраці між учасниками освітнього процесу. Так, спілкуючись і співпрацюючи з різними людьми, студенти вчаться взаємодіяти, розв'язувати конфлікти ситуації, реалізовувати себе. У командних проектах студенти можуть навчитися, як планувати й розподіляти завдання, розв'язувати проблеми, що виникають, ознайомитися з перспективними тенденціями у своєму професійному середовищі; у міжкультурних обмінах студенти можуть відчувати різні культурні звичаї та покращити навички міжкультурного спілкування. Ці можливості обміну та співпраці можуть не тільки збагатити знання студентів, але й покращити їхні когнітивні здібності;

- розвиток критичного мислення. Завдяки цьому студенти вчаться мислити самостійно, аналізувати проблеми у професійному середовищі та пропонувати ідеї, тим самим поглиблюючи свої знання та застосовуючи їх у практичних завданнях. Студенти повинні навчитися ставити під сумнів, міркувати та оцінювати інформацію, мати незалежні судження завдяки власному мисленню, а не сліпо приймати думки чи висновки інших людей (Zhang Li, Li Hua, 2023). Водночас студенти також повинні використовувати критичне мислення для аналізу та розв'язання складних соціальних і практичних питань, щоб сформувати і посилити своє відчуття соціальної відповідальності;

- використання технологічних засобів. В інформаційну епоху вони забезпечують потужну підтримку розвитку пізнавальної діяльності студентів. Вони можуть застосовувати Інтернет, бази дані та штучний інтелект, щоб отримувати інформацію, аналізувати її та приймати рішення. Наприклад, студенти можуть отримувати нові знання за допомогою платформ онлайн-курсів, шукати літературу за допомогою академічних пошукових систем, обробляти експериментальні дані за допомогою програмного забезпечення для аналізу даних тощо. Ці технологічні засоби не лише підвищують ефективність та якість навчання студентів, але й надають більше можливостей для розвитку їхніх здібностей і пізнавальної діяльності;

- піклування про психічне здоров'я студентів та сприяння їх когнітивному розвитку. Психічне здоров'я є основою розвитку пізнавальної діяльності студентів. Здоровий психічний стан допомагає студентам підтримувати позитивне ставлення до навчання та стабільний емоційний стан. Тому студенти повинні приділяти увагу збереженню психічного здоров'я, учитися регулювати свої емоції, знімати стрес, підтримувати врівноважену психіку. Водночас заклад вищої освіти має надавати необхідну психологічну підтримку та допомогу студентам, створювати сприятливі умови для розвитку їхньої пізнавальної діяльності.

Отже, існують різні способи розвитку пізнавальних здібностей студентів, які доповнюють і сприяють один одному, а разом формують цілісну систему розвитку пізнавальної діяльності студентів. Завдяки цьому студенти можуть удосконалювати свої здібності, особистісні якості, закладаючи міцну основу для майбутнього академічного успіху та кар'єрного зростання (Zhao Yang, Chen Xiaoyan, 2023).

Щодо засобів розвитку й активізації пізнавальної діяльності студентів, можна виокремити такі:

1. Зміст навчального матеріалу. Він має орієнтуватися на покращення пізнавальних здібностей студентів. Це, зокрема, означає, що відбір змісту підручника, його структурне оформлення, застосування форм і методів навчання та оцінювання мають бути зосереджені на покращенні пізнавальних здібностей студентів, активізації їхніх пізнавальних інтересів, мотивів і потреб. Наприклад, слід звернути увагу на можливості розвитку пам'яті, мислення, уваги, уяви, творчості студентів у процесі навчання та сприяти тому, щоб зміст навчального матеріалу був тісно пов'язаний з удосконаленням цих психічних процесів (Qian Ming, Li Jing, 2024). Окрім того, у процесі навчання можна використовувати цікаву інформацію, факти, пов'язані із закономірностями, розкриттям причин явищ, а також новий навчальний матеріал, що стимулює і надихає на навчання і розмірковування.

2.Форми організації (індивідуальні, групові і масові способи організації роботи, їх чергування, цікава самостійна робота та позааудиторна діяльність) та методи навчання (наочні, практичні, словесні методи, ігри, дискусії, колективні обговорення, ситуації успіху і ситуації вибору в навчанні). Так, можна поставити студентам складні і надихаючі запитання, щоб спрямувати їх на глибокі роздуми та обговорення; або можна надати їм практичні кейси, щоб допомогти поєднати теоретичні знання з практичними проблемами та покращити їхні навички розв'язання цих проблем.

3.Реалізація міждисциплінарної інтеграції у процесі навчання здобувачів вищої освіти. Розвиток пізнавальних здібностей студентів вимагає інтеграції знань між навчальними дисциплінами, аби сформувати у здобувачів цілісну когнітивну структуру під час процесу навчання. Також слід орієнтуватися на комплексне застосування отриманих студентами знань для розв'язання практичних завдань з фаху, впровадження інновацій у процес навчання та формування професійної компетентності здобувачів.

4.Поєднання самостійного навчання студентів та навчання у співпраці. Здатність до самостійного навчання є важливою складовою пізнавальних здібностей особистості. Викладачі повинні розробити відповідні навчальні завдання та вправи, щоб скеровувати студентів до поступового розвитку здатності до самостійного навчання (Liu Xiaohong, Wang Ming, 2023). Також навчання у співпраці є способом покращення пізнавальних здібностей, адже завдяки груповій співпраці й обговоренням розширюється світогляд студентів, удосконалюються їхні комунікативні і соціальні здібності.

5.Забезпечення персоналізованого розвитку пізнавальних здібностей студентів. Викладачі повинні враховувати в навчанні індивідуальні відмінності студентів і створювати можливості для забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів. Наприклад, можна застосовувати вправи та дослідницькі завдання різного рівня складності для задоволення різних пізнавальних потреб студентів; надавати на вибір матеріали для читання або тематику науково-дослідних робіт тощо.

6. Упровадження новітніх освітніх технологій. З бурхливим розвитком науки і техніки постійно з'являються нові можливості інтеграції сучасних технологій у навчання (віртуальна реальність, штучний інтелект тощо), що сприяє урізноманітненню методів навчання, модернізації процесу навчання та розвитку пізнавальних здібностей студентів (Chen Jing, Zhang Wei, 2024).

7.Формування ефективного механізму оцінки і зворотного зв'язку для регулярного оцінювання результатів навчання. Вони є важливими аспектами покращення пізнавальних здібностей студентів, оскільки своєчасний відгук і пропозиції викладача здатні допомогти їм зрозуміти рівень свого когнітивного розвитку та визначити напрям його вдосконалення.

8.Формування сприятливого мікроклімату освітнього процесу, що позитивно впливає на зміст засвоєного навчального матеріалу, його усвідомлення і тривалість збереження в пам'яті.

Висновки. Отже, розвиток пізнавальних здібностей студентів та їхньої пізнавальної діяльності є складним, багатоаспектним і тривалим процесом, що передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів, їхнього середовища, розвиток критичного мислення, організацію комунікації та співпраці між учасниками освітнього процесу, піклування про психічне здоров'я студентів. Розвиток пізнавальної діяльності студентів забезпечуються завдяки ретельно відібраному змісту освіти, формам та методам навчання, міждисциплінарній інтеграції, поєднанню самостійного навчання студентів та навчання у співпраці, персоналізованому розвитку пізнавальних здібностей студентів, впровадженню новітніх технологій, формуванню ефективного механізму оцінки і зворотного зв'язку для регулярного оцінювання результатів навчання та формуванню сприятливого мікроклімату освітнього процесу.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективними вважаємо дослідження специфіки розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів музичного мистецтва, а також досвіду використання різних засобів розвитку пізнавальної активності студентів.

Література:

- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911.
- Подольак, Л. Г., Юрченко, В. І. (2006). Психологія вищої школи. К.: ТОВ «Філ-студія». 320 с.
- Кузнецов, М. А., Фоменко, К. І., Кузнецов, О. І. (2015). Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 338 с.
- Циганчук, Т. В. (2011). Динаміка переживання стресів студентами вищих навчальних закладів: автореф. дис ... канд. псих. наук: 19.00.01. Київ. 20 с.
- Chen Jing, Zhang Wei. (2024). Research on the relationship between cognitive processes and learner motivation. *Foreign Languages*, 40(2), 134–140.

- Liu Yang, Zhao Xiaohong. (2024). Application and practice of cognitive flexibility theory in higher education. *Higher Education Research*, 35(4), 78–85.
- Wang Gang, Liu Jun. (2024). Research on cognitive processes and learning effects from the perspective of educational psychology. *Psychological Science*, 37(2), 456–462.
- Wiggins, G. (1998). *Educational Psychology: A Practitioner's Guide*. New York: John Wiley & Sons.
- Лозова, В. І. (1990). Пізнавальна активність школярів: (спецкурс із дидактики). Харків: Основа. 89 с.
- Шмир, М. Ф. (2016). Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у контексті діяльнісного підходу. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 72(2), 63–66.
- Liu Xiaohong, Wang Ming. (2023). Research on classroom teaching innovation integrating cognitive science and educational technology. *Audio-visual Education Research*, 44(6), 90–96.
- Qian Ming, Li Jing. (2024). Research on the application of cognitive development theory in middle school mathematics teaching. *Journal of Mathematics Education*, 25(1), 56–62.
- Zhang Li, Li Hua. (2023). Research on optimization strategies of cognitive science and online learning experience. *Modern Educational Technology*, 33(5), 89–95.
- Zhao Yang, Chen Xiaoyan. (2023). Classroom teaching design and practice based on cognitive psychology. *Curriculum-Textbook-Teaching Methods*, 33(8), 67–73.
- Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117–175.

References:

- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911.
- Podoliak, L. H., Yurchenko, V. I. (2006). *Psychologhiia vyshchoi shkoly* [Psychology of higher education]. Kyiv: TOV «Fil-studiia».
- Kuznetsov, M. A., Fomenko, K. I., Kuznetsov, O. I. (2015). *Psikhichni stany studentiv u protsesi navchalno-piznavalnoi diialnosti* [Students' mental states in the process of educational and cognitive activity]. Kharkiv: H. S. Skovoroda KhNPU.
- Tsyganchuk, T. V. (2011). *Dynamika perezhyvannia stresiv studentamy vyshchych navchalnykh zakladiv* [Dynamics of stress experiences by students of higher educational institutions]: avtoref. dys ... kand. psyk. nauk: 19.00.01. Kyiv.
- Chen Jing, Zhang Wei. (2024). Research on the relationship between cognitive processes and learner motivation. *Foreign Languages*, 40(2), 134–140.
- Liu Yang, Zhao Xiaohong. (2024). Application and practice of cognitive flexibility theory in higher education. *Higher Education Research*, 35(4), 78–85.
- Wang Gang, Liu Jun. (2024). Research on cognitive processes and learning effects from the perspective of educational psychology. *Psychological Science*, 37(2), 456–462.
- Wiggins, G. (1998). *Educational Psychology: A Practitioner's Guide*. New York: John Wiley & Sons.
- Lozova V. I. (1990). *Piznavalna aktyvnist shkoliariv: (spetskurs iz dydaktyky)* [Cognitive activity of schoolchildren: (special course in didactics)]. Kharkiv: Osнова.
- Shmyr, M. F. (2016). *Aktyvizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv u konteksti diialnisnoho pidkhodu* [Activation of educational-cognitive activity students in the context of the activity approach]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky*, 72(2), 63–66.
- Liu Xiaohong, Wang Ming. (2023). Research on classroom teaching innovation integrating cognitive science and educational technology. *Audio-visual Education Research*, 44(6), 90–96.
- Qian Ming, Li Jing. (2024). Research on the application of cognitive development theory in middle school mathematics teaching. *Journal of Mathematics Education*, 25(1), 56–62.
- Zhang Li, Li Hua. (2023). Research on optimization strategies of cognitive science and online learning experience. *Modern Educational Technology*, 33(5), 89–95.
- Zhao Yang, Chen Xiaoyan. (2023). Classroom teaching design and practice based on cognitive psychology. *Curriculum-Textbook-Teaching Methods*, 33(8), 67–73.
- Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117–175.

УДК 785:37.09:780.616.433-051

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-10>

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКО-ПЛАСТИЧНИХ УМІНЬ ПІАНІСТА У ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Лію Лібо́я

аспірантка кафедри музичного мистецтва і хореографії

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID: 0009-0001-8360-5819

e-mail: allagrinch@gmail.com

Стаття присвячена розробці методологічних аспектів щодо формування виконавсько-пластичних умінь музиканта-піаніста в процесі інструментальної підготовки. Мета статті – визначити і обґрунтувати наукові підходи та педагогічні принципи до формування виконавсько-пластичних умінь піаніста у процесі інструментальної підготовки. Мета реалізується шляхом застосування методів теоретичного дослідження: аналізу, синтезу, систематизації. У статті уточнено сутність ключового поняття «виконавсько-пластичні уміння», які визначаються як гармонійно-узгоджені дії піаніста, що відповідають художньо-смысловому задуму виконавця та реалізуються у інтонаційно-руховому процесі на основі цілеспрямованого і доцільного використання вільного піаністичного апарату, вагової гри, гнучкого мислення і слухового контролю. Окрім цього, уточнено значення: «підхід», «науковий підхід», «рефлексія», «компетенція». Відповідно до специфіки формування «виконавсько-пластичних умінь» визначено і обґрунтовано низку наукових підходів: когнітивно-мотиваційний підхід спрямований на розвиток здатності самостійно аналізувати, розуміти і втілювати музичні концепції на інструменті, а також вдосконалювати технічні навички, що підкріплюються стимулюванням позитивної мотивації, яка підсилює прояв когнітивних можливостей музиканта та забезпечує прогрес навчання; перцептивно-рефлексивний підхід акцентує увагу на взаємодії слухо-рухової перцепції та рефлексії (самоусвідомленні та аналізі виконання); на здатності внутрішньо осмислювати свої рухи, розуміти їх скоординованість як засіб посилення інтонаційної виразності, поліпшення якості звуковидобування і загального піаністичного комфорту; виконавсько-компетентнісний підхід обрано для практичної реалізації виконавсько-пластичних умінь як цілісного явища та гармонійного розвитку технічного, художнього та інтелектуального сегментів виконавської майстерності у виконавсько-інтерпретаційному процесі музиканта. Враховуючи особливість наукових підходів доцільно визначені педагогічні принципи щодо формування виконавсько-пластичних умінь музиканта-піаніста.

Ключові слова: виконавсько-пластичні уміння, науковий підхід, інструментальна підготовка, музикант-піаніст, майбутні викладачі фортепіано.

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE FORMATION OF A PIANIST'S PERFORMING AND PLASTIC SKILLS IN THE PROCESS OF INSTRUMENTAL TRAINING

Liu Liboya

The State Institution «South Ukrainian National

Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

The article is devoted to the development of methodological aspects of the formation of performing and plastic skills of a pianist musician in the process of instrumental training. The purpose of the article is to determine and substantiate scientific approaches and pedagogical principles to the formation of performing and plastic skills of a pianist in the process of instrumental training. The purpose is realized by applying theoretical research methods: analysis, synthesis, systematization. The article clarifies the essence of the key concept of "performing and plastic skills", which are defined as harmoniously coordinated actions of the pianist, which correspond to the artistic and semantic intention of the performer and are implemented in the intonation and motor process on the basis of purposeful and expedient use of the free piano apparatus, weighted play, flexible thinking and auditory control. In addition, the meaning of: "approach", "scientific approach", "reflection", "competence" is clarified. In accordance with the specifics of the formation of "performing and plastic skills", a number of scientific approaches have been defined and substantiated: the cognitive-motivational approach is aimed at developing the ability to independently analyze, understand and implement musical concepts on the instrument, as well as improving technical skills, which are

supported by stimulating positive motivation, which enhances the manifestation of the musician's cognitive abilities and ensures progress in learning; the perceptual-reflective approach focuses on the interaction of auditory-motor perception and reflection (self-awareness and analysis of performance); on the ability to internally comprehend one's movements, understand their coordination as a means of enhancing intonational expressiveness, improving the quality of sound production and overall pianistic comfort; the performance-competence approach is chosen for the practical implementation of performing and plastic skills as a holistic phenomenon and the harmonious development of the technical, artistic and intellectual segments of performing skills in the musician's performance-interpretation process. Taking into account the peculiarities of scientific approaches, pedagogical principles for the formation of the performing and plastic skills of a pianist musician have been appropriately defined.

Key words: performing and plastic skills, scientific approach, instrumental training, pianist, future piano teachers.

Постановка проблеми. Проблема формування, розвитку та удосконалення професійних виконавських навичок та умінь майбутніх викладачів фортепіано завжди висвітлюється у наукових працях з музичної педагогіки. Дана проблема ґрунтовно досліджувалася протягом багатьох років і не втрачає актуальності сьогодні. Слід звернути увагу на декілька факторів що обумовлюють її проблематику на сучасному етапі. Реалії сьогодення свідчать про переважно низький рівень інструментальної підготовки студентів на момент вступу до ЗВО, що ускладнює процес їх навчання. Оскільки виконавські навички та вміння не були сформовані вчасно, потрібні такі методи, які синтезовано будуть впливати на розвиток музичного мислення, слухової перцепції, піаністичного апарата та координацію здобувача. Саме спрямованість на пошук ефективних засобів, що концентрують у собі цілісність даного процесу та індивідуальні когнітивні й музичні здібності здобувача, актуалізують проблему обґрунтування методологічних засад щодо формування виконавсько-пластичних умінь піаніста у процесі інструментальної підготовки.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що у галузі музично-педагогічної освіти предметом численних педагогічних досліджень є питання інструментально-виконавської підготовки (А. Грінченко, Н. Гуральник, Н. Згурська, М. Михаськова, О. Ростовський, О. Щербініна, О. Щолокова та ін.); розвитку виконавських навичок (О. Бурська, Л. Гусейнова, І. Мостова, А. Омельченко, Г. Саїк, В. Федоришин); удосконалення інтерпретаційних умінь (І. Гринчук, В. Крицький, О. Ляшенко, Н. Мозгальова). Вивчення стану сформованості музично-виконавської компетентності в освітній мистецькій практиці дає змогу констатувати, що ця проблема актуалізується як структурний компонент загальної освітньої парадигми, основною метою якої є формування в майбутнього фахівця здатності до самостійного проектування й творчого розв'язання професійних завдань у нових умовах.

Методологічні аспекти інструментального навчання розглядаються у наукових працях багатьма вченими, зокрема Н. Гуральник, О. Лобо-

вої, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, О. Ребрової, О. Щолокової тощо. Науковці наголошують на застосуванні декількох підходів, оскільки так досліджувану проблему можна розкрити ширше враховуючи усі актуальні моменти. В галузі освіти особливого значення набуває компетентнісний підхід. Вчені О. Єременко, А. Козир, Н. Мозгальова, Г. Падалка, О. Реброва, О. Рудницька, В. Федоришин, зазначають, що компетентнісний підхід до навчання спрямований на процес розвитку та саморозвитку особистості, включаючи її пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери, системи відношень та ціннісних орієнтацій. Він передбачає здатність застосовувати знання, вміння та якості для результативності процесу навчання і проявляється у когнітивній (знання, досвід); функціональній (уміння, володіння); особистісній (поведінка в конкретній ситуації); та естетичній (наявність особистісних і професійних цінностей).

Не зважаючи на широкий спектр висвітлених питань методологічного характеру, проблема формування виконавсько-пластичних умінь до сьогодні не була розкрита. Тому дане питання потребує визначення наукових підходів та педагогічних принципів як методологічного підґрунтя досліджуваного феномену.

Мета статті – визначити і обґрунтувати наукові підходи та педагогічні принципи щодо формування виконавсько-пластичних умінь піаніста у процесі інструментальної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Виконавсько-пластичні вміння є професійним надбанням, що визначається у декількох вимірах та має полімодальний характер. Означене вміння як неодмінний виконавський ресурс піаніста охоплює рухову, інтонаційно-сміслову, мисленнєву діяльність на рівні гнучкого мислення та мобільне володіння засобами музичної виразності, які утворюють опосередковано внутрішню пластичність у втіленні музичного образу, а саме: фразування, динаміка, тип фактурного викладення, педалізація. Узагальнено «виконавсько-пластичні вміння» у музичній діяльності розглядаємо як «гармонійно-узгоджені дії піаніста, що відпові-

дають художньо-смысловому задуму виконавця та реалізуються у інтонаційно-руховому процесі на основі цілеспрямованого і доцільного використання вільного піаністичного апарату, вагової гри, гнучкого мислення і слухового контролю» (Лію Лібова, 2023, с. 73). Будь яке дослідження, на думку науковців, «ґрунтується на визначеній методології, яка складається з наукових концепцій, наукових підходів, усього того, що у сукупності й створює певну парадигмальну платформу дослідження» (Ніколаї, Реброва, 2016, с. 9). Вчені акцентують увагу на «поліпарадигмальності педагогічного простору», що на сучасному етапі «дає можливість застосувати різноманітні наукові підходи, які дозволяють здійснити комплексне, всебічне розкриття сутності явищ або окрему площину цього явища» (Ніколаї, Реброва, 2016, с. 9).

Об'єктивно поняття «підхід» у великому глумачному словнику має декілька визначень: «дія за значенням», «наближення до чого-небудь», «сукупність способів, прийомів ... до яких удаються з якоюсь метою» (Бусел, 2001, с. 969). Дефініція підходу як наукового поняття методології охоплює різні сфери суспільної діяльності людини. У галузі педагогіки та мистецької освіти даний феномен досліджують такі вчені як: Б. Гершунський, Л. Курлянд, Г. Ніколаї, Л. Ракітянська, О. Реброва, Л. Соляр, В. Чумакова, Р. Хмелюк, О. Щолокова та інші. Так, у педагогічних джерелах поняття «підхід» розглядається як «визначена позиція, що обумовлює дослідження, проектування, організацію будь-якого явища, процесу» (Курлянд, 2007, с. 451). На думку вчених З. Н. Курлянд, А. В. Семенової, Р. І. Хмелюк, «підхід визначається певною ідеєю, концепцією, принципом і центрується на основних для нього категоріях» (Курлянд, 2007, с. 451).

Л. Ракітянська звертає увагу на те, що підхід у науковому пошуку «задає ... загальну стратегію, визначає вихідні наукові позиції в напрямку вивчення конкретного аспекту досліджуваної проблеми» (Ракітянська, 2018, с. 126). Тому у науковому дослідженні, на думку автора, «важливим є комплексне застосування методологічних підходів», що дозволяє «всебічно» розглянути «досліджуваний феномен» та «сформувати цілісне уявлення про нього» (Ракітянська, 2018, с. 126). Отже, наукові підходи є цілеспрямованим явищем, що концентрує у собі наукові позиції та утворюють методологічну основу досліджуваного феномену; підходи сприяють науковому пошуку та визначеності спроектованих методичних засад.

Методологічну значимість у формуванні виконавсько-пластичних умінь, на нашу думку, становлять: когнітивно-мотиваційний, перцептивно-рефлексивний, виконавсько-компетентнісний наукові підходи. Обраний когнітивно-мотиваційний підхід акцентує увагу на розвитку у студента

здатності самостійно аналізувати, розуміти і втілювати музичні концепції на інструменті, а також вдосконалювати технічні навички, що підкріплюються стимулюванням позитивної мотивації (збереження інтересу і бажання), яка забезпечує прогрес навчання. Даний підхід виявляється у наступних педагогічних принципах: осмисленому ставленні до опанування музичних творів різних стильових напрямів і жанрів у процесі інструментальної підготовки; зацікавленості і спрямованості на пошук технічних засобів у відтворенні художнього контексту музичного твору.

Когнітивний підхід, з позиції психологів (Дж. Брунер, Дж. Келлі, Дж. Міллер, У. Найссер, О. Прохорова), полягає в тому, що процес навчання спрямований на «розв'язання таких проблем як сприйняття (пізнання), придбання, обробка, структурування, зберігання, використання, уяву, логічне мислення» (Прохорова, 2019, с. 57). Людина, згідно когнітивної теорії особистості, «розуміє, аналізує, оскільки перебуває у світі інформації, яку треба збагнути, оцінити, використати» (Варій, 2009, с. 69). Отже, когнітивний аспект розкриває у людині здатність до мисленнєвої діяльності, а саме, операцій мислення: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення.

У виконавському процесі піаніста операції мислення можна трансформувати наступним чином:

- аналіз – здатність «грамотно опанувати музичний текст і вдаватися до художньої пошуку»;
- узагальнення – «дає можливість систематизувати та застосовувати отриманні знання на практиці»;
- порівняння – «активізує асоціативну сферу і викликає внутрішнє протиріччя та спонукає до пошуку потрібного рішення (артикуляційного, інтонаційно-смыслового, динамічного, темпового)»;
- синтез – «оцінювати сутність музичного тексту шляхом розуміння музичних засобів виразності» (Грінченко, 2021, с. 5).

Мислення як психічний процес функціонує на основі процесів сприйняття, пам'ять, увагу, уявлення. На думку вченого Р. Солсо, ці процеси є інформаційними провідниками розумової діяльності» (Солсо, 1998, с.333). У виконавській діяльності означене трактуємо наступним чином: сприйняття є джерелом отримання звукової інформації для здійснення аналізу й подальшого оволодіння музичним твором; уява стимулює утворення образно-слухових уявлень; увага зосереджується на вирішенні певної виконавської проблеми; пам'ять є сховищем і збереженням інформації.

Складність виконавської діяльності вимагає від піаніста особливого типу мислення – інте-

грованого (О. Бурська, А. Грінченко). О. Бурська звертає увагу на інтегративно-духовний феномен музично-виконавського мислення, що визначається через «функціонування у синкретичній єдності художньо-концептуального, музично-феноменологічного та виконавсько-технологічного компонентів» (Бурська, 2005, с. 15). Сутнісна глибина музично-виконавського мислення розкривається у процесі аналітичної обробки нотного тексту та його художньо-смыслового контексту.

Ми згодні зі ствердженням Ю. Ніколаєвської щодо погляду на когнітивну установку як «парадигму музикознавчого мислення» (Ніколаєвська, 2020, с. 28). Автор вважає, що когнітивний підхід скерований на спілкування особистості в усіх вимірах (міжособистісному та духовному) та охоплює пізнання таких категорій як звукообраз інструменту, картина світу, інтерпретувальна свідомість тощо (Ніколаєвська, 2020, с. 28). Означене доводить, здатність музиканта опрацьовувати музичну інформацію шляхом оперування художньо-образними та музично-знаковими смислами, породжувати нові інтерпретаційні контенти та їх уявну репрезентацію.

Отже, застосування когнітивного підходу визначає глибинний смысловий процес музиканта, його здатність до розуміння за засвоєння музичної інформації, без чого не можливо оволодіння виконавсько-пластичними вміннями, оскільки вони є практичним результатом осмислення художньо-виразного контексту музичного твору.

Поєднання когнітивного підходу з мотиваційним дає можливість стимулювати виконавський процес та підсилити прояв когнітивних можливостей музиканта у ньому. Зауважимо, що мотиваційний аспект стосується внутрішніх і зовнішніх чинників, які спонукають здобувача до виконання, вдосконалення навичок і подолання труднощів. Мотивація може включати як зовнішні стимули (похвала викладача, можливість виступів), так і внутрішні (пристрасть до музики, бажання досягти майстерності). Важливо, щоб мотивація була стабільною і сприяла постійному саморозвитку та самостійності у творчому інтерпретаційному пошуку та його піаністичній реалізації на основі застосування виконавсько-пластичних умінь. Застосування перцептивно-рефлексивного підходу зумовлено таким професійним вмінням піаніста як координація між слуховою і руховою діяльністю. Саме в доцільності виконавських рухів, звуковидобуванні та їх відповідності інтонаційно-смысловому контексту формується піаністично-звукова виразність. Звукова якість або «володіння звуком» завжди є для піаніста першочерговим завданням.

Проблема володіння звуком висвітлюється викладачами-музикантами у методичній літературі і охоплює широке коло питань серед яких:

розвиток слуху, робота над інтонаційно-артикуляційною виразністю особливо прийомом *legato*, відчуття тембрального забарвлення звуку, педалізація. З одного боку, усі зазначені аспекти, цілісно й утворюють основу для активізації сприйняття звуко-тембрального й смыслового насичення фортепіанної фактури, її динамічного та інтонаційного різноманіття, артикуляційно-виразної ясності. З іншого, практична реалізація звукових завдань відбувається на основі технічно-виконавських дій піаніста. Функціонування піаністичного апарату відповідає достатньому рівні якщо, об'єктивно апарат вільний, м'язові та рухові дії доцільно організовані, є напрацювання і володіння різними видами фортепіанної техніки й звуковидобування. Наявність технічно-виконавського ресурсу формує у піаніста кінестетичні відчуття. Так, слухові сприйняття, слухові уявлення взаємодіють і координують з пропріоцептивними, тактильними і ваговими відчуттями під час гри на фортепіано. Для відстеження і утримання якості даного, необхідно включення рефлексивного стану виконавця. Саме через рефлексію «відбувається етап пізнання музичного твору», який є «системотворчим моментом» у створенні «нового особистісного сенсу» на «рівні індивідуальної свідомості» (Смордська, 2022, с. 127). Таким чином, у досягненні означеного застосовується перцептивно-рефлексивний підхід.

У науковій педагогічній літературі рефлексивний підхід займає одне із пріоритетних місць, визначаючи його важливість в освітньому процесі. Науковець Н. Сенчина звертає увагу на багатофункціональність рефлексивного підходу в сучасному освітньому просторі і виокремлює наступні його позитивні характеристики:

- «сприяє створенню умов для розвитку навичок самостійного мислення, саморегуляції та критичного аналізу»;
- «спонукає особистість до кращого розуміння себе та власних поглядів на світ»;
- «забезпечує розвиток гнучкості мислення та відкритості до нових ідей»;
- «активізує здатність особистості «переглядати свої погляди та адаптувати їх в залежності від нового досвіду та знань» (Сенчина, 2023, с. 97).

Автор вважає рефлексію «метакогнітивною стратегією», оскільки самоаналіз професійної діяльності викладача пролонгує його дії в освітньому процесі, і допомагає усунути власні недоліки (Сенчина, 2023, с. 98). Отже, рефлексивний підхід є «методологією, яка наголошує на саморефлексії та критичному осмисленні навчального процесу», а також є способом розвитку у студентів розуміння, мислення та навичок (Сенчина, 2023, с. 99).

У сфері музичної діяльності, у роботі над музичним твором, О. Барановська вважає, що

рефлексивний складник посилює слуховий самоконтроль, активізує музичне мислення; полегшує «оволодіння емоційно-художньою структурою твору», сприяє корекції «внутрішньо-слухових і рухово-моторних уявлень в процесі інтонування твору»; посиленню слухо-рухового контролю», усуненню причин окремих недоліків та регуляції дій під час виконання твору; активізації здатності керування власною виконавською діяльністю (Барановська, 2021, с. 619–620).

Таким чином, перцептивно-рефлексивний підхід у формуванні виконавсько-пластичних умінь акцентує увагу на взаємодії слухо-рухової перцепції та рефлексії (самоусвідомленні та аналізі виконання); на здатності внутрішньо осмислювати свої рухи, розуміти їх скоординованість як засіб посилення інтонаційної виразності, поліпшення якості звуковидобування і загального піаністичного комфорту. В межах даного підходу задіяні такі педагогічні принципи: розширення перцептивно-слухового досвіду, різноманітного піаністично-пластичного звуковидобування; активізації рефлексії тактильних, пластично-пропріоцептивних відчуттів у виконавському процесі.

Виконавсько-компетентнісний підхід було обрано з метою практичної реалізації виконавсько-пластичних умінь як цілісного явища у виконавсько-інтерпретаційному процесі музиканта. Для здійснення даного піаніст має володіти та оперувати у творчому процесі виконавськими навичками й уміньми. Їх результативність визначається на рівні компетентностей, що відповідають виконавсько-професійному рівню гри на фортепіано. Як відзначають науковці, компетентнісний підхід на сучасному етапі є актуальним в організації мистецької освіти. Його особливість це «не засвоєння готових знань, а здатність студента самому формувати свої знання й реалізовувати їх у різних видах практичної діяльності» (Шевцова, 2024, с. 490). У музичній діяльності виокремлюють такі фахові музичні компетенції як:

– «когнітивно-перцептивні (накопичення фахових знань – музично-теоретичних, технологічних, методичних)»;

– «практично-виконавські (сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь);

– «творчі (інтерпретаційні, імпровізаційні, проектувальні вміння, творча самостійність)»;

– «ціннісно-орієнтаційні (формування нормативно-регулятивних механізмів оцінної діяльності – ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів)» (Грозан, 2014, с. 284).

На думку О. Горбенко музично-виконавська компетентність, як «інтегративна професійно-значуща особистісна якість», «передбачає здатність до художньо-інтерпретаційної творчості в різних видах музично-виконавської діяльності» (Гор-

бенко, 2015, с. 42). Володіння художньо-інтерпретаційними уміньми включає цілий спектр можливих до виконання завдань. Як одне з важливих умінь компетентнісного підходу, визначає теоретичну і практичну спроможність здобувача у питаннях смислового контексту фактури, інтонаційної виразності, семантики знакової системи, засобах музичної виразності. Тому дані уміньми визначальні у творчому пошуку та створенні концептуального контенту музичного твору. Але задум потребує практичної реалізації на основі особистого технічного виконавського ресурсу. Його спроможність визначається як базою технічних навичок так і виконавськими уміньми: художньо-виконавськими, інтонаційно-артикуляційними, виконавсько-координаційними, виконавсько-пластичними.

Компетентність як основа даного підходу передбачає інтеграцію знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які дозволяють піаністу досягати високих результатів у виконавській діяльності. У цьому контексті виконавсько-компетентнісний підхід акцентує увагу на оволодінні руховими (пластичними) уміньми, що забезпечують якість гри. Оскільки виконавсько-пластичні вміння передбачають здатність піаніста використовувати природну рухову свободу апарату, розвивати гнучкість рук, кистей та пальців, а також контролювати рухи для досягнення музичної виразності. Зазначене потребує розвитку м'язової пам'яті, координації рухів між руками та пальцями, збалансованості напруги та розслаблення. У такому ракурсі компетентнісний підхід враховує унікальні фізіологічні та психологічні особливості кожного піаніста. Важливим є не лише практичне відпрацювання навичок, але й теоретичне розуміння анатомії рухів, механіки інструменту, музичної стилістики та естетики виконання. Під час навчання піаніст повинен сформулювати таку систему виконавських умінь, яка дозволить йому бути не лише технічно вправним, але й максимально пластичним, природним у рухах, а також здатним до творчого самовираження. Цей підхід спрямований на гармонійний розвиток технічного, художнього та інтелектуального сегментів виконавської майстерності. Виконавсько-компетентнісному підходу відповідають наступні педагогічні принципи: зацікавленості у художньо-технічному самовдосконаленні на творах різного рівня складності в процесі інструментальної підготовки; практичного оволодіння пластичною кореляцією у інтерпретаційно-виконавському процесі.

Висновки. Здійснено методологічне дослідження та визначено й обґрунтовано наукові підходи до виконавсько-пластичних умінь піаніста. Зазначені уміньми розглядаються як гармонійно-узгоджені дії піаніста, що відповідають художньо-

смісловому задуму виконавця та реалізуються у інтонаційно-руховому процесі на основі цілеспрямованого і доцільного використання вільного піаністичного апарату, вагової гри, гнучкого мислення і слухового контролю. Як невідмінний виконавський ресурс піаніста дані уміння включають: рухову, інтонаційно-сміслову, мисленнєву діяльність на рівні гнучкого мислення та мобільне володіння засобами музичної виразності, які утворюють опосередковано внутрішню пластичність у втіленні музичного образу, а саме: фразування, динаміка, тип фактурного викладення, педалізація. Для формування виконавсько-пластичних умінь обрано: когнітивно-мотиваційний, перцептивно-рефлексивний, виконавсько-компетентнісний наукові підходи.

Когнітивно-мотиваційний підхід спрямований на розвиток здатності самостійно аналізувати, розуміти і втілювати музичні концепції на інструменті, а також вдосконалювати технічні навички, що підкріплюються стимулюванням позитивної мотивації, яка підсилює прояв когнітивних можливостей музиканта та забезпечує прогрес навчання. Даний підхід виявляється у наступних педагогічних принципах: осмисленому ставленні до опанування музичних творів різних стильових напрямів і жанрів у процесі інструментальної підготовки; зацікавленості і спрямованості

на пошук технічних засобів у відтворенні художнього контексту музичного твору. Перцептивно-рефлексивний підхід у формуванні виконавсько-пластичних умінь акцентує увагу на взаємодії слухо-рухової перцепції та рефлексії (самоусвідомленні та аналізі виконання); на здатності внутрішньо осмислювати свої рухи, розуміти їх скординованість як засіб посилення інтонаційної виразності, поліпшення якості звуковидобування і загального піаністичного комфорту. В межах даного підходу задіяні такі педагогічні принципи: розширення перцептивно-слухового досвіду, різноманітного піаністично-пластичного звуковидобування; активізації рефлексії тактильних, пластично-пропріоцептивних відчуттів у виконавському процесі. Виконавсько-компетентнісний підхід обрано для практичної реалізації виконавсько-пластичних умінь як цілісного явища та гармонійного розвитку технічного, художнього та інтелектуального сегментів виконавської майстерності у виконавсько-інтерпретаційному процесі музиканта. Даному підходу відповідають наступні педагогічні принципи: зацікавленості у художньо-технічному самовдосконаленні на творах різного рівня складності в процесі інструментальної підготовки; практичного оволодіння пластичною кореляцією у інтерпретаційно-виконавському процесі.

Література:

- Лію, Лібова (2023). До визначення поняття «виконавсько-пластичні уміння» у науковому дискурсі. *Інноваційна педагогіка*. Одеса. Вип. 65. Т. 2. С. 70–74.
- Реброва, О.Є., Ніколаї, Г.Ю. (2016). Теоретико-методологічні засади дослідження хореографічно-педагогічної освіти в Україні. *Мистецтво і освіта*. № 3 (81), Київ: Педагогічна думка. С. 6–12.
- Бусел, В.Т. (ред) (2001). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Ірпінськ: ВТФ «Перун».
- Курлянд, З. Н. (ред.) (2007). *Педагогіка вищої школи*: Київ: Знання.
- Ракітянська, Л.М. (2018). Наукові підходи як теоретико– методологічне підґрунтя педагогічних досліджень. *Наукові записки: Педагогічні науки*. Вип. 163. С. 124–129.
- Прохорова, О. В. (2019). Сутність когнітивно-комунікативної методики викладання та її застосування при викладанні сходових дисциплін. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 43 том 3. С. 56–59.
- Варій, М. Й. (2009). *Загальна психологія*: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ. 1007 с
- Грінченко, А.М., Мамікіна, А.І. (2012). Професійне мислення музиканта-піаніста. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Вип. 79 (1 ч.), Київ. С. 108–113.
- Solso Robert L. (1998). *Cognitive Psychology*. Allyn and Bacon.
- Бурська, О. П. (2005). Методичні основи розвитку музично-виконавського мислення студентів у процесі фортепіанної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ.
- Ніколаєвська, Ю.В. (2029). *Музична комунікація як інтерпретативний феномен* (на прикладі творчості хх–початку ххі ст.), спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво ...на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. ХНУМ імені І.П. Котляревського. Харків.
- Смордська, М. М. (2022). Рефлексія в аспекті професійного вдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 53(2). С. 124–128.
- Сенчина, Н. Г. (2023). Багатофункціональність рефлексивного підходу в сучасному освітньому просторі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 95, С. 96–100.
- Барановська, О. (2021). Theoretical foundations of the functioning of Education. Ways to improve the effectiveness of educational activities: collective monograph. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, p. 608–622.
- Шевцова, О. Б. (2024). Музично-виконавська компетентність у професійній підготовці майбутнього викладача музичного мистецтва. *Сучасна освіта в Україні : особливості розвитку в умовах воєнного стану та повоєнні перспективи*: колективна монографія. Дніпро : Середняк Т. К., С. 489–510.

Грозан, С. (2014). Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. Вип. 132. С. 282–285.

Горбенко, О.Б. (2015). Формування виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Scientific Journal «ScienceRise»* №10/5(15). С. 40–43.

References:

Liiu, Liboia (2023). Do vyznachennia poniattia «vykonavsko-plastychni uminnia» u naukovomu dyskursi [Towards a definition of the concept of "performing and plastic skills" in scientific discourse]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*. Odesa. Vyp. 65. T. 2. S. 70–74 [in Ukrainian].

Rebrova, O.Ye., Nikolai, H.Yu. (2016). Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia khoreorafichno-pedahohichnoi osvity v Ukraini [Theoretical and methodological foundations of research into choreographic and pedagogical education in Ukraine]. *Mystetstvo i osvita [Art and education]*, 3 (81), Kyiv: Pedahohichna dumka. S. 6–12 [in Ukrainian].

Busel, V.T. (red) (2001). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Kyiv: Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

Kurliand, Z. N. (red.) (2007). Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher education pedagogy]: Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Rakitianska, L.M. (2018). Naukovi pidkhody yak teoretyko– metodolohichne pidgruntia pedahohichnykh doslidzen [Scientific approaches as a theoretical and methodological basis for pedagogical research]. *Naukovi zapysky: Pedahohichni nauky – Scientific papers: Pedagogical sciences*, Vyp. 163. S. 124–129 [in Ukrainian].

Prokhorova, O. V. (2019). Sutnist kohnityvno-komunikatyvnoi metodyky vykladannia ta yii zastosuvannia pry vykladanni skhodoznavchykh dystsyplin [The essence of the cognitive-communicative teaching method and its application in teaching Oriental studies disciplines]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Filolohiia*. № 43 tom 3. S. 56–59 [in Ukrainian].

Varii, M. Y. (2009). Zahalna psykholohiia.: pidr. [dlia stud. vyshch. navch. zakl [General psychology]. Kyiv.1007 s. [in Ukrainian].

Hrinchenko, A.M., Mamykina, A.I. (2012). Profesiine myslennia muzykanta-pianista [Professional thinking of a pianist musician]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova – Scientific hours of NPU named after M.P.Drahomanova*. Vyp.79 (I ch.), Kyiv. S.108–113 [in Ukrainian].

Solso Robert L. (1998). *Cognitive Psychology*. Allyn and Bacon.

Burska, O. P. (2005). Metodichni osnovy rozvytku muzychno-vykonavskoho myslennia studentiv u protsesi fortepiannoi pidhotovky [Methodological foundations of the development of students' musical and performing thinking in the process of piano training]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].

Nikolaievska, Yu.V. (2029). Muzychna komunikatsiia yak interpretatyvnyi fenomen (na prykladi tvorchosti khkh–pochatku khkhi st.) [Musical communication as an interpretative phenomenon (using the example of the work of the 20th–early 21st centuries)], spetsialnist 17.00.03 – muzychne mystetstvo ... na zdobuttia naukovoho stupenia doktora mystetstvoznavstva. KhNUM imeni I.P. Kotliarevskoho [in Ukrainian].

Smorodska, M. M. (2022). Refleksiiia v aspekti profesiinoho vdoskonalennia maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Reflection in the aspect of professional development of a future music teacher]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, Vyp. 53(2). S. 124–128 [in Ukrainian].

Senchyna, N. H. (2023). Bahatofunktsionalnist refleksyvnogo pidkhodu v suchasnomu osvithnomu prostori [Multifunctionality of the reflective approach in the modern educational space]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific hours of the NPU named after M. P. Drahomanova. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives*. Vyp. 95, S. 96–100 [in Ukrainian].

Baranovskaya, O. (2021). Theoretical foundations of the functioning of Education. Ways to improve the effectiveness of educational activities: collective monograph. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, p. 608–622.

Shevtsova, O. B. (2024). Muzychno-vykonavska kompetentnist u profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vykladacha muzychnoho mystetstva [Musical and performing competence in the professional training of a future teacher of musical art.]. *Suchasna osvita v Ukraini : osoblyvosti rozvytku v umovakh voiennoho stanu ta povoienni perspektyvy: kolektyvna monohrafiia*. Dnipro: Seredniak T. K., 489–510 [in Ukrainian].

Hrozan, S. (2014). Kompetentnisnyi pidkhid yak skladova chastyna pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky do profesiinnoi samorealizatsii [Competency-based approach as an integral part of preparing a future music teacher for professional self-realization]. *Naukovi zapysky KDPU imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriiia : Pedahohichni nauky – Scientific papers of the Volodymyr Vynnychenko KDPU. Series: Pedagogical sciences*. Vyp. 132. S. 282–285 [in Ukrainian].

Horbenko, O.B. (2015). Formuvannia vykonavskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Formation of performing competence of a future music teacher]. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 10/5(15), S. 40–43.

УДК 37.017:94:575:179.6(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-11>

ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ГЕРОЇВ ОСОБИСТОСТІ

Мачинський Назар Олегович

аспірант кафедри педагогіки

Національного університету біоресурсів та

природокористування України

e-mail: n.machynskiy@nubip.edu.ua

У статті розглядається історико-генетичне узагальнення ідей формування ціннісного ставлення до героїв упродовж історичних періодів як важливого чинника виховання особистості, збереження історичної пам'яті та формування громадянської свідомості.

У статті виділено, проаналізовано та описано ключові фази героїзації – від стародавніх часів до сьогодення. Прослідковується процес зміни парадигми висвітлення ставлення до героїчних особистостей. Стаття визначає основні характеристики героїчних образів у різні епохи: воїнська доблесть, моральний ідеал, політичне лідерство та соціальна місія, які дають можливість сформулювати цілісну картину дійсності.

Історія формування героїчного ідеалу – це сім ключових етапів, кожен з яких відображає зміни соціально-економічних, політичних та культурних умов суспільства. Вони трансформуються від сакральних та міфічних персонажів у первісних спільнотах, через епічні твори античності та лицарські ідеали середньовіччя, до національно-визвольного підходу епохи Відродження та романтизму, а також до маніпулятивної героїзації в умовах тоталітарної ідеології. Сучасний етап характеризується деміфологізацією традиційних образів та розширенням поняття героїзму, яке охоплює не лише військових і політичних діячів, а й представників науки, культури та волонтерського руху.

Героїчна дискусія залишається важливим елементом суспільного самовизначення та консолідації спільноти навколо ключових моральних та ідеологічних цінностей. Стаття демонструє, як еволюція образу героя відображає постійні трансформації суспільства та його потребу у символах, здатних надихати та об'єднувати людей незалежно від історичного періоду і яким чином це впливає на формування ціннісного ставлення до цих героїв.

Ключові слова: героїзація, героїчний дискурс, національні герої, історична пам'ять, ідеологія, деміфологізація, ціннісне ставлення.

HISTORICAL AND GENETIC GENERALISATION OF IDEAS OF FORMATION OF VALUES ATTITUDE TO NATIONAL HEROES

Nazar Machynskiy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article examines the historical-genetic generalization of ideas regarding the formation of a value-based attitude toward heroes throughout historical periods as a crucial factor in personal upbringing, the preservation of historical memory, and the development of civic consciousness.

The article highlights, analyzes, and describes key phases of heroization—from ancient times to the present. It traces the paradigm shift in the portrayal of attitudes toward heroic figures. The study identifies the fundamental characteristics of heroic images in different epochs, including martial valor, moral ideals, political leadership, and social mission, which enable the formation of a holistic picture of reality.

The history of the formation of the heroic ideal consists of seven key stages, each reflecting changes in the socio-economic, political, and cultural conditions of society. These stages transition from sacred and mythical figures in primitive communities, through epic works of antiquity and medieval chivalric ideals, to the national-liberation approach of the Renaissance and Romanticism, as well as the manipulative heroization under totalitarian ideology. The modern stage is characterized by the demythologization of traditional images and the expansion of the concept of heroism, which now includes not only military and political figures but also representatives of science, culture, and the volunteer movement.

The heroic discourse remains a vital element of societal self-identification and the consolidation of the community around key moral and ideological values. The article demonstrates how the evolution of the hero's image reflects the ongoing transformations of society and its need for symbols capable of inspiring

and uniting people regardless of historical period, as well as how this influences the formation of a value-based attitude toward these heroes.

Key words: *heroization, heroic discourse, national heroes, historical memory, ideology, demythologization, value-based attitude.*

Постановка проблеми. Одним із важливих аспектів виховання особистості є формування ціннісного ставлення до національних героїв. Це сприяє збереженню історичної пам'яті, національної ідентичності, формуванню громадянського суспільства та громадянської свідомості. Протягом всієї історії людства був запит на відповідне оформлення цього важливого аспекту плекання власної спадщини і передачі знань майбутнім поколінням.

Потреба існування моральних орієнтирів, які уособлювали б не лише владу, силу, міць, але й такі аспекти як служіння своєму народу, відданість загальнолюдським моральним принципам, прагнення до кооперації та розвитку громади. Такі постаті і ставали національними героями, символами незламності, боротьби та відданості власній справі та власним ідеалам. Вони стали основою для формування відповідних ідей у філософських, історичних та педагогічних концепціях, розвиток яких ми спостерігаємо повсякчас. Таким чином ми можемо спостерігати еволюцію суспільних уявлень про героїзм, патріотизм, відповідальність перед власним народом.

Постійні зміни та трансформації, які відбуваються в сучасному суспільстві, наштовпують на думку про необхідність аналізу та узагальнені ідей формування ціннісного ставлення до національних героїв. Особливо актуально це з огляду на вплив цього фактору на суспільні процеси та формування світогляду молоді, які є рушієм даного процесу.

Аналіз останніх досліджень. Тему формування та виховання особистості досліджували І. Бех, Д. Алфімов, В. Шинкарук, Р. Сопівник та інші. Героїзм, як невід'ємний аспект формування ціннісного ставлення до особистості вивчали О. Голобородько, Е. Тейлор, Ж. Денисюк та інші.

Тим не менш, варто зосередити особливу увагу на узагальнені відповідних ідей ціннісного ставлення до героїв крізь призму історичних епох і виділити ключові особливості такого процесу.

Об'єкт дослідження: процес формування ціннісного ставлення до національних героїв особистості в різні історичні епохи.

Предмет дослідження: історико-генетичний розвиток ідей та їх вплив на виховання та утвердження ціннісного ставлення до національних героїв у суспільній свідомості з огляду на історичний контекст епохи.

Виклад основного матеріалу. Образ героя у літературі та мистецтві належить до найкардинальніших образів, через постійне прагнення

людей виділити певні чесноти, щоб надати їм особливого значення, сформувати відповідний образ, який варто наслідувати. Саме функція героїчного образу консолідує та забезпечує існування взірця відданого служінню ідеї.

Формування ціннісного ставлення до національних героїв є також одним із ключових процесів у розвитку людства. У різні історичні періоди підходи до цього процесу змінювалися залежно від соціально-економічних умов, політичних систем, рівня розвитку освіти та культури. Відповідно важливо обґрунтувати саму теорію героїзму та її значення в різних соціокультурних контекстах.

Цікавою та однією з найвпливовіших є концепція Томаса Карлейля викладена в його шести лекціях "On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History". Його основна ідея полягає в тому, що історія – це біографія великих людей, які є орієнтирами для суспільства і які своїми особистими якостями лідера (харизма, божественне покликання, внутрішня сила) заслуговують бути шанованими (Т. Карлейль, 2007).

Героїзація – це процес соціальної та культурної конструкції, який формує героїчні образи через різноманітні платформи, протягом всієї історії існування людства. Вона не є універсальною, а залежить від історичних, соціокультурних та контекстних факторів, що визначають різноманітність героїчних феноменів. Це результатом взаємодії різних акторів, де героїзуюча спільнота конструює героїчний образ відповідно до своїх потреб і цінностей. Героїчні постаті ніколи не є універсальними, оскільки їхній статус залежить від конкретної групи, яка визнає їх і наділяє символічним значенням. Героїзація відбувається поступово, проходячи через етапи утвердження, поширення та закріплення в колективній пам'яті. Вона залежить від культурного та соціального контексту, а також від відповідності героя очікуванням і потребам громади. Тривалість героїчного статусу визначається здатністю образу героя адаптуватися до змін у суспільстві через медіа, ритуали та соціальні практики (О. Голобородько, 2024).

Це дає підстави виділити сім ключових етапів, які характеризуються своїми особливостями, різноманітними інтерпретаціями та різними шляхами формування ціннісного ставлення.

Перший етап, визначимо періодом розвитку первісних спільнот та епохою до приблизно I тис. до н. е., який характеризується ототожненням героїв із міфологічними постатями, напівбогами та богами, легендарними засновниками родів. Героїзація відбувалася спочатку через усну

народну творчість, оскільки в тогочасних спільнотах перш за все акцент був спрямований на передачу досвіду молодшому поколінню на основі тих традицій і правил, які встановилися у спільнотах. Згодом, після появи перших цивілізацій, усна традиція поступово записується і зберігається на писемних носіях інформації. Відповідно ми спостерігаємо сакралізацію предків та славних героїв, які стають елементом колективної пам'яті. До них належать Гільгамеш, Хуан-ді, Рама та інші.

Власне одним із найяскравіших прикладів є історія про Гільгамеша – легендарного шумерського царя міста Урук, головного героя прекрасного літературного твору “Епос про Гільгамеша”. Його спочатку змальовують як жорстокого та грізного правителя, що зловживає владою, але який сильно змінюється після зустрічі із Енкіду, своїм суперником і другом, створеним богинею Аруру. Ця дружба та пережиті випробування змінюють його спосіб життя. Він поступово стає символом героя, який у пошуках істини, боротьбі із власною смертністю та прагненню до мудрості знаходить визнання і прийнявши гіркоту втрати друга повертається до міста як мудрий правитель, демонструючи еволюцію людини через самопізнання та випробування (Крижанівський, 2002).

Наступним етапом є період формування героїчного епосу, у якому герої постають не лише божественними обранцями, але й захисниками спільноти. Це епоха з I тис. до н. е. і до приблизно X ст. н. е. “Іліада”, “Одіссея”, “Махабхарата” – одні з найпоказовіших творів цього періоду. Герої відображали ідеали й розуміння виховання нової аристократії, яка покликана до виконання різноманітних соціальних ролей – воїна, атлета, співака, моряка тощо. Формується уявлення про героїчну смерть заради спільноти як найвищу цінність (Шинкарук, Сопівник, 2015).

Яскраво виділяється постать Ахілла в епічному творі “Іліада”. Він – центральний персонаж поеми, герой, який є уособленням воїнської честі та доблесті, але так само є емоційним, суперечливим та повний внутрішнього конфлікту. Гнів Ахілла – стає рушієм всього епічного у творі і визначає головну тему твору (“Іліада”, 2006). Його образ є втіленням величчя життя, жертвності та трагізм персонажа, що було дуже популярним в той час. Недарма нам дуже багато відомо про культу Ахілла в різних частинах грецької ойкумени, а також в колоніях, зокрема в Північному Причорномор'ї. Історія походження цього культу викликає суперечки, проте його популярність свідчить про ціннісне ставлення нехай і до міфічного, проте героя Троянської війни (Н. Лейпунська, 1970).

З поширенням феодалізму та релігійних традицій настає новий етап, який умовно можемо виділити як рицарський (X–XV ст.), коли геро-

їчний ідеал зміщується до лицарського кодексу честі. Тепер героями є не просто воїни чи політичні діячі, вони – носії моральних чеснот – благородства, вірності та відданості. Значна увага приділялась формуванню таких навичок, як покірність, шанування влади і станової ієрархії, мужність, щедрість і звичайно навички аскетизму, самообмеження гріховних, тілесних поривань (Шинкарук, Сопівник, Сопівник, 2016). Тому загальноновизнаними є король Артур, Сід Кампеадор, Роланд, Святослав, Баязид, Жанна Д'Арк та інші герої епохи.

Тут хочеться виділити героїзацію образу лицаря у творі “Пісня про Роланда”, який утверджує середньовічні лицарські ідеали, зокрема вірність сюзерену, військову доблесть і жертвність заради слави та християнської віри. Епос також наголошує на значенні пам'яті про героїв, адже їхня смерть не є марною, а стає основою для майбутніх звершень та утвердження християнської державності (“Пісня про Роланда” 2003).

Про важливість ціннісного ставлення до героя свідчать дослідження науковців, які стверджують, що «Пісня про Роланда» була не стільки створена, скільки сконструйована в процесі її редакційного оформлення. Надання їй епічної назви, вилучення з початкового контексту та включення до загальної концепції тогочасної моделі виконання сприяли формуванню її як канонічного зразка французького героїчного епосу, що відповідає традиціям середньовічного героїчного наративу (Е. Тейлор, 2001).

З часів Ренесансу, Великих географічних відкриттів настає наступний, національно-визвольний етап (XVI–XVIII) ст., коли відбувається формування героїв-визволителів, борців за свободу та незалежність. Легендарні постаті Вільгельма Телля, Богдана Хмельницького, Джорджа Вашингтона, символізують боротьбу за право народів на самовизначення. Формується ідея героїчного подвигу як суспільної необхідності.

Богдан Хмельницький яскравий приклад формування легендарного образу в тогочасному середовищі. Його сучасники, залежно від соціального, національного та політичного середовища, давали йому діаметрально протилежні характеристики, а втім, формували власне, ціннісне ставлення.

Українці зображували Хмельницького як героя та визволителя. У панегіричних віршах він називається «Богом даним», а його діяльність ототожнюється з відродженням давньої Русі-України. Хоча для представників польської еліти, особливо тих, хто постраждав від повстання, він поставав як «бунтівник», «зрадник» і руйнівник соціального порядку.

Важливим джерелом розуміння тогочасної міфологізації та формування ціннісного ставлення

до образу гетьмана є також народні пісні й думи. В одних він постає як мудрий та сильний лідер, який карає несправедливих польських воєначальників, в інших відзначається його праведність та благословення Боже (П. Кралюк, 2017).

Тим не менше, образ набув багатошарового трактування, варіюючись від месіанського визволителя до руйнівника порядку. Це свідчить не лише про значний вплив його постаті на сучасників, але й на наступників, які вбирали ці віяння, трансформували їх у різні образи.

Наступним етапом стає романтична епоха XIX ст., яка створює образ національного героя як бунтаря, що кидає виклик несправедливості. Поетизація боротьби проти тиранії та імперського гніту (Шандор Петефі, Тарас Шевченко, Джузеппе Гарібальді) зміцнює ціннісне ставлення до героїв як до моральних лідерів нації.

Образ Устима Кармалюка є одним із найпоказовіших прикладів романтичного впливу на формування ставлення до нього з боку населення. Його сприйняття змінювалося залежно від політичних, соціальних та культурних умов, а сам він став фігурою, навколо якої формувалися ідеологічні міфи та народні легенди.

У XIX столітті, в епоху романтизму, Кармалюк поставав як національний герой, що вів боротьбу з соціальною несправедливістю. Народні думи, пісні та перекази змальовували його як «українського Робін Гуда» – захисника селянства, який відбирав у багатих і роздавав бідним. Таке трактування відображало народні уявлення про соціальну справедливість, адже на тлі кріпосного права та панування поміщицької влади Кармалюк уособлював опір гнобленню (В. Дячок, 2008).

Однак варто розуміти, що образ Кармелюка є набагато складнішим насправді. Документальні свідчення дають підстави говорити, що його напади були кримінальними і спрямовувалися не лише проти поміщиків, а й проти заможних селян, дрібної шляхти та єврейських корчмарів. Це ставить під сумнів романтизоване трактування його діяльності як виключно «селянського визвольного руху» (В. Дячок, 2008).

Проте XX століття дарує нам наступний, ідеологічний етап. Саме ідеології націоналізму, комунізму, фашизму активно використовували героїчний культ у державотворчих цілях. Формування героїчного образу було необхідним для мобілізації мас, зміцнення національної ідентичності та легітимації влади (Голобородько, 2024). Тут ми виділяємо основні риси культу, що формувався: державна пропаганда, героїзація вождя, культ мучеництва, воїни-герої тощо.

Того є таки Устима Кармалюка в Україні репрезентували як «антикріпосницького борця», що цілком відповідало офіційній доктрині класової боротьби. Радянська історіографія перетворила

його на символ селянського протесту, зосереджуючись на його протистоянні поміщицькому устрою. Його історія подавалася як боротьба трудового народу проти експлуататорів, що слугувало ідеологічному обґрунтуванню революційних традицій Радянського Союзу (В. Дячок, 2008).

Сучасність характеризується переосмисленням героїчного канону. Національні герої можуть бути не лише воїнами чи політичними діячами, а й діячами науки, культури, спорту. Увага приділяється не лише подвигам, а й особистісним якостям та моральним дилемам. Архетип героя-захисника знову актуалізується на тлі героїчної оборони України у війні із росією.

Сучасні дослідження, спираючись на історичні документи, прагнуть деміфологізувати образ Кармалюка, відокремлюючи реальні факти від фольклорних нашарувань (В. Дячок, 2008).

Сучасний період історії наповнений спробами змінити традиційне уявлення про героїв, що неодмінно впливає на ставлення до них і розуміння процесу героїзації особистості.

Дослідники доводять, що процес героїзації історичних постатей є складним багатоетапним процесом, що включає кілька фаз. Спочатку відбувається затвердження героя, коли особа набуває символічного статусу. Далі настає фаза резонансу – позитивного (захоплення, шанування) або негативного (відкидання, демонізація). Закріплення образу здійснюється через культурні практики – літературу, кінематограф, пам'ятники, освіту, формуючи сталі уявлення про героя (Голобородько, 2024).

Однак героїчний статус не є сталим: дегероїзація відбувається через зміну соціального контексту, перегляд історичних фактів або критику міфологізованих уявлень. Загалом героїчний дискурс є динамічним явищем, що змінюється відповідно до суспільних трансформацій і культурних запитів (Голобородько, 2024).

Висновки. Формування ціннісного ставлення до героїв упродовж історії зазнало суттєвих змін, через соціально-політичні та культурні трансформації суспільства. Спочатку ми говоримо про сакральні образи міфологічного періоду, де герої ототожнювалися з богами та деміургами, які переходять до персоніфікованих постатей героїчного епосу, що втілюють воїнську доблесть і жертвність.

Героїчний дискурс поступово адаптувався до суспільних запитів і у Середньовіччі героїчний ідеал трансформувався відповідно до лицарського кодексу честі, де доміантними рисами стали вірність, благородство та служба моральним принципам.

У Новий час, після посилення національних рухів, герої набули функцій лідерів визвольної боротьби, що проявилось в міфологізації образів

політичних та військових діячів, таких як Богдан Хмельницький чи Джордж Вашингтон.

Романтична доба XIX століття змістила акценти на бунтарство й боротьбу проти гноблення, що сприяло героїзації народних месників, зокрема Устима Кармалюка, навіть через містифікацію та викривлення реальних фактів.

У XX столітті, в умовах посилення ролі державних ідеологій, героїчний дискурс зазнав маніпулятивного впливу, а образи героїв стали частиною державної пропаганди.

Сучасна епоха характеризується переосмислення героїчного канону, деміфологізацією

та ширшим розумінням героїзму, не обмежується військовими і політичними діячами, але й поширюється на представників науки, культури та волонтерського руху. Водночас, в умовах сучасних військових конфліктів, актуалізується архетип героя-захисника, що свідчить про незмінну потребу суспільства у героїчних постатях.

Таким чином, героїчний дискурс є динамічним явищем, яке змінюється відповідно до суспільних трансформацій, зберігаючи при цьому свою основну функцію – консолідацію спільноти навколо ключових цінностей та ідеалів.

Література:

- Andrew T. (2001). Was There a Song of Roland?. *Speculum*. Вип.10. С. 28–65.
- Голобородько О. (2024). Героїзація як феномен сучасної медіакультури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 1. С. 126–131.
- Гомер (2006). Іліада. Харків: Фоліо, 416 с.
- Дячок В. (2008). Устим Кармелюк (Карменюк) та розбійництво на Поділлі: конкретно-історичний та джерелознавчий аспект. *Наукові записки. Серія: Історичні науки*. 12. С. 175–201.
- Кралюк П. (2017). Богдан Хмельницький: легенда і людина. Харків: Фоліо, 282 с.
- Крижанівський О. (1996). Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. Навч. посіб. Київ, 480 с.
- Лейпунська Н. Про культ Ахілла в Північному Причорномор'ї (1970). *Археологія*. № 23. С. 60–73.
- Пашченко В., Пашченко Н. (2003). Пісня про Роланда: Давньофранцузький епос Київ, Либідь, 192 с.
- Thomas C. (1906). On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History. New York : Longmans, Green and Co., 332 с.
- Шинкарук В. Д., Сопівник Р. В., Сопівник І. В. (2015). Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах. Київ, УП «Компринт», 256 с.

References:

- Andrew T. (2001). Was There a Song of Roland?. *Speculum*. Вип.10. С. 28–65.
- Holoborodko O. (2024). Heroizatsiia iak fenomen suchasnoi mediakultury. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*. № 1. s. 126–131. [in Ukrainian]
- Homer (2006). Iliada. Kharkiv: Folio, 416 s. [in Ukrainian]
- Diachok V. (2008). Uctym Karmelyuk (Karmenyuk) ta rozbiinytstvo na Podilli: konkretno-istorychnyi ta dzhereloznavchyi aspekt. *Naukovi zapysky. Seriia: Istorychni nauky*. № 12 s. 175–201. [in Ukrainian]
- Kralyuk P. (2017). Bohdan Khmelnytskyi: lehenda i lyudyna. Kharkiv: Folio, 282 s. [in Ukrainian]
- Kryzhanivskyi O. (1996). Istoriia Starodavnoho Skhodu. Kurs lektzii. Navch. posib. Kyiv, 480 s. [in Ukrainian]
- Leipunska N. Pro kult Akhilla v pivnichnomu Prychornomor
- Leipunska N. (1970). Pro kult Akhilla v Pivnichnomu Prychornomor'i. *Arkheolohiia*, № 23, s. 60–73. [in Ukrainian]
- Pashchenko V., Pashchenko N. (2003). Pisnia pro Rolanda: Davn'ofrantsuz'kyi epos. Kyiv, Lybid', 192 s. [in Ukrainian]
- Thomas C. (1906). On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History. New York : Longmans, Green and Co., 332 с.
- Shynkaruk V. D., Sopivnyk R. V., Sopivnyk I. V. (2015). Teoriia ta istoriia sotsial'noho vykhovannia v zarubizhnykh krainakh. Kyiv, UP "Komprynt", 256 s. [in Ukrainian]

УДК 7.072.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-12>

ОСОБЛИВОСТІ РОЛІ ТА МІСЦЯ МУЗИКИ У ФОКУСІ ТРЕНДІВ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ

Мельничук Святослав Філімонович

Народний артист України, Заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри народно-інструментального виконавства
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-9638-7136
e-mail: hirow@ukr.net

В даній науковій розвідці презентується загальна характеристика закономірностей побутування та сприйняття класичної музики у сучасному просторі культури метамодерну. В процесі нашого дослідження ми намагалися виявити та експлікувати функції музичного мистецтва в контексті озвучування простору повсякденності.

В статті проілюстровано, що музика, як відображальне явище культури соціуму, звучить у найрізноманітніших контекстах людської життєдіяльності, унаслідок чого її статус виявляється гранично рухливим, тобто, вона може виступати як у ролі повсякденної, так і в ролі "надпобутової" музики.

Автор акцентує, що відносно музичного мистецтва, яке звучить "закадрово" в ракурсі соціальних дій, традиційний поділ на жанри вже не діє. В нашій науковій роботі, зважаючи на тотальність "закадрового" сприйняття музики, формується закономірне питання – а чи можливо в принципі сьогоденній час визначати роль тієї чи іншої музики через традиційні жанрові градації? Процес зняття жанрових кордонів проявляється особливо наочно, коли в якості "супроводжувальної" музики виступає класика. Ми, намагалися докладніше позначити її специфічні функції у озвучуванні різних просторів і подій людської життєдіяльності. Класична музика, що лунає "закулісно", миттєво виокремлює те місце, де вона звучить, з усього навколишнього ландшафту і взагалі з контексту повсякденності і буденності, за рахунок того, що її звуковий код різко відрізняється від звичного звукового коду сучасної епохи. Навіть якщо класична музика звучить "закадрово", то людина все одно відмітить її присутність так само, як, наприклад, вона відразу почує іноземну мову серед загального гомону людей, що розмовляють. Зауважено, що контексти звучання музики, яка звучить фоново, значно широкоформатніші та поліфонічніші порівняно з прагматичними цілями, що переслідуються функціональною музикою.

Визначається, що музичне мистецтво, класичне зокрема, своєю присутністю формує ілюзію гармонійності, естетичної привабливості навколишнього простору, звичайних дій та соціальних відносин, сприяє стиранню кордонів між віддаленими історичними епохами, привносить у життєву буденність відчуття духовної змістовності та значущості.

Ключові слова: музичне мистецтво, культура, музична культура, класична музика, мистецтво, неокультура.

FEATURES OF THE ROLE AND PLACE OF MUSIC IN THE FOCUS OF MODERN CULTURE TRENDS

Sviatoslav Melnychuk

Rivne State University of the Humanities

This scientific investigation presents a general characteristic of the patterns of existence and perception of classical music in the modern space of metamodern culture. In the process of our research, we tried to identify and explain the functions of musical art in the context of voicing the space of everyday life.

The article illustrates that music, as a reflective phenomenon of the culture of society, sounds in a wide variety of contexts of human life, as a result of which its status is extremely mobile, that is, it can act as both everyday and "super-everyday" music.

It is emphasized that in essence, with regard to musical art, which sounds "off-screen" in the perspective of social actions, the traditional division into genres no longer applies. In our scientific work, given the totality of the "off-screen" perception of music, a natural question arises – is it possible in principle today to determine the role of this or that music through traditional genre gradations? The process of removing genre boundaries is especially evident when classical music acts as "accompanying" music. We tried to indicate in more detail its specific functions in voicing various spaces and events of human life. Classical music, which

sounds "behind the scenes", instantly distinguishes the place where it sounds from the entire surrounding landscape and generally from the context of everyday life and mundanity, due to the fact that its sound code is strikingly different from the usual sound code of the modern era. Even if classical music sounds "behind the scenes", a person will still notice its presence in the same way as, for example, he will immediately hear a foreign language among the general hubbub of people talking.

It has been noted that the contexts of sounding music, which sounds in the background, are much wider and more polyphonic compared to the pragmatic goals pursued by functional music.

It is determined that musical art, classical in particular, by its presence forms the illusion of harmony, aesthetic appeal of the surrounding space, ordinary actions and social relations, contributes to the erasure of boundaries between distant historical eras, and brings a sense of spiritual content and significance to everyday life.

Key words: musical art, culture, musical culture, classical music, art, neoculture.

Постановка проблеми. Реалії та тренди сьогодення, в певній мірі, здійснили деякі трансформаційні рухи в контексті значення та місця класичного музичного мистецтва в буденному соціальному житті пересічної людини. Час сьогодення – нещадний. Реалії сучасної культури презентують новітні тренди, які в свою чергу здійснюють експлікацію духовних попитів споживача сьогодення. Щодо класичної музики, то вона, на сьогоднішній момент, не користується відповідною популярністю, як у минулі часи. Безпосередньо, поняття класичної музики асоціюється з період класицизму, який тривав з 1750 до 1830 року. Як ми бачимо, це досить обмежений період в розрізі світової культури. В сьогоденні, зазвичай, під "класичною" розуміється будь-яка серйозна музика, яка виходить за межі поняття "роп" (англ.). Стало досить звичним прирівнювати до класики строгу, інтелектуальну та лаконічну музику, яка суттєво відрізняється від поширеного у сучасній культурі "rock", "роп", чи "rap" напрямків.

Філософи, мистецтвознавці, культурологи, у фокусі крайніх десятиліть у суспільстві спостерігається занепад моральності та духовності. У світі людина живе і розвивається, оточена безліччю різноманітних джерел сильного впливу на неї як позитивного, і негативного характеру (це, насамперед, засоби масової комунікації та інформації). В ракурсі сьогоденних культурних трендів презентується музика, переважно необтяжлива для інтелекту, музика, яка здатна деформувати духовний світ молоді, провокує негативні, асоціальні форми поведінки. Музичне мистецтво, поряд з Інтернетом, займає одне з вагомих місць у структурі вільного часу молоді, що є визначальним споживачем масової музичної продукції, яка передбачає цілу гаму стилів та напрямків.

Метою нашої наукової розвідки є відродження інтересу інтелектуальної молоді неокультури сьогодення до класичної музики, яка здатна виховувати та формувати естетичний смак, яка, в свою чергу, має багатогранний моральний-духовно вплив на особистість, що є вагомим саме в період її становлення. Для досягнення мети поставлено

такі завдання: експлікувати яскраві приклади класичної музики; розкрити поняття «духовно-моральний потенціал класичної музики»; презентувати роль та місце музичного мистецтва у фокусі реалій сьогодення в контексті духовного розвитку сучасної молоді.

Аналіз досліджень. Для здійснення можливості розгляду та аналізу нашої проблеми ми звернулися до попереднього досвіду наукових розвідок. Дослідження, присвячених вектору наших пошуків, відобразилися у працях як зарубіжних: Т. Адорно, І. Гольдварга, М. Рональда, Дж. Котарба, А. Норта так і вітчизняних науковців: М. Іваненко, О. Семенова, А. Басова, що послужили вагомим інтелектуальним базисом для мистецтвознавчої аналітики, роздумів, сумнівів та пошуків.

Виклад основного матеріалу. Музична культура, на нашу думку, тісно пов'язана з способом життя, тому супроводжує всі типізовані соціальні дії: з ранку до вечора. Адже, життя людини пронизане музикою і безпосередньо стосується її соціалізації. Відомо, що соціалізація людини починається з його народження. Потрапляючи у соціум, людина має, з одного боку, стати особистістю, з іншого — соціальним суб'єктом, який приймає норми суспільства. Музична культура є для суспільства та людини інструментом соціалізації, водночас у ній закладено самодостатні цінності та норми, що підлягають засвоєнню. Музика як форма, за великим рахунком, не характеризується соціальністю, але вміщена в соціальний контекст, вона її набуває. Музична культура займає особливе місце у системі культури суспільства, бо завдяки їй розкривається духовний образ епохи. Можна прослідкувати, що класичне музичне мистецтво, охоче включають у такі контексти нашого життя, де експлікуватиме роль, на кшталт, супроводжуючого елементу навколишньої об'єктивної реальності, поза зв'язком із запрограмованою цілою низкою ідей та смислів. Навіть, не беручи до уваги, що протягом XX століття формувалася концепція класичного музичного мистецтва як мистецтва елітарного, самоцінного, що потребує фокусування уваги на ньому самому, проте водночас з

цим устатковувалися акти, що скріплювали логічність та доречність його звучання у різних випадках та ситуативності людського повсякденного життя. Можемо стверджувати, що однією з головних причин, що ініціювали розширення форм сприйняття музичного мистецтва, полягає у технічному прогресі що презентував розвиток звуковідтворювальної апаратури. Поява в побуті технічних засобів поширення музики, які однаково підходять для відтворення будь-яких музичних творів, призвело до того, що межа між "повсякденною" та "надпобутовою" музикою стала гранично рухомою (Цукер, 2003). Тим паче, стрімкий розвиток в якостях та розмірах звуковідтворювальних пристроїв і в ступеня їхньої мобільності, що відбувся на тлі метамодернового ХХІ століття, завершився тим, що людина отримала абсолютну свободу пересування разом із музикою, а можливості озвучування музикою різноцільових просторів стали безмежними. І як доказ усіх цих технічних революцій можна почути будь-який фрагмент опери чи концерту по дорозі на роботу, насолодитися симфонічним *allegro con brio*, стоячи в черзі на касі, або милуватися у міському парку фонтанами, які зачаровують людину своїми "рухами" під звуки шубертівських вальсів. Стосовно нинішнього побутування музики можна зауважувати щодо неминучого звукове супроводжування різними музичними творами, без конкретної жанрової і стильової демаркації. "Сама система комунікації, характерна для сучасної культури, її динаміка демонструє свободу поведінки з будь-якими артефактами, незалежно від матеріалу і того поля значень, яке стоїть за ними, адже ініціатива вибору та формування поля значень для обраного виявилася чи не вперше в історії людських спільнот виключно особистою справою" (Іваненко, 2017). Відповідно, музичним супроводом, який нібито не помітно транслюється в динаміків супермаркету чи кав'ярні, з рівним успіхом можуть стати і V Симфонія Людвіга ван Бетховена, і megahit від Ozzy Osbourne "No More Tears". І як показало широкоформатне соціологічне дослідження, «цінність музики в повсякденному житті людей залежить від того, як вони її використовують і від ступеня їхнього залучення до процесу слухання, яка в свою чергу визначається контекстом» (North, 2004) Оточена звуковідтворювальними пристроями людина підсвідомо починає відчувати, що в "озвучуваному" місці є своє життя, навіть якщо не зустрічає тут жодної живої душі чи вступає ні з ким у контакт. Коли в якості такого посередника між людиною і навколишнім простором виступає класична музика, вона допомагає не тільки "одухотворити" технологізовану реальність, а й вписати її в поступальний рух історії. Класична музика своєю присутністю у звуковому ландшафті сучасності примиряє технічний прогрес із законо-

мірностями розвитку культури, забезпечуючи їх просторовий синтез. Класика допомагає створити ілюзію, що розширюючи межі технічної цивілізації, людина при цьому нічого не втрачає зі сфери свого духовного життя, а навпаки, вона збирає, концентрує свої найкращі досягнення та отримує можливість насолоджуватися ними у будь-якому місці, у будь-який час. Технічний прогрес, в такий спосіб, як колосально збільшує аудиторію класичної музики, а й дозволяє долучатися до неї з максимальним комфортом. Інша причина настільки широкої затребуваності фонові музики пов'язана з розростанням простору споживання та необхідністю завуалювання комерційних інтересів в естетично привабливі форми. Не випадково сьогодні всі торгові центри закликають своїх клієнтів яскравою музикою, яка покликана посилити задоволення від покупок, зробивши його якомога повнішим та різноманітнішим. Закономірність така, що чим більше посилюється прагматична складова життя, тим сильніше вона потребує естетичних декорацій, щоб людина могла споживати, і при цьому не відчувати, що вона споживає, і що її теж «споживають», нескінченно помножуючи кількість надуманих бажань і потреб. Класична ж музика своєю присутністю облагороджує процеси споживання, як би обволікає і відсуває комерційні цілі на другий план, створює ілюзію, що цінність речей або послуг, що купуються, виражається аж ніяк не в грошовому еквіваленті. В даному випадку використовується авторитет класичної музики як високого мистецтва, нерозривно пов'язаного з духовним початком, особистісними стосунками та досконалістю якості. Процес споживання, супроводжуваний класичною музикою, набуває антураж світського спілкування щодо "високих матерій", і цим утилітарний характер ділової угоди нівелюється. Водночас простір споживання всіма силами намагається створити ілюзію тотально позитивної та незмінно комфортної атмосфери життєвого буття. Сучасний цивілізаційний демократизм має на увазі, що кожна людина має право на приємні відчуття, які повинні йти безперервним потоком, одне за одним. У життєвому континуумі не повинно виникати порожнеч, не заповнених будь-якими корисними та захоплюючими враженнями. Цей страх нічим не зайнятого часу спонукає людину жити в безперервному відчутті очікування чогось. Як одного разу зауважив Т. Адорно, "люди бояться часу і тому – у вигляді компенсації – вигадують таку метафізику часу, де перекладають на якийсь час провину за те, що в цьому відчуженому світі не відчувають, що живуть" (Басова, 2014). У свою чергу музика не дає людині залишатися з «порожнім» часом віч-на-віч, допомагаючи з легкістю заповнити і прикрасити собою як короткочасні, так і тривалі періоди очікування. (Як показало дослідження британських учених, причина

"допомагає скоротити час" є другою за популярністю відповіддю у визначенні функції музики, що звучить фоном (Kotarba, 2009). Музичне мистецтво, яке звучить фоново покликане "заретушувати" паузи, що виникають, тобто створити необхідне відчуття безперервності і реальності буття, або, знову звертаючись до слів Т. Адорно – музика ідеальна для рекламування дійсності (Басова, 2014). Специфічна зручність класичної музики, що використовується як заповнювач періодів очікування, полягає в тому, що вона здатна створити ситуацію знеособленої комунікації, тим самим допомагаючи звести до мінімуму відчуття наві'язування, примусу і приховати прагматизм і розрахунок, що лежать в основі процесів споживання. Наприклад, звучання класичної музики перед початком презентації нової моделі автомобіля створює необхідну піднесену атмосферу, повідомляє учасникам відчуття значущості майбутньої події. У людей створюється ілюзія, що вони зібралися разом, щоб приємно провести час, а аж ніяк не заради вивчення технічних характеристик чергової моделі автомобільної промисловості. У всіх подібних ситуаціях всупереч тому, що класична музика є суто авторським мистецтвом та виразом індивідуалістичного духу, вона сприймається як гранично об'єктивне та імперсональне музичне тло, враховуючи те, що вона не є мовою сучасної епохи і, як правило, не асоціюється з конкретною державою, нацією, звичайними операціями та ситуаціями. Нарешті, саме та музика, яка звучить, так би мовити, "закулісно", супроводжувально, завдяки своїй функціонально-естетичній амбівалентності може стати дієвим регулятором соціальної поведінки людини, у певні моменти фокусуючи або "присипляючи" увагу індивіда. Причому класична музика виявляється у цьому плані найбільш пластичним і універсальним інструментом. Вона може миттєво привертати увагу людини, за рахунок того, що як говорилося вище, різко відрізняється від загального звукового контексту епохи і яскраво виділяється зі звичного слухового досвіду сучасної людини. Але з цієї причини вона легко перетворюється на звуковий фон, адже розуміння її змісту і занурення в саму музику вимагає певної зосередженості, більшість її смислів не лежить на поверхні, а значить їх дуже складно "ловити" мимохідь, паралельно з роздумом про інше або виконання будь-якої дії. Тому сприймати класичну музику як фон у певному сенсі простіше, ніж популярну музику. У разі фонового прослуховування класична музика перетворюється на свого роду кантівську "річ у собі" – за нею визнається об'єктивна цінність, яка належить самій музиці, і не пропадає, навіть якщо людина не розуміє цієї музики і не вслухається в неї (DeNora, 2000). Саме тому класична музика знову ж таки має попит у заповненні проміжків

очікування. Час слухання класичної музики за визначенням може бути втраченим, нібито "викинутим на вітер", вона сприймається не просто як розвага, а як прилучення до чогось безумовно цінного і як підвищення людиною свого культурного рівня.

Завдячуючи своєму незаперечному авторитету класична музика нівелює змістовну порожнечу очікуваного часу, усуває відчуття безглуздой витрати часу життя, оскільки наповнює цей час естетичними забарвленнями, які можуть розцінюватися людиною як різновид цінного придбання та володіння ними.

Висновки. Музичне мистецтво сприяло формуванню тимчасовості, безперервності та "музичної" значущості в розрізі духовного життя, воно ж забезпечило становлення низки процесуально-динамічних та енергетичних її аспектів. Саме класична музика (але, звичайно, не тільки вона одна) допомогла сформуватися в самостійне ціле процесам терпіння, що мають місце у "Я-реальності". Тим самим ми повернулися до тези, висунутої вище: класична музика та певні сторони особистості людини неокультури сьогодення формувалися одночасно, причому необхідною умовою становлення класичної музики виступає новоєвропейська особистість, що формується, і навпаки, – необхідною умовою становлення певних зазначених тут сторін новоєвропейської особистості стає, безпосередньо, класична музика

Класична музика неспроможна нести у собі якісь негативні емоції, вона божественна, прекрасна та досконала; має автоматично наділяти цими властивостями простір і час свого звучання. Коли в модерновому життєвому середовищі класична музика звучить від імені конкретної сучасної людини, то ця людина вже не знаходиться вічно-віч із сьогоденням. Його обволікають і захищають ритми життя минулого, гармонія минулих епох, лад ліричного самовираження далеких поколінь. Таким чином, класична музика нерідко виступає в ролі свого роду оберегу, що згладжує конфлікти між сучасністю та історією, між простором технологізованої цивілізації, що розростається, і самовідчуттям у ній окремо взятого індивіда який під гнітом техногенності та неокультури прагне краси, гармонії та катарсису.

Саме в розрізі сучасності, в кричущий період знівелювання життєвих цінностей, необхідно приділяти чимало сил тому, щоб навчити сучасну молоду людину мислити. Поряд із цим забувається те, що почуття теж потребують виховання та вправ, як і будь-яка інша тілесна та душевна здатність. Тому, в ракурсі експлікації культури споживачу, важливо залучити молоде покоління до художніх цінностей світової культури, музичної зокрема, пробуджувати в душах потяг до краси, захоплення прекрасним в усіх його проявах.

Література:

- Цукер, А. (2003). І рок, і симфонія: монографія. Харків: Пегас. 304 с.
- Іваненко, М. В., Семенова, О. А. (2017). Класична музика в сучасному побутуванні. Молодий вчений. (11), 499–501. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_121
- North, A. C., Hangreaves, D.J. (2004). Uses of Music in Everyday life. Music perception: *An Interdisciplinary Journal*. 22 (1), 41–77. URL: https://www.researchgate.net/publication/260204312_Uses_of_Music_in_Everyday_Life
- Басова, А.Г. (2015). Концепт музики в соціологічній теорії XX століття. Наукові записки НаУКМА. *Соціологічні науки*. (Т. 174). 40–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_s_2015_174_8
- Kotarba, J. A. (2017). Understanding Society through Popular Music. New York: Routledge. 155–173. <https://doi.org/10.4324/9781315751641>
- DeNora, T. (2000). Music in Everyday Life. Cambridge : Cambridge University Press. 151–163. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489433>

References:

- Tsuker, A. (2003). I rok, i symfoniya [Both rock and symphony]: monohrafiya. Kharkiv: Pehas. 304 s. [in Ukrainian].
- Ivanenko, M. V., Semenova, O. A. (2017). Kласична muzyka v suchasnomu pobutuvanni [Classical music in modern life]. *Molodyy vchenyy*. (11), 499–501. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_121 [in Ukrainian]
- North, A. C., Hangreaves, D.J. (2004). Uses of Music in Everyday life. Music perception: *An Interdisciplinary Journal*. 22 (1), 41–77. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/260204312_Uses_of_Music_in_Everyday_Life
- Basova, A.H. (2015). Kontsept muzyky v sotsiolohichniy teorii XX stolittya [The concept of music in the sociological theory of the 20th century]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiolohichni nauky*. (T. 174). 40–45. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMA_s_2015_174_8 [in Ukrainian]
- Kotarba, J. A. (2017). Understanding Society through Popular Music. New York: Routledge. 155–173. <https://doi.org/10.4324/9781315751641>
- DeNora, T. (2000). Music in Everyday Life. Cambridge : Cambridge University Press. 151–163. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489433>

УДК 378.011.33:78]:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-13>

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мимрик Михайло Романович

кандидат мистецтвознавства,
Заслужений артист України,
проректор з виховної, творчої роботи
та міжнародних зв'язків
Національної музичної академії
імені П. І. Чайковського
ORCID ID: 0000-0002-3963-9210
e-mail: mymrykmmr@ukr.net

У статті здійснений теоретичний аналіз системи принципів формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво». Визначено, що зміна традиційної поведінкової освітньої парадигми на комунікативно-діалогічну потребує впровадження гуманістичних стратегій у змісті вищої мистецької освіти, створення культурно-освітнього середовища, в якому творчо розкриватиметься комунікативний потенціал здобувачів вищої освіти у сфері музичного виконавства. Обґрунтовано, що комунікативна модель художнього спілкування в процесі музичного виконавства базується на системі принципів, які виступають методологічною основою формування такої важливої професійної якості музиканта як музично-виконавська комунікативність.

З'ясовано, що педагогічна наука базується на системі взаємопов'язаних загальнодидактичних і специфічних принципів навчання, які є характерними для викладання в окремій сфері освіти, зокрема, у галузі мистецької освіти, тому вони розкривають особливості навчання й виховання засобами мистецтва. У зв'язку з цим запропоновано й проаналізовано низку принципів, які створюють методологічне підґрунтя для реалізації авторської педагогічної концепції формування музично-виконавської комунікативності студентів з метою розкриття доцільності її застосування у фаховій підготовці здобувачів вищої освіти. Це принципи: культуровідповідності; діалогічно-ціннісної спрямованості розуміння; індивідуалізації; рефлексивності; проєктивності у виборі художньо-комунікативних стратегій. Доведено, що всі виокремлені принципи формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти між собою тісно взаємопов'язані, а їх комплексне застосування лише підсилює дію один одного, що позитивно впливає на формування досліджуваного феномена.

Ключові слова: принципи мистецького навчання, художнє спілкування, комунікативно-діалогічна парадигма, музично-виконавська комунікативність, здобувачі вищої освіти, музичне виконавство, вища мистецька освіта.

PRINCIPLES OF FORMATION OF MUSICAL AND PERFORMING COMMUNICATIVE SKILLS OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Mykhailo Mymryk

Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

The article conducts a theoretical analysis of the system of principles for the formation of musical and performing communicative skills of higher education students majoring in 'Musical Art'. It has been determined that the change of the traditional behavioural educational paradigm to a communicative and dialogical one requires the introduction of humanistic strategies in the content of higher art education, the creation of a cultural and educational environment in which the communicative potential of higher education students in the field of music performance will be creatively revealed. The article reveals that the communicative model of artistic communication in the process of music performance is based on a system of principles that serve as a methodological basis for the formation of an important professional quality of a musician as music performance communicative skills.

It has been found that pedagogical science is based on a system of interrelated general didactic and specific teaching principles that are characteristic of teaching in a particular field of education, in particular, in the field of art education, so they are based on the peculiarities of teaching and upbringing through the arts. In this regard, a number of principles have been proposed and analysed that create a methodological

basis for the implementation of the author's pedagogical concept of forming students' musical and performing communicative skills in order to justify the feasibility of its application in the professional training of higher education students. These are the principles of: cultural relevance; dialogical and value orientation of understanding; individualisation; reflexivity; projectivity in the choice of artistic and communicative strategies. It is proved that all the identified principles of forming the musical and performing communicative skills of higher education students are closely interrelated, their integrated application enhances each other's effect, which positively affects the formation of the studied phenomenon.

Key words: *principles of art education, artistic communication, communicative and dialogical paradigm, musical and performing communicative skills, higher education students, musical performance, higher art education.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науково-технологічних інновацій сучасного інформаційного суспільства кардинальним чином впливає на функціонування різних сфер його життєдіяльності, зокрема, сфери мистецької освіти в контексті поглиблення комунікативно-гуманістичних педагогічних концепцій, скерованих на людську особистість, яка прагне до творчого розвитку та самовдосконалення. Зміна традиційної поведінкової освітньої парадигми на комунікативно-діалогічну потребує впровадження гуманістичних стратегій у змісті вищої мистецької освіти, створення культурно-освітнього середовища, в якому максимально ефективно розкриватиметься комунікативний потенціал здобувачів вищої освіти у сфері музичного виконавства. Комунікативний аспект музично-виконавської творчості, де музичний твір виступає як своєрідне повідомлення, яке композитор намагається донести до слухача, покликаний реалізувати діалектику людської екзистенції шляхом віднаходження себе в «іншому» та «іншого» в собі крізь призму художньої комунікації з її гуманістичним спрямуванням.

Комунікативно-діалогічна гуманістична мистецька парадигма сучасної культури потребує впровадження нових принципів, які уможливають обґрунтування тієї чи іншої педагогічної інновації та регламентують закономірності її функціонування в системі музичної комунікації («композитор – твір мистецтва – музикант-виконавець – слухач-глядач»), де комунікативні стратегії визначатимуть основні вектори розвитку її компонентів за умови міжособистісної взаємодії. Комунікативна модель художнього спілкування в процесі музичного виконавства ґрунтується на системі принципів, які виступають методологічною основою формування такої важливої професійної якості музиканта як музично-виконавська комунікативність, сформованість якої має забезпечити високий рівень комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти на шляху досягнення ними виконавської майстерності у практичній музично-виконавській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен комунікації, який за своєю сутністю є міждисциплінарним поняттям, став предметом

дослідницької уваги вчених у різних галузях науки і практики. У філософії над цією проблемою працювали видатні мислителі минулого й сучасності: К.-О. Апель, Ю. Габермас, М. Бубер, К. Роджерс, А. Ленгле, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, Є. Бистрицький, С. Кримський, Р. Зимовець, С. Пролєєв, В. Малахов та ін.; у царині психології варто зазначити психоаналітичні праці З. Фрейда, К. Юнга, А. Ленгле, І. Паркера, Ф. де Соссюра, Р. Харрре, С. Максименко, Ю. Прилюка та ін.; у сфері музикознавства дослідницької уваги заслуговують праці українських науковців О. Берегової, Н. Герасимової-Персидської, О. Злотника, Н. Костюк, Л. Опарик, О. Самойленко, Б. Сюти, С. Шипа та ін.

У галузі педагогіки мистецтва та музичного виконавства над проблемою художньої (музичної) комунікації й обґрунтування принципових положень щодо визначення закономірностей її функціонування працюють багато вчених, музикантів-виконавців, педагогів-практиків, зокрема: Л. Василевська-Скупа, М. Давидов, К. Джеджера, О. Жукова, А. Зайцева, А. Козир, Н. Лупак, М. Мимрик, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Ткач, О. Щолокова, В. Федоришин та ін.

Між тим, на наш погляд, потребує виокремлення та дослідження проблема формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Музичне мистецтво» та обґрунтування системи принципів комунікативної взаємодії активних суб'єктів музичного спілкування у сфері музично-виконавської творчості, що й стало темою даної статті.

Мета статті – схарактеризувати основні принципи мистецького навчання та здійснити теоретичний аналіз системи принципів формування музично-виконавської комунікативності студентів, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво», та обґрунтувати доцільність їх застосування у фаховій підготовці здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У наших попередніх дослідженнях було з'ясовано, що комунікативність як здатність музиканта-виконавця до діалогічного спілкування, співпереживання, емпатії, розуміння «іншого», переходу на духо-

вний рівень художньої комунікації з культурою в цілому (світом ідей, цінностей, відносин, почуттів), є характерною ознакою музично-виконавської комунікативності студентів-інструменталістів, яка формується у процесі взаємодії зі світом музичного мистецтва (Мимрик, 2024). Ефективність формування зазначеного феномена в значній мірі залежить від урахування теоретичних законів та виявлення певних закономірностей цього процесу.

Якщо побіжно кинути оком в історію педагогічної науки, то ще Ян Амос Коменський, чеський мислитель, письменник, педагог у своїй праці «Велика дидактика» (1657 р.), описував процес навчання як закономірний процес, який відбувається за певними законами, маючи на увазі перш за все «універсальні закони природи». Саме об'єктивні закони й закономірності навчання, на думку вченого, зумовлюють його ефективність і закріплюються в певних *дидактичних принципах* (принцип наочності; принцип свідомості й активності учня; принцип вправи; принцип послідовності й систематичності навчання та ін.), які були проголошені вченим уперше й визначали закономірний характер перебігу навчального процесу (Коменський, 2006).

Сучасна педагогічна наука розглядає основні закономірності процесу навчання як «стійкі тенденції, що відображають істотні зв'язки між провідними компонентами процесу навчання (цілями, змістом викладання, навчання) і механізмами розвитку, виховання, професіоналізації та соціалізації, які виникають у процесі навчання» (Козяр, Коваль, 2013, с. 97). За своєю сутністю «принципи навчання є теоретичним узагальненням педагогічної практики і мають об'єктивний характер. Унаслідок цього вони стають керівними положеннями, котрі регулюють навчальну діяльність педагога» (так само, с. 100).

У довідкових джерелах віднаходимо такі трактування поняття «принцип» (з лат. *principium* – початок, основа) – це «1) Першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки. ... 2) Внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності» (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 519).

За визначенням С. Гончаренко, «принципи навчання – основні положення теорії навчання. Вітчизняна педагогічна наука розкриває систему дидактичних принципів, виходячи з наукового розуміння суті виховання й навчання» (Гончаренко, 1997, с. 270). Як зазначає О. Рудницька, принцип означає «вихідне положення, провідну ідею, основне правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припису щодо порядку і способу її

здійснення» (Рудницька, 2002, с. 91). За визначенням Н. Гуральник, принцип є відправною ідеєю, основним правилом до діяльності і поведінки; за своїм визначенням принципи не можуть варіюватися, оскільки «вони є універсальним регулятором, що витікає з об'єктивних закономірностей, які довільно не змінюються. Варіативними є лише форми втілення принципу в життя, а не зміст і механізми, на дію яких він вказує, інакше, принцип не існуватиме як такий» (Гуральник, 2011, с. 125).

Згідно наведених дефініцій стає зрозумілим, що незнання основних принципів, їх неправильне розуміння та їх недотримання призводить до того, що процес навчання стає малоефективним, суперечливим та ненауковим. Тому педагогічна наука, як і будь-яка інша теоретична сфера знань, ґрунтується на системі взаємопов'язаних як загальнодидактичних, так і специфічних принципів навчання, які є характерними для викладання в якійсь окремій сфері освіти, наприклад – у галузі мистецької освіти, які базуються на особливостях навчання й виховання засобами мистецтва.

У працях вітчизняних науковців у сфері мистецької освіти (Н. Гуральник, А. Зайцева, А. Козир, Н. Лупак, Д. Мазур, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Ткач, В. Федоришин, В. Черкасов, О. Щолокова та ін.) детально розроблено та обґрунтовано основні принципи мистецького навчання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освіти. Аналіз та аргументація основних принципів та підходів до навчання учнів та студентів музичному мистецтву, виокремлення специфічних принципів, які відображають сутність музики, її інтонаційну природу, художньо-образний зміст, яскраво виражений емоційний характер, тощо зумовлюють певну відмінність принципів музичного навчання від загального педагогічного процесу.

Так, серед найголовніших принципів мистецького навчання Г. Падалка визначає такі принципи: цілісності навчання; культуровідповідності; естетичної спрямованості; індивідуалізації; рефлексивності (Падалка, 2008, с. 9). Досліджуючи акмеологічну спрямованість фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва А. Козир та В. Федоришин виокремлюють наступні принципи: національної спрямованості; соціокультурної відповідності; інтенсифікації; інтегративності, яка забезпечує фахову цілісність; індивідуалізації та проєктивності (Козир, Федоришин, 2012, с. 59).

У монографічному дослідженні Н. Лупак система формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких дисциплін на засадах інтермедіальної технології ґрунтується на врахуванні принципів взаємодії, гуманізації, цілісності творчої активності, емоційності, наочності, рефлексивності (Лупак, 2020, с. 266).

У контексті нашої проблеми на особливий інтерес заслуговує авторський варіант принципів позицій формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики, запропонований у дослідженні А. Зайцевої. Це принципи: забезпечення можливості викладачам і студентам альтернативного вибору художньо-комунікативних стратегій поведінки; досягнення гармонії інтелектуального та емоційного «фону» взаємодії у процесі мистецького спілкування; актуалізація діалектичної єдності етичного та естетичного начала в освоєнні студентами мистецтва; орієнтація на цінності «діалогу культур»; тотожності цілепокладання художньо-комунікативних дій викладача і студента (Зайцева, 2017, с. 153).

Підсумовуючи викладені позиції науковців щодо принципів підготовки майбутніх фахівців мистецького спрямування, пропонуємо низку принципів, які створюють методологічну основу для реалізації *авторської педагогічної концепції* формування музично-виконавської комунікативності студентів з метою обґрунтування доцільності її застосування у фаховій підготовці здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво». Це принципи: *культуровідповідності; діалогічно-ціннісної спрямованості розуміння; індивідуалізації; рефлексивності; проєктивності у виборі художньо-комунікативних стратегій.*

Розглянемо більш детально сутність кожного із запропонованих нами принципів формування музично-виконавської комунікативності студентів мистецьких спеціальностей.

Принцип культуровідповідності є визначальним у змісті вищої мистецької освіти, оскільки саме він зумовлює розуміння суті мистецької освіти в контексті культурної спадщини народу й суспільства в цілому. Цей принцип виступає як універсальний засіб для передачі вже набутого мистецького досвіду та розвитку нового в культурно-мистецькому просторі завдяки збереженню й збагаченню національних культурних традицій, що є вкрай важливим в контексті змісту мистецької освіти й продиктовано самою логікою розвитку культури.

Як слушно стверджує Г. Падалка, саме принцип культуровідповідності «передбачає таке змістове наповнення навчального процесу, в результаті якого мистецтво сприймається учнями як культурна цінність, як надбання розвитку світової культури» (Падалка, 2008, с. 9). На думку Н. Гуральник, цей принцип має відповідати культурі музично-професійної діяльності, оскільки культура стає своєрідною проєкцією діяльності людини як цілеспрямованої активності суб'єкта (Гуральник, 2011, с. 126).

Механізмом забезпечення культуровідповідності мистецької освіти, на переконання А. Козир

та В. Федоришина, виступає така її спрямованість, котра долає вузькофахові уявлення студентів про мистецтво як необхідної компоненти загальної культури людства. У зв'язку з цим особистість студента формується не тільки на основі засвоєної нею культури, а й наповнює її новими елементами, в результаті чого відбувається становлення студента як творчої особистості (Козир, Федоришин, 2012, с. 62).

Погоджуємося з думкою О. Злотника, що художня комунікація як спілкування зі світом музичного мистецтва є найважливішою складовою музичної діяльності, в якій творчість, виконавство і сприйняття виступають основними функціоналами в системі музичної культури. Саме завдяки традиціям, теорії та практиці, існуючим нормам і зразкам «музичний простір відіграє важливу роль як в продукуванні та збереженні музичних цінностей, так й у виконавському процесі, музичному сприйнятті. Крім того, загальне поле культури незримо керує також самим розвитком музичного мислення і рухом музичної культури» (Злотник, 2019, с. 79–80).

У контексті нашої проблеми *принцип культуровідповідності* музичної комунікації є значущим у процесі формування музично-виконавської комунікативності студентів-інструменталістів, оскільки він передбачає їх здатність до осягнення музичної культури як цінності в суспільному бутті; розуміння як явних, так і шару глибинних (прихованих) сенсів музичних текстів у руслі певної культурно-історичної традиції; відчуття культурно-історичного контексту музичного стилю (О. Злотник), який домінує у світосприйнятті й допомагає співвіднести музичний твір з культурно-історичними особливостями епохи, коли він створений; готовність до кодування-декодування змісту музичної інформації та її передачі як на раціональному, так і духовному рівнях пізнання дійсності, що вимагає збалансованості інтелектуально-раціональної та емоційно-чуттєвої складової навчальної діяльності майбутнього музиканта-виконавця у фаховій підготовці.

Змістове навантаження принципу культуровідповідності музичної комунікації конкретизується у певних музично-виконавських діях студентів мистецьких спеціальностей, що зумовлено потребою становлення особистості студента не тільки на основі засвоєних ним музичних творів, а й наповнення їх новими елементами та смислами, в результаті чого відбувається його становлення як творчої особистості в просторі музичної культури.

З огляду на те, що становлення музичного мистецтва відбувається в контексті певної культурно-історичної традиції, тому смисли й сенси музичних творів потребують занурення у світ музичних цінностей в контексті комунікативно-діалогічної мистецької парадигми, адже смисл будь якого діа-

логу полягає в досягненні спільності думок всіх його учасників, а художньо-естетична цінність результату діалогу розкривається в єдності багатоманітного.

Нагадаємо, що поняття «діалог» (з грецької – розмова, бесіда), ще з часів античної філософії (Платон, Сократ) тлумачиться як метод знаходження істини за допомогою певних питань і методичного знаходження відповіді на ці питання. У царині сучасної філософії (Гумбольдт, Біблер, Бубер, Левінас та ін.) діалог розглядається як універсальна форма відношення «Я» – «Ти», як спосіб дослідження сутності людини та визначення її реального призначення в житті (Філософський словник, 2002, с. 161).

Діалогічна стратегія осягнення світу музичних цінностей актуалізує *принцип діалогічно-ціннісної спрямованості розуміння* у процесі формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво».

Як відомо музичне виконавство за своєю природою є діалогічним, оскільки музика у часопросторі культури крізь віки несе своєрідну естафету єднання в музично-комунікативному творчому акті, який охоплює всіх суб'єктів музичного спілкування (композитор, музичний твір, виконавець, викладач, студент, глядач, музична критика тощо) й завжди націлений на діалогічну взаємодію художньо-комунікативних каналів, які їх об'єднують. Музична комунікація й музичне спілкування характеризуються складним інтерсуб'єктивним культурним контекстом, в якому діалог як музично-культурологічний феномен, за концепцією О. Самойленко, проявляється на різних рівнях, – на рівні смислових (граничних) інтенцій культури, та – як самодіалог свідомості, особистісного становлення. Ці форми діалогу (ноетична і психологічна) вступають в складні опосередковані діалогічні відносини, які в музичній творчості реалізуються, з одного боку, – як діалог естетичних домінант, а з іншого – як відповідність стилістичного самодіалогу музики. У такий спосіб поєднуються вершинний і глибинний рівні музичної семантики (Самойленко, 2003, с. 31–33).

На думку О. Олексюк і М. Ткач, ціннісна взаємодія музики, студента і викладача в музично-виконавському процесі – провідний принцип мистецького спілкування, спрямований на створення комунікативно-діалогічної парадигми в педагогіці мистецтва, оскільки, саме принцип діалогу є концептуальною особливістю ціннісної взаємодії (Олексюк, Ткач, 2009, с. 42–43).

Отже, діалогічний принцип як засіб ціннісного розуміння смислів музичних творів здійснює комунікативну функцію у часопросторі культури й створює методологічне підґрунтя для формування музично-виконавської комунікативності

студентів. Між тим проблема розуміння музичних текстів безпосередньо пов'язана ще й з проблемою їх інтерпретації, адже особливість музичного мистецтва зумовлена тією обставиною, що створений композитором музичний твір включається у музично-комунікативний процес лише за умови його вторинного відтворення у процесі виконання-інтерпретації, оскільки поза музично-виконавського процесу музика як вид мистецтва не може існувати. Тому, як ми вже визначали, для ціннісного розуміння смислів музичного тексту необхідним постає глибоке занурення студента-інструменталіста в контекст даного твору, завдяки цьому виконавець може виходити за межі зафіксованого конструкту нотного тексту у сферу «меональної» музики, вступаючи у вічний діалог «Я – Ти» (М. Бубер) з духом творця (Мимрик, 2024).

На практиці реалізація принципу *діалогічно-ціннісної спрямованості розуміння* у процесі формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво», прослідковується в різних фахових напрямках: при ознайомленні з музичними творами на заняттях з музично-теоретичних дисциплін студенти за допомогою викладача, його професіоналізму та майстерності, знайомляться з автором даного музичного твору, особливостями стилю, жанру, мелодії, гармонії тощо відповідно до культурного контексту епохи; працюючи в класі з основного музичного інструменту – набувають досвіду сольного виконавства, при цьому розглядають музичний твір як художній феномен, який спрямований не тільки на відтворення та моделювання дійсності, а й на формування ціннісного ставлення людини до світу й самої себе, готовності до діалогу на основі взаємодії культур тощо; працюючи в колективі (оркестровому, хоровому), – набувають досвіду спілкування в процесі колективного музикування, що сприяє інтеріоризації цінностей та суспільних норм.

Наступним важливим принципом формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво», є *принцип індивідуалізації* мистецького навчання, який передбачає врахування індивідуальних музично-виконавських здібностей кожного студента, оскільки кожна людська індивідуальність – є неповторною, особливою, одиничною, унікальною.

У психологічному словнику за авторством Ю. Приходько та В. Юрченка поняття «індивід» (від лат. *individuum* – неподільне, особа) визначається як «окремих представник людського роду, носій морфологічних, фізіологічних і психологічних ознак, які відрізняють його від представників інших живих істот; особа в групі або суспільстві. Ідивідом є кожна людина. У процесі онтогенетич-

ного розвитку індивід стає *особистістю, індивідуальністю, свідомим суб'єктом своєї поведінки і діяльності*» (Приходько, Юрченко, 20120, с. 75). Відповідно, *індивідуалізація* – це «пошуки своєї неповторності, своєрідності, намагання транслювати іншим своє особистісне ставлення до них». Тоді як *індивідуалізм* – «прагнення до яскравого вираження своєї особистості незалежно від колективу, а також поведінка, що виражає таке прагнення; риса світогляду, яка характеризується самопротиставленням індивіда колективові та суспільству» (так само, с. 75–76).

Тріада «індивід – особистість – індивідуальність» визначає ієрархічність у сходженні людини від індивіда до індивідуальності. Так, людина з моменту свого народження вже є приналежною до людського роду, що зафіксовано у понятті «індивід». Особистістю людина стає у процесі суспільного розвитку, тобто особистість – це вже свідомий індивід, який посідає певне місце в суспільстві й виконує певну суспільну роль. Індивідуальність – це вже особистість у своїй оригінальності та своєрідності. Як правило, під індивідуальністю розуміють якусь найголовнішу особливість особистості, яка її відрізняє від інших людей. Тріадна будова «індивід – особистість – індивідуальність» визначає ієрархічність у сходженні людини від індивіда до власне індивідуальності.

Принцип індивідуалізації, на переконання А. Козир та В. Федоришина, є важливим принципом у підготовці фахівців мистецької освіти, оскільки він визначає кожного студента активним суб'єктом освітнього процесу. Сутність принципу індивідуалізації полягає у визнанні кожної особистості унікальною, тому «головним завданням формування її індивідуальності є створення оптимальних умов для розвитку творчого потенціалу. Індивідуальність інтегрує всі соціально ціннісні властивості конкретної особистості, надаючи їй цілісності» (Козир, Федоршин, 2012, с. 65).

На думку Г. Падалки, принцип індивідуалізації розкривається у прагненні вчителя виявити та зберегти здатність до «своєрідного, притаманного саме цьому учню сприймання мистецтва, його оцінювання, розвиток спроможності до вибору й застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості» (Падалка, 2008, с. 9).

У контексті нашої проблеми реалізація *принципу індивідуалізації* визначає пріоритетний напрям формування музично-виконавської комунікативності студентів у контексті становлення «комунікативно-інтерпретаційної позиції виконавця» (термін Л. Опарик), яка має яскравий індивідуальний характер. Керуючись ідеєю французького філософа П. Рікера (Ricoeur, 1969) щодо множинності інтерпретації, кожен виконавець створює музичний смисл виконуваного твору

немовби наново, а не просто його відтворює, в результаті чого музичний смисл розкривається з позиції індивідуальності виконавця, тим самими він поглиблюється й розширюється, тобто історично прирощується. За цих умов інтерпретація музичного твору постає як безперервний процес самовдосконалення та самореалізації музиканта-виконавця на шляху його сходження до акме-вершин виконавської майстерності.

Наступний принцип формування музично-виконавської комунікативності студентів-інструменталістів, який корелюється з попереднім принципом, – є *принцип рефлексивності*.

Поняття «рефлексія» (від лат. *reflexio* – відображення) тлумачиться як процес самопізнання суб'єктом власних психічних станів та дій й «стосується як сфери актуальних досягнень особистості, так і можливостей розвитку її здібностей. Рефлексивність *особистості* виявляється в її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно цього *мислення і діяльність*» (Приходько, Юрченко, 2012, с. 156). Рефлексія педагога – це «процес пізнання ним самого себе як *професіонала*, свого внутрішнього світу, *аналіз* власних думок і хвилювань у зв'язку з професійно-педагогічною діяльністю, *міркування* про себе як про особистість, усвідомлення того, як його сприймають і оцінюють вихованці, колеги, інші люди» (так само).

Реалізація принципу рефлексивності мистецького навчання, на думку Г. Падалки, розкривається в усвідомленні власних психічних станів і процесів шляхом порівняння з переживаннями, відтвореними в художньому образі, співвіднесення найглибших переживань особистісного «Я» із художніми оцінками автора твору, порівняння власних художніх умінь із мистецькими досягненнями інших (Падалка, 2008, с. 9).

Досліджуючи принципи розвитку професійної рефлексії майбутніх керівників інструментальних колективів, Д. Мазур з власного досвіду стверджує, що професійна рефлексія повинна бути системною й охоплювати всі аспекти професійної діяльності. Керівник інструментального колективу повинен аналізувати власні знання, навички, досвід та поведінку в контексті того, як вони впливають і на його власну діяльність, і на діяльність колективу в цілому. Тоді як «за умови виникнення непередбачуваних ситуацій, керівник повинен вчасно вносити корективи до своєї діяльності, ... щоб досягти максимальних результатів з мінімальними витратами» (Мазур, 2024, с. 25).

З урахуванням викладених позицій зауважимо, що актуалізація рефлексивного потенціалу особистості є однією з важливих проблем у музично-виконавській підготовці здобувачів вищої освіти, оскільки передбачає сформованість їх особистісних цінностей щодо музичного виконавства;

наявність чіткої особистісної мети; здатність до об'єктивного оцінювання своїх музично-виконавських здібностей та творчо-інтерпретаційних умінь; готовність до усвідомлення та критичного переосмислення власних музично-виконавських дій; бачення нестандартних шляхів вирішення музично-виконавських проблем тощо. Зазначені чинники підтверджують значущість принципу рефлексивності у формуванні музично-виконавської комунікативності студентів, оскільки його реалізація сприяє всебічному розвитку музиканта-професіонала на шляху досягнення ним нового акме-рівня – статусу творчої особистості.

Завершальним принципом в авторській концепції формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво», – є *принцип проєктивності у виборі художньо-комунікативних стратегій* в практичній музично-виконавській діяльності.

На думку А. Козир та В. Федоришина, принцип проєктивності є важливим в акмеологічному становленні музиканта-професіонала, оскільки він спрямований на досягнення «ефекту випередження» в навчальному процесі, тому й зорієнтований на впровадження прогресивних інноваційних технологій навчання. Однією з суттєвих переваг зазначеного принципу є те, що він забезпечує долаття таких недоліків в освітньому процесі, які пов'язані з невизначеністю, абстрагованістю кінцевих завдань фахової підготовки студентів, необґрунтованістю проміжних її етапів, нез'ясованістю термінів виконання визначеної мети (Козир, Федоришин, 2012, с. 67). Запровадження принципу проєктивності у змісті фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей дозволяє «особистості прогнозувати своє професійне майбутнє, аналізувати його можливі варіанти, розробляти оптимальні стратегії самовдосконалення та індивідуальної траєкторії досягнення акме-вершин» (так само, с. 75).

У контексті нашої проблеми ми пропонуємо запровадження *принципу проєктивності у виборі художньо-комунікативних стратегій* у практичній музично-виконавській діяльності.

Як зазначає Н. Жайворонок, музичне виконавство є відносно самостійним явищем музичної культури, репрезентує всю музично-відтворюючу практику і функціонує як цілісна система. Специфіка музичного виконавства як виду художньо-творчої діяльності виявляється: в інтерпретації, яка є органічною властивістю та характеристикою виконавського процесу; в роботі над опануванням виконавською технологією; в унікальності про-

дукту музично-виконавської діяльності – музичного твору як художньої цілісності (Жайворонок, 2006, с. 14–16).

Досліджуючи принципи формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, А. Зайцева виокремлює принципи забезпечення альтернативного вибору художньо-комунікативних стратегій поведінки, який синтезує можливості вибору викладачем різноманітних варіантів поведінки, способів діяльності тощо. Цей принцип полягає в орієнтації майбутнього вчителя музичного мистецтва на самостійний вибір художньо-комунікативних стратегій з кількох альтернатив, розширення зони художнього спілкування в залежності від певної художньо-комунікативної ситуації на уроці тощо (Зайцева, 2017, с. 153–154).

Ми розглядаємо запровадження *принципу проєктивності у виборі художньо-комунікативних стратегій* у практичній музично-виконавській діяльності із багатоступеневим процесом усвідомлення, оцінки, корекції та варіативності індивідуальної траєкторії музично-виконавського розвитку студентів-інструменталістів. Варіативність розглядається як «пошук найкоротшого шляху кінцевої мети», а «варіативними можуть бути підходи, конкретні шляхи досягнення мети, методична «інструментовка» (Падалка, 2008).

У цілому музично-виконавська творчість як інтелектуально-комунікативний процес є одним з найскладнішим видом професійної діяльності майбутнього музиканта-виконавця й педагога-музиканта, який потребує напруженої як інтелектуальної, так і духовної діяльності. Тому реалізація права на варіювання методів музично-педагогічного впливу на особистість сприятиме планомірному розвитку творчої індивідуальності музиканта-виконавця та проєктуватиме особистісний вектор його ціннісних орієнтацій у музично-виконавській творчості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку зазначимо, що всі виокремлені нами принципи формування музично-виконавської комунікативності здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво», не є ізольованими, навпроти, – вони між собою тісно взаємопов'язані, а їх комплексне застосування лише підсилює дію один одного, що позитивно впливає на формування досліджуваного феномена. Логіка проведення дослідження скеровує нас до подальшої роботи, тому в наступних працях нами буде запропонована модель формування музично-виконавської комунікативності студентів у процесі фахової підготовки.

Література:

- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь. 376 с.
- Гуральник, Н. П. (2011). Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці музичної освіти і виховання : навч.-метод. посіб. для вищих освітніх закладів. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 276 с.
- Жайворонок, Н. Б. (2006). Музичне виконавство як феномен музичної культури : автореф. дис. ... канд. мистецтв. : 17.00.01. Київ. 19 с.
- Зайцева, А. В. (2017). Художньо-комунікативна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва : теорія методологія, методичні аспекти : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 255 с.
- Злотник, О. Й. (2019). Комунікативний простір музичного мистецтва України кінця XX – початку XXI століття : дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ. URL: <https://nakkim.edu.ua/images/Special-ScienceCouncil/Materialy-Dysertacyi/2019/Zlotnyk/Zlotnyk-autoref.pdf>
- Козир, А. В., Федоришин, В. І. (2012). Вступ до акмеології мистецької освіти: навч.-метод. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 263 с.
- Козяр, М. М., Коваль, М. С. (2013). Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання. 327 с.
- Коменський, Я. А. (2006). Велика дидактика. Закони добре організованої школи / Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. Київ : Центр учбової літератури. С. 155–185.
- Лупак, Н. М. (2020). Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва : засади інтермедіальної технології : монографія. Тернопіль : підручники і посібники. 452 с.
- Мазур, Д. В. (2024). Принципи розвитку професійної рефлексії майбутніх керівників інструментальних колективів у процесі фахової підготовки. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*. Вип. 2. С. 21–26. <https://doi.org/10.32782/ART/2024-2-4>
- Мимрик, М. Р. (2024). Музично-виконавська комунікативність як педагогічний феномен у змісті інструментальної підготовки студентів факультетів мистецтв. *Освітньо-науковий простір*. Вип. 7 (2-2024). Т. 1. С. 108–119. [https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.7\(2\)/1.2024](https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/1.2024).
- Олексюк, О. М., Ткач, М. М., Лісун, Д. В. (2013). Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : колект. моногр. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 150 с.
- Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України. 274 с.
- Приходько, Ю. О., Юрченко, В. І. (2012). Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. Київ.
- Рудницька, О. П. (2002). Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. Київ. 270 с.
- Самойленко, О. І. (2003). Діалог як музично-культурологічний феномен : методологічні аспекти сучасного музикознавства : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.03. Київ. 36 с.
- Філософський енциклопедичний словник (2002) / Шинкарук В. І., та ін. Київ, «Абрис». 742 с.
- Ricoer, P. (1969), *Le conflit des intrpretations. Essais d'hermeneutique*. Paris, 1969.

References:

- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk – Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Huralnyk, N. P. (2011). *Naukovo-pedahohichna shkola pianistiv u teorii ta praktytsi muzychnoi osvity i vykhovannia [Scientific and pedagogical school of pianists in the theory and practice of music education and upbringing]*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Zhaivoronok, N. B. (2006). *Muzychne vykonavstvo yak fenomen muzychnoi kultury [Musical performance as a phenomenon of musical culture]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Zaitseva, A. V. (2017). *Khudozhno-komunikatyvna kultura maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [The culture of the musical mystery is a cultural one: Theory, methodology, metodychni aspekty]*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Zlotnyk, O. Y. (2019). *Komunikatyvnyi prostir muzychnoho mystetstva Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Communal aspects of the musical art of Ukraine in the twentieth century – the beginning of the twenty-first century]*. Kyiv. Retrieved from <https://nakkim.edu.ua/images/Special-ScienceCouncil/Materialy-Dysertacyi/2019/Zlotnyk/Zlotnyk-autoref.pdf> [in Ukrainian].
- Kozyr, A. V., Fedoryshyn, V. I. (2012). *Vstup do akmeolohii mystetskoï osvity [Introduction to the acmeology of art education]*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Koziar, M. M., & Koval, M. S. (2013). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher education]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Komenskyi, Ya. A. (2006). *Velyka dydaktyka. Zakony dobre orhanizovanoi shkoly / Istoriia zarubizhnoi pedahohiky [Great didactics. The Laws of a Well-Organized School / History of Foreign Pedagogy]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Lupak, N. M. (2020). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv mystetstva: Zasady intermedialnoi tekhnolohii [Formation of Future Art Teachers' Communicative Competence: Principles of Intermedia Technology]*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].
- Mazur, D. V. (2024). *Pryntsypy rozvytku profesiinoi refleksii maibutnikh kerivnykiv instrumentalnykh kolektyviv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Principles of development of professional reflection of future leaders of instrumental*

groups in the process of professional training]. *Mystetska osvita ta rozvytok tvorchoi osobystosti – Art education and development of creative personality* <https://doi.org/10.32782/ART/2024-2-4> [in Ukrainian].

Mymryk, M. R. (2024). Muzychno-vykonavska komunikatyvnist yak pedahohichniy fenomen u zmisty instrumentalnoi pidhotovky studentiv fakultetiv mystetstv [Musical and Performing Communicative Skills as a Pedagogical Phenomenon in the Content of Instrumental Training of Students of Faculties of Arts]. *Osvitno-naukovy prostr – Educational and scientific space* [https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.7\(2\)/1.2024.11](https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.7(2)/1.2024.11) [in Ukrainian].

Oleksiuk, O. M., Tkach, M. M., Lisun, D. V. (2013). Hermenevtychnyi pidkhid u vyshchii mystetskii osviti [Hermeneutic approach in higher art education]. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].

Padalka, H. M. (2008). Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Art Pedagogy (Theory and Methods of Teaching Art Disciplines)]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

Prykhodko, Yu. O., Yurchenko, V. I. (2012). Psykholohichniy slovnyk-dosvidnyk [Psychological dictionary-reference book]. Kyiv: K [in Ukrainian].

Rudnytska, O. P. (2002). Pedahohika: Zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]. Kyiv [in Ukrainian].

Samoilenko, O. I. (2003). Dialoh yak muzychno-kulturolohichniy fenomen [Dialogue as a Musical and Cultural Phenomenon: Methodological Aspects of Contemporary Musicology]. Kyiv [in Ukrainian].

Shynkaruk, V. I., et al. (Eds.). (2002). Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Ricoeur, P. (1969). *Le conflit des interprétations: Essais d'herméneutique*. Paris: Seuil.

УДК 372-056.21.3

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-14>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Осадченко Інна Іванівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів
і природокористування України;
візитовий професор Білостоцького університету (Польща)
ORCID ID: 0000-0003-0682-5145
e-mail: osadchenkoinna1@gmail.com

Стаття присвячена вивченню та обґрунтуванню особливостей формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії. На основі аналізу сучасних наукових джерел інклюзивну культуру майбутніх соціальних працівників автор розуміє як особистісну характеристику, що виявляється в умінні створити та підтримувати інтегративно-позитивне, толерантне професійне середовище, у якому кожен буде почуватися визнаним, підтримуваним, належним, затребуваним, не зважаючи на особливі психофізичні порушення та потреби. Обґрунтовано, що соціальна інтеграція засобами арт-терапії є значущою у формуванні інклюзивної культури, тому останніми десятиліттями сфера арт-терапії увійшла до системи освіти. Засоби арт-терапії забезпечують індивідуальну психологічно-корекційну роботу та створюють атмосферу мистецького середовища, зазвичай тренінгового характеру. На основі аналізу наукових джерел та авторського досвіду у сфері професійної підготовки та арт-терапії автором схарактеризовано особливості формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії: 1) організаційні (створення інклюзивного освітнього простору у закладах вищої освіти та умов інклюзивної взаємодії під час виробничої практики, в умовах чого буде проводитися арт-терапевтична робота; надання переваги груповим формам заняття – тренінгам, використовуючи їх різні види; організація виробничої практики інклюзивного характеру; забезпечення парно-інклюзивного виконання арт-вправ у процесі тренінгів); 2) методичні (застосування різного спектру арт-терапії, але максимально доступної та комфортної для виконання учасниками із особливими освітніми потребами / особами з інвалідністю); 3) змістові (ретельно обирати та застосовувати апробовані арт-терапевтичні заходи); 4) процесуально-результативні (визначати дотичний орієнтир на очікуваний соціально-психологічний результат обраних та реалізованих арт-терапевтичних заходів і конкретних арт-терапевтичних вправ, що сприятимуть формуванню компонентів інклюзивної культури кожного учасника заходу).

Ключові слова: інклюзивна культура, інклюзивний освітній простір, майбутні соціальні працівники, засоби арт-терапії, тренінги.

FEATURES OF FORMING AN INCLUSIVE CULTURE OF FUTURE SOCIAL WORKERS USING ART THERAPY

Inna Osadchenko

National University of Life Resources and
Environmental Management of Ukraine

The article is devoted to the study and justification of the features of the formation of an inclusive culture of future social workers by means of art therapy. Based on the analysis of modern scientific sources, the author understands the inclusive culture of future social workers as a personal characteristic that manifests itself in the ability to create and maintain an integrative-positive, tolerant professional environment in which everyone will feel recognized, supported, belonging, and in demand, regardless of special psychophysical disorders and needs. It is substantiated that social integration by means of art therapy is significant in the formation of an inclusive culture, therefore, in recent decades, the field of art therapy has entered the education system. Art therapy means provide individual psychological and corrective work and create an atmosphere of an artistic environment, usually of a training nature. Based on the analysis of scientific sources and the author's experience in the field of professional training and art therapy, the author characterized the features of forming an inclusive culture of future social workers through art therapy: 1)

organizational (creation of an inclusive educational space in higher education institutions and conditions for inclusive interaction during industrial practice, in which art therapy work will be carried out; giving preference to group forms of classes - trainings, using their various types; organization of industrial practice of an inclusive nature; ensuring pair-inclusive performance of art exercises during training); 2) methodological (application of a different spectrum of art therapy, but maximally accessible and comfortable for participants with special educational needs / persons with disabilities); 3) content (carefully select and apply approved art therapy activities); 4) procedural and outcome (to determine a relevant reference point for the expected socio-psychological result of selected and implemented art therapy activities and specific art therapy exercises that will contribute to the formation of the components of the inclusive culture of each participant of the event).

Key words: *inclusive culture, inclusive educational space, future social workers, art therapy tools, trainings.*

Постановка проблеми. Сучасні наукові тенденції, беззаперечно стимульовані соціально-економічними та іншими аспектами, притаманні саме цьому етапу світового суспільного розвитку. Такі тенденції у кожній науковій сфері конкретизуються актуальними концепціями та ідеями, у руслі чого спрямовуються наукові інтереси дослідників. Приміром, останні десятиліття активно вивчаються різні напрями інклюзивності та арт-терапії. Якщо перший напрям (інклюзивність) зумовлений переорієнтацією світових цінностей на позиції гуманізму, милосердя, толерантності, то другий – арт-терапія – є засобом і діагностики, і реалізації, і корекції першого процесу, будучи своєрідним процесуальним шляхом між реаліями та духовністю, між нормативами та культурою. Тим значущіше, що нині особлива увага приділена формуванню інклюзивної культури саме майбутніх соціальних працівників, як одних із відповідальних за імплементацію ідей інклюзивності. У цьому контексті формування інклюзивної культури засобами складника загальної культури – мистецтва – та його напрямку – арт-терапії – актуалізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на тему цієї статті, науковий інтерес становило вивчення та узгодженість двох дослідницьких площин: формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників у процесі їхньої професійної підготовки та рівня застосовуваності з цією метою засобів арт-терапії.

У контексті сучасної професійної підготовки науковцями схарактеризовано інклюзивну культуру майбутніх спеціалістів у сфері освіти (Рашидова, 2024) та учасників освітнього процесу (Губарь, Коваленко & Баранець, 2024), особливості формування інклюзивної культури закладу вищої освіти (Качалова, 2018). Науковцями виокремлено найважливіші особливості, типи педагогічної культури майбутніх соціальних працівників; педагогічні умови та закономірності формування вказаної якості (Келемен, 2020). Вітчизняними дослідниками вивчено проблему формування інклюзивної культури учасників освітнього процесу як основи успішної організації інклюзивного навчання; визначено

зміст поняття «інклюзивна культура»; емпірично доведено взаємозв'язок між ступенем розвитку інклюзивної культури та залученістю учасників освітнього процесу у сфері інклюзивності; виявлено відмінності у поглядах та масштабах інклюзивної культури між батьками здобувачів освіти з особливими та типовими потребами (Губарь, Коваленко & Баранець, 2024, 26).

Застосування арт-терапії у соціальній інклюзії досліджено Л. Юрчук (Юрчук, 2017); К. Макферран, Дж. Сонг, А. Музичка-Вільямс, Е. Думареск, Дж. Бібб (McFerran, Song, Musicka-Williams, Dumaresq & Bill, 2021); К. Віллані (Villani, 2024). Досліджено фундаментальні питання про використання мистецтва в соціальній роботі: значення мистецтва для клієнтів, соціальних працівників і чи може мистецтво надати докази для підтримки професійної роботи (Huss & Sela-Amit, 2018; Bos & Huss, 2022). Емпірично доведено, що творче розмаїття може допомогти групам людей з інвалідністю зміцнити свою ідентичність, відчутти підтримку, підвищити обізнаність про способи усунення несправедливості, з якими стикаються загалом у спільноті; підтримати за допомогою мистецтва культурний розвиток, корисний у протистоянні соціальній дискримінації (Moxley, 2013). Розглянуто роль арт-терапії в сприянні емоційної та соціальної інтеграції студентів; представлено моделі, розроблені роками для вирішення цих проблем (Snir & Regev, 2021). Описано міждисциплінарний підхід до творчості, інтеграції арт-терапії як додаткової програми мистецької освіти у основних школах (Hannigan, Grima-Farrell & Wardman, 2019). Водночас бракує цілісного дослідження сформульованої на початку проблеми.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел та авторського досвіду у сфері професійної підготовки та арт-терапії схарактеризувати особливості формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії.

Виклад основного матеріалу. Побудуємо логіку нашого дослідження почережним аналізом понять: «інклюзивна культура майбутніх фахівців», «інклюзивна культура майбутніх соціальних

працівників», «засоби арт-терапії у соціальній роботі», «особливості формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії», застосовуючи різноаспектні методологічні підходи.

Так, із точки зору особистісного підходу, інклюзивна культура майбутніх спеціалістів у сфері освіти, на думку С. Рашидової, базується на ідеї співпраці за принципом партнерства, цінності кожної особистості, створенні умов для розвитку всіх учасників освітнього процесу; виражається в доброзичливому, толерантному спілкуванні між людьми, гуманізмі (Рашидова, 2024). Рівень інклюзивної культури учасників освітнього процесу, як гуманне ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, цілком залежить від рівня їхньої інклюзивної поінформованості, що і є складником загальної культури (Губарь, Коваленко & Баранець, 2024). З точки зору середовищного підходу, інклюзивна культура закладу вищої освіти є особливою інтеграційною атмосферою, в якій функціонують модифікації, адаптовані до потреб конкретного університету та органічно з ним інтегровані у загальну структуру, що забезпечує учасникам освітнього процесу з особливими потребами можливість отримувати різноманітну підтримку як від адміністрації, так і від інших учасників, що зменшує ризик виникнення багатьох протиріч (Качалова, 2018, 38).

Отже, поняттю «інклюзивна культура» притаманний і особистісний (якість, характерна певній особі), і середовищний характер (явище, що виявляється у якості групового / колективного світогляду, обумовленого сферою діяльності, загальнокультурними, етнічними та, насамперед, соціальними чинниками). У цьому контекст значущу роль відіграють саме майбутні працівники соціальної сфери, котрі можуть стати рушійною силою творення атмосфери розуміння та прийняття кожного члена суспільства та формування толерантних взаємодій у роботі (Телятник, 2018).

Почасти інклюзивна культура майбутніх соціальних працівників розглядається складником ємнісніших понять: педагогічна культура, під якою розуміється інтегративна якість ефективного впливу на соціальне середовище (клієнтів, співробітників, партнерів), зокрема гуманістичної спрямованості освіти, формування вмінь трансформувати набуті знання у сфері реалізації соціальної політики; ціннісні орієнтації, освітні установки, стереотипи особистості майбутнього фахівця, що визначає його загальну культуру (Келемен, 2020, 209); технологічна культура, котра є результатом прогресу та полягає в оволодінні сучасними методами дослідження та зміни навколишнього світу; визначає вплив на формування технологічного світогляду з урахуванням духовних, культур-

них характеристик, що передбачають прийняття інших людей та їхніх потреб у контексті сучасного технологічного світу (Нагорна, 2021, 57).

Виходячи із запропонованого, інклюзивну культуру майбутніх соціальних працівників розуміємо як особистісну характеристику, що виявляється в умінні створити та підтримувати інтегративно-позитивне, толерантне професійне середовище, у якому кожен присутній (і колега, і отримувач соціальних послуг) буде почуватися визнаним, підтримуваним, приналежним, затребуваним, не зважаючи на особливі психофізичні порушення та потреби.

У результаті проведеного експерименту (Губарь, Коваленко & Баранець, 2024, 26) виявлено основні причини відторгнення осіб з особливими освітніми потребами в соціальних взаємодіях, що перешкоджає розвитку інклюзивної культури учасників освітнього процесу. Авторами визначено основні перешкоди для формування інклюзивної культури у закладах освіти: низька поінформованість суспільства про основні поняття інклюзії та умови впровадження інклюзивної освіти, що призводить до негативізму чи агресії; наявність соціальних стереотипів і упереджень щодо людей з особливими освітніми потребами; неналежна виховна робота з учасниками освітнього процесу тощо.

До педагогічних умов формування інклюзивної культури майбутніх спеціалістів у закладах вищої освіти дослідники зараховують мотивацію щодо проєктування інклюзивних заходів з позиції усвідомленості роботи з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками; набуття спектру спеціальних знань, умінь, навичок і компетенцій, необхідних для ефективної роботи з дітьми та їхніми батьками; готовність до самоконтролю та самооцінки в у процесі інклюзивної дії (Рашидова, 2024). Ефективним є використання тренінгових технологій у формуванні комунікативних навичок учасників інклюзивного освітнього процесу, адже сприяє активній участі, розвитку співпраці та емпатії, забезпечує індивідуальний та груповий розвиток комунікативних навичок та формування інклюзивної культури в інклюзивному середовищі (Демченко, Білан, 2024). Педагогічними умовами формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників дослідники визначають: а) відповідну мотивацію студентів; організацію відповідної виробничої практики в умовах інклюзивного середовища; заохочення до волонтерської діяльності; набуття високого рівня спеціальних знань, вмінь та особистісних якостей засобами сучасних технологій навчання (Сухоцька, 2022); б) стимулювання вироблення умінь розуміти та розпізнавати особливості людей з інвалідністю; приймати їх, знаходити способи допомагати один одному та взаємодіяти у повсякденних ситуаціях;

застосовувати інноваційні засоби професійної підготовки (Телятник, 2018).

Таким чином, науковці одностайні щодо визначення спільної педагогічної умови формування інклюзивної культури у майбутніх соціальних працівників – інноваційними засобами навчання. До таких засобів навчання у закладах вищої освіти, на основі багаторічного практичного досвіду, зараховуємо арт-терапію.

Арт-терапія практикується в усьому світі в різноманітних соціально-політичних, культурних і терапевтичних контекстах, і підходи до арт-терапії відрізняються залежно від багатого контексту (McFerran, Song, Musicka-Williams, Dumaresq & Bill, 2021). Це потужний і трансформувальний терапевтичний підхід, який використовує творчий потенціал людей для сприяння емоційному зціленню, особистісному зростанню та розширенню можливостей. За допомогою експресивного засобу мистецтва арт-терапія пропонує учасникам цього процесу безпечний і невербальний простір для дослідження своїх емоцій, обробки психічних травм, досягнення розуміння та розвитку самосвідомості. Оскільки арт-терапія розвивається, можемо очікувати, що її вплив на психічне здоров'я та благополуччя продовжуватиме зростати, сприяючи формуванню світу, у якому творчість, самовираження та емоційне благополуччя об'єднуються, щоб сформувати краще майбутнє як для людей з інвалідністю, так і для спільнот, у яких вони живуть (Webb, 2023). Використовуючи корекційно-компенсаторні можливості арт-терапії (малювання, музикотерапія, казкотерапія тощо), можна досягти ефективних, позитивних змін в інтелектуально-емоційній та соціальній сферах, особистісному розвитку. Творчий характер цієї діяльності допомагає людині покращити свої стосунки з іншими людьми та навколишнім світом; відкрити в собі щось нове, краще; зрозуміти і пізнати себе. Шляхом мистецтва людина не тільки виражає себе, але також дізнається більше про інших. У художній творчості людина втілює свої емоції, почуття, надії, страхи, сумніви та конфлікти. Арт-терапія як корекційна методика ефективна при комплексі функціональних і системних розладів у соціально-психологічній реабілітації людей з інвалідністю (Юрчук, 2017, 59). Доведено, що створення елементів мистецтва (арт-терапія) сприяє емоційному зціленню та катарсису, усуває внутрішні психічні протиріччя, психічний опір до змін, генерує емоційні знання та формує обізнаність до різноманіття емоційного світу. Збагачення культурної практики, зокрема інклюзивної культури, за допомогою мистецьких стратегій, реалізованих учасниками з інвалідністю у колі спільноти, навчає усіх усвідомлювати причини та усувати наслідки певної дискримінації (Moxley, 2013). Оскільки вище у статті зазначено, що

інклюзивна культура – особистісно-середовищне явище, то засоби арт-терапії забезпечують й індивідуальну психологічно-корекційну роботу, і створюють атмосферу мистецького середовища, зазвичай тренінгового характеру.

Цікавим у контексті нашого дослідження також є опис у 2024 р. результатів партнерства Erasmus+ з освіти дорослих під назвою «Майбутнє соціальних працівників, які залучають художників і арт-терапевтів до соціальної діяльності із людьми з особливими потребами». Проект об'єднав викладачів, соціальних працівників, митців та арт-терапевтів, щоб розробити інноваційний тренінг для людей похилого віку 60+ (пенсіонерів, залежно від країни, які переважно – особи з інвалідністю), використовуючи комбінацію інструментів ремінісценції та мистецьких навичок. Тренінги Care-Arts (очні) – це соціальна лабораторія, заснована на неформальному навчанні за методологією такого виразного мистецтва, як образотворче, а також фотографії, музики та театру (Villani, 2024). Ще один, подібний проєкт, також у 2024 р. – розвиток соціальних навичок і зв'язків за допомогою групової арт-терапії (Key, 2024).

Ці проєкти стали своєрідним втіленням дослідження використання мистецтва для соціальної трансформації шляхом залучення до взаємодії соціальних працівників, митців та арт-терапевтів, здійснене у 2022 р. (Bos & Huss, 2022).

К. Макферран, Дж. Сонг, А. Музичка-Вільямс, Е. Думареск, Дж. Бібб довели, що інклюзивна культура може бути одним із способів опису процесу зв'язку, що виникає між групами людей шляхом накопичення капіталу творчого мистецтва. Позитивний досвід соціальної інтеграції виникає, коли арт-терапевти адаптують способи, за допомогою яких пропонуються досвіди, зокрема музичної, художньої драматичної та танцювальної терапій, котрі не тільки заохочують участь, але й задовольняють психосоціальні потреби людей, наголошуючи на соціальному зв'язку (McFerran, Song, Musicka-Williams, Dumaresq & Bill, 2021). Таким чином, соціальна інтеграція засобами арт-терапії є дуже важливою у формуванні інклюзивної культури.

Останніми десятиліттями сфера арт-терапії розширилася і увійшла в систему освіти. У рамках цієї системи арт-терапія сприяє емоційній та соціальній інтеграції студентів з особливими потребами. Систематичний огляд ефективності арт-терапії вказує на те, що арт-терапія може допомогти інтегрувати студентів із посттравматичними симптомами, девіантною поведінкою та тих, хто стикається з різними життєвими проблемами. Визначено численні переваги інтеграції арт-терапії в освітню систему, а також проблеми, котрі, переважно, є результатом невідповідності між терапевтичним і освітнім завданнями (Snir

& Regev, 2021). Зауважимо, що ці освітні невідповідності завжди були чинні, на кшталт: якщо освітній процес належним чином відповідатиме психологічним принципам та нормам, то значно втратить у дидактичному контексті.

Цінним є досвід застосування арт-терапії у освітньому процесі окремих країн. Так, розглядаючи формування інклюзивної культури складником сучасного мультикультуралізму, С. Парк, К. Рамірез підкреслюють важливість закріплення навчальних післядипломних програм арт-терапії в культурному контексті, в якому вони реалізуються, на прикладі досвіду Південної Кореї. На думку дослідників, це зумовлено соціально-політичними та економічними умовами, що формують мультикультуралізм як ширше бачення суспільного розвитку (Park & Ramirez, 2021).

Обґрунтовано цінність творчої арт-терапії для студентів з особливими освітніми потребами. Мета запропонованого освітнього проєкту – об'єднати студентів і викладачів шляхом спільного залучення до мистецтва таким чином, щоб кожен міг змістовно та ефективно виявити свої сильні сторони і потреби, визнаючи, що ми всі відчуваємо життя і навчання по-різному. Цю різницю можна ефективно виявити саме засобами арт-терапії (Hannigan, Grima-Farrell & Wardman, 2019).

Мистецтво використовувалося в практиці соціальної роботи з окремими особами та громадами з самого початку існування професії, але немає чіткого обґрунтування для його використання. Також бракує досліджень того, як мистецтво вписується в місію професії, що призвело до маргіналізації мистецької практики в цій сфері. Вирішення цих питань дозволить прояснити актуальність мистецтва для теорії та практики соціальної роботи та дослідити їхні переваги та обмеження, тим самим допомагаючи створити більш нюансовану співпрацю між соціальною роботою та гуманітарними науками, арт-терапією та мистецтвом загалом (Huss & Sela-Amit, 2018).

Узагальнюючи проаналізований матеріал, можемо виокремити кілька висновків: а) дослідники пропонують у контексті діяльності соціальних працівників застосовувати такі види арт-терапії: художню, музичну, драматичну, танцювальну, фототерапію у формі індивідуальної та групової роботи; б) перевага надається груповій формі заняття – тренінгам; в) для формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників у процесі їхньої професійної підготовки необхідно створювати інклюзивний освітній простір у закладах вищої освіти та умови інклюзивної взаємодії під час виробничої практики.

Аналіз конструктивного авторського досвіду у професійній підготовці дозволяє узагальнити запропоноване авторами та доповнити, що у кон-

тексті формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії доцільно враховувати такі організаційні, методичні, змістові та процесуально-результативні особливості:

а) створювати інклюзивний освітній простір у закладах вищої освіти та умови інклюзивної взаємодії під час виробничої практики, в умовах чого буде проводитися арт-терапевтична робота; надавати перевагу груповій формі заняття – тренінгам, використовуючи як на одному занятті, так і загалом різні види тренінгів, зокрема: діагностичні, релаксаційні, корекційні; виробнича практика має проходити у інклюзивному освітньому просторі або передбачати роботу з особами з інвалідністю; виконання арт-вправ у процесі тренінгів – переважно парна робота: майбутні соціальні працівники та інші студенти з особливими освітніми потребами чи з особи з інвалідністю під час виробничої практики;

б) застосовувати різноманітні види арт-терапії: художню, музичну, драматичну, танцювальну, фототерапію, казкотерапію, лінгвотерапію, ліплення, сенсорну інтеграційну терапію (дотикову терапію, кольоротерапію, аромотерапію, звукотерапію, смакотерапію) у формі індивідуальної та групової роботи; обов'язкова умова – будь-який вид арт-роботи має бути доступним для виконання учасниками із особливими освітніми потребами чи особами з інвалідністю під час виробничої практики;

в) рекомендовано проводити арт-терапевтичні заходи такої тематики (із досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на кафедрі соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України) – авторські діагностично-релаксаційно-корекційні тренінги: «Шоколадотерапія» (Осадченко, 2024), «Терапія осіннього листя», «Кавотерапія», «Фольготерапія» («Як подолати свій страх?»), «Лінгвотерапія» тощо;

г) орієнтуватися на очікуваний соціально-психологічний результат вказаних арт-терапевтичних заходів – формування у майбутніх соціальних працівників компонентів інклюзивної культури: толерантно-продуктивної (із позитивним результатом) інклюзивної взаємодії між учасниками заходів (майбутніми соціальними працівниками та іншими студентами з особливими освітніми потребами чи з особами з інвалідністю під час виробничої практики), у процесі якої кожен присутній буде почуватися визнаним, підтримуваним, приналежним, не зважаючи на особливі психофізичні порушення чи потреби; діагностики / самодіагностики психоемоційних станів засобами найпростіших арт-вправ; саморегуляції / регуляції їхніх психоемоційних станів з метою подальшої

згуртованості; уміння створити та підтримувати інтегративно-позитивне, толерантне професійне середовище; навички релаксувати та організовувати релаксування після складних життєвих ситуацій, щоб усунути свої та інших тривожні думки, убезпечити депресивні та інші негативні стани, насамперед шляхом «вивільнення внутрішньої дитини» засобами арт-роботи – занурення у нескладний творчий процес; актуалізацію внутрішнього потенціалу та усунення внутрішньоособистісних конфліктів (удосконалення особистісної характеристики), убезпечення міжособистісних конфліктів шляхом парної та групової творчої взаємодії, цілеспрямованої арт-роботи; формування позитивних установок на результативність подальшої життєдіяльності з орієнтиром на затребуваність та самореалізацію, не зважаючи на особливі психофізичні порушення чи потреби (рис. 1).

Водночас наголосимо на тому, що успішна реалізація процесу формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії цілком залежатиме від арт-терапевтичної компетентності викладачів закладу вищої освіти, які й будуть забезпечувати вказаний процес.

Висновки. Аналіз сучасних наукових джерел дозволив констатувати, що поняттю «інклюзивна культура» притаманний і особистісний, і середовищний характер. На цій підставі інклю-

зивну культуру майбутніх соціальних працівників розуміємо як особистісну характеристику, що виявляється в умінні створити та підтримувати інтегративно-позитивне, толерантне професійне середовище, у якому кожен буде почуватися визнаним, підтримуваним, приналежним, затребуваним, не зважаючи на особливі психофізичні порушення та потреби. Обґрунтовано, що соціальна інтеграція засобами арт-терапії є значущою у формуванні інклюзивної культури, тому останніми десятиліттями сфера арт-терапії увійшла до системи освіти. Засоби арт-терапії забезпечують індивідуальну психологічно-корекційну роботу та створюють атмосферу мистецького середовища, зазвичай тренінгового характеру. На основі аналізу наукових джерел та авторського досвіду у сфері професійної підготовки та арт-терапії схарактеризовано особливості формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії: 1) організаційні (створення інклюзивного освітнього простору у закладах вищої освіти та умов інклюзивної взаємодії під час виробничої практики, в умовах чого буде проводитися арт-терапевтична робота; надання переваги груповим формам заняття – тренінгам, використовуючи їх різні види; організація виробничої практики інклюзивного характеру; забезпечення парно-інклюзивного виконання арт-вправ у процесі тренінгів); 2) методичні (застосування різного спектру арт-терапії, але максимально

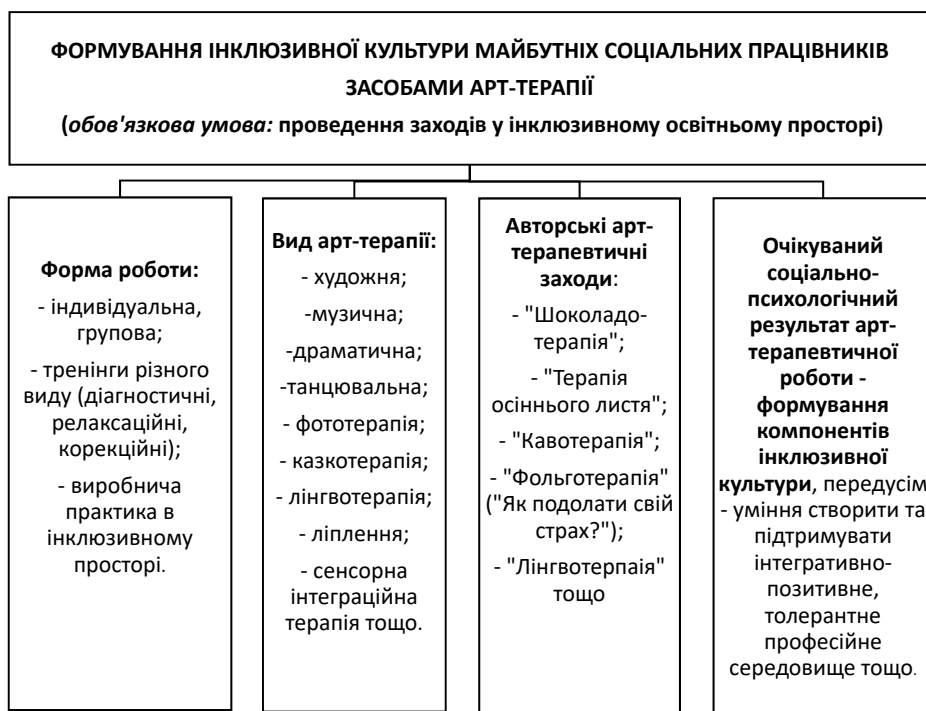

Рис. 1. Особливості формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії*

**розроблено автором*

доступної та комфортної для виконання учасниками із особливими освітніми потребами / особами з інвалідністю); 3) змістові (ретельно обирати та застосовувати апробовані арт-терапевтичні заходи); 4) процесуально-результативні (визначати дотичний орієнтир на очікуваний соціально-психологічний результат обраних та реалізованих арт-терапевтичних заходів і конкретних арт-терапевтичних вправ, що сприятимуть фор-

муванню компонентів інклюзивної культури кожного учасника заходу). Варто підвищувати арт-терапевтичну компетентність викладачів закладу вищої освіти, які й будуть забезпечувати вказаний процес.

Подальшого дослідження потребує обґрунтування та апробування технології формування інклюзивної культури майбутніх соціальних працівників засобами арт-терапії.

Література:

- Губарь, О. Г., Коваленко, В. В., Баранець, І. В. (2024). Інклюзивна культура в освітньому просторі: проблеми та перспективи. *Inclusion and Diversity*. Вип. 3. С. 26–33.
- Демченко, І., Білан, В. (2024). Формування інклюзивної комунікативної культури у здобувачів освіти засобами тренінгових технологій. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 4(22). С. 869–880.
- Качалова, Т. (2018). Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. № 3. С. 35–44.
- Келемен, А. В. (2020). Формування педагогічної культури майбутніх соціальних працівників на засадах акмеологічного підходу в закладах вищої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 332 с.
- Нагорна, О. В. (2021). Формування технологічної культури майбутніх фахівців інклюзивних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Київ, 249 с.
- Осадченко, І. (2024). Технологія авторського тренінгу «Шоколадотерапія». *Сучасні психолого-педагогічні ідеї: збірник наукових та навчально-методичних вправ*. Випуск 2. Умань: ГО «МАСОНК». С. 24–58.
- Рашидова, С. С. (2024). Інклюзивна культура здобувачів педагогічної освіти як показник їхньої професійної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 3 (110). С. 116–127.
- Сухоцька, І. (2022). Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища. *Вісник Львівського університету*. Вип. 37. С. 173–180.
- Телятник, Т. (2018). Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. № 1 (15). С. 73–77.
- Юрчук, Л. (2017). Особливості арт-терапії в соціальній інклюзії. *Нова педагогічна думка*. № 4 (92). С. 57–59.
- Bos, E., Huss, E. (2022). Using Art for Social Transformation International Perspective for Social Workers, Community Workers and Art Therapists. *Routledge*. 296 p.
- Hannigan, S., Grima-Farrell, C., Wardman, N. (2019). Drawing on creative arts therapy approaches to enhance inclusive school cultures and student wellbeing. *Issues in Educational Research*. 29 (3).
- Huss, E., Sela-Amit, M. (2018). Art in Social Work: Do We Really Need It? *Research on Social Work Practice*. 29 (6).
- Key, B. (2024). Developing Social Skills & Connections through Group Art Therapy. *Closer Care*. Januar 16. Pp. 1–23.
- Moxley, D.P. (2013). Incorporating Art-Making into the Cultural Practice of Social Work. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*. 22(3–4). Pp. 235–255.
- McFerran, K. S., Song, J. E., Musicka-Williams, A., Dumaresq, E., Bill, J. (2021). Creative Arts Therapies as Social Inclusion Promotion. *Springer Nature Link*. 2021. Pp. 1–20.
- Park, S., Ramirez, K. A. (2021). Globalization in art therapy education: Multicultural training in South Korean context. *The Arts in Psychotherapy*. Vol. 72. Pp. 101–142.
- Snir, S., Regev, D. (2021). The Role of Arts Therapy on Fostering Social Inclusion in the Education System. *Living reference work entry*. First Online: 26 August. Pp. 1–16.
- Villani, C. S. (2024). The Future of Social Workers. *Manual for Social Workers*. Vol. 21. Pp. 27–39.
- Webb, A. J. (2023). The Therapeutic Power of Art: Exploring the Mechanisms Behind. *AutHorea*. 21.

References:

- Hubar, O. H., Kovalenko, V. V., Baranets, I. V. (2024). Inklyuzyvna kultura v osvitnomu prostori: problemy ta perspektyvy [Inclusive culture in the educational space: problems and prospects]. *Inclusion and Diversity*. Vyp. 3. S. 26–33 [in Ukrainian].
- Demchenko, I., Bilan, V. (2024). Formuvannya inklyuzyvnoyi komunikatyvnoyi kultury u zdobuvachiv osvity zasobamy treninhovykh tekhnolohiy [Formation of inclusive communicative culture in students through training technologies]. *Aktualni pytannya u suchasniy nauci*. № 4(22). S. 869–880 [in Ukrainian].
- Kachalova, T. (2018). Formuvannya inklyuzyvnoyi kultury zakladu vyshchoyi osvity [Formation of inclusive culture in a higher education institution]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya*. № 3. S. 35–44. [in Ukrainian].
- Kelemen, A. V. (2020). Formuvannya pedahohichnoyi kultury maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv na zasadakh akmeolohichnoho pidkhodu v zakladakh vyshchoyi osvity [Formation of pedagogical culture of future social workers

based on the acmeological approach in higher education institutions: dissertation]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Khmelnytskyi natsionalnyy universytet. Khmelnytskyi, 332 s. [in Ukrainian]

Nahorna, O. V. (2021). Formuvannya tekhnolohichnoyi kultury maybutnikh fakhivtsiv inklyuzyvnykh navchalnykh zakladiv [Formation of the technological culture of future specialists of inclusive educational institutions: dissertation]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.03 / Tsentral'noukrayins'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Volodymyra Vynnychenka. Kyiv, 249 s. [in Ukrainian]

Osadchenko, I. (2024). Tekhnolohiya avtorskoho treninhu «Shokoladoterapiya» [Technology of the author's training "Chocolate Therapy"]. *Suchasni psykhologo-pedahohichni ideyi: zbirnyk naukovykh ta navchal'no-metodychnykh vprav*. Vypusk 2. Uman': HO «MASONK». S. 24–58. [in Ukrainian]

Rashydova, S. S. (2024). Inklyuzyvna kultura здобувачів педагогічної освіти як показник їхньої професійної культури [Inclusive culture of applicants for pedagogical education as an indicator of their professional culture]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*. № 3 (110). S. 116–127. [in Ukrainian]

Sukhotska, I. (2022). Pidhotovka maybutnikh fakhivtsiv sotsialnoyi sfery u zakladakh vyshchoyi osvity do profesiynoyi diyalnosti v umovakh inklyuzyvnoho seredovyshcha [Training of future social sphere specialists in higher education institutions for professional activity in an inclusive environment]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu*. Vyp. 37. S. 173–180. [in Ukrainian]

Telyatnyk, T. (2018). Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do tolerantnoyi vzayemodiyi v umovakh inklyuzyvnoho seredovyshcha [Peculiarities of training future social workers for tolerant interaction in an inclusive environment]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohiy Universytetu «Ukrayina»*. № 1 (15). S. 73–77. [in Ukrainian]

Yurchuk, L. (2017). Osoblyvosti art-terapiyi v sotsialniy inklyuziyi [Peculiarities of art therapy in social inclusion]. *Nova pedahohichna dumka*. № 4 (92). S. 57–59. [in Ukrainian]

Bos, E., Huss, E. (2022). Using Art for Social Transformation International Perspective for Social Workers, Community Workers and Art Therapists. *Routledge*. 296 p.

Hannigan, S., Grima-Farrell, C., Wardman, N. (2019). Drawing on creative arts therapy approaches to enhance inclusive school cultures and student wellbeing. *Issues in Educational Research*. 29 (3).

Huss, E., Sela-Amit, M. (2018). Art in Social Work: Do We Really Need It? *Research on Social Work Practice*. 29 (6).

Key, B. (2024). Developing Social Skills & Connections through Group Art Therapy. *Closer Care*. Januar 16. Pp. 1–23.

Moxley, D.P. (2013). Incorporating Art-Making into the Cultural Practice of Social Work. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*. 22(3–4). Pp. 235–255.

McFerran, K. S., Song, J. E., Musicka-Williams, A., Dumaresq, E., Bill, J. (2021). Creative Arts Therapies as Social Inclusion Promotion. *SpringerNature Link*. 2021. Pp. 1–20.

Park, S., Ramirez, K. A. (2021). Globalization in art therapy education: Multicultural training in South Korean context. *The Arts in Psychotherapy*. Vol. 72. Pp. 101–142.

Snir, S., Regev, D. (2021). The Role of Arts Therapy on Fostering Social Inclusion in the Education System. *Living reference work entry*. First Online: 26 August. Pp. 1–16.

Villani, C. S. (2024). The Future of Social Workers. *Manual for Social Workers*. Vol. 21. Pp. 27–39.

Webb, A. J. (2023). The Therapeutic Power of Art: Exploring the Mechanisms Behind. *Authorea*. 21.

УДК 37.013.74: 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-15>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПОЛІТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖАХ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Потапчук Тетяна Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0003-1680-6976
e-mail: tatvolod@ukr.net

У статті розглянуто вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на формування єдиного демократичного простору, заснованого на дотриманні прав людини, забезпеченні фундаментальних свобод, спільному ринку праці та загальній безпеці. В умовах стрімких змін на ринку праці зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних до адаптації, технічного мислення, підприємницької діяльності та застосування інноваційних підходів у професійній сфері.

Проаналізовано особливості функціонування політехнічних коледжів КНР, які тісно співпрацюють з промисловістю, що сприяє адаптації навчальних програм до потреб ринку праці. Основна увага приділена модульному підходу до навчання, розвитку дуальної освіти, інтеграції STEM-дисциплін та підтримці інноваційного мислення серед студентів. Розглянуто механізми залучення здобувачів освіти до науково-дослідної діяльності, стартап-проектів та підприємницької діяльності, що сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів у галузях високих технологій.

Досліджено нормативно-правову базу освіти Китайської Народної Республіки на основі аналізу законодавчих та нормативних документів китайською та англійською мовами. Розглянуто основні законодавчі акти, зокрема Закон про освіту, Закон про професійну освіту, Закон про вищу освіту та Закон про розвиток громадянської освіти. Визначено їхній вплив на державну політику у сфері професійної та вищої освіти, а також на правове регулювання підготовки фахівців, зокрема у технічних галузях.

Проаналізовано роль освіти в модернізації КНР, яка за останні десятиліття досягла значних технічних та економічних успіхів, ставши однією з найдинамічніших країн світу. Особлива увага приділена вищій освіті, яка є стратегічно важливим елементом реформ і модернізації країни, що сприяє підвищенню політичного статусу, геополітичного впливу та економічного прогресу. Водночас доступність високоякісної вищої освіти є складовою реалізації принципів соціальної справедливості в китайському суспільстві. Також подано формування мережі елітних вищих навчальних закладів Китаю, які прагнуть зайняти провідні позиції в міжнародних рейтингах.

Ключові слова: професійна підготовка, студенти, майбутні спеціалісти, політехнічні коледжі, Китайська народна республіка.

PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN POLYTECHNIC COLLEGES OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Tetyana Potapchuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article examines the impact of globalization and integration processes on the formation of a single democratic space based on respect for human rights, ensuring fundamental freedoms, a common labor market and general security. In conditions of rapid changes in the labor market, the need for highly qualified specialists capable of adaptation, technical thinking, entrepreneurial activity and the application of innovative approaches in the professional sphere is growing.

The peculiarities of the functioning of polytechnic colleges of the PRC, which closely cooperate with industry, which contributes to the adaptation of curricula to the needs of the labor market, are analyzed. The main attention is paid to the modular approach to learning, the development of dual education, the integration of STEM disciplines and the support of innovative thinking among students. The mechanisms for involving education seekers in research and development activities, startup projects and entrepreneurship, which contributes to the training of highly qualified specialists in high-tech industries, are considered.

The regulatory and legal framework for education in the People's Republic of China is studied based on the analysis of legislative and regulatory documents in Chinese and English. The main legislative acts are considered, in particular, the Law on Education, the Law on Vocational Education, the Law on Higher Education and the Law on the Development of Civic Education. Their impact on state policy in the field of vocational and higher education, as well as on the legal regulation of specialist training, in particular in technical fields, is determined.

The role of education in the modernization of the PRC is analyzed, which has achieved significant technical and economic successes in recent decades, becoming one of the most dynamic countries in the world. Special attention is paid to higher education, which is a strategically important element of the country's reforms and modernization, which contributes to increasing the political status, geopolitical influence and economic progress. At the same time, the availability of high-quality higher education is a component of the implementation of the principles of social justice in Chinese society. The formation of a network of elite higher educational institutions in China, which strive to occupy leading positions in international rankings, is also presented.

Key words: vocational training, students, future specialists, polytechnic colleges, People's Republic of China.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації та інтеграції сприяють створенню єдиного демократичного простору, який базується на дотриманні прав людини, забезпеченні фундаментальних свобод, формуванні спільного ринку праці та гарантуванні безпеки для всіх народів і держав. У зв'язку з цим зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних адаптуватися до швидких змін на ринку праці, володіти технічним мисленням, підприємницькими навичками та інноваційним підходом до вирішення професійних завдань.

Особливого значення набуває питання підготовки майбутніх спеціалістів у політехнічних коледжах Китайської Народної Республіки (КНР), які забезпечують фахову освіту в інженерно-технічній, інформаційно-технологічній, виробничій та підприємницькій сферах. У контексті розвитку світової економіки та технологічного прогресу професійна освіта має бути орієнтована на формування конкурентоспроможних, мобільних і компетентних кадрів.

З огляду на виклики сучасного ринку праці, професійна підготовка в політехнічних коледжах Китаю має відповідати кільком важливим критеріям:

- оновлення змісту освіти – врахування новітніх досягнень науки і техніки, інтеграція міждисциплінарних знань, акцент на практичне навчання;
- впровадження інноваційних технологій навчання – використання цифрових платформ, штучного інтелекту, віртуальної реальності та симуляторів для підготовки фахівців;
- розвиток підприємницьких компетенцій – навчання основам бізнесу, управління проектами, фінансової грамотності, що сприяє формуванню готовності до самостійної професійної діяльності;
- співпраця з підприємствами та міжнародний обмін – дуальна освіта, стажування на підприємствах, програми академічної мобільності для розширення професійних можливостей студентів.

Політехнічні коледжі КНР функціонують у тісному зв'язку з промисловістю, що дозволяє адаптувати навчальні програми до актуальних потреб ринку. Особливостями цієї системи є: модульний підхід у навчанні, що дозволяє студентам опановувати професійні компетенції на основі практичної діяльності; розвиток дуальної освіти, яка поєднує теоретичне навчання в коледжі та практичну підготовку на підприємствах; акцент на STEM-освіту (наука, технології, інженерія, математика), що забезпечує підготовку спеціалістів у галузях високих технологій; підтримка інноваційного мислення через залучення студентів до науково-дослідної діяльності, розробки стартапів, інженерних і підприємницьких проєктів.

Сучасна економіка потребує спеціалістів, які володіють не лише технічними знаннями, а й високим рівнем соціальних, комунікативних та управлінських навичок. Тому вдосконалення професійної підготовки в політехнічних коледжах КНР передбачає:

- розширення міжнародної співпраці – залучення провідних світових компаній та університетів до освітнього процесу.
- вдосконалення цифрових технологій у навчанні – створення інтерактивних платформ, онлайн-курсів та освітніх програм на основі штучного інтелекту.
- орієнтацію на розвиток soft skills – критичне мислення, командна робота, лідерські якості та здатність до адаптації в умовах невизначеності.

Реформування системи професійної підготовки в політехнічних коледжах Китаю є важливим напрямом розвитку освіти в умовах глобалізації. Впровадження сучасних методів навчання, інноваційних технологій і дуальної освіти сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах швидкоплинних змін економіки та технологічного прогресу. Важливу роль у цьому процесі відіграє інтеграція освіти, науки та бізнесу, що забезпечує формування кон-

курентоспроможного та мобільного фахівця на світовому ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади вдосконалення професійної підготовки фахівців у контексті розвитку освіти в КНР розглядалися у працях багатьох науковців. Зокрема, питання розвитку економічної освіти досліджували Н. Борецька, Ван Гуйсян, І. Газієва, Лінь Ю-ен, Су Цзюньян та інші. Окрему увагу тенденціям освітньої політики та загальним напрямкам реформ у системі освіти КНР приділяли такі дослідники, як О. Бондаренко, Денг Сяопін, Ліу Янін, Чжан Чжень, І. Штефан та інші.

Аналіз законодавчих та нормативних документів, написаних китайською та англійською мовами, свідчить про наявність у Китайській Народній Республіці розгалуженої, структурованої та різнопланової нормативно-правової бази в сфері освіти. Зокрема, освітня система регулюється низкою законодавчих актів, серед яких варто виділити Закон про освіту, Закон про професійну освіту, Закон про вищу освіту, а також Закон про розвиток громадянської освіти. Ці нормативні документи формують основу державної політики у сфері професійної та вищої освіти, забезпечуючи правове регулювання підготовки спеціалістів, у тому числі в технічній галузі (Цицюра К. В., 2023, с. 34).

Питання розвитку освіти в Китайській Народній Республіці викликає значний інтерес у міжнародній педагогічній спільноті. Це підтверджують численні дослідження науковців із Європи, США та Австралії, які аналізують особливості освітніх реформ у Китаї. Оскільки процес реформування освіти в країні є безперервним, важливим залишається питання конкурентоспроможності китайської вищої освіти загалом та економічної освіти зокрема.

Дослідження, проведені європейськими науковцями під егідою Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), містять глибокий аналіз організації та функціонування освітньої системи Китаю, а також оцінку впливу реформ на її розвиток. Значну увагу вивченню інтернаціоналізації та масштабності китайської вищої освіти приділяли італійські (К. Пінна) та нідерландські дослідники (П. Андерсон, Г. Вієссала). Вони розглядають китайську освітню систему в контексті глобального культурного діалогу та співпраці з Європейським Союзом.

Науковці наголошують, що поєднання масовості освіти з її високою якістю може стати ключовою конкурентною перевагою КНР. Такий підхід дає змогу країні не лише зміцнювати свої позиції на світовому ринку освітніх послуг, а й конкурувати з провідними економіками світу, потенційно випереджаючи їх у сфері підготовки висококваліфікованих фахівців.

Британські науковці приділяють значну увагу тенденціям розвитку, реформам та модернізації освітньої системи Китайської Народної Республіки. Дослідниця Дж. Райан (2019) у своїй книзі «Освіта в Китаї: філософія, політика та культура» проводить глибокий аналіз історичного та сучасного становища освіти в КНР, розглядає вплив традиційних освітніх підходів на сучасні тенденції, а також висвітлює основні реформи, які змінили систему освіти країни. Питання трансформації та оновлення освітньої системи Китаю також досліджували М. Брей (2003) і С. Пеппер, які у своїх працях детально аналізували реформування освіти та її адаптацію до сучасних умов.

Американські дослідження здебільшого зосереджені на аналізі окремих етапів реформування освітньої галузі КНР. Наприклад, Л. Орїон і Дж. Тітс вивчали процеси змін у вищій освіті країни, тоді як У. Джейкоб і Дж. Хокінс аналізували загальні тенденції розвитку китайської системи вищої освіти. Значну увагу особливостям модернізації освіти КНР у 1980-х роках приділили С. Борсвік (1983) і С. Пеппер (1990), які досліджували вплив соціальних факторів на освітні перетворення в той період.

Окремо варто виділити американського дослідника П. Льюїса (2010), який у своїх роботах розглядає економічну освіту в Китаї крізь призму міжнародного досвіду. Він підкреслює, що хоча китайські студенти технічних спеціальностей добре володіють традиційними економічними моделями, вони не завжди можуть ефективно застосовувати їх у сучасних умовах, що швидко змінюються. Науковець наголошує на важливості розвитку в студентів аналітичного мислення та здатності адаптувати зарубіжні технологічні концепції до китайського контексту. Він вважає, що критичне мислення та глибоке розуміння глобальних тенденцій є ключовими аспектами модернізації освітньої системи КНР.

Зарубіжні дослідники відзначають, що Китайська Народна Республіка перебуває на новому етапі свого розвитку, що визначається як соціальними, так і економічними трансформаціями. Політика китайського керівництва спрямована на усвідомлення важливості високого рівня освіченості та громадянської свідомості населення. Влада Китаю вбачає в освічених громадянах ключових партнерів у здійсненні реформ та забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності держави.

Визнання освіти як стратегічного ресурсу соціально-економічного розвитку призвело до створення комплексної політики розвитку народної освіти. Ще у 1983 році Ден Сяопін висловив ідею: «Освіта повинна повернутися до модернізації, до світу, до майбутнього», що згодом стала основою для стратегій науково-освітнього піднесення країни (Dello-Iacovo B., 2009). Пріоритетним напря-

мом китайського уряду стала модернізація освіти як засіб зміцнення національної економіки, що забезпечило динамічний розвиток вищої освіти та професійної підготовки.

Сучасний світ, у контексті глобалізації та цифрових трансформацій, висуває підвищені вимоги до підготовки спеціалістів, зокрема в технічній та економічній сферах. Зростає попит на фахівців із розвиненим аналітичним мисленням, високим рівнем технічної та економічної культури, здатних ефективно працювати в умовах міжнародної конкуренції. Китайська Народна Республіка, як одна з найбільш динамічних економік світу, має значні можливості для розвитку інноваційної освіти, що сприяє її перетворенню на глобального лідера.

В умовах підвищеного попиту на технічні освітні програми в КНР та зростання інтересу міжнародної спільноти до досвіду країни, аналіз системи професійної підготовки в політехнічних коледжах стає особливо актуальним. Вивчення китайського досвіду може бути корисним для вдосконалення освітніх підходів у різних країнах, зокрема у сфері економічної та технічної освіти.

Професійна підготовка кадрів у китайських політехнічних коледжах стає предметом активного вивчення як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Це пояснюється, зокрема, підвищеним інтересом до діяльності Міністерства освіти КНР, яке значно вдосконалило систему оцінювання якості освіти у вищих навчальних закладах. Китайська система акредитації та моніторингу забезпечує високу якість підготовки спеціалістів, що підвищує конкурентоспроможність випускників на глобальному ринку праці.

Дослідження особливостей професійної підготовки у китайських політехнічних коледжах є важливим напрямом аналізу сучасних освітніх реформ, які можуть слугувати орієнтиром для оновлення підходів до вищої та професійної освіти в інших країнах.

Китайські науковці у сфері педагогіки здійснили значний внесок у дослідження власної освітньої системи, зокрема її трансформаційних процесів. Основна увага приділяється стрімким реформам, що відбулися у галузі вищої освіти КНР за останні два десятиліття. Ці питання широко висвітлені у працях Ю. Цай (2020) та Ф. Чжао (1998).

Аспекти інтернаціоналізації китайської вищої освіти досліджуються Р. Янгом та Ф. Хуангом, який аналізує цей процес у порівняльному контексті, а також С. Дзянгом. Пріоритетні напрями освітньої політики КНР вивчали Пу Дзінчань, У. Хуа та Цзян Мінхе, акцентуючи увагу на стратегіях модернізації освітнього середовища країни.

Сучасні концепції розвитку освіти в Китаї стали предметом наукових пошуків таких дослідників, як Фачжань Гуань, Лі Ісянь, Лю Фоянь, Тань

Сунхуа та Чан Лі. Зокрема, аналізуючи результати впровадження «Концепції наукового розвитку», Фачжань Гуань наголошує, що вона ґрунтується на пріоритеті науки й освіти як ключових факторів піднесення та процвітання держави. Завдяки цій стратегії вдалося суттєво підвищити рівень грамотності населення КНР та створити міцну основу для подальшого соціально-економічного розвитку країни.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні та інтеграційні процеси сприяють формуванню єдиного демократичного простору, заснованого на дотриманні прав людини, фундаментальних свобод, створенні єдиного ринку праці та забезпеченні міжнародної безпеки. В умовах швидкого розвитку технологій та інновацій особливої значущості набуває питання якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, які лише розпочинають кар'єрний шлях або завершують навчання в закладах середньої спеціальної освіти.

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей професійної підготовки студентів у політехнічних коледжах Китайської Народної Республіки, визначення її ключових компонентів, сучасних тенденцій та перспектив удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Науковці відзначають, що професійна освіта у політехнічних коледжах КНР охоплює широкий спектр аспектів, зокрема: розвиток професійно важливих якостей студентів; формування мотиваційної бази, що включає ціннісні орієнтації та усвідомлення значущості професійної діяльності; оволодіння необхідними знаннями, навичками та вміннями, що забезпечують високий рівень професійної компетентності; розвиток самоконтролю та відповідальності за результати своєї діяльності (Іщенко Р.М., Манько Д.Ю., 2016).

Професійна підготовка майбутніх спеціалістів передбачає не лише набуття фахових знань, а й розвиток критичного мислення, підприємницьких навичок та здатності до адаптації в умовах швидкозмінного ринку праці. Високий рівень сформованої професійної культури та готовності до конкурентоспроможної діяльності є важливими характеристиками сучасного випускника політехнічного коледжу.

З огляду на це, процес професійної підготовки студентів у КНР потребує постійного вдосконалення шляхом: оновлення змісту навчальних програм відповідно до сучасних тенденцій ринку праці; застосування новітніх методів і форм навчання; інтеграції інноваційних освітніх технологій, що сприяють ефективному засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок.

Модернізація системи професійної освіти у КНР спрямована на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно реалізовувати свої знання та навички в умовах глобального ринку.

Дослідження вищої технічної та професійно-технічної освіти Китаю знайшли своє відображення у працях Р. Іщенка (2016) та Н. Пазюри (2008). Зокрема, Р. Іщенко зосереджується на аналізі сучасного стану вищої технічної освіти в КНР, розглядаючи наукові, методичні та матеріально-технічні аспекти підготовки висококваліфікованих спеціалістів. У свою чергу, Н. Пазюра досліджує загальні особливості розвитку освітньої системи Китаю, даючи її комплексну характеристику.

Освітні заклади вищого рівня у КНР класифікуються відповідно до рейтингової системи. Вступ до конкретного навчального закладу залежить від результатів єдиного державного іспиту, який складають випускники старшої школи. Залежно від отриманого балу, абітурієнти можуть вступати до університетів найвищого рівня або до закладів провінційного значення.

Система вищої освіти Китаю включає коледжі з дворічними програмами (що передбачають отримання кваліфікаційного рівня фахівця середнього рівня) та чотирирічними програмами, після завершення яких випускники отримують диплом бакалавра. Заклади, що здійснюють підготовку бакалаврів, магістрів і докторів наук, зазвичай спеціалізуються у вузьких галузях. Загалом освітня система КНР охоплює підготовку фахівців за 820 спеціальностями. Навчання проводиться китайською або англійською мовами, залежно від обраної програми. Освітній процес організований за семестровою системою, передбачає зимові та літні канікули (Пироженко Л., Смолінчук Л., 2023).

Окремі категорії студентів, зокрема переможці національних конкурсів та олімпіад, а також представники малозабезпечених родин, мають можливість навчатися на бюджетній основі. Однак кількість бюджетних місць є обмеженою, а конкурсний відбір – надзвичайно високий.

Китайська Народна Республіка має унікальний досвід підготовки спеціалістів, особливо у сфері технічних спеціальностей. Порівняно з країнами Західної Європи, освітня система Китаю вирізняється власними підходами до професійної підготовки, що становлять значну наукову та практичну цінність.

Система управління освітою в КНР функціонує на двох рівнях – центральному та місцевому. Контроль над вищою освітою здійснюється Державною Радою або відповідними органами влади провінцій, автономних районів та муніципалітетів, які безпосередньо підпорядковуються Центральному уряду. За деякими винятками, навчання у закладах вищої освіти Китаю є платним. Держава відіграє ключову роль у процесі створення приватних університетів, акредитації освітніх програм та оцінці їхньої якості.

Рада відповідає за призначення президента університету, затвердження нормативних положень і стратегічних планів закладу, формування бюджету та вирішення важливих адміністративних питань. Президент університету, у свою чергу, несе відповідальність за організацію навчального процесу та загальне управління закладом.

Китайські заклади вищої освіти також класифікуються за територіальним принципом. Більшість із них є місцевими, тоді як регіональні університети розташовані в тих провінціях, де відсутні національні заклади вищої освіти. Освітній процес у КНР здійснюється як у форматі денного (очного) навчання, так і у формі заочної освіти.

Вища академічна освіта в КНР поділяється на спеціалізовану освіту, вищу освіту та післядипломну освіту:

1. Спеціалізована вища освіта (тривалістю від двох до трьох років) надає студентам базові теоретичні та спеціалізовані знання, необхідні для обраної професії, а також забезпечує набуття основних навичок для виконання практичної роботи за спеціальністю. Спеціалізовану освіту здобувають у коледжах та університетах.

2. Вища освіта (тривалістю від чотирьох до п'яти років) дозволяє студентам систематично освоювати основні знання та отримувати навички відповідних спеціальностей. Крім того, студенти мають можливість практикуватися та брати участь у науково-дослідній роботі за обраним напрямом. Вища освіта здебільшого надається університетами, які також мають можливість створювати власні коледжі.

3. Післядипломна освіта (тривалістю від двох до трьох років) дозволяє студентам здобути глибокі теоретичні та професійні знання в певних дисциплінах, а також набути відповідних практичних навичок. Післядипломні студенти мають можливість займатися практичною діяльністю і науковими дослідженнями. Докторантура дозволяє студентам отримати широкий комплекс теоретичних знань, удосконалити професійні навички та самостійно займатися творчими науковими дослідженнями (Гала С., 2012).

Згідно зі статтею 21 Закону КНР про вищу освіту (№ 7 дев'ятої сесії) від 29 серпня 1998 року, держава впроваджує систему самонавчання для здобуття вищої освіти, і ті, хто успішно складає іспити, отримують відповідні дипломи. Заклади вищої освіти Китаю поділяються на політехнічні та технічні вузи єдиного профілю. До першої категорії належить Пекінський університет, який має широкий спектр технічних і природничих факультетів. Технічні вузи єдиного профілю включають інститути з напрямків хімічної технології, геології, нафтової промисловості та інші (Хоменко О., 2014).

Структура професійної освіти в КНР, на нашу думку, розроблена таким чином, щоб забезпечити

конкурентоспроможність і ефективність випускників на динамічному ринку праці. Вона інтегрує особистісні, соціальні, освітні, креативні та професійні аспекти, що дозволяє створити цілісну систему підготовки студентів у політехнічних коледжах КНР (Ван Сян, 2024).

Висновки. Таким чином, за останні десятиліття КНР досягла значних технічних та економічних успіхів, ставши однією з найбільш динамічно розвиваються країн світу. Освіта і наука стали основними рушійними силами модернізації національної економіки. Для керівництва Китаю освіта є стратегічно важливим елементом реформування і модернізації країни, і вища освіта отримує особливу увагу. Розвиток університетської освіти

вважається важливою стратегією для підвищення політичного статусу та геополітичного впливу, а також необхідною умовою досягнення економічного та науково-технічного прогресу. Крім того, доступність високоякісної вищої освіти є важливою складовою реалізації основного принципу китайського суспільства – побудови соціально справедливого суспільства. Паралельно з розширенням системи вищої освіти та підвищенням її якості Китай активно формує мережу елітних навчальних закладів, які прагнуть зайняти провідні позиції у світових рейтингах університетів.

Перспективами подальших досліджень можуть бути порівняльний аналіз систем вищої освіти в КНР та Україні.

Література:

Цицюра, К. В. (2023). Професійна підготовка майбутніх бакалаврів з бізнес-економіки в університетах Китайської народної республіки: дис... доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. ДЗВО Університет менеджменту освіти НАПН України, Київ, 287 с.

Bray, M. (2003). Control of education: Issues and tensions in centralization and decentralization. In R. F. Arnone, C. A. Torres (Eds.) *Comparative education: The dialectic of the global and the local*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield. 127 p.

Borthwick, S. (1983). *Education and Social Change in China: The Beginnings of the Modern Era* (Stanford: Hoover Institution Press; Bailey, Reform the People. 216 p.

Pepper, S. (1990). *China's education reform in the 1980s: Policies, issues and historical perspectives* Berkeley, CA: University of California Press. 205 p.

Lewis, P. (2010). An inside perspective of economics education in China. *International Journal of Pluralism and Economics Education*. № 1(4). P. 324–326.

Ryan, J. (2019). *Education in China: Philosophy, politics and culture*. John Wiley & Sons. 208 p.

Dello-Iacovo, B. (2009). Curriculum reform and 'Quality Education' in China: An overview. *International Journal of Educational Development*. № 29. P. 241–249.

Cai, Y. (2013). Chinese higher education: The changes in the past two decades and reform tendencies up to 2020. In L.d.C. Ferreira, J. A. G. Albuquerque (Eds.), *China and Brazil: Challenges and Opportunities*. P. 91–118.

Zhao, F. A. (1998). remarkable move of restructuring: Chinese higher education. *Education Policy Analysis Archives*. № 6(5). URL: <https://epaa.asu.edu/ojs/article/viewFile/572/695>

Іщенко, Р. М., Манько, Д. Ю. (2016). Вища технічна освіта в Китаї на сучасному етапі. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. №1. С. 3–8.

Пазюра, Н. В. (2008). Особливості розвитку професійно-технічної освіти в Китаї (остання чверть XX століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Ін-т пед. освіти і освіти доросл. АПН України. К., 22 с.

Пироженко, Л., Смолінчук, Л. (2023). Сучасний стан і напрями розвитку вищої освіти в КНР. *Вісник НАУ. Серія: Педагогіка. Психологія*, 1(22). С.70-78.

Гала, С. В. (2012). Функціонування системи вищої освіти Китаю: аналіз досвіду. *Актуальні проблеми економіки*, № 9 (135). С. 72–75.

Хоменко, О. В. (2014). Стратегія формування університетів світового класу Китаю. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Київ, С. 159–174.

Ван Сян (2024). Сутність і структура професійної самореалізації здобувачів вищої освіти КНР. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. №4 (61). С. 61–66.

References:

Cycyura, K. V. (2023). Profesijna pidgotovka majbutnix bakalavriv Z biznes-ekonomiky v universytetax Kytajskoyi narodnoyi respubliky [Professional training of future Bachelors of Business Economics in the universities of the People's Republic of China]: dys... doktora filosofiyi za specialnistyu 011 Osvitni, pedagogichni nauky. DZVO Universytetmenedzhmentu osvity NAPN Ukrainy, Kyiv, 287 s.

Bray, M. (2003). Control of education: Issues and tensions in centralization and decentralization. In R. F. Arnone, C. A. Torres (Eds.) *Comparative education: The dialectic of the global and the local*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield. 127 p.

Borthwick, S. (1983). *Education and Social Change in China: The Beginnings of the Modern Era* (Stanford: Hoover Institution Press; Bailey, Reform the People. 216 p.

Pepper, S. (1990). *China's education reform in the 1980s: Policies, issues and historical perspectives* Berkeley, CA: University of California Press. 205 p.

- Lewis, P. (2010). An inside perspective of economics education in China. *International Journal of Pluralism and Economics Education*, № 1(4), P. 324–326.
- Ryan, J. (2019). *Education in China: Philosophy, politics and culture*. John Wiley & Sons. 208 p.
- Dello-Iacovo, B. (2009). Curriculum reform and 'Quality Education' in China: An overview. *International Journal of Educational Development*, № 29, P. 241–249.
- Cai, Y. (2013). Chinese higher education: The changes in the past two decades and reform tendencies up to 2020. In L.d.C. Ferreira, J. A. G. Albuquerque (Eds.), *China and Brazil: Challenges and Opportunities*. P. 91–118.
- Zhao, F. A. (1998). remarkable move of restructuring: Chinese higher education. *Education Policy Analysis Archives*. № 6(5). URL: <https://epaa.asu.edu/ojs/article/viewFile/572/695>
- Ishhenko, R. M., Manko, D. Yu. (2016). Vyshha texnichna osvita v Kytayi na suchasnomu etapi [Higher technical education in China at the present stage]. *Aktualni problemy pedagogiky, psykologiyi ta profesijnoyi osvity*, 1, S. 3–8.
- Pazyura, N. V. (2008). Osoblyvosti rozvytku profesijno-texnichnoyi osvity v Kytayi (ostannya chvert XX stolittya) [Peculiarities of the development of vocational education in China (the last quarter of the 20th century)]: avtoref. dy's... kand. ped. nauk: 13.00.04. In-t ped. osvity i osvity dorosl. APN Ukrayiny. K., 2008. 22 s.
- Pyrozhenko, L., Smolinchuk, L. (2023). Suchasnyj stan i napryamy rozvytku vyshhoyi osvity v KNR [Current state and directions of development of higher education in the People's Republic of China]. *Visnyk NAU. Seriya: Pedagogika. Psykologiya*, 1(22). S. 70–78.
- Gala, S. V. (2012). Funkcionuvannya systemy vyshhoyi osvity Kytayu: analiz dosvidu [Functioning of the higher education system in China: analysis of experience]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 9 (135). S. 72–75.
- Khomenko, O. V. (2014). Strategiya formuvannya universytetiv svitovogo klasu Kytayu [Strategy for the Formation of World-Class Universities in China]. *Doslidnyczki universytety: svitovyy dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukrayini*. Kyiv, S. 159–174.
- Van Syan. (2024). Sutnist i struktura profesijnoyi samorealizatsiyi zdobuvachiv vyshhoyi osvity KNR [The Essence and Structure of Professional Self-Realization of Higher Education Applicants in the PRC]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 4(61), S. 61–66.
-

УДК 373.37.21

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-16>

ВІДВІДУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ОСВІТНІЙ ЗАХІД ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

Пустова Світлана Олександрівна

аспірантка кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-3768-2397
e-mail: pustova85@gmail.com

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності проведення освітніх заходів (відвідування природоохоронних територій) для формування екологічних цінностей у студентів соціономічних професій.

Актуальність формування екологічних цінностей у молоді, зокрема студентів соціономічних професій зумовлюється необхідністю забезпечення сталого розвитку та збереження навколишнього середовища. Автори звертають увагу, що однією із форм формування екологічних цінностей є участь студентів соціономічних професій як майбутніх фахівців в обміні досвідом з фахівцями природоохоронних установ.

Зазначається, що у межах реалізації педагогічних умов формування екологічних цінностей у студентів соціономічних професій відбулося відвідування студентами Національного природного парку «Голосіївський».

Акцентується увага на інтерактивному потенціалі освітньої програми, розробленої працівниками Національного природного парку «Голосіївський» щодо можливості студентів не лише насолодитися красою природи, але й набути нових екологічних знань про охорону довкілля.

Зазначається роль власної ініціативи студентів щодо участі у зазначеній програмі з використанням сучасних технологій для просування екологічних цінностей, розміщенні публікацій, відеороликів та інтерактивних веб-додатків в соціальних мережах, роль таких заходів у популяризації ідей збереження біорізноманіття, сталого природокористування та екологічної відповідальності суспільства, зокрема студентів.

Під час проведення екскурсій, тематичних квестів та освітнього заходу наголошувалось на взаємодії людини і природи через практичну діяльність, що сприяло усвідомленню важливості відповідального ставлення до довкілля, формуванню екологічних цінностей.

Автори доходять висновку про важливу роль відвідування природоохоронних територій у формуванні екологічних цінностей студентів соціономічних професій та доцільність проведення таких заходів на усіх етапах навчання студентів в університеті.

Ключові слова: екологічні цінності, формування екологічних цінностей, освітній захід, студенти соціономічних професій, природоохоронні території.

VISIT TO NATURE PROTECTION AREAS AS AN EDUCATIONAL EVENT FOR THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL VALUES OF STUDENTS

Svitlana Pustova

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article is devoted to justifying the expediency of conducting educational events (visiting nature conservation areas) for the formation of environmental values in students of socio-economic professions.

The relevance of the formation of environmental values among young people, in particular students of socio-economic professions, is determined by the need to ensure sustainable development and preservation of the environment. The authors draw attention to the fact that one of the forms of formation of ecological values is the participation of students of socio-economic professions as future specialists in the exchange of experience with specialists of environmental protection institutions.

It is noted that as part of the implementation of pedagogical conditions for the formation of environmental values among students of socioeconomic professions, students visited the Holosiivskyi National Nature Park.

Attention is focused on the interactive potential of the educational program developed by the employees of the "Holosiivskyi" National Nature Park regarding the opportunity for students not only to enjoy the beauty of nature, but also to acquire new ecological knowledge about environmental protection.

The role of the students' own initiative to participate in the specified program using modern technologies for the promotion of environmental values, the placement of publications, videos and interactive web applications in social networks, the role of such activities in popularizing the ideas of biodiversity conservation, sustainable use of nature and environmental responsibility of society, in particular students, is noted.

During excursions, thematic quests and educational events, the interaction between man and nature was emphasized through practical activities, which contributed to the awareness of the importance of a responsible attitude towards the environment, the formation of ecological values

The authors come to a conclusion about the important role of visiting nature conservation areas in the formation of environmental values of students of socio-economic professions and the expediency of conducting such events at all stages of students' education at the university.

Key words: ecological values, formation of ecological values, educational event, students of socio-economic professions, nature conservation areas.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається з численними екологічними викликами, такими як зміна клімату, забруднення довкілля, втрата біорізноманіття та виснаження природних ресурсів. Відвідування природоохоронних територій сприяє усвідомленню цих проблем та посилює їх вплив на життя і діяльність людей і екосистеми, формує почуття соціальної відповідальності та активної громадянської позиції. Безпосередній контакт зі природою сприяє розвитку екологічної свідомості у молоді. Під час відвідування заповідних територій студенти отримують можливість спостерігати за природними процесами, вивчати екосистеми та зрозуміти важливість збереження природи.

Працівниками наукових та адміністративних установ, що розташовані на природоохоронних територіях, у межах освітніх програм проводяться екологічні заходи, спрямовані на набуття студентами нових знань про екологічні цінності, сталий розвиток і відповідальність перед природою. Молодь, яка має досвід відвідування природоохоронних територій, більше схильна до участі в екологічних проектах, волонтерських акціях та ініціативах, спрямованих на збереження природи.

Необхідність забезпечення сталого розвитку та збереження навколишнього середовища в майбутньому зумовлює актуальність формування екологічних цінностей у молоді, зокрема студентів соціономічних професій.

Аналіз літературних джерел. Питаннями екологічної освіти займалися багато сучасних вчених, зокрема з міждисциплінарних галузей, таких як соціальна екологія, охорона довкілля та сталий розвиток. К. Ф. Мерчант (Clayton F. Merchant) досліджував, як індивідуальні та соціальні фактори впливають на екологічну обізнаність і дії, зокрема через соціальні норми та освітні програми [1]. Т. Дітц (Thomas Dietz) вивчає зв'язок між соціальними процесами та екологічними змінами, особливо у сфері поведінки людей щодо довкілля та їх екологічної свідомості [2]. П. Стерн (Paul Stern) розробив моделі, які пояснюють, як екологічна свідомість впливає на повсякденні рішення людей [2]. Дослідження Н. Шварца (Norbert Schwarz) зосереджені на сприйнятті особистістю

«інформації про екологічні проблеми та на чинниках впливу цієї інформації на свідомість та поведінку особистості» [3]. Дж. Ф. Гарднер (John F. Gardner) вивчає взаємозв'язок між освітою та екологічною свідомістю та підтримує думку про те, що саме через екологічну освіту можна формувати стале споживання та захист довкілля [4]. Ці науковці зосереджують свої дослідження на тому, як екологічна свідомість може стати ключовим фактором для зменшення негативного впливу людської діяльності на довкілля. Їх роботи підтримують розвиток освітніх програм і практик для формування більш свідомого ставлення до природи.

Вивченню теоретико-методологічних засад формування екологічної культури, компетентності, свідомості присвячені чисельні праці вітчизняних дослідників (О. Байрамова [5], Л. Большак [6], О. Болух [7.], Т. Гладун [8], Л. Королецька [9], С. Пономаренко [10], С. Совгіра [11]). Науковці доводять важливість підготовки фахівців зі сформованими екологічними цінностями як головних носіїв екобезпечної професійної діяльності.

Однак аналіз наукової літератури [12] засвідчує, що питання педагогічних умов, методів, форм та засобів формування екологічних цінностей у студентів соціономічних професій потребують подальшого дослідження.

Метою статті є обґрунтування доцільності проведення освітніх заходів (відвідування природоохоронних територій) для формування екологічних цінностей у студентів соціономічних професій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із форм формування екологічних цінностей є участь студентів соціономічних професій як майбутніх фахівців в обміні досвідом з фахівцями природоохоронних установ.

Відомо, що природоохоронні установи створюються з метою вивчення та збереження навколишнього природного середовища на відповідних територіях. Природоохоронними територіями є ділянки землі або води, які оголошені та охороняються з метою збереження біологічного різноманіття, екосистем, природних ресурсів та культурної спадщини. Вони можуть включати

національні парки, природні заповідники, резервати, охоронні зони та інші території, де встановлено спеціальні правила використання, щоб забезпечити збереження природних процесів і видів, а також створити умови для екологічного навчання і досліджень.

Природоохоронні установи виконують важливі еколого-освітні функції, які спрямовані на підвищення екологічної свідомості населення та сприяння сталому розвитку суспільства. До основних функцій природоохоронних установ відносять такі:

екологічну освіта: природоохоронні установи організовують освітні програми, спрямовані на формування екологічної культури у відвідувачів, включаючи уроки, семінари та екскурсії для учнів, студентів та громадськості, мета яких – передати знання про важливість охорони природи та сталого використання ресурсів;

підвищення екологічної свідомості: через різноманітні заходи, такі як виставки, акції, природоохоронні ініціативи та інформаційні кампанії, установи формують екологічну відповідальність у населення;

рекреація з освітньою метою: відвідування національних парків і заповідників поєднується з можливістю навчання про екосистеми та роль людини в їх збереженні;

науково-дослідницька діяльність: природоохоронні установи проводять дослідження екосистем, які є основою для екологічної освіти та допомагають розробляти нові підходи до екологічного виховання, які базуються на науково обґрунтованих даних.

впровадження концепції сталого розвитку: природоохоронні установи працюють як майданчики для реалізації принципів сталого розвитку, демонструючи приклади ефективного співіснування людини та природи.

Реалізація згаданих функцій природоохоронних установ сприяє не лише збереженню природного середовища, а й надає таким установам важливого значення як центрів екологічної освіти і виховання.

Національні парки, заповідники та заказники є важливими об'єктами для формування екологічних цінностей різних категорій громадян, зокрема студентів, які відвідують такі установи. Вони «надають унікальні можливості для навчання та виховання екологічної культури, оскільки демонструють природні екосистеми, їх біорізноманіття та екологічні процеси в дії» [13; 14].

У межах реалізації педагогічних умов формування екологічних цінностей у студентів соціономічних професій відбулося відвідування студентами Національного природного парку «Голосіївський». Працівники парку проводили екологічні екскурсії, лекції, воркшопи та тема-

тичні заняття, метою яких було підвищення рівня екологічної обізнаності та заохочення відповідальної поведінки в природному середовищі. Формування екологічних цінностей серед відвідувачів національного парку є комплексним процесом, що поєднує просвітницьку діяльність, участь у природоохоронних ініціативах та використання сучасних технологій для поширення екологічних знань.

Унікальний Голосіївський ліс з усіх боків оточений житловими масивами. Тому нині цей природний масив має розвинену мережу стежок, стихійно прокладених його відвідувачами. В центральній, найбільш відвідуваній, частині парку розроблено еколого-пізнавальні стежки: «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», «Від Феофанії до Дідорівки», «Китаївські ставки Голосієва», «Перстень Мавки». Під час відвідування Національного природного парку «Голосіївський» значна увага приділялась роботі студентів на інтерактивній екостежці «Екосистеми Голосіївського лісу», яка є інструментом поширення в доступній формі знань про природу та долучає жителів міста до прогулянок на свіжому повітрі. Студенти мали можливість «переконатися у дієвості запропонованих стежок щодо формування відповідального ставлення до навколишнього середовища».

Національний природний парк «Голосіївський» долучився до Всеукраїнської екологічної акції «Подаруй оселю кажану», започаткованої Національною енергетичною компанією «Укренерго». Проект «Подаруй оселю кажану» спрямований на збереження та покращення умов проживання кажанів, які є важливою частиною екосистеми. Кажани відіграють ключову роль у контролі популяцій комах, а також у запиленні рослин. Тому їх охорона є важливою для підтримки екологічного балансу. Фахівці Національного природного парку «Голосіївський» та Національної енергетичної компанії "Укренерго" (NPC – Ukrenenergo), в рамках цього проекту, провели освітній захід "I save the Earth" для студентів першого курсу Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також учнів ліцею №88 Печерського району міста Києва. Основним гаслом заняття було "Збереження кажанів і їх цінність у довкіллі". Захід передбачав проведення екологічної вікторини, творчої майстерні та вирішення тематичних кросвордів.

Завдяки інтерактивній освітній програмі, розробленій працівниками Національного природного парку «Голосіївський» студенти мали можливість не лише насолодитися красою природи, але й набути нових екологічних знань про охорону довкілля.

Під час проведення екскурсій, тематичних квестів та освітнього заходу акцентувалась увага

на взаємодії людини і природи через практичну діяльність, що сприяло усвідомленню важливості відповідального ставлення до довкілля, формуванню екологічних цінностей.

Також студентам було запропоновано взяти участь у волонтерській програмі з догляду за парком. Було враховано, що «одним із ключових аспектів формування екологічних цінностей є просвіта через інформаційні стенди, буклети, аудіогіди, які містять інформацію про біорізноманіття, екологічні правила поведінки та важливість збереження природних ресурсів»[15]. За власної ініціативи студенти після завершення участі у зазначеній програмі з використанням сучасних технологій для просування екологічних цінностей, розмістили публікації в соціальних мережах, відеоролики та інтерактивні веб-додатки. Такі заходи спрямовані на популяризацію ідей збереження біорізнома-

ніття, сталого природокористування та екологічної відповідальності суспільства, зокрема студентів. Практичний досвід переконує, що організація ігор та конкурсів для студентів з екологічної тематики прищеплює любов до природи та сприяє формуванню у них екологічних цінностей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, відвідування природоохоронних територій відіграє важливу роль у формуванні екологічних цінностей студентів соціономічних професій. Вважаємо, доцільно проводити такі заходи на усіх етапах навчання студентів в університеті, акцентувати увагу на особливостях майбутньої професійної діяльності представників соціономічних професій у контексті екологічних проблем. Це може стати перспективою для подальших наукових пошуків.

Література:

- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. Harper&Row.
- Dietz, T., Ostrom, E., Stern, P. C. (2003). "The struggle to govern the commons." *Science*, 302(5652), 1907–1912.
- Schwarz, N., & Clore, G. L. (2007). "Feelings and phenomenological experiences." In *Social Psychology: Handbook of Basic Principles* (2nd ed., pp. 385–407). New York: Guilford.
- Gardner, J. F., Smith, T. D. (2000). "Integrating environmental education in to the curriculum: A national perspective." In *Journal of Curriculum Studies*, 32(1), 55–72.
- Байрамова, О. В (2020). Екологічна освіта моряків як умова забезпечення сталого розвитку людства. *Actual problems of natural sciences : modern scientific discussions : collective monograph*. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing», P. 1–18.
- Большак, Л. І. (2012). Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. Київ, 20 с.
- Болух, О. С. (2019). Екологічна освіта в контексті екологічної політики Європейського Союзу. Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 р.) Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, С. 21–24.
- Гладун, Т. С. (2018). Основні цілі та завдання екологічної освіти. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні науки. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Вип. СХХХХІ (141). С. 63–70.
- Королецька, Л. В. (2018). Розвиток екологічної культури майбутніх бакалаврів лісового і садово-паркового господарства у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 274 с.
- Пономаренко, С. І. (2021). Історичні аспекти становлення екологічної культури та її сучасні тенденції. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science.*, 3(31), September. Pp. 1–6. doi: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/7668.
- Совгіра, С.В., Пономаренко, С. (2021). Реалізація змістової лінії інтегрованого курсу «Екологічна безпека» у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 68. С. 68–75.
- Мірошніченко, В.І. (2022). Дослідно-експериментальна робота щодо формування екологічної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 47, том 3, С. 228–233. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-37>
- Petrenko, M. (2019). "Engaging the Public in Conservation: National Parks as Catalysts for Ecological Awareness." *European Ecological Journal*, vol. 15, no. 4, pp. 210–225.
- Shevchenko, O. (2020). "Ecological Consciousness and the Role of Natural Reserves in Ukraine." *Ukrainian Journal of Ecology*. vol. 30. no. 1. pp. 99–110.
- Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP) (<https://www.unep.org>) – інформація про глобальні ініціативи в галузі екологічної освіти та свідомості.

References:

- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. Harper&Row.
- Dietz, T., Ostrom, E., Stern, P. C. (2003). *The struggle to govern the commons*. *Science*, 302(5652), 1907–1912.
- Schwarz, N., Clore, G. L. (2007). Feelings and phenomenological experiences. In *Social Psychology: Handbook of Basic Principles* (2nd ed., pp. 385–407). New York: Guilford.

Gardner, J. F., Smith, T. D. (2000). Integrating environmental education in to the curriculum: A national perspective. In *Journal of Curriculum Studies*, 32(1), 55–72.

Bairamova, O. V. (2020). Ekolohichna osvita moriakiv yak umova zabezpechennia staloho rozvytku liudstva [Environmental education of sailors as a condition for ensuring the sustainable development of mankind]. Actual problems of natural sciences : modern scientific discussions : collective monograph. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing». P. 1–18.

Bolshak, L. I. (2012). Ekolohizatsiia osvity yak sotsialna potreba suchasnoho suspilstva [Environmentalization of education as a social need of modern society] : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk : 09.00.10. Kyiv. 20 s.

Boliukh, O. S. (2019). Ekolohichna osvita v konteksti ekolohichnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu [Environmental education in the context of the environmental policy of the European Union] . Stratehichni napriamy zovnishnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (11 kvitnia 2019 r.) Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina. S. 21–24.

Hladun, T. S. (2018). Osnovni tsili ta zavdannia ekolohichnoi osvity.[The main goals and objectives of environmental education]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya: Pedahohichni nauky*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. SXKhKhKhI (141). S. 63–70. Koroletska, L. V. (2018). Rozvytok ekolohichnoi kultury maibutnikh bakalavriv lisovoho i sadovo-parkovoho hospodarstva u protsesi fakhovoi pidhotovky [Development of ecological culture of future bachelors of forestry and horticulture in the process of professional training] : dys. ... kand. ped. nauk :13.00.04. Starobilsk. 274 s.

Ponomarenko, S. I. (2021). Istorychni aspekty stanovlennia ekolohichnoi kultury ta yii suchasni tendentsii [Historical aspects of the formation of ecological culture and its modern trends]. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 3(31), September 2021. Pp. 1–6. doi : https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30092021/7668

Sovhira, S.V., Ponomarenko, S. (2021) Realizatsiia zmistovoi linii intehrovanoho kursu «Ekolohichna bezpeka» u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Implementation of the content line of the integrated course "Environmental safety" in the process of training future specialists]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Pedahohika i psykholohiia*. Vyp. 68. S. 68–75.

Miroshnichenko, V.I. (2022). Doslidno-eksperymentalna robota shchodo formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv[Research and experimental work on the formation of ecological culture of future border guards]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 47, tom 3. S. 228–233. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-3-37>

Petrenko, M. (2019). Engaging the Public in Conservation: National Parks as Catalysts for Ecological Awareness. *European Ecological Journal*, vol. 15, no. 4, pp. 210–225.

Shevchenko, O. (2020). Ecological Consciousness and the Role of Natural Reserves in Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology*, vol. 30, no. 1, pp. 99–110.

Prohrama OON z navkolyshnoho seredovyscha [United Nations Environment Program] (UNEP) (<https://www.unep.org>) – informatsiia pro hlobalni initsiatyvy v haluzi ekolohichnoi osvity ta svidomosti.

УДК 37.316. 048

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-17>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ УНІВЕРСИТЕТІВ НАУК ПРО ЖИТТЯ

Савицька Інна Миколаївна

кандидат філософських наук, доцент,
декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-3795-0427
e-mail: Isavitskaya@gmail.com

Стаття присвячена обґрунтуванню зарубіжного досвіду формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій університетів наук про життя на прикладі США.

Авторка наголошує, що пріоритетним в університетах США є впровадження курсів з етики, соціальної відповідальності та сталого розвитку, зокрема, в університетах наук про життя, де готують фахівців до діяльності в системі «людина-людина». Зазначається, що освітні програм з спеціальностей «соціальна робота», «психологія», «медицина», «екологія» передбачають значну кількість практичних занять, тренінгів та кейси, які формують емпатію, лідерство, емоційний інтелект, критичне мислення студентів, навчають їх аналізувати реальні моральні дилеми, самостійно приймати рішення, бути відповідальними і відданими своїй справі.

Як один із напрямків формування ціннісного світогляду американських студентів авторка називає виховання патріотизму. Звертається увага на роль життєвих цінностей у структурі особистості, тому місія університету містить формування життєвих стратегій, діяльність із задоволення своїх потреб та інтересів на основі прийнятих життєвих цінностей.

Визначено принципи формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій університетів США такі: довіра, турбота, безпека, повага до природи мотивації особистості, когнітивний розвиток, самореалізація, творчість. До найбільш дієвих навчальних методів віднесено такі: лекції-презентації (представлення нового матеріалу), лекції-обговорення (двосторонній зв'язок між учасниками процесу виховання). Згадується дослідження студентом природи, важливості, необхідності і можливості прийняття цінностей освітнього середовища для його подальшої життєдіяльності шляхом наповнення ціннісних стимулів зрозумілим змістом.

Звертається увага авторки на сприяння етнічної, соціальної і культурної різноманітності середовища формуванню толерантності, розумінню різних світоглядів, здатності працювати в міжнародних командах. Освітній процес базується переважно на інноваційних підходах: використанні інтерактивних платформ, відеоігор для навчання та віртуальних лабораторій. Це підсилює теоретичні знання і сприяє формуванню ціннісного світогляду.

Ключові слова: формування ціннісного світогляду, ціннісний світогляд, студенти соціономічних професій, університети наук про життя, зарубіжний досвід, цінності.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES FOR SOCIAL INTERACTION WITH TEENAGERS

Inna Savytska

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article is devoted to the substantiation of the foreign experience of forming the value world view of students of socio-economic professions of universities of life sciences on the example of the USA.

The author emphasizes that the priority in US universities is the implementation of courses on ethics, social responsibility and sustainable development, in particular, in universities of life sciences, where specialists are trained to work in the "human-human" system. A priority in US universities is the implementation of courses on ethics, social responsibility and sustainable development, in particular, in universities of life sciences, where specialists are trained to work in the human-human system. It is noted that educational programs in the specialties "social work", "psychology", "medicine", "ecology" provide for a significant number of practical classes, trainings and cases that form empathy, leadership, emotional intelligence,

critical thinking of students, teach them to analyze real moral dilemmas, to make decisions independently, to be responsible and devoted to one's work.

The author calls the education of patriotism one of the ways of forming the value outlook of American students. It is based on a number of concepts. First of all, this is the concept of "advantage of the American way of life". The principles of forming the value worldview of students of socioeconomic professions at US universities are determined as follows: trust, care, safety, respect for the nature of personal motivation, cognitive development, self-realization, creativity. The most effective educational methods include the following: lecture-presentation (presentation of new material), lecture-discussion (two-way communication between participants in the educational process). The student's study of the nature, importance, necessity and possibility of accepting the values of the educational environment for his further life by filling the value stimuli with an understandable meaning is mentioned.

The author's attention is drawn to the promotion of ethnic, social and cultural diversity of the environment, the formation of tolerance, understanding of different worldviews, the ability to work in international teams. The educational process is based mainly on innovative approaches: the use of interactive platforms, video games for learning and virtual laboratories. This strengthens theoretical knowledge and contributes to the formation of a valuable worldview.

Key words: *formation of a value worldview, value worldview, students of socioeconomic professions, universities of lifesciences, foreign experience, values.*

Постановка проблеми. Проблема формування ціннісного світогляду студентів актуалізується з кожним днем. Об'єктивний аналіз подій, що відбуваються, прийняття рішень, розуміння причин і наслідків суспільних процесів, критичне ставлення до них стає необхідною умовою життя всього українського суспільства, у тому числі студентів університетів. Особливу значимість це має для майбутніх фахівців соціономічних професій, для яких світоглядна позиція завжди в пріоритеті.

Для підвищення ефективності формування ціннісного світогляду студентів доцільним є вивчення та використання як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду. Значний інтерес для нашого дослідження становить вивчення освітнього процесу у вищій школі загалом, особливо світоглядної складової, у тому числі вивчення зарубіжних освітніх традицій.

Аналіз літературних джерел. Теоретичне обґрунтування категорії цінностей можна зустріти в роботах В. Віндельбанда, А. Камю, Х. Ортега-і-Гассета, Г. Ріккєрта, Е. Фромма, В. Франка, Ю. Хабермаса та П. Юркевича. К. Ясперса, З. Фрейда, К.-Г. Юнга. У другій половині – наприкінці ХХ ст. проблема цінностей та світогляду розглядалась з різних підходів. Значний інтерес дослідників, переважно філософів, викликали гносеологія та методологія проблематики (І. Бичко, Г. Волинка, М. Дученко, В. Рижко, В. Ярошовець). Взаємозв'язок ціннісного світогляду особистості з соціальним управлінням досліджували В. Волович, М. Михальченко, А. Ручка. Культурологічний аспект формування ціннісного світогляду студентів є в полі зору В. Андрущенко, Л. Губерського, Є. Причепія, В. Шинкарука, О. Яценка).

На початку ХХІ ст. актуалізується соціологічний контекст розуміння ціннісного світогляду (В. Судаков, О. Куценко, Л. Скокова). Дослідженню окремих аспектів формування цінностей молоді в зарубіжних країнах присвячено праці зарубіжних

дослідників М. Біна (M. Beane) (американська культура та цінності), М. Апле (M. Apple) (патріотизм), М. Берковіц (M. Berkowitz) (моральні цінності), У. Білські (W. Bilsky) (зміст та структура цінностей), Дж. Бурстін (J. Burstyn) (виховання громадянських цінностей), Г. Гіру (H. Giroux) (кризовий стан суспільних цінностей), Р. Кагіла (R. Kahil) (розвиток життєвих цінностей), К. Керра (C. Kerr) (зміни у вищій освіті з урахуванням ціннісних орієнтацій), М. Кроссен (M. Crossan) (цінності та чесноти), Б. Ньюман (B. Newman) (споживчі цінності), І. Песчард (I. Peschard) (когнітивність і цінності), К. Роджерс (C. Rogers) (емпатія в освітньому просторі), Х. Сміт (H. Smith) (сенситивність), Д. Тіллман (D. Tillman) (життєві цінності та діяльність молоді), М. Тейлор (M. Taylor) (взаємозв'язок освіти та цінностей), Г. Трагер (G. Trager) (комунікативні цінності), К. Хемінгуей (C. Hemingway) (особистісні цінності), Е. Холл (E. Hall) (полікультурність), Дж. Шет (J. Sheth) (теорія цінностей). Практиками М. Рокичем (M. Rokeach) та Ш. Шварцом (S. Schwartz) розроблено методики вивчення засобів досягнення життєвих цінностей студентів.

Низку робіт присвячено питанням ціннісного світогляду представників різних сфер діяльності: економічної, правової, екологічної, естетичної, релігійної (В. Зуєв, В. Крисаченко, Ю. Федорів), активним пошукам змісту ціннісної орієнтації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності (В. Бакіров, М. Головатий, Є. Головаха, Т. Кочубей, А. Очеретяний).

Попри значний інтерес науковців до проблеми цінностей, ціннісних орієнтацій та ціннісного світогляду, попередні роки не відзначалися узагальненими працями, у яких було б представлено національний і зарубіжний досвід їх формування як цілісний феномен, і де б виокремлювались провідні тенденції цього процесу в університетах наук про життя.

Метою статті є обґрунтування зарубіжного досвіду формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій університетів наук про життя на прикладі США.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники традицій та сучасності світоглядної культури Г. Корж та Р. Васильченко звертають увагу, щовитоками поняття «світогляд» були смисли, які згодом набули значення незмінних пріоритетів (Корж & Васильченко, 2020).

Походження слова «світогляд» (Weltanschauung) має початок у німецьких коріннях. Саме слово вперше вжив І. Кант у праці «Критика здатності судження» (1790 р.). Світогляд вказує на світоспоглядання як пильнування за світом, світоспоглядання як перцепція в розгорнутому сенсі (Кононенко, 2001). З часом термін «світогляд» застосовують у своїх працях німецькі романтики. Зокрема, Ф. Шлейєрмахеру «Промови про релігії» (1799 р.) описує релігійно-естетичний світогляд з елементами раннього романтизму. Подібне тлумачення надавав світогляду Ф. Шеллінґ і позначав ним для усвідомлений спосіб досягнення і пояснення цілісності суцього (Кононенко, 2001). «Феноменологія духу» Г.-В.-Ф. Гегеля (1807 р.) містить вже поняття «світогляд», яке вживається для розкриття спільних і обов'язкових для всіх моральних уявлень. Таке значення «світогляд» зберігає і донині.

Оскільки зміст та структура світогляду визначається сукупністю цінностей, то виховання особистості студентів соціономічних професій університетів наук про життя передбачає формування їх ціннісного світогляду (Савицька, 2024).

Зупинимось на сучасному зарубіжному досвіді формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій на прикладі університетів наук про життя в США. Тут приділяється значна увага розбудові освітнього середовища, активно впроваджуються курси з етики, соціальної відповідальності та сталого розвитку. Пріоритетна увага в університетах США приділяється впровадженню курсів з етики, соціальної відповідальності та сталого розвитку. Особливо актуально постає ця проблема в університетах наук про життя, де готують фахівців до діяльності в системі «людина–людина». Наприклад, освітні програм з спеціальностей «соціальна робота», «психологія», «медицина», «екологія» передбачають значну кількість практичних занять, тренінгів та кейси, які формують емпатію, лідерство, емоційний інтелект, критичне мислення студентів, навчають їх аналізувати реальні моральні дилеми, самостійно приймати рішення, бути відповідальними і відданими своїй справі.

Одним із напрямків формування ціннісного світогляду американських студентів є виховання патріотизму. В основу його покладено низку кон-

цепцій. Одна з них звучить як «перевага американського способу життя». Розроблена для утвердження шанобливого ставлення до своєї країни, її досягнень. Вона сприяє формуванню в американців справжньої «релігії американського способу життя». Американському патріотизму приписують такі ознаки: спрямування не на територію проживання, не на людей, а на систему ідей, що стосуються громадського життя. У цьому знаходиться пояснення заміна понять «батьківщина», «вітчизна» на частіше вживані «ця країна», «Америка», «американський спосіб життя» (Грязнов & Мірошніченко, 2010). Цінностями американського способу життя є такі: індивідуалізм, наполегливість, діловитість, практицизм, популізм, фемінізм, упевненість у собі, винахідливість, пріоритет здорового способу життя, матеріальні блага, права людини, гендерна рівність, політична свобода, ідея рівних можливостей, впевненість у власній винятковості та в особливій місії Америки (Дем'яненко, 2020).

На думку М. Рокича (M. Rokeach) та К. Хемінґуей (C. Hemingway), «життєвими цінностями (living values) студента є його внутрішні ціннісно-смислові переконання... ці переконання є тими векторами, що спрямовують життєві цілі та життєдіяльність загалом» (Рокич, 1973), (Хемінґуей, 2005). Слушну думку щодо ключової ролі життєвих цінностей студентів США у виборі професії, формуванні сенсу життя та ціннісного світогляду висловлює Д. Тільман (D. Tillman) (Тільман, 2001).

Представник Університету Північної Кароліни М. Бін (M. Beane) зазначає, що про спрямування з початку XXI ст. освітнього процесу в університетах США на такі ціннісні орієнтири, як індивідуальність (розвиток власних цілей у житті), конфіденційність (повагу до особистого простору), рівність (рівні освітні можливості незалежно від статі, національності тощо), пунктуальність (уникнення запізень), неформальність (простоту зовнішнього вигляду студентів та викладачів), мотивацію у діяльності (прагнення до конкурентоспроможності), віру у майбутнє і зміни (планування діяльності на перспективу) (Бін, 2014).

У зарубіжній теорії і практиці формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій життєві цінності є важливим елементом структури особистості, тому місія університету містить формування життєвих стратегій, діяльність із задоволення своїх потреб та інтересів на основі прийнятих життєвих цінностей. При цьому акцент робиться на «виділення життєвих пріоритетів, вибір стилю життя, розвиток життєвих навичок і компетентностей» (Берстін, 1996).

Принципи, за якими формується ціннісний світогляд студентів університетів США такі: довіра, турбота, безпека, повага до природи мотивації

особистості, когнітивний розвиток, самореалізація, творчість. При цьому домінують: правильність, інтенсивність, домінантність і причетність. Для їх формування пропонується методика з декількох етапів, серед яких є: когнітивна розвідка та актуалізація внутрішніх потреб, вивчення світоглядних цінностей, запуск механізму стимулів, формування конкретних цінностей, творче самовираження, інтеграція обраних цінностей у світогляд» (Тільман, 2001). Ми також погоджуємося із запропонованим Р. Кагілом (R. Kahil) поділом на такі етапи формування ціннісного світогляду студентів: теоретичним ознайомленням з цінністю, етапом рефлексії, ціннісної чутливості, прийняття цінності як власного переконання і потреби (Кагіл, 2002).

З урахуванням висновків Т. Кочубей, А. Очеретяного (Кочубей&Очеретяний, 2018), за результатами аналізу планувальних документів, освітніх програм низки університетів США: університету Тулейн (м. Нью Орлеан, штат Луїзіана), університету Тафто (м. Медфорд, штат Массачусетс), університету Еморі (м. Атланта, штат Джорджія), Гарвардського університету (Кембридж, штат Массачусетс), Йельського університету (м. НьюГавен, штат Коннектикут), вважаємо, що формування ціннісного світогляду студентів США у XXI ст. відбувається за кроками, а саме: «1 крок – введення у ціннісну атмосферу; 2 крок – наповнення ціннісних стимулів зрозумілим змістом; 3 крок – когнітивна розвідка; 4 крок – розуміння необхідності зміни наявного ціннісного світогляду; 5 крок – проектування майбутніх світоглядних цілей; 6 крок – активна участь у комунікаціях, діалозі, діяльності; 7 крок – самоаналіз ціннісного світогляду; 8 крок – творче самовираження; 9 крок – закріплення світоглядних цінностей як власного переконання; 10 крок – наближення світоглядних цінностей до суспільної діяльності; 11 крок – запуск механізму часткового оновлення світоглядних цінностей.

Нами взято до уваги характеристику специфіки кожного із зазначених кроків, зокрема визначення як найбільш дієвих навчальних методів: лекції-презентації, лекції-обговорення. Студентом досліджує природу, усвідомлює важливість, необхідність і можливість прийняття певних цінностей навколишнього середовища для його подальшої життєдіяльності через надання зрозумілого змісту ціннісним стимулам. «Відбувається це в процесі проведення лекцій-дискусій (аналіз, синтез та оцінювання інформації в ході обміну різними думками; розв'язання конфліктних ситуацій), майстер-класів експертів (на них запрошуються політики, громадські діячі, представники ЗМІ, волонтери і звичайні громадяни)» (Кочубей & Очеретяний, 2018). Імпонує наукова позиція дослідників, що «особистість студента лише

тоді почне удосконалюватись в духовному сенсі, коли усвідомить необхідність у цьому, коли в неї з'являться мотиви до такого виду діяльності» (Кочубей & Очеретяний, 2018).

До того ж навчання відбувається в середовищі з різноманітним етнічним, соціальним і культурним складом студентів. Це сприяє формуванню толерантності, розумінню різних світоглядів, здатності працювати в міжнародних командах. Викладачі в не лише надають знання, а й виступають у ролі менторів, допомагають студентам долучатися до різноманітних джерел дослідження життєвих цінностей різних людей. Освітній процес базується переважно на інноваційних підходах: використанні інтерактивних платформ, відеоігор для навчання та віртуальних лабораторій. Це підсилює теоретичні знання і сприяє формуванню ціннісного світогляду. Програми підготовки студентів соціономічних професій, переважно реалізуються за варіантом сервісного чи службового навчання (Service Learning), коли академічна освіта поєднується із соціальними проектами. Наприклад, участь у волонтерських програмах і стажуваннях. Це дозволяє студентам зрозуміти цінність служіння суспільству та інтегрувати отримані знання в реальне життя.

У США волонтерський рух має давні традиції (Козубовська, Козубовський&Постолук, 2019), (Лях, 2009), (Еберлі, 2005). Відомо, що сфера, до якої задіяні волонтери, досить широка: починаючи від допомоги населенню з низьким рівнем соціального забезпечення, дискурсивного аналізу в межах заходів неформальної освіти, поширення платформ суспільної толерантності, діяльності в миротворчих та екологічних експедиціях до активізації місцевих громад. Але пріоритетним напрямком волонтерства є соціальна сфера. Нині майже 76% американців є представниками хоча б однієї добровольчої групи. І така діяльність як одне з почесних занять користується повагою. Державні органи та представники бізнесу надають їй фінансову підтримку.

Волонтерство студентів США має і таку форму виявлення, як участь у міжнародних молодіжних акціях у складі інтернаціональних груп, зокрема і тих, що працюють в Україні, «неодноразово разом із студентами Ужгородського національного університету працювали в Закарпатті з дітьми-сиротами» (Козубовська, Козубовський & Постолук, 2019).

Цікавим є те, що університети США готують студентів до волонтерської діяльності. Наприклад, у цьому напрямку студенти співпрацюють з представниками громадських організацій. Університети є базою для створення волонтерських центрів та реалізації студентами волонтерських програм. Зокрема, в університеті Болла (штат Індіана) активно розвивається програма «Мис-

тецтво лідерства» (The Excellence in Leadership). Участь у цій програмі формує у студентів лідерські навички, впевненість у собі, активну життєву позицію, спрямовує їх до продовження волонтерської діяльності після закінчення університету (Козубовська, Козубовський & Постолук, 2019).

Волонтерська діяльність в США є однією з найбільш інтегрованих в університетську освіту. Окрім розвитку комунікативних умінь, отримання професійного досвіду діяльності в системі «людина–людина», години волонтерства є переконливим чинником ще на етапі вступу до університету, оскільки більшість закладів освіти застосовують комплексний підхід у відборі кандидатів на вступ (абітурієнти мають виявляти лідерські якості та громадську активність, сформованість ціннісного світогляду).

Основними характеристиками досвіду США щодо формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій університетів наук про життя є: «міждисциплінарність; етичність; застосування інтерактивних методів; застосування цифрових технологій; мобільність та розвиток soft skills. Університети науки про життя надають великого значення практичній підготовці студентів. Практична підготовка студентів домінує в

їхніх освітніх планах (містить стажування у ролі фахівців соціальних служб, психологічних центрів, громадських організацій) та формує відповідальне ставлення до суспільних проблем, змушує студентів рефлексувати під час корисних справ» (Лебідь, Кваша & Чудновська, 2014).

Досвід США щодо формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій університетів наук про життя є цікавим прикладом для аналізу, адже ця країна приділяє значну увагу розбудові освітнього середовища з пріоритетом морально-етичних і професійних цінностей.

Висновки. Отже, досвід формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій в університетах наук про життя США є актуальним для аналізу та впровадження в сучасних університетах України. Цей досвід охоплює інтеграцію міждисциплінарного підходу, орієнтованого на розвиток особистості, формування професійного та етичного світогляду, а також використання інноваційних педагогічних технологій як засобу його реалізації. **Перспективу подальших досліджень становить вивчення зарубіжного досвіду формування ціннісного світогляду студентів соціономічних професій в університетах наук про життя на прикладі інших країн.**

Література:

- Корж, Г. В., Васильченко, Р. В. (2020). *Світоглядна культура: традиції та сучасність: Монографія*. Харків: ФОП Панов А. М. 212 с.
- Кононенко, П. П. (2001). Доктрина і розвиток української освіти в XXI столітті. *Освіта*, № 54–55 (26 вересня – 3 жовтня), 2–3.
- Savytska, I. (2024). Content and structure of the concept «Value outlook of students of socio-economic professions of life sciences universities». *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(2), 112–123. [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(2\).2024.102-111](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(2).2024.102-111).
- Грязнов, І. О., Мірошніченко, В. І. (2010). Патріотичне виховання військовослужбовців в зарубіжних збройних силах. *Збірник наук. праць*, № 52, Ч. II. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 19–22.
- Дем'яненко, Б. Америкаоцентризм. URL: <https://vue.gov.ua/Америкаоцентризм>.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press. Retrieved from: <https://psycnet.apa.org/record/2011-15663-000>.
- Hemingway, C. A. (2005). Personal Values as A Catalyst for Corporate Social Entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 60(3), 233–249.
- Tillman, D. (2001). *Living Values Activities for Young Adults*. N.Y.: Health Communications, Incorporated.
- Beane, M. (2014). *An Adventure in American Culture & Values*. Retrieved from: <http://www.internationalstudent-guidetotheusa.com/articles/culture.htm>.
- Burstyn, J. N. (Ed.) (1996). *Educating Tomorrow's Valuable Citizen*. New York: State University of New York Press. Retrieved from: <https://sunypress.edu/Books/E/Educating-Tomorrow-s-Valuable-Citizen2>.
- Kahil, R. (2002). *The Road to Human Development – Living Values: An Educational Approach*. Retrieved from: <http://www.livingvalues.net>.
- Кочубей, Т., Очеретяний, А. Формування життєвих цінностей студентів у США. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9837/1/zhyttyevykh%20tsinnostey%20studentiv.pdf>.
- Козубовська, І. В., Козубовський, Р. В., Постолук, М. І. (2019). Зарубіжний досвід участі студентської молоді у волонтерській роботі в громаді. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25312/1/Зарубіжний%20досвід%20участі%20студентської%20молоді%20у%20волонтерській%20роботі%20в%20громаді.pdf>.
- Лях, Т. Л. (2009). *Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп* (Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05). Луганськ.
- Eberly, D. J. (2005). *National Youth Service in the 20th and 21st Centuries*. New York: Routledge.
- Лебідь, М., Кваша, К., Чудновська, Д. (2024). Волонтерство у формальній освіті: бути чи не бути. *Сполучені Штати Америки*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3840155-volonterstvo-u-formalnij-osviti-buti-ci-ne-buti.html>.

References:

- Korzh, H. V., Vasylenko, R. V. (2020). *Svitohliadna kultura: tradytsii ta suchasnist [Worldview Culture: Traditions and Modernity]*. Monograph. Kharkiv: FOP Panov A. M. 212 s. [in Ukrainian]
- Kononenko, P. P. (2001). Doktryna i rozvytok ukraïnskoi osvity v XXI stolitti [Doctrine and Development of Ukrainian Education in the 21st Century]. *Osvita*, № 54–55 (26 veresnia – 3 zhovtnia), 2–3. [in Ukrainian]
- Savytska, I. (2024). Content and structure of the concept «Value outlook of students of socio-economic professions of life sciences universities». *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 12(2), 112–123. [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(2\).2024.102-111](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(2).2024.102-111). [in Ukrainian]
- Hriaznov, I. O., Miroshnichenko, V. I. (2010). *Patriotychne vykhovannia viiskovosluzhbovtiv v zarubizhnykh zbroinykh sylakh* [Patriotic Education of Servicemen in Foreign Armed Forces]. *Zbirnyk nauk. prats*, № 52, Ch. II. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 19–22. [in Ukrainian]
- Demianenko, B. *Amerykanotsentryzm* [Americanocentrism]. Retrieved from: <https://vue.gov.ua/Американоцентризм>. [in Ukrainian]
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press. Retrieved from: <https://psycnet.apa.org/record/2011-15663-000>.
- Hemingway, C. A. (2005). Personal values as a catalyst for corporate social entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 60(3), 233–249.
- Tillman, D. (2001). *Living Values Activities for Young Adults*. N.Y.: Health Communications, Incorporated. 400 p.
- Beane, M. (2014). *An Adventure in American Culture & Values*. Retrieved from: <http://www.internationalstudentguidetotheusa.com/articles/culture.htm>.
- Burstyn, J. N. (Ed.) (1996). *Educating Tomorrow's Valuable Citizen*. New York: State University of New York Press. Retrieved from: <https://sunypress.edu/Books/E/Educating-Tomorrow-s-Valuable-Citizen2>.
- Kahil, R. (2002). *The Road to Human Development – Living Values: An Educational Approach*. Retrieved from: <http://www.livingvalues.net>.
- Kochubei, T., Ocheretianyi, A. *Formuvannia zhyttievych tsinnostei studentiv u SShA* [Formation of Life Values of Students in the USA]. Retrieved from: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9837/1/zhyttyevykh%20tsinnostey%20studentiv.pdf>. [in Ukrainian]
- Kozubovska, I. V., Kozubovskyi, R. V., Postoliuk, M. I. (2019). *Zarubizhnyi dosvid uchasti studentskoi molodi u volonterskii roboti v hromadi* [Foreign Experience of Participation of Student Youth in Volunteer Work in the Community]. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25312/1/Зарубіжний%20досвід%20участі%20студентської%20молоді%20у%20волонтерській%20роботі%20в%20громаді.pdf>. [in Ukrainian]
- Liakh, T. L. (2009). *Sotsialno-pedahohichna diialnist studentskykh volonterskykh hrup* [Social and Pedagogical Activity of Student Volunteer Groups]. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.05). Luhansk. 20 s. [in Ukrainian]
- Eberly, D. J. (2005). *National Youth Service in the 20th and 21st Centuries*. New York: Routledge. 356 p.
- Lebid, M., Kvasha, K., Chudnovska, D. (2024). *Volonterstvo u formalnii osviti: buty chy ne buty* [Volunteering in Formal Education: To Be or Not to Be]. *Spolucheni Shtaty Ameryky*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3840155-volonterstvo-u-formalnij-osviti-buti-ci-ne-buti.html>. [in Ukrainian]

УДК 785.12

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-18>

ОСОБЛИВОСТІ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сіончук Олександр Володимирович

заслужений артист України,

доцент кафедри духових та ударних інструментів

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID ID: 0009-0003-1279-5787

e-mail: sionchuko@ukr.net

У статті досліджуються істотні трансформації у репертуарі духових оркестрів України після повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 року. Акцентовується увага на музиці як дієвому інструменті формування національної ідентичності в умовах війни.

Автор аналізує вплив соціально-політичних змін на вибір творів у репертуарі оркестрів, зокрема тенденцію до популяризації національної музичної спадщини, відмови від російської музики, впровадження інструментальних обробок українських народних пісень, маршів, і творів, що асоціюються з героїчними сторінками історії України.

Також у статті розглядається практичний аспект впливу нових репертуарних підходів на аудиторію: через публічні виступи цивільні та військові духові оркестри сприяють не лише популяризації української культури, але й згуртуванню суспільства у складний період.

Робота базується на аналізі репертуарів провідних оркестрів, відгуках слухачів та думках музикантів, що дозволяє всебічно оцінити вплив війни на музичну культуру України.

Крім того, у статті зазначається, що адаптація репертуару духових оркестрів дозволяє популяризувати українське мистецтво на міжнародній арені, демонструючи світові силу і стійкість української культури навіть у найскладніші часи.

Автор доводить, що зміна репертуару є не лише художньою, а й соціально-політичною потребою, яка відображає сучасні виклики та потреби суспільства.

Ця стаття буде корисною не лише для музикознавців, культурологів, диригентів оркестрів, але й для широкої аудиторії, яка цікавиться питаннями української культури у сучасному контексті.

Ключові слова: Духовий оркестр, національна ідентичність, репертуар, культурна політика, музична спадщина, патріотизм.

CHANGES IN THE REPERTOIRE OF BRASS BANDS AFTER THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIA AS AN IMPORTANT FACTOR IN PRESERVING UKRAINIAN IDENTITY

Oleksandr Sionchuk

Rivne State University of the Humanities

The article explores the significant transformations in the repertoire of Ukrainian brass bands after the full-scale Russian invasion in February 2022. The article focuses on music as an effective tool for shaping national identity in times of war.

The author analyses the impact of socio-political changes on the choice of works in the repertoire of orchestras, in particular the tendency to popularise the national musical heritage, rejection of Russian music, introduction of instrumental arrangements of Ukrainian folk songs, marches, and works associated with the heroic pages of Ukrainian history. The article also examines the practical aspect of the impact of new repertoire approaches on the audience: through public performances, civilian and military brass bands contribute not only to the popularisation of Ukrainian culture, but also to the cohesion of society in a difficult period.

The work is based on the analysis of the repertoires of leading orchestras, audience feedback and musicians' opinions, which allows a comprehensive assessment of the impact of the war on the musical culture of Ukraine.

In addition, the article notes that the adaptation of the repertoire of brass bands allows for the promotion of Ukrainian art in the international arena, demonstrating to the world the strength and resilience of Ukrainian culture even in the most difficult times.

The author argues that changing the repertoire is not only an artistic but also a socio-political need that reflects the current challenges and needs of society.

This article will be useful not only for musicologists, cultural critics, and orchestra conductors, but also for a wide audience interested in Ukrainian culture in the contemporary context.

Key words: Brass band, national identity, repertoire, cultural policy, musical heritage, patriotism.

Постановка проблеми. Після повномасштабного вторгнення росії на українську землю в 2022 році проблема збереження нашої вітчизняної культури та її трансформація є надзвичайно актуальною. Сотні років російська агресія спрямовує свої зусилля на боротьбу проти української історії й культури – знищення знакових особистостей науки, літератури, мистецтва, музеїв, бібліотек тощо, руйнування закладів культури, пам'ятників, культурної спадщини загалом.

Та попри все, за спостереженнями американського письменника, видавця й правозахисника Дейва Еггера, сучасний світ дуже зацікавлений незламним українським культурним феноменом, який сьогодні не лише змінює мистецьку презентацію України, а й привертає увагу світу до неї [7].

Напад росії на Україну лише прискорив європейську спрямованість розвитку української культури ХХІ ст., посилив рух декомунізації, який прийшов на зміну старим радянським парадигмам. Ідеологічні зміни в культурному конфлікті легко звільнили суспільство від прив'язування до російсько-радянських орієнтирів, а відтак вітчизняна культура перейшла до власного виробництва україномовного культурного продукту, що в умовах війни набуває потужного розвитку [8].

Під час Другої світової війни прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль відмовився від пропозиції одного з міністрів скоротити витрати на культуру заради оборони. «А за що ми тоді воюємо?», – запитав Черчилль. Ця історія доводить, що культура і мистецтво важливі навіть в умовах війни. Нині, під час російсько-української війни, кожен українець боронить свій фронт: і не лише військовий, волонтерський, гуманітарний чи інформаційний, а й фронт мистецький.

Метою статті є аналіз змін у репертуарі духових оркестрів України після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році та висвітлення ролі музики як засобу культурного спротиву й інструменту формування національної ідентичності в умовах війни. Зокрема, у статті автор намагається показати ключові тенденції у виборі репертуару для духових оркестрів, дослідити вплив соціально-політичних обставин на музичну сферу як відображення суспільних настроїв і культурного спротиву, показати значення духової музики у процесі збереження та зміцнення національної ідентичності.

Аналіз досліджень. Тема змін у репертуарі духових оркестрів після повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році є відносно

новою, ґрунтовних наукових праць ще немає, проте ця проблема вже привертає увагу дослідників. О. Дятел (Дятел, 2022), до прикладу, зазначає, що відмова від виконання російських творів є не лише символічним актом, але й елементом інформаційної війни, який сприяє зміцненню української культурної автономії. С. Білоус (Білоус, 2024) аналізує роль музики як форми протесту проти агресії, зокрема у військових оркестрах. Їхній репертуар змінюється відповідно до суспільного запиту на твори, що підкреслюють національний дух і героїзм. Активне повернення до національної музичної спадщини та популяризація творів українських композиторів відзначає І. Сисак. Роль патріотичних творів у репертуарі духових оркестрів описується А. Луканською (Луканська, 2024). Дослідники також аналізують, як соціально-політична ситуація змінює підходи до вибору репертуару: духові оркестри перестають бути лише розважальною формою мистецтва і перетворюються на інструмент комунікації між владою, армією та суспільством. Шевел І. вивчає соціокультурний конфлікт під час українського опору. Соціологічні дослідження демонструють, що публічні виступи оркестрів із патріотичними програмами посилюють довіру до культурних інституцій та сприяють згуртованості населення в умовах війни. Дослідження військових оркестрів як частини культурної дипломатії свідчать, що їхній репертуар часто використовується для формування позитивного іміджу України за кордоном.

Виклад основного матеріалу. З початком вторгнення питання культурної самоідентифікації вийшло на перший план. Важливим засобом єднання народу, підтримки бойового духу та опору агресору стала музика, яка сьогодні не лише підтримує моральний дух народу, а й виконує роль культурного щита, захищаючи традиції від знищення та асиміляції.

Важливе значення у формуванні культурного обличчя нації завжди відігравали духові оркестри. Їхня музика супроводжувала святкування, вшанування пам'яті та військові церемонії. Проте повномасштабне вторгнення росії в Україну поставило перед ними нові виклики та завдання. Одним із ключових аспектів діяльності духових оркестрів стало переосмислення репертуару як інструменту підтримки національної свідомості та збереження культурної ідентичності.

Репертуари духових оркестрів зазнали кардинальних змін:

– Музична «декомунізація»

Оркестри почали відмовлятися від виконання творів російських композиторів, Петра Чайковського, Дмитра Шостаковича і Сергія Рахманінова, що раніше були частиною концертних програм. Натомість у програми активно включаються твори українських композиторів, таких як Микола Лисенко, Борис Лятошинський, Євген Станкович, Іван Карабиць, Левко Колодуб та інших.

Особливо показовим є вилучення з репертуарів військових маршів радянської доби, які раніше сприймалися як «традиційні». Це стало не лише актом політичного протесту, а й способом відкинути нав'язану радянську культурну спадщину, яка часто применшувала роль української музики. частиною процесу деколонізації культури – усвідомленого відходу від імперських наративів, нав'язаних російською пропагандою.

У нинішній війні іспит на цінності разом з українцями складають Європа та світ, тому цілком органічною є переорієнтація духових оркестрів на участь у різноманітних заходах, пов'язаних з єднанням України та Європи. До прикладу, «Оду до радості» в рамках флешмобу «Європа – наш спільний дім» зіграли музиканти чотирьох оркестрів: оркестр військової частини 141 Національної гвардії України, духовий оркестр Луцького прикордонного загону, духовий оркестр Волинського коледжу культури і мистецтв ім. Ігоря Стравінського та Народний аматорський духовий оркестр Палацу культури міста Луцька. Нагадаємо, що «Ода до радості» є Гімном Європейського Союзу з 1972 року. Текст є частиною вірша Фрідріха Шіллера «До радості», написаного 1785 року. Майже через три десятиліття Людвіг ван Бетховен написав музику до твору, яка стала частиною його Дев'ятої симфонії.

– Популяризація української класики та сучасної музики

У нових репертуарах активно представлені твори зі спадщини українських композиторів: Миколи Лисенка – «Боже Великий, Єдиний» (духовний гімн України), Михайла Вербицького – Державний Гімн України, що став центральною композицією і під час заходів вшанування захисників, Євгена Станковича – симфонічні твори, що поєднують сучасність і фольклор, Івана Карабиця – урочисті та маршові композиції, Левка Колодуба – оригінальні твори для духових оркестрів з використанням українського мелосу.

«Українська музика, пісня – це могутній символ, зброя і душа нашого народу. З музикою святкуємо, тужимо, молимося і перемагаємо!», – ці слова заслуженого діяча мистецтв України, керівника духового оркестру Чернігівського обласного філармонійного центру Анатолія Ткачука точно передали сенс і настрій сповненого енергії і глибини проєкту «З музикою – в майбутнє України».

До програми увійшли відомі і популярні композиції українських і зарубіжних авторів – Володимира Івасюка, Тоні Роніса, Ігоря Поклада, Карла Дженкінса, Миколи Лисенка, Гленна Міллера, Степана Єднака, Ісаака Альбеніса. Прозвучали й авторські твори художнього керівника та головного диригента оркестру Анатолія Ткачука – «Фантазія на теми українських пісень», «Дитячий світ», «Ми діти твої, Україно!» (Білоус, 2024).

У різнобарвну та насичену мандрівку творчістю українських композиторів різних епох – від легендарної потужної увертюри з опери «Тарас Бульба» основоположника вітчизняної музики Миколи Лисенка до «Концертіно» молодого сучасного композитора Едварда Кравчука, музику якого за останній рік прослухало понад 7 мільйонів меломанів по всьому світу (за даними Spotify) запрошує на своїх виступах сьогодні Національний академічний духовий оркестр України.

Партитури цього колективу просякнуті відповідним інтонаційним та тембровим шармом, як-от побудована на карпатському фольклорі «Гуцульська рапсодія» П. Майбороди, буковинські теми у «Рапсодії» Л. Загуловського, неповторна «Ятрань» А. Жульєва, котра захоплює козацьким духом, «Троїсті музики» Л. Колодуба, що відображають звучання найпопулярнішого народного інструментального ансамблю.

Родзинкою репертуару оркестру є урочисті фанфари «Слава Україні!» сучасної композиторки, піаністки й органістки Ірини Алексійчук, написані вже під час широкомасштабного вторгнення. На створення цих урочистих фанфар Ірину надихнула молитва бійців батальйону «Азов» перед боєм. Текст, що починається словами «Україно свята, мати героїв, зійди до серця мого», був написаний у 1919 році борцем за незалежність України Осипом Мащак, написаний кров'ю на стіні тюремної камери, в якій його було ув'язнено. В основі твору лежать дві музичні теми, які знайомі й дорогі серцю кожного українця – з Гімну України та з пісні «Ой, у лузі червона калина».

Зворушує історія про те, як у жовтні 2022 року до композиторки звернувся Алан Тонгрет, керівник Tongret ARTS LLC, американець, якому глибоко не байдужа ситуація в Україні після загарбницького нападу на неї держави-терориста. Замовив написання твору на підтримку нашої країни та демократії в усьому світі, до річниці початку повномасштабних бойових дій росії в Україні. Головною умовою і проханням Алана було те, щоб світову прем'єру та студійний аудіозапис здійснив саме Національний академічний духовий оркестр України. Це ще раз доводить, що українська музична культура стала яскравим прикладом стійкості та незламності нашого народу, а музика України має шанс стати світовим феноменом і символом перемоги над темрявою (Руденко, 2024).

– *Відродження та оновлення патріотичних і військових маршів*

Велике значення отримали композиції, що підкреслюють національний дух і патріотизм. Наприклад, відроджено виконання «Заповіту» на слова Тараса Шевченка, маршів «Слава Україні» та «Героям Слава», які стали символами спротиву. Марші відіграють особливу роль в умовах війни, підкреслюючи героїзм і боротьбу українських захисників. «Слава Україні» Ореста Лютного – як символ стійкості й перемоги над окупантами, «Марш нової армії» Олега Скрипки на слова Олеся Бабія – переосмислення козацьких традицій у сучасному контексті, марш «Героям слава» Олександра Погорілого – композиція, що звучить на військових церемоніях.

– *Розширення патріотичної тематики на концертах і перформансах*

Музика в умовах війни набула нового символічного значення. Вона стала потужним засобом комунікації, який нагадує про традиції та силу українського народу, який протягом ХХ століття сім разів проголошував свою незалежну державу під час революцій та війн.

Особливе місце в репертуарах духових оркестрів займає Гімн України – як незмінний символ єдності. До слова, гастролуючи закордоном, багато музикантів відзначають, що після виконання Гімну приймаючої країни та українського, нерідко публіка просить виконати наш Славень «на біс», намагаючись підспівувати.

Духові оркестри проводять благодійні концерти, спрямовані на підтримку військових та цивільного населення. Їхні виступи часто супроводжуються відеоінсталяціями та історичними розповідями, що допомагає поглибити розуміння національної боротьби.

Значимим є долучення до такої діяльності духових оркестрів навчальних закладів. До прикладу, оркестр Харківського авіаційного університету систематично організовує виступи з трансляціями в інтернеті, на яких збираються кошти на потреби ЗСУ. Станом на 2024 рік зіграно близько 15 концертів у ХАІ та на майданчиках міста, під час яких зібрано понад 1,7 мільйона гривень. 25 травня 2024 року задля залучення більшої кількості уваги та охоплення серед глядачів, що пропорційно конвертується в донати на потреби ЗСУ, Оркестр ХАІ встановив Національний рекорд України: «Найбільша кількість музичних творів, виконаних самодіяльним оркестром за 10 годин». Лічильник сертифікованого інспектора реєстру зупинився на позначці 94. Таким чином колектив вписав своє ім'я та рідний ХАІ в історію українських рекордів.

– *Введення до репертуару творів для вшанування пам'яті загиблих та збільшення кількості композицій для виступів перед діючими військовими*

Особливо важливу роль у репертуарах духових оркестрів відіграють композиції-реквієми. Наприклад, «Пливе кача» стала символом скорботи й вшанування пам'яті полеглих.

Оркестри часто виступають безпосередньо на фронті або в шпиталях, піднімаючи бойовий дух військових і підтримуючи їхню моральну стійкість. Репертуар повинен бути близький і зрозумілий. Військовим сумних композицій намагаються не грати, їм і так смутку вистачає, тому виконують щось патріотично-піднесене, сильні рішучі пісні, відомі хіти, авторські пісні, в яких люди оспівують героїзм та незламність наших людей, на кшталт «Україна переможе». Звісно, без іронії не буває веселої української пісні, тому «Москва згоріла», «Руський корабель, гей» дають масу життєдайних емоцій. Військові часто просять виконати щось ліричного змісту, як, наприклад, «Старі фотографії» Кузьми Скрибіна.

Як зазначив капітан ЗСУ Роман Павлів, керівник оркестру Військово-музичного центру Сухопутних військ Збройних Сил України (м. Чернівці) в одному із інтерв'ю, репертуарна програма духових оркестрів під час війни повинна весь час аналізуватися та переформатовуватися. Порівняно з першими концертами під час війни, сьогоднішні дуже різняться – відбулись колосальні зміни в репертуарі, кількості творів, якості, щирості і харизматичності, у віддачі на сцені. Напевно, головним доказом того, що оркестр на вірному шляху, є слова наших воїнів: «Приїздіть до нас у всі підрозділи, ми вас любимо, ви виступаєте потужніше, ніж відомі артисти, які приїздили до вас».

Оркестр Одеської військової академії включив до свого репертуару пісню «Чути гімн» рівненського репера SKOFKA (Володимира Самолюка), яка, за словами диригента Івана Казмірчука, дуже подобається військовослужбовцям за глибокий зміст, адже SKOFKA цей трек присвятив своєму другу з дитинства Коноводову Валентину Валентиновичу, який загинув захищаючи Україну. Було написане аранжування і тепер твір звучить на всіх концертах для воїнів (Павлів, 2024).

Молодший лейтенант ЗСУ, начальник Військового оркестру 93-ї бригади «Холодний Яр» Олександр Корольов впевнений, що репертуар завжди необхідно підлаштовувати під аудиторію: «Інколи він з ненормативною лексикою, – зізнається Олександр, – але завжди підбадьорливий. Це треба кожному, а передусім військовослужбовцям, які воюють на передовій. Морально-психологічна підтримка надзвичайно важлива». Вшановуючи пам'ять полеглих воїнів, до репертуару додали пісню Юрія Юрченка на слова загиблого рівненського поета Максима Кривцова «Жовтий скотч» (Луканська, 2024).

У травні 2022 року в Італії на міжнародному пісенному конкурсі «Євробачення-2022» гурт

Kalush Orchestra переміг з піснею «Стефанія». У червні став найпрослухованішим треком у Spotify в країнах Східної Європи та Центральної Азії. Після виходу кліпу фронтмен гурту Олег Псюк розповідав, що, хоч у тексті немає ані слова про війну, багато людей почали асоціювати цей трек з Україною-мамою й навіть називати його гімном війни. Наразі кліп має 46 млн переглядів на YouTube. Окрім українських музичних духових колективів, у свій репертуар цю пісню взяв Оркестр Шотландської гвардії, виконавши її у Британії до Дня Незалежності України.

Оркестр і хор Заслуженого академічного ансамблю пісні та танцю ЗСУ під керівництвом диригента Дмитра Антонюка поповнили свій репертуар піснею «На землі, в повітрі і на морі» Олександра Пономарьова, Андрія Хоми, Тараса Тополі та Юрія Горбунова. У композиції, написаній у традиційній манері, докладно описується початок російсько-української війни.

Серця багатьох українців підкорила пісня групи «KOZAK SYSTEM» – «Люди-Титани» про Незламних і Нескорених, про тих, хто отримавши серйозні поранення, наразі вчиться жити далі сам і хто вчить кожного з нас, як потрібно любити життя, як потрібно любити свою країну і знаходити нові можливості продовжувати бути корисними навіть з певними фізичними обмеженнями. Цей твір виконують Міський духовий оркестр «Полтава», Хмельницький академічний муніципальний естрадно-духовий оркестр, Військовий оркестр оперативного командування «Захід» (м. Рівне) та безліч інших музичних муніципальних колективів.

Оркестр 3-го окремого полку спецпризначення ім. князя Святослава Хороброго оновив свій репертуар піснею Христини Соловій «Українська лють», яка є кавером на італійську народну пісню Bella Ciao. Вважається, що саме цю пісню в часи Другої світової війни співали учасники італійського Руху Опору. Христина Соловій присвятила пісню нашим захисникам. У своїй версії пісні співачка згадала і про джавеліни, і про байрактари, і про ТРО.

– *Адаптації народних пісень до сучасного виконання*

Використання фольклорних мотивів і символічних мелодій допомагає створювати сильні асоціації з українською ідентичністю. Наприклад, Андрій Хливнюк, лідер гурту «Бумбокс», заспівав пісню «Ой, у лузі червона калина» на Софійській площі, інтерпретувачи її по-своєму. І ця інтерпретація оновила її, надала крила, вона прозвучала по всьому світу, хоч до війни пісню, на жаль, знало небагато із пересічних українців. Духові оркестри це «підхоплюють», роблять аранжування і тепер жоден концерт не обходиться без цього Гімну українських січових стрільців, який

написав у 1914 році громадський та культурний діяч Степан Чарнецький.

– *Використання новітніх трендів у репертуарі*

Сучасні духові оркестри почали звертатися до електронних аранжувань і фольклорних мотивів, поєднуючи традиційні інструменти з електронними елементами, створюючи сучасні аранжування. Це дозволяє залучити молодь і популяризувати українську музику як важливий елемент національної спадщини у нових форматах, зокрема у TikTok і YouTube.

Восени 2021 року електронним дуєтом саунд-продюсерів із Кременчука PROBASS & HARDI було написано пісню «Доброго вечора, ми з України». Цю фразу сказав вокаліст українського гурту DakhaBrakha Марк Галаневич під час виступу в США. Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну трек завірусився та став символом незламності, а люди почали використовувати цю фразу як привітання під час зустрічі, її пишуть на марках тощо. Наразі у цього треку на YouTube понад 17 млн переглядів, а в TikTok із цим звуком зняли 832 тисячі відео. Військовий оркестр Оперативного командування «Схід» та Військовий оркестр Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного також виконують цю композицію на своїх концертах.

У травні 2022 року гурт «Енджі Крейда» випустив пісню «Враже» на слова Людмили Горової, яка виклала вірш у Facebook. В цій пісні використовуються магічні формули, які відомі нам із замовлянь, наприклад, у рядках «скільки в святу землю впало зерен жита – стільки разів буде тебе, враже, вбито». Наразі кліп набрав понад 10 млн переглядів на YouTube. Військовий оркестр 406-ї окремої артилерійської бригади та Оркестр Національної гвардії взяли пісню до свого репертуару.

– *Участь у міжнародних мистецьких заходах*

Митці – це люди, які через свої роботи акумулюють сенси про те, ким ми є, ким ми були та ким будемо в майбутньому. Зараз весь наш культурний фронт відвойовує право пролунати по-новому в міжнародному контексті. А саме – заявити про себе не лише як про країну, яка веде війну з росією, а й через культурні та мистецькі події показати, за що ми боремось. Культурні та мистецькі події сьогодні – це про голос України, про його силу за кордоном і про демонстрацію того, якою Україна є зараз. Чим більше відбуватиметься різних за змістом і форматом заходів, тим різноманітнішим і повнішим буде цей голос (Дятел, 2022).

Висновок. Зміни в репертуарі духових оркестрів у відповідь на російське вторгнення стали ключовим елементом збереження та розвитку культурної ідентичності України. Ці зміни відображають національну єдність, прагнення до свободи й протидію агресору на символічному

рівні. Українська музика сьогодні не лише підтримує моральний дух суспільства, а й творить нову історію, закріплюючи національні цінності

у свідомості кожного громадянина. Пам'ятаймо, що підтримка нашої культури та армії є важливим кроком до Перемоги.

Література:

Білоус, С. Духовий оркестр представив нову програму. URL: <https://cheline.com.ua/news/culture/duhovij-orkestr-predstaviv-novu-programu-392496> (дата звернення 12.11.2024).

Дятел, О. (2022). Мої вміння- моя зброя. Чи є місце культурним заходам під час війни? Українська правда. 14 травня.

Коли стріляють гармати, музи не мовчать: інтерв'ю з військовим музикантом Романом Павлівим. URL: <https://thegard.city/articles/221510/intervyu-z-kerivnikom-vijskovo-muzichnogo-centru-romanom-pavlivim> (дата звернення 18.01.2024).

Луканська, А. (2024). Пісня – це частина ідентичності. Голос України. 30 березня.

Народний самодіяльний духовий оркестр Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» URL: <https://khai.edu.ua/studentu/samodeyatelnost/orkestr/> (дата звернення 19.01.2024).

Руденко, Т. (2024). Фанфари нескореності: у Києві звучатиме твір, на який надихнула молитва бійців «Азова». Україна молода. 17 січня.

Сисак І. «Знищення української культури є ключовим елементом російської агресії»: письменник Дейв Еггерс URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/eggers-zvit-vtrat.html> (дата звернення 19.01.2024).

Шевел, І. (2024). Культурний конфлікт під час війни: соціокультурний дискурс українського опору. *Теорія та історія культури. Питання культурології*. 44с.

References:

Bilous, S. Dukhovyi orkestr predstaviv novu prohramu [The brass band presented a new program]. Retrieved from: <https://cheline.com.ua/news/culture/duhovij-orkestr-predstaviv-novu-programu-392496> (data zvernennia 12.11.2024).

Dyatel, O. (2022). My skills are my weapons. Is there a place for cultural events during war? [My skills are my weapons. Is there a place for cultural events during war?] *Ukrainian Pravda*. May 14.

Koly striliaiut harmaty, muzy ne movchat: intervju z viiskovym muzykantom Romanom Pavlivom [When the guns fire, the muses are not silent: an interview with military musician Roman Pavliv]. Retrieved from: <https://thegard.city/articles/221510/intervyu-z-kerivnikom-vijskovo-muzichnogo-centru-romanom-pavlivim> (data zvernennia 18.01.2024).

Lukanska, A. (2024). Pisnia – tse chastyna identychnosti [A song is part of identity]. *Holos Ukrainy*. 30 bereznia.

Narodnyi samodiiialnyi dukhovyi orkestr Natsionalnoho aerokosmichnoho universytetu im. M.Ie. Zhukovskoho «Kharkivskiy aviatsiinyi instytut» [National Amateur Brass Band of the M.E. Zhukovsky National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»]. Retrieved from: <https://khai.edu.ua/studentu/samodeyatelnost/orkestr/> (data zvernennia 19.01.2024).

Rudenko, T. (2024). Fanfary neskorenosti: u Kyievi zvuchatyne tvir, na yakyi nadykhnula molytva biitsiv «Azova» [Fanfares of indomitability: a piece inspired by the prayer of Azov fighters will be performed in Kyiv]. *Ukraina moloda*. 17 sichnia.

Sysak, I. «Znyshchennia ukrainskoi kultury ye kliuchovym elementom rosiiskoi ahresii» [«The destruction of Ukrainian culture is a key element of Russian aggression»]: pysmennyk Deiv Eggers. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/eggers-zvit-vtrat.html> (data zvernennia 19.01.2024).

Shevel, I. (2024). Kulturnyi konflikt pid chas viiny: sotsiokulturnyi dyskurs ukrainskoho oporu [Cultural conflict during the war: socio-cultural discourse of the Ukrainian resistance]. *Teoriia ta istoriia kultury. Pytannia kulturolohi*. 44 s.

УДК 378.018.8.011.3-051:159.955-026.15
DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-19>

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ГНУЧКА НАВИЧКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Степанова Наталія Михайлівна

кандидат філософських наук, доцент,
заступник з наукової роботи директора Навчально-наукового інституту
педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: 0000-0002-6842-629X
e-mail: Stepanova76@ukr.net

Стаття присвячена визначенню ролі креативності, як гнучкої навички, в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. Аналізуючи спектр Топ-навичок-2030 для сучасної людини, авторка приходить до висновку, що за останнє десятиліття креативність входить у цей перелік і вважається однією з найнеобхідніших. Визначено, що креативність являє собою систему компетенцій, які характеризують цю навичку через уміння генерувати нові, нестандартні ідеї, знаходити інноваційні рішення в традиційних ситуаціях. Креативність, із педагогічної точки зору, вважається одним із чинників обдарованості особи й залежить як від її особистісних якостей, так і від соціальних умов життєдіяльності. З психологічної точки зору, креативність дотична до формування творчої «Я-концепції» (Creative self), що вказує на можливості кожної людини «творити саму себе». А в сукупності – це складова важливого процесу розвитку кожної особистості впродовж всього життя, який направлений на соціальну співпрацю, підтримку продуктивних міжособистісних стосунків, становлення індивіда, як особистості та його професійної самореалізації.

Зазначено, що в умовах соціальних викликів сучасного суспільства, роль креативності, як гнучкої навички, постійно зростає. Відтак, необхідність її в професійній підготовці майбутніх педагогів не викликає сумнівів. Аналізуючи освітньо-професійні програми спеціальностей «012 Дошкільна освіта» та «013 Початкова освіта» (саме професійна підготовка майбутніх вихователів та учителів початкових класів є в фокусі наукової розвідки), авторка підкреслює, що серед освітніх компонентів мають бути курси, під час вивчення яких у здобувачів освіти, майбутніх педагогів, розвивалася креативність. Ураховуючи інтегрованість та наскрізний характер самої навички, методики та техніки щодо її розвитку можуть бути направлені на удосконалення когнітивних навичок, розвиток критичного мислення та уміння знаходити нестандартні рішення в поставлених завданнях. Окрім цього адаптивність та гнучкість, які є складовими креативності, дозволять збалансувати емоційний стан та справитися зі стресом. А в професійній діяльності ця навичка є основою генерування нових ідей та впровадження інновацій у практику.

Ключові слова: креативність, творчість, гнучкі навички, навички «4 К», професійна підготовка майбутніх вихователів та учителів початкових класів.

CREATIVITY AS A FLEXIBLE SKILL IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Nataliia Stepanova

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

This article explores the role of creativity as a soft skill in the professional training of future educators. Analyzing the spectrum of Top Skills 2030 for the modern individual, the author concludes that creativity has consistently been included in this list over the past decade and is considered one of the most essential skills. Creativity is defined as a system of competencies that manifest through the ability to generate new, unconventional ideas and find innovative solutions in traditional situations.

From a pedagogical perspective, creativity is regarded as a key factor in individual giftedness and is influenced by both personal qualities and social conditions. From a psychological standpoint, creativity is linked to the formation of the Creative Self, which reflects an individual's ability to "create oneself." Collectively, creativity is an integral component of lifelong personal development, fostering social collaboration, productive interpersonal relationships, individual identity formation, and professional self-actualization.

In the face of modern societal challenges, the role of creativity as a soft skill is continuously growing. Therefore, its necessity in the professional training of future educators is unquestionable. Examining the

educational and professional programs for the specialties 012 Preschool Education and 013 Primary Education (which focus on the training of future preschool and primary school teachers), the author emphasizes the importance of including courses aimed at developing creativity among students. Given the integrated and cross-cutting nature of this skill, methodologies and techniques for fostering creativity should focus on enhancing cognitive abilities, developing critical thinking, and solving problems through innovative approaches.

Moreover, adaptability and flexibility – integral components of creativity – help individuals maintain emotional balance and manage stress effectively. In professional practice, creativity serves as the foundation for generating new ideas and implementing innovations.

Key words: *creativity, creativity development, soft skills, professional training of future preschool and primary school teachers.*

Постановка проблеми. Суспільні виклики сучасності не залишають осторонь освіти. Її реформування має відбуватися відповідно до стратегічних перспектив, починаючи з професійної підготовки майбутніх освітян до форм та методів організації освітнього процесу. Розглядаючи такий важливий сегмент, як ринок праці та його перспективи, приходимо до висновку, що професія учителя є затребуваною й на найближчу перспективу у цьому професійному кластері зміни не передбачаються (Звіт про майбутнє робочих місць. 2020). Проте, враховуючи стрімкий розвиток цифрових технологій, входження ШІ в сучасне життя суспільства, визначаємо, що потенційні масштаби переміщення працівників із одних робочих місць на інші з кожним роком зростають. А від так зростають і вимоги до професійності кожного окремо взятого працівника. Отримана освіта чи професійна кваліфікація не може бути «остаточною» чи «разовою». Кожний з нас має бути готовим, що отримані знання, уміння, навіть цінності та ставлення – це лише невелика частина «соціального капіталу» особи, яка має бути здатною до продовження збагачення новими знаннями, уміннями, ставленнями, яке окреслюється філософією – навчання впродовж життя. А для цього потрібно володіти, як ефективними стратегіями для розширення можливостей переходу від роботи, що занепадає, до робочих місць, що з'являються, так і мати власний набір гнучких навичок, які допоможуть вирішити поставлені завдання. Однією з таких навичок є креативність, яка розглядається, як Топ-навичка для сучасної людини, так і є важливою в професійній діяльності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність професійної підготовки майбутніх учителів є темою важливою й постійно обговорюваною в наукових колах, особливо в умовах сучасних освітніх викликів. Реформування вітчизняної освіти, зокрема з введенням у практику ідей концепції «Нова українська школа» (Концепція «НУШ»), окреслює кілька ключових аспектів, які безпосередньо стосуються професійної підготовки та практики педагогів.

У працях відомих філософів, психологів, педагогів знаходимо роздуми щодо започаткування змін в освітньому середовищі, які фокусуються

на питаннях ролі учителя, як агента змін, та впровадженні новітніх технологій в освітній процес (І. Бех, А. Вакуленко, А. Вербицький, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Кремень, С. Сисоєва, С. Смолюк та ін.). Особливу увагу приділяють впровадженню компетентнісного підходу в навчання, й зокрема розвитку професійної компетентності самого педагога (Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Єрмаков, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко та ін.).

Багато дослідників пов'язують рівень професійності майбутніх педагогів із важливістю володіння ними сучасними методиками викладання (С. Вітвицька, І. Зязюн, Н. Зоріна, В. Каплінський, М. Фіцула та ін.). Проте, зростаючі вимоги до вчителя, не залишають осторонь питання його професійної підготовки. Якщо сьогодні вчителя бачать не лише носієм знань, а й наставником, фасилітатором, психологом, навіть помічником, то збільшується увага не стільки до його професійних навичок (hard skills), стільки до гнучких (soft skills), серед яких так звана «Четвірка» є найактуальнішою – комунікація, критичне мислення, креативність та командна робота (навички «4 К»).

Аналіз наукової літератури показує, що питання, пов'язані з розвитком креативності, як навички в професійній підготовці майбутніх педагогів, є в фокусі досліджень і зарубіжних науковців (Е. Пол Торранс, Кеті Гоф, Н. Гекден Кайя та ін.).

Таким чином, **метою статті** є теоретично обґрунтувати та підтвердити на практиці важливість розвитку креативності, як гнучкої навички, в професійному становленні майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняних нормативно-правових документах про освіту чітко окреслена її мета, яка фокусується на «всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...» (Закон України «Про освіту»). Із цитати ми визначаємо, що всебічний розвиток особистості включає її творчі здібності та таланти. Проте у вітчизняній педагогічній практиці досить часто зустрічаємо «розвиток творчості» та «розвиток креативності», які вживаються як ідентичні поняття.

Зазначимо, що креативність і творчість є популярними об'єктами досліджень, як у філософії, психології, так і педагогіці, особливо в минулому столітті. Але потрібно віддати належне дослідникам, що все ж таки в науковому дискурсі існує чітке розмежування цих понять.

Креативність і творчість поняття схожі, але не тотожні. У сучасних наукових дослідженнях з'ясуванню змісту, суті та порівнянню цих дефініцій займаються як вітчизняні (С. Дімітрова-Бурлаєнко, І. Зязюн, Т. Красило, Н. Рибка, Л. Ткаченко та ін.), так і зарубіжні вчені (Дж. Гілфорд, Н. Кайя, К. Роджерс, М. Столфер, Е. Торренс та ін.). Й не дивлячись на велику кількість визначень, відмінностей більше, ніж схожості. Але тоді чому виникла термінологічна плутанина. Допомогти в нашому пошуку зможе звернення до тлумачного словника англійською мовою, у якому креативність – *creativity* і творчість – *creation* справді мають однаковий корінь – *crea*, що перекладається як «створення» чогось нового (Cambridge Dictionary). Хоча потрібно відзначити, що в англійській мові творчість має ще одне тлумачення – «*art*», яке в більшості випадків українською означає «мистецтво».

Хоча у цих двох понять є спільне, що тлумачиться як «створення чого нового», ми суголосні з вченими, які вживають поняття креативності, у сенсі здатності особи генерувати нові, оригінальні ідеї, шукати варіанти вирішення будь-яких проблем, поєднувати відоме у нестандартний спосіб і отримувати щось інше, нове, навіть інноваційне (Кауа, 2021, с. 39). Тоді як творчість є процесом реалізації різних ідей, в тому числі й креативних, які трансформуються в художню чи змістову форму (живопис, скульптура, дизайн, музика, література та ін.). У цьому випадку ми можемо зробити наступний висновок, що креативність – це навичка, яку потрібно розвивати, й яка може стати «індикатором» прихованого потенціалу особистості. У разі розвитку креативності формуватиметься сукупність інтелектуально-творчих здібностей (креативний капітал), які кожна людина може використати у власній діяльності.

А творчість – це процес, діяльність, яка більше дотична до обдарованості, таланту, геніальності. Прикладом цього є творіння всесвітньо відомих, геніальних митців різних епох – Леонардо да Вінчі, Людвіга ван Бетховена, Антоні Гауді та багато інших, які залишили по собі унікальні творчі спадки. Талантом чи геніальністю, по суті, керувати важко, а от процес розвитку креативності, як гнучкої навички, може цілеспрямовано протікати під впливом педагогічного чинника.

Реформування сучасної професійної освіти майбутніх педагогів передбачає створення оптимальних умов для їх становлення як фахівців. Серед її основних завдань є створення умов для

розвитку їх інтелектуально-творчих здібностей, що має особливе значення. Одним із важливих показників результативності освоєння майбутніми педагогами освітніх професійних програм (для прикладу ми взяли дві освітніх програми ОС «бакалавр» спеціальностей «012 Дошкільна освіта» та «013 Початкова освіта», які викладаються в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького) є їх готовність і спроможність до продукування креативних ідей та творчої реалізації себе в професії.

Креативний потенціал майбутнього педагога відображає ступінь його можливостей у творчій самореалізації педагогічної діяльності. Розвиток людського капіталу, як потенціалу особистості, в здобувачів вищої освіти, майбутніх вихователів та учителів початкових класів, у процесі професійної підготовки забезпечить потреби суспільства в креативних педагогах, які здатні стати активними учасниками інновацій.

Досить предметним для розкриття нашої теми є звернення до педагогічної спадщини класика Василя Олександровича Сухомлинського. У настановах «Сто порад учителю» ще в середині ХХ століття актуальними до нашого часу є поради директора Павлівської школи молодим фахівцям. Василь Олександрович був переконаний, що кожний учитель має створити «індивідуальну творчу лабораторію», в якій він конструюватиме власний досвід (Сухомлинський, 1976, с. 412–416). Початок такої «лабораторії» має бути закладений ще під час здобуття професійної освіти, адже знайомство з різними інноваціями відбувається в ЗВО, а потім лише розвиватися й примножуватися на практиці.

Також ми вважаємо, що майбутніх педагогів потрібно не лише ознайомити з феноменом «креативності», а й розвивати цю навичку. Тут можуть бути задіяні різні техніки, способи, інструменти. Наприклад, підбирати завдання, де будуть поєднані словесні, візуальні, цифрові та логічно-пошукові методи, а саме виконання сприятиме розвитку умінь виявляти проблему, визначати її актуальність, окреслювати важливість, виставляти пріоритети, генерувати ідеї та ін. Все це в сукупності формуватиме банк педагогічного досвіду та сприятиме креативному розвитку особистості.

Управління процесом розвитку креативним потенціалом особистості майбутнього педагога передбачає акцент на складові креативності в організації освітнього процесу. А це ставить особливе завдання перед викладачами ЗВО. У фокусі їхньої уваги мають бути розвиток креативного мислення, творчої уяви, навіть фантазії. А сама організація освітнього процесу має бути побудована таким чином, щоб майбутні педагоги мали можливість осмислювати кожен вид освітньої діяльності з точки зору проблеми власного розвитку.

У зв'язку з цим у роботі з майбутніми педагогами особливе значення набувають інтегровані техніки чи методики, які можуть поєднувати психологічну, педагогічну, соціальну, філософську складові. Реалізація такого підходу в навчанні може бути забезпечена в рамках вивчення, як обов'язкових освітніх компонентів, так і рядом дисциплін варіативної частини навчального плану. Інтегровані методики мають величезний потенціал не тільки для знаннєвої складової професійності майбутніх педагогів, а й для розвитку їхнього критичного та образно мислення, емоційного інтелекту, уяви, пам'яті, фантазійності тощо. Знайомство майбутніх педагогів із арсеналом інтегрованих технік з точки зору їх можливостей в організації викладання курсів у початковій школі чи проведення занять в закладі дошкільної освіти є значним компонентом єдиної системи діяльності ЗВО щодо розвитку креативного потенціалу особистості. Продемонструємо можливості застосування інтегрованих методик у навчанні на прикладі деяких завдань, призначених для підготовки майбутніх вихователів та учителів початкових класів.

Навчальний кейс «Горіхи». Під час проведення уроку чи заняття доречно використати наочний матеріал, яким стануть різні види горіхів (арахіс, волоський, кокос, каштан, жолудь, кеш'ю, фундук та ін.). Навчальний кейс можна «наповнити» різними методиками, серед яких є інтегрована вправа «Я знаю – хочу дізнатися – дізнався /-лася»:

– *я знаю* (задіяні методи можуть бути: словесні (розповідь, повідомлення, загадка), візуальні (ілюстрація, демонстрація), проблемні (із мішечка чи коробки на дотик визначити й назвати горіх) та ін.;

– *хочу дізнатися* (мотиваційні («*а ти задумався /-лася над тим...»*), пізнавальні («*передивившись відео, я вперше дізналася про...»*));

– *дізнався /-лася* – для мене це було цікавим, я про це не знав /-ла, почув /-ла вперше та ін.

Для зацікавлення можна підібрати кілька відео, як ростуть різні горіхи, як їх використовують різні народи, що з них можна виготовляти, в чому їхня користь тощо. У тій частині доречно запитати здобувачів, чи були в їхньому досвіді нестандартні використання горіхів? Якщо так, нехай поділяться своєю історією.

Для розвитку образного мислення та естетичних смаків традиційно використовують розмальовки. Проте в нашому випадку традиційні інструменти – олівці, фломастери, пензлик можна замінити на малювання фарбами, але пальчиком чи вушними паличками. Або ж взагалі застосувати техніку «висипання крупами» малюнку.

Для розвитку критичного мислення, уяви й фантазії варто запропонувати здобувачам освіти уявити себе «горішком» (яким?, чому?, яка від

такого тебе користь для оточуючих?) або скласти казку й придумати її назву.

Для перевірки отриманих знань можна скласти кілька вправ за допомогою навчальних застосунків Wordwall, Learning App чи ін. Іншими словами, навчання креативністю не зіпсуєш.

Методичний прийом сторітелінгу. Незвичайна назва прийому, який має надзвичайно велике педагогічне навантаження. Назва сторітелінг об'єднує в собі дві частини – «story» – історія й «tell» – розповідати, що в сукупності є Storytelling й означає розповідання історій. Проте це не проста форма донесення інформації до слухача. Від звичайних, навіть зворушливих, цікавих чи смішних історій, сторітелінг відрізняється повчальними форматами, які дозволяють в продовження почутого сформулювати власні судження чи розвинути варіанти вирішення проблеми.

Уперше сторітелінг, як методика, була описана Девідом Армстронгом, який переконав читача, що розповідь історії, а особливо з власного досвіду, діє набагато ефективніше, а ніж директиви, настанови чи приписи (Бондаренко Н., 2019, с. 131). Сьогодні сторітелінг використовують в різних галузях, особливо в економіці та освіті. Варто відзначити, що в 2006 році цей метод назвали «найкращою бізнес-ідеєю». А найвідоміші компанії світу Apple, Microsoft, Procter & Gamble, Disney, Nike, Motorola та ін. використовують інструменти сторітелінгу для навчання коучів, консультантів, піар-менеджерів, маркетологів у бізнес-середовищі.

У освіті методику сторітелінгу, як правило, використовують для розвитку критичного мислення. Наша власна практика – використання сторітелінгу, як методики для мотивації, зацікавлення, навчання, розв'язання проблем, пошуку альтернативних рішень, запобігання повторення помилок тощо, вказує на його ефективність і оригінальність (Степанова, 2024, с. 1180). Ми повністю погоджуємося з зарубіжними дослідниками С. Брайнтом, Г. Вілсоном, Д. Соул та ін., що історія сторітелінгу «утримує» увагу здобувачів протягом всього часу обговорення, створює освітню інтригу, активізує розуміння цінностей у житті людини, що, в свою чергу, закладає основи креативного та критичного мислення (Sole D., Wilson D., 2002).

Під час викладання таких курсів, як «Громадянська освіта та права дитини», «Критичне мислення та креативний розвиток особистості» (спеціальність «012 Дошкільна освіта»), «Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Проектні технології в початковій школі» (спеціальність «013 Початкова освіта») ми практикуємо розповіді історій, які мають не лише мотиваційну складову, а й повчальний зміст.

Напевне, історія, яку пам'ятають найбільше, називається «Скільки коштує відерце чорної

смородини». У ній мова йде не про смородину чи ціну на цю ягоду, а про відповідальність і розуміння її важливості в житті, про дотримання правил дорожнього руху й усвідомлення життя, як найвищої цінності людини. Розповідь побудована на реальних подіях, про бабусю, яка продавала смородину, але в бажанні продати ще одне відерце, перебігла дорогу швидкісної траси в недозволеному місці, чим спричинила велику аварію, в якій постраждали люди й навіть загинули. Чи могла передбачити бабуся таку подію? Чи можна було б її уникнути? Чи має «ціну» життя? Якщо так, то яку? На ці та інші питання здобувачі вищої освіти шукають відповіді, переживають, дивуються, міркують, замислюються, чим і розвивають власні креативність та критичне мислення.

Висновки. У сучасній практиці ЗВО у підготовці майбутніх педагогів накопичений багатий арсенал методик навчання, орієнтованих на розвиток особистості здобувачів освіти. Формування у здобувачів установки на необхідність їх застосування у педагогічній діяльності не тільки з урахуванням специфіки предмета, вікових особливостей дітей, але й із акцентом на власну кре-

ативність, виступає частиною загальної моделі діяльності ЗВО в розвитку креативного потенціалу майбутніх педагогів.

Розвиток креативності в майбутніх педагогів передбачає підтримку їх починань, нестандартних поглядів та ідей, інколи навіть кардинальних перетворень у чомусь. Соціальна підтримка з боку викладача полягає у розумінні таких ідей та бажань здобувачів «змінити світ» чи «розфарбувати його фарбами». Підтримуючи здобувачів у їхніх прагненнях генерувати, перетворювати, створювати тощо, необхідно, однак, формувати й почуття відповідальності за такі дії, вміння бачити ризики та оцінювати наслідки від діяльності.

Таким чином, креативність, як гнучка навичка, є універсальною для розвитку особистості та важливою в професійному становленні майбутніх педагогів. Її складники такі як експериментальність, адаптивність, генерування нових ідей є тими інструментами, які допомагають розуміти складність питань, налагоджувати комунікацію, знаходити та приймати рішення, що дозволяє бути компетентним як у професії, так і повсякденному житті.

Література:

- Звіт про майбутнє робочих місць. 2020. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025/#2-3-emerging-and-declining-skills>
- Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Про освіту (2017). Закон України. Відомості Верховної Ради, № 38–39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Словник англійської мови. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/>
- Nisa Gökden Kaya (2021). Fostering creativity of gifted students. *Research & Reviews in Educational Sciences*, 37–54.
- Сухомлинський, В. О. (1976). Сто порад учителю. Вибр. твори : в 5 т. Т. 2. Київ.
- Бондаренко, Н. (2019). Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. № 7 (174), 130–135.
- Sole, D., Wilson, D. (2002). Storytelling in organizations: The power and traps of using stories to share knowledge in organizations. LILA, Harvard, Graduate School of Education. URL: https://www.researchgate.net/publication/242189756_Storytelling_in_Organizations_The_power_and_traps_of_using_stories_to_share_knowledge_in_organizations
- Степанова, Н. М. (2024). Розвиток критичного мислення під час навчання громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*. 2024. № 8 (26). DOI: 10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1171-1182

References:

- The Future of Jobs Report 2020. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025/#2-3-emerging-and-declining-skills>
- Kontseptsiya «Nova ukrayinska shkola» [The concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
- Pro osvitu (2017). Zakon Ukrayiny. [About education. Law of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady, № 38–39, st. 380. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Dictionaries. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/>
- Nisa Gökden Kaya (2021). Fostering creativity of gifted students. *Research & Reviews in Educational Sciences*, 37–54.
- Sukhomlynsky, V. O. (1976). Sto porad uchytelvi. [One hundred tips for the teacher]. Vybr. tvory : v 5 t. T. 2. Kyiv. [in Ukrainian].

Bondarenko, N. (2019). Storytelling yak komunikatsiynyy trend i vsepredmetnyy metod navchannya. [Storytelling as a communication trend and an all-subject teaching method]. *Molod i rynok*. № 7 (174), 130–135. [in Ukrainian].

Sole, D., Wilson, D. (2002). Storytelling in organizations: The power and traps of using stories to share knowledge in organizations. LILA, Harvard, Graduate School of Education. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/242189756_Storytelling_in_Organizations_The_power_and_traps_of_using_stories_to_share_knowledge_in_organizations

Stepanova, N. M. (2024). Rozvytok krytychnoho myslennya pid chas navchannya hromadyanskoyi ta istorychnoyi osvity u pochatkoviy shkoli. [Development of critical thinking during the teaching of civics and historical educational fields in primary school]. *Visnyk nauky ta osvity (Seriya «Filolohiya», Seriya «Pedagogika», Seriya «Sotsiologiya», Seriya «Kultura i mystetstvo», Seriya «Istoriya ta arkeologiya»)*. 2024. № 8 (26). DOI: 10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1171-1182 [in Ukrainian].

УДК 13:783.8 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-20>

ОНТОЛОГІЧНА ОСНОВА МУЗИКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я

Харитон Ігор Миколайович

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри вокально-хорового мистецтва

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID ID: 0009-0009-6501-1409

e-mail: Kharyton_Ihor@i.ua

У статті піддається осмисленню онтологічна ознака сакральної музики українського православ'я під кутом зору тлумачення найважливіших складових явища, спрямованих, з однієї сторони на створення, з іншого ж боку на відтворення його найрізноманітніших моделей життєдіяльності в рамках культової обрядовості української православної традиції.

Найперше зосереджуємо свою увагу на відстеження специфіки творення тих чи тих музично-естетичних зразків, сповнених релігійної змістовності спрямованої на формування художньої образності студійованого явища, під кутом зору самовияву його особистісного начала, "акредитованого" цілим рядом знакових постатей композиторського бомонду найрізноманітніших поколінь, авторів окремих творів божественного змісту найширшого обрядового кола їх застосування.

В цьому контексті вдаємося до аналізу дієвості процесу творення численних зразків такої музики в поступі її історичної "рельєфності" (ранні форми церковного співу, давньоукраїнська церковна монодія, багатоголоса /партесна/ церковна музика, українська духовна музика класичного стилю, духовна музики епохи українського романтизму, а також сакральне музикування доби сучасності) – базової формотворчої складової життєдіяльності явища.

Водночас виводимо в ранг неабиякої наукової цікавості й фактор ще однієї складової культової співацької традиції українського православ'я – чинник ефективності мас (суб'єктивність гуртового сакрального музикування), активатор музично-естетичних зразків такої музики за усім периметром її дієвості.

Узагальнюючи наші роздуми щодо пропонованого ракурсу осмислення проблеми, стверджуємо – музика українського православ'я є феноменом сакральної художньої образності в рамках культової обрядовості зазначеної релігії, дієві вектори якого увиразнюють, з однієї сторони процес створення, з іншого ж боку – механізм відтворення змістовності такої образності, в межах чітко визначеного контуру її ефективності, формалізованої логікою інтонаційно-ритмічного виокремлення найрізноманітніших схем тих чи тих сюжетних утворень.

Ключові слова: українська сакральна співацька традиція, маси і особистості, обрядова пісенність, музики Бароко, український класицизм, романтизм, сучасність, особистісний фактор в музиці.

THE ONTOLOGICAL BASIS OF UKRAINIAN ORTHODOX MUSIC

Ihor Kharyton

Rivne State University of the Humanities

The article examines the ontological feature of the sacred music of Ukrainian Orthodoxy from the point of view of interpreting the most important components of the phenomenon, aimed, on the one hand, at creating, and on the other hand, at reproducing its most diverse models of life within the framework of the cult rituals of the Ukrainian Orthodox tradition.

First of all, we focus our attention on tracking the specifics of the creation of certain musical and aesthetic samples, full of religious content aimed at forming the artistic imagery of the studied phenomenon, from the point of view of the self-expression of its personal nature, "accredited" by a number of iconic figures of the composer beaumont of the most diverse generations, authors of individual works of divine content of the widest ritual circle of their application.

In this context, we analyze the effectiveness of the process of creating numerous samples of such music in the course of its historical "relief" (early forms of church singing, ancient Ukrainian church monody, polyphonic /partes/ church music, Ukrainian spiritual music of the classical style, spiritual music of the era of Ukrainian romanticism, as well as sacred music-making of the modern era) – the basic form-forming component of the phenomenon's vital activity.

At the same time, the factor of one more component of the cult singing tradition of Ukrainian Orthodoxy is brought to the rank of great scientific interest – the factor of the effectiveness of the masses (the subjectivity of group sacred music making), the activator of musical and aesthetic samples of such music along the entire perimeter of its effectiveness.

Summarizing our reflections on the proposed perspective of understanding the problem, we assert that the music of Ukrainian Orthodoxy is a phenomenon of sacred artistic imagery within the framework of the cult rituals of the specified religion, the effective vectors of which express, on the one hand, the process of creation, on the other hand – the mechanism of reproduction of the content of such imagery, within the limits of a clearly defined contour of its effectiveness, formalized by the logic of intonation-rhythmic separation of the most diverse schemes of these or those plot formations.

Key words: *Ukrainian sacral singing tradition, masses and personalities, ritual singing, Baroque music, Ukrainian classicism, romanticism, modernity, personal factor in music.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі національного відродження рідного краю, достатньо активно поживається релігійне життя буквально за усім периметром його буттєвості. Середовище ж набожного співвітчизника все ж надає перевагу українському православ'ю – найпоширенішому віросповіданню вітчизни. Достатньо важливою складовою останнього вважається його культ – один із способів реалізації релігійних ідей у повсякденні віруючого, “авторизований” найрізноманітнішими рівнями синкретизму храмових мистецтв, сповнених змістовністю художньої образності трансцендентної значимості.

Ключове значення в мовленнєвій системі тої чи тої моделі такої образності належить сакральному музикуванню, яке в культовій обрядовості українського православ'я проявляється співацькою традицією, що в естетичний спосіб динамізує поступальність сакральних смислів, закодованих логікою релігійного символізму.

Необхідною умовою такого узвичаєння, вважаємо є сталість онтологічної улаштованості предмету нашого дослідження, акумульованого сумарністю двох його складових, представлених єдністю мас і особистостей, як концептуального базису зазначеної нами сфери наукової цікавості, ключові засади якого й намагатимемося обґрунтувати в рамках пропонованої розвідки.

Стан розробленості проблеми. Музика українського православ'я завжди була, й сьогодні залишається цікавою для дослідників, які в силу своєї наукової допитливості спрямовували, й сьогодні скеровують свої пошукові намагання в русло теоретичного розвідництва, пов'язаного із осмисленням явища (музично-естетичного носія релігійної художньої образності), актуалізованого рамками культової обрядовості української православної традиції. Така зацікавленість активується цілим комплексом теоретичних розробок, спрямованих на досягнення найрізноманітніших зв'язків й опосередкувань пов'язаних, з одного боку зі специфікою суспільно-історичної буттєвості досліджуваного нами феномену, з іншої ж сторони із особливостями, релевантними його музичній природі.

Щодо спектру дослідницьких моделей історичного штибу їх увиразнення, стверджуємо – уся сумарність такого доробку зводиться до численних розвідок за авторством Г. Васильченко-Міхно, В. Витвицького, М. Возняка, Й. Волинського, Я. Ісаєвича, Т. Компанієць, Л. Корній, Є. Котенка, І. Огієнка, Л. Остапенко, С. Уланова, О. Шевчука, Я. Якуб'як та ін.

Комплекс же пошукового матеріалу, спрямованого на тлумачення феномену під кутом зору його музичної організації, актуалізується розробками

Д. Болгарського, Г. Васильченко-Міхно, М. Веліміровича, Й. Волинського, Т. Гусарчук, О. Козаренка, Л. Корній, С. Людкевича, П. Маценка, Є. Медведика, І. Соневицького, О. Цалай-Якименко, К. Цепенди, О. Чекана, О. Шпреср-Ткаченко, М. Юрченка, Ю. Ясиновського та ін.)

На сучасному ж етапі національного культуротворення доцільно, на наше переконання вдається до осмислення цієї музики під кутом зору її соціокультурної значимості, окресленої рамками культової обрядовості українського православ'я, будучи музично-естетичним виразником й ретранслятором смислів сакрального, формалізованих художньою образністю цієї музики. Фундаментальними, чи то пак базовими чинниками життєдіяльності останньої, вважаються поступальності, спрямовані на процес творення й дієвість природи відтворення найрізноманітніших моделей (зразків) окресленого нами явища.

Дослідницька схема такої системи координат виводить предмет нашого дослідження на щабель філософського рівня його осмислення, змістовність якого намагатимемося аргументувати у пропонованій розвідці.

Мета статті зводиться до осмислення сакральної музики української православної традиції під кутом зору дуального способу її організації, що проявляється дієвістю двох її складових – поступальністю мас і особистостей в системі координат культової обрядовості українського православ'я.

Виклад основного матеріалу. Однією з найнеобхідніших умов зародження й життєздатності сакрального музикування у християнстві є нама-

гання трансформувати культову обрядовість цієї релігії на рівень її естетичної привабливості. Що ж стосується специфіки побутування музики в рамках культової обрядовості української православної традиції, то таке музикування зумовлюється мелізматикою українського співацького мистецтва богослужбової змістовності, художня образність якої “конверсує” смисли священного на рівень її художньої привабливості, що максимально наближує її до ідеалів найвищих людських сподівань.

Аналізуючи музику, задіяну в культовій обрядовості українського православ'я, не можемо оминути фактору її дієвості спрямованої, як на процес творення феномену, так і на поступ відтворення музично-естетичних механізмів, пов'язаних із формуванням сакральної художньої образності досліджуваного нами явища.

Оскільки дієвість творення сакральної музики вважається первинним фактором, щодо до дій, спрямованих на її відтворення, доцільно, на наше переконання, вдатися найперше до аналізу цього первинного. Стосовно останнього, помічаємо – творення найдавніших зразків українського монодичного сакрального співу, вочевидь, було просто немислимим без участі мас – носіїв генетико-поведінкової однорідності українського соціокультурного простору, що і стало визначальним чинником того, завдяки чому міг з'явитися цей спів. “Для Середньовіччя, – стверджує Л. Корній, – був характерним гуртовий богослужбовий спів в усій повноті його культового вияву” (Корній, 1996).

Все ж згідно достовірних історичних даних давня українська монодична практика, зародившись в кінці IX – на початку X ст. сповнюється іменами тих постатей, які буквально з часу створення руського пантеону святих (кінець X – середина XI ст.) зараховуються до розряду авторів давньоруської духовної лірики – творців літературно-поетичних текстів, що лягли в основу давнього монодичного співу. Таким чином, до найпершого покоління творців українського давнього церковного музикування, слід віднести сотворителів давньоруської духовної лірики, авторів літературно-поетичних текстів монодійних наспівів – Нестора, Никона Великого, Кирила Турівського, ченця Іакова Києво-Печерського, творця канонів Григорія, єпископа Ніофіта, Феодосія Печерського (Hemmerstein, 1962).

Та вже на етапі українського передвідродження, посилюються зв'язки різних галузей української культури з південнослов'янськими. Завдячуючи просвітницькій діяльності південних слов'ян у XIVст., русичам стають відомі твори за авторством Діонісія Ареопігита, Іоана Дамаскіна, Симеона Богослова, Филипа Пустельника, Іоана Синайського, сповнені філософсько-релігійними моти-

вами, які певною мірою вплинули на подальший розвиток руської релігійно-філософської думки.

Серед відомих південнослов'янських просвітників, що пов'язали своє майбутнє з Руською землею, варто виділити постаті митрополитів-піснетворців Кипріяна, Григорія Цамблака та гімнографа Пахомія, на прізвисько Серб, або ж Логофет.

Руська ж гімнографія кінця XV – першої половини XVI століть представлена непересічними постатями, гімнотворцями – Максимом Греком, світське ім'я якого Михайло Триволіст, Маркелом Безбородим та Дмитром (в миру Теодозій) Княгиницьким.

Творчість цих митців сповнюється виключно церковно-богословським змістом, все ж у ній спорадично проявляються риси дуалістичного, есхатологічного характеру як Візантійського, так і Західноєвропейського походжень, де особливого значення набувають опозиційні концепти суб'єктивного й об'єктивного, всезагального й особливого, умоосязного й чуттєвого.

Епоха ж Нового часу в українському соціокультурному просторі змінює світоглядну пріоритетність філософсько-теологічного штибу на гносеологічний, який вкорінюється в основу нового раціоналістичного світорозуміння. Відтак Новочасова музично-поетична творчість української православної традиції проявляється кантово-партесним способом тогочасного богослужбового музикування (Данило Туптало [Димитрій Ростовський], Лазар Баранович, Феофан Прокопович, Єпіфаній Славинецький, Тимофій [Георгій] Щербацький – творці кантового музикування / Микола Дилецький, Симеон Пекалицький, Гавалевич, Колядчин, Лаконек, Чернушчин, Бишовський, Шаваровський, Завадовський, Яжевський, Василь Титов, Давидович, Дмитро Попов, Феодосій Світлий, Іван Домарацький, Гетьман Левицький – автори партесної музики).

Зауважимо при цьому, що емоційно-чуттєвий світ художньої образності такої музики сповнювався настроями – неспокою, контрастів, витонченою риторичністю спрямованою на реципієнта з метою найповнішого осягнення ним сюжетних, сакральних перипетій біблійної змістовності.

Друга ж половина XVIII ст. в Україні знаменується кульмінаційним злетом духовної музики, як в рамках її культового побутування, так і поза ним.

Найкращі твори сакрального змісту цього часу, не поступалися перед найвищими досягненнями європейської музичної творчості цього історичного періоду. А це було промовистим свідченням того, що на рідних теренах останнього формувався новий творчий стиль в музиці. Біля його витоків, за свідченням української історіографії стояв А. Рачинський. Класиками ж цього стилю стали українські композитори – М. Березовський, Д. Бортнянський та А. Ведель (Корній, 1998).

Українська новостильова духовна музика другої половини XVIII – початку XIX століть мала неабиякий вплив на творчість видатних західноукраїнських композиторів: М. Вербицького, Д. Січинського, В. Матюка та ряду ін., які творили в умовах функціонування уніатської (греко-католицької) Церкви, проголошеної на Берестейському соборі 1596 р. й утвердженої в Галичині. Проте в силу фактору спорідненості двох українських Церков – Православної та Греко-католицької (обидві східного обряду) – музика згадуваних композиторів використовувалась й сьогодні належним чином сприймається і у православних храмах, а отже її справедливо зараховуємо до надбань української православної Церкви. У цьому ряду відзначимо авторів церковних пісень (кантів або псалм), відомих західноукраїнських композиторів-священиків М. Вербицького, І. Лаврівського, О. Нижанківського, І. Воробкевича, В. Матюка, сакральна музична творчість яких стала знаковою на теренах України, що увійшла до найавторитетніших надбань національної культури України на етапі її достатньо високого ступеня самодостатності (Корній, Сютя, 2011).

Та українська духовна хорова музика кінця XVIII – початку XIX ст., досягнувши найвищого ступеня етнічної своєрідності, з часом все більше зміщується в бік світського музикування. Така особливість розвитку вітчизняного сакрального хорового мистецтва цього історичного періоду є свідченням того, що у засновника національного музичного стилю – М. Лисенка, зовсім не випадковою була невелика кількість духовних творів (усього шість). Та цими хоровими композиціями митець поклав край трагічній відчуженості високопрофесійного українського хорового музикування в культовій обрядовості рідної Церкви цього часу.

Згодом неабиякої популярності набуває сакральна музика українського православ'я за авторством цілого ряду вітчизняних композиторів, представників “Нової школи” – К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Кошиця, Я. Яциневича, П. Демуцького. На фоні збагаченої музичної мови, у творах цих композиторів, активно розвивається національний церковний стиль, багатий на “органний” спосіб колективного співацького гуртового музикування медитативного увиразнення (Цалай-Якименко, 1996).

Сакральне співацьке мистецтво української православної традиції початку XX століття ознаменоване цілим рядом митців, вагоме значення серед яких займають композитори П. Гончаров та І. Новохатський. Творчість цих композиторів становить безперечну мистецьку цінність, для національної культури цього періоду, все ж вона була виразником ідей минулого XIX ст.

Якісно іншої значимості набуває духовна музика за авторством композиторів молодшого покоління – П. Козицького, М. Вериківського та Ф. Попадича, сповнена настроями буремного часу, все ж богослужбової, сакральної змістовності.

Разом з тим, неабиякий слід в галузі національної духовно-музичної творчості залишили українські митці середини XX ст. в умовах еміграції. Це композитори – І. Заяць, А. Гнатишин, Г. Китастих та цілий ряд інших.

Сучасна ж плеяда вітчизняних композиторів – Б. Фільц, В. Сільвестров, М. Скорик, Л. Дичко, Є. Станкович, Ю. Алжнев, В. Степурко, М. Шух, О. Яківчук, В. Зубицький, В. Камінський, І. Щербаков, Г. Гаврилець, В. Рунчак, М. Дацко, В. Польова та багато інших – гідно продовжують традиції своїх попередників у жанрі духовної хорової музики, модернізуючи її стильові характеристики й багатогранність новітніх технік композиторського письма. Все ж фундаментальне осмислення творчої діяльності композиторів новітнього часу, ще попереду. Сьогодні ж, з упевненістю можемо стверджувати – зусилля композиторів сучасного покоління в Україні, спрямовуються на пошук синкретичних моделей сакрального православного культового хорового музикування, в яких би природньо поєднувались смисли канонічних біблійних текстів із новітніми техніками композиторського увиразнення такої музики, яка була б зрозумілою не тільки сучаснику, а і реципієнту світу прийдешнього.

Все ж феномен нашого дослідження активується і чинником дієвості мас, “акредитованого” гуртовим співацьким музикуванням в рамках найрізноманітніших видів Богослужінь, за участю ряду хорів (трьох родів колективного гуртового виконавства) – крилосного, всенародного (колективне гуртове музикування парафіян) та архієрейського (гуртове, колективне виконавство спеціально навчених співаків).

Щодо кліросного способу церковного хорового виконавства, зауважимо – у давнину в монастирях та кафедральних соборах на рідних теренах Богослужіння здійснювалися за участю двох крилосних хорів: лівого та правого. Виконавці обох крилосів співали в час Богослужінь поперемінно й тільки в окремих випадках – разом. У звичайних же церквах діючим завжди був тільки один крилос, де співали дяки та піддячі (помічники та учні дяків) – які виконували переважно складніші співи з нотних книг, а також виголошували (читали) псалми та інші літургійні тексти. Такий спосіб церковного музикування набув особливого статусу власної унікальності, адже формувався системою координат, просторовість якої забезпечувала синкретизм найрізноманітніших схем того чи того книжного знакового запису мелодичних утворень із найрізноманітнішими варіаціями їх усної інтерпретації.

Нотний матеріал такого способу гуртового музикування, як правило відображав тільки загальний “рельєф” відповідного мелодичного угруповання (широко застосовувалися імпровізаційні відхилення), ритмічний же контур того чи того мелодичного матеріалу насичувався індивідуальною інтерпретацією пульсуючих утворень, багатих на специфічні акцентації фрази, речення, періоду.

Зауважимо – крилосному співу була характерною його видова багатоманітність, за якою ті чи ті піснеспіви виконувались соло, інші – антифонно, а ще інші – імпровізаційно (рівень імпровізаційної майстерності зумовлювався як музикальною обдарованістю виконавців, так і спектром існуючих різноманітних місцевих співацьких традицій).

Неабиякого значення на рідних теренах, а особливо в місцевостях західноукраїнського регіону набув всенародний церковний спів. Уже буквально із XVII ст., він стає надзвичайно популярним у практичному його застосуванні в рамках тої чи тої культової обрядовості. Такий вид співацького музикування зберігся й у сучасних умовах побутування культу рідної Церкви.

Вдаючись до тлумачення архієрейського способу церковного музикування, зауважимо – цей вид сакрального співацького мистецтва, витоки якого сягають демественного, урочистого стилю осьмогласного співу – предтечі партесної музики XVII – першої половини XVIII ст., побутує в обрядовості кафедральних Богослужінь, як високопрофесійне сакральне хорове мистецтво, сповнене високомистецьким довершенням художньої образності трансцендентної, священної ознаки.

Водночас звернемо нашу увагу, у пропонованому контексті на особливо виняткову роль, у “механізмі” дієвості гуртового співацького музикування, постаті регента – досвідченого півчого, організатора, натхненника, провідника й управління церковного співу¹.

В давній Українській Церкві обов'язки лідера такого музикування виконував domestik² – спеціально підготовлений музикант, покликаний навчати співаків цьому виду мистецтва, опановуючи увесь комплекс співів необхідних для різного

роду Богослужінь. Відповідним способом жестикулювання (хейрономія), domestik вказував співакам на низхідний або ж висхідний рух тої чи тої виконуваної ними мелодії, а також налаштував останніх на відповідний ритм виконуваного пісенного матеріалу.

Потенціал же регентства в українській православній культовій співацькій обрядовості в усі історичні періоди, й сьогодні – феноменальний, адже активує в окресленій системі координат дії, спрямовані на роль інтерпретатора тої чи тої моделі сакральної художньої образності – носія догматичних смислів релігійної змістовності.

Принагідно у цьому контексті зауважимо – попри те, що феномен регентства, в найрізноманітніших аспектах свого прояву окреслюється дієвістю особистісного уособлення музиканта, все ж значимість останнього варто, на наше переконання кваліфікувати як явище гуртового типу увиразнення бо цілковито спрямоване на забезпечення повноцінного функціонування колективного співацького сакрального музикування в найрізноманітніших схемах культової обрядовості українського православ'я.

Таким чином складова дієвості мас, представлена єдністю колективного хорового музикування у його самовияві кліросного, всенародного й архієрейського виконавства за участю регента – інтерпретатора сакральної художньої образності богослужбового співацького музикування – виступає в ролі повноцінної складової виокремленої нами дуальності. А у поєднанні із фактором особистісного начала досліджуваного нами феномену, витворює єдність, спроможність якої породжує основи цілісної платформи, здатної до формування сутності, в основу якої покладені ключові параметри життєдіяльності музики українського православ'я найширшого периметру її буттєвості.

Висновки. Завершуючи наші міркування щодо увиразнення дуальності мас і особистостей в системі координат сакрального музикування, власного культової обрядовості української православної традиції, стверджуємо – цій двоїстості властива ознака, яка забезпечує необхідні умови існування досліджуваного нами явища у відповідній системі координат, що дозволяє таке утворення кваліфікувати ядром онтологічної ознаки.

Література:

- Корній, Л. (1996). Історія української музики. Частина перша (від найдавніших часів до середини XVIII ст.). Видавництво М. П. Коць. Київ – Харків – Нью-Йорк. 46–47.
- Хеммерштейн, Р. (1962). Музика ангелів. Погляди на музику в середні віки. Берн і Мюнхен. 478.
- Корній, Л. (1998). Історія української музики. Частина друга (друга половина XVIII ст.). Видавництво М. П. Коць. Київ – Харків – Нью-Йорк. 99–109. 124–132.
- Корній, Л., Сютя, Б. (2011). Історія української музичної культури: підручник для студентів вищих навчальних закладів / До 100-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського. 368–372.

Цалай-Якименко, О. (1996). Взаємодія "Схід-Захід" і Берестейська унія в становленні музичного бароко в Україні. Берестейська унія і українська культура XVII ст. Львів. 35–48.

References:

Korniy, L. (1996). History of Ukrainian music [Istoria ukrainskoi muzyky]. The first part (from the earliest times to the middle of the 18th century). Publishing house M. P. Floor mat. Kyiv – Kharkiv – New York. S. 46–47.

Hammerstein, R. (1962). Music of angels [Muzyka anheliv]. Views on music in the Middle Ages. Bern and Munich. 478 s.

Korniy, L. (1998). History of Ukrainian music [Istoria ukrainskoi muzyky]. The second part (second half of the 18th century). Publishing house M. P. Floor mat. Kyiv – Kharkiv – New York. S. 99–109 / 124–132.

Korniy, L., Syuta, B. (2011). History of Ukrainian musical culture [Istoria ukrainskoi muzychnoi kultury]: a textbook for students of higher educational institutions / To the 100th anniversary of the National Music Academy of Ukraine named after P. AND. Tchaikovsky. K.: NMAU named after p. AND. Tchaikovsky. S. 368–372.

Tsalai-Yakimenko, O. (1996). "East-West" interaction and the Berestei Union in the establishment of musical baroque in Ukraine [Vzaiemodiia "Skhid-Zakhid" i Beresteiska uniia v stanovlenni muzychnoho baroko v Ukraini]. *Berestei Union and Ukrainian culture of the XVII century*. Lviv. S. 35–48.

УДК 351.851 (510)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-21>

ПОЛІТЕХНІЧНІ КОЛЕДЖІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Хунмін Ван

аспірант

Національного університету

біоресурсів і природокористування України

e-mail: 55035808@qq.com

Статтю присвячено вивченню місця і ролі політехнічних коледжів у системі професійної освіти Китайської Народної Республіки, а також їх значення для підготовки фахівців на сучасному етапі розвитку КНР. Представлено три періоди історії професійно-технічної освіти в Китаї та зазначено щодо її трансформації у професійну. Встановлено, що політехнічні коледжі є відносно новим типом закладів освіти, який виник у процесі реформування й модернізації професійно-технічної освіти. Вони є закладами освіти, які надають професійно-технічну освіту в різних галузях, включаючи охорону здоров'я, техніку, технології, сферу гостинності, бізнес, інформаційні технології тощо. Політехнічні коледжі зазвичай поєднують теоретичні знання з практичними навичками. Студенти мають можливість отримати досвід практичної роботи в реальних умовах завдяки практиці на виробництві й стажуванню в провідних компаніях. Останнім часом набула поширення тенденція щодо залучення до проведення занять практиків – представників виробництва і бізнесу. Політехнічні коледжі застосовують різні формати навчання, що сприяє підвищенню мотивації студентів до навчання і їхньому працевлаштуванню у майбутньому. Деякі коледжі вже запровадили програми професійно-технічної освіти, які були розроблені спільними зусиллями викладачів і виробників, з метою врахування у програмах передових тенденцій в галузі, а також регіональних потреб. У коледжах приділяється увага не тільки фаховій підготовці, а й розвитку так званих м'яких навичок, зокрема комунікативних умінь, здатності до встановлення контактів і умінь роботи в команді. Констатовано, що функціонування політехнічних коледжів перебуває під пильним контролем держави, що стосується як змісту освітніх програм, так і засобів забезпечення їх реалізації, обладнання тощо. Визначено специфічні переваги політехнічних коледжів: поєднання теорії з практикою, швидке реагування на ситуацію на ринку праці й запити роботодавців, можливість прямого виходу випускників на ринок праці, залучення практиків до викладання й широка пропозиція практик і стажування на виробництві.

Ключові слова: професійна освіта, політехнічний коледж, студент, Китайська Народна Республіка.

POLYTECHNIC COLLEGES IN THE VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Hongming Wang

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The article deals with the study of the place and role of polytechnic colleges in the system of vocational education of the People's Republic of China, as well as their importance for training specialists at the present stage of development of the PRC. The article presents three periods of the history of vocational education in China and indicates its transformation into vocational education. It is established that polytechnic colleges are a relatively new type of educational institution that emerged in the process of reforming and modernising vocational education. They are educational institutions that provide vocational education in various fields, including healthcare, engineering, technology, hospitality, business, information technology, etc. Polytechnics usually combine theoretical knowledge with practical skills. Students have the opportunity to gain real-world experience through on-the-job training and internships at leading companies. Recently, the trend of involving practitioners from industry and business in teaching classes has become widespread. Polytechnic colleges use a variety of learning formats, which helps to increase students' motivation to study and their employability in the future. Some colleges have already introduced vocational education programmes that have been developed jointly by teachers and manufacturers to incorporate the latest trends in the industry and regional needs into their programmes. Colleges pay attention not only to professional training, but also to the development of so-called soft skills, including communication skills, networking and teamwork. It is stated that the functioning of polytechnic colleges is under close control of the State, which

concerns both the content of educational programmes and the means of ensuring their implementation, equipment, etc. The article identifies specific advantages of polytechnic colleges: a combination of theory and practice, rapid response to the labour market situation and employers' requests, the possibility of direct entry of graduates into the labour market, involvement of practitioners in teaching and a wide range of internships and work placements.

Key words: vocational education, polytechnic college, student, People's Republic of China.

Постановка проблеми. Технологічний і економічний розвиток Китайської Народної Республіки (КНР) на сучасному етапі зумовлює підвищення вимог до професійної підготовки фахівців різних спеціальностей. Одним з ключових структурних елементів системи професійної освіти в Китаї є політехнічні коледжі, які відрізняються своєю специфікою і роллю у формуванні фахівців для різних галузей. Останнім часом зростає увага саме до цієї освітньої ланки, здатної у досить короткі терміни забезпечити підготовку значної кількості кадрів, яких потребує економіка країни. З огляду на посилення значення набуття освіти у коледжах актуальним є вивчення особливостей професійної підготовки і розвитку особистості у цих закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці українських науковців, предметом досліджень яких були окремі аспекти освітньої системи Китайської Народної Республіки, присвячені переважно шкільній освіті. Зазначаючи, що, відповідно до Закону про освіту КНР освіта в Китаї здійснюється на дошкільному, початковому, середньому і вищому рівнях, колектив дослідників детально висвітлює історію й сьогодення державних і приватних шкіл, рішення щодо поступового забезпечення рівного доступу до базової освіти, яка може відкрити шлях до подальшого навчання. Спираючись на праці китайських учених, автори акцентують на ролі шкіл у підготовці випускників до майбутніх професійних завдань і суспільного життя: «І хоча високі академічні досягнення та успішне опанування учнем різних навчальних предметів досі є найбільш явною метою системи освіти, цілком очевидно, що сьгодні розуміння концепції змінюються, і шкільна освіта вже не обмежується тільки трансляванням конкретних знань і навичок, а покликана формувати загальні уміння та якості, необхідні для розвитку учня в цілому» (Локшина, 2021).

Особливості розвитку професійно-технічної освіти в КНР в останній чверті XX ст. і економічні передумови реформування професійно-технічної освіти Китаю вивчала Н.В. Пазюра. Дослідження розвитку професійно-технічної освіти в КНР в останній чверті XX – на початку XXI століття показало, що модернізацію системи підготовки виробничого персоналу було здійснено шляхом трансформації професійно-технічної освіти у систему професійної освіти відповідно до національної стратегії та світових тенденцій неперервної професійної освіти (Пазюра, 2008).

Іщенко Р.М., Манько Д.Ю. відзначають таку особливість вищої освіти КНР як значне переважає вишів технічних і природничих спеціальностей (близько 60% студентських місць). Держава здійснює суворий контроль за дотриманням сформованих пропорцій між освітніми установами різного рівня і профілю, а також змістом навчальних програм (Іщенко, 2016).

Вивчаючи тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в КНР (70-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.), О.Шацька відзначає, що в Китаї, як і в багатьох інших країнах світу, перевага надається технічним вишам шляхом більшого обсягу ресурсів та фінансової підтримки для розвитку та вдосконалення. Для них створюються спеціальні лабораторії, дослідні інститути, експериментальні майданчики. Технічні університети становлять більшість серед тих закладів вищої освіти, які беруть участь у «Проекті 211» і «Проекті 985». Ці проекти були створені на рівні держави для підтримки ключових вишів, щоб вони могли стати одними з кращих у світовому масштабі (Шацька, 2011).

Попри зростання інтересу науковців до вивчення організації освітньої діяльності у КНР, варто відзначити, що здебільшого предметом їхньої уваги є такі рівні освіти: шкільний і університетський. Зважаючи на розбудову мережі політехнічних коледжів і недостатню дослідженість їх специфіки, доцільно присвятити статтю цьому питанню.

Мета статті – дослідити місце і роль політехнічних коледжів у системі професійної освіти Китайської Народної Республіки, їх становлення та з'ясувати їх значення для підготовки фахівців на сучасному етапі розвитку КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політехнічні коледжі є відносно новим типом закладів освіти, який виник у процесі реформування й модернізації професійно-технічної освіти. Історію професійно-технічної освіти в Китаї можна розділити на три окремі періоди:

Перший період (1949–1978 рр.). На цьому етапі технічна освіта нижче університетського рівня в Китаї була переважно орієнтована на підготовку робітників до промислового виробництва. Система професійно-технічної освіти була централізованою і перебувала під контролем держави.

Другий період (1978–1990 рр.). У цей період професійно-технічна освіта в Китаї зазнала значних реформ. Була створена нова система про-

фесійно-технічної освіти, що характеризується більшою диверсифікацією і орієнтацією на ринок.

Третій період (1990 р. – дотепер). У цей період професійно-технічна освіта в Китаї продовжує розвиватися. Система TVET (Technical and Vocational Education and Training) стала більш відкритою та конкурентоспроможною.

Варто зазначити, що професійно-технічна освіта у КНР охоплює різні сфери – від механіки до охорони здоров'я, інформаційних технологій, сільського господарства. Її основною метою є навчити студентів необхідним навичкам, технічним знанням та професійним умінням. Така освіта зазвичай поєднує навчання в аудиторії з практичним навчанням і об'єднує з реальним застосуванням теорії. Тому важлива роль у системі професійної підготовки належить політехнічним коледжам. Вони спеціалізуються на наданні практичних навичок та знань у галузі техніки, інженерії, комп'ютерних технологій, будівництва та інших технічних спеціальностей.

Політехнічний коледж – це заклад освіти, який надає професійно-технічну освіту в різних галузях, таких як техніка, технології, бізнес, інформаційні технології тощо. Політехнічні коледжі зазвичай поєднують теоретичні знання з практичними навичками, що дозволяє випускникам успішно вступати на ринок праці (Чиж, 2021). Студенти політехнічних коледжів у Китаї отримують широкий спектр практичних навичок, які дозволяють їм відразу після закінчення навчання вступати на ринок праці. Крім теоретичних знань, студенти отримують можливість проходити стажування в провідних компаніях та підприємствах, що допомагає їм отримати цінний досвід роботи в реальних умовах.

До 2014 року студентам дозволялося складати вступний іспит до коледжу лише за місцем їхньої реєстрації hukou. Ця політика мала величезні наслідки для дітей мігрантів, які змушені були повернутися до рідних провінцій, щоб продовжити навчання. Починаючи з 2014 року, деякі органи місцевого самоврядування почали впроваджувати зміни, щоб діти мігрантів з довготривалим терміном перебування могли складати вступні іспити до коледжів у провінціях, які вони приймають (Education, 2016).

Політехнічні коледжі у Китаї також активно співпрацюють з промисловими підприємствами та урядовими органами для забезпечення актуальності навчальних програм та підготовки кваліфікованих фахівців, які відповідають потребам сучасного ринку праці (Іщенко, 2016). Стажування та навчання на виробництві є елементами професійно-технічних освітніх програм, що дозволяє студентам відчути рівень реальних вимог майбутньої професійної діяльності. Крім набуття технічних знань і умінь, професійно-технічна освіта

також зосереджується на розвитку комунікативних умінь здатності до командної роботи. Такі уміння і навички необхідні в будь-якому робочому середовищі й значною мірою впливають на працевлаштування. Деякі програми професійно-технічної освіти створені в результаті співпраці з партнерами на виробництві, щоб навчальний план відображав передові тенденції в галузі. Загалом професійно-технічна освіта служить для подолання розривів між закладами освіти і робочими місцями. Це прямий шлях для людей з практичною орієнтацією до професійної діяльності у різних сферах (TVET, 2023).

Відповідно до плану дій щодо підвищення якості професійно-технічної освіти (2020-2023 рр.), система оцінювання ПТНЗ включає професійну етику, професійну якість, технічні навички, якість працевлаштування та підприємницькі здібності як важливі змістові сфери для оцінювання якості підготовки талантів, що слід посилити. Цей план опублікували Міністерство освіти та дев'ять інших державних відомств. На прикладі вищого професійного коледжу в Гуандуні показано важливість якісної підготовки талантів у нову еру, а також запропоновано метод покращення якості навчання талантів у професійно-технічних коледжах. Цей розділ покликаний служити моделлю для інших вищих професійних коледжів, які прагнуть покращити якість підготовки талантів, а також сприяти модернізації та інтернаціоналізації високоякісної професійної освіти.

Як відзначає Xiangying Hu, у сучасному суспільстві зростає акцент Китаю на професійно-технічній освіті, і професійно-технічна освіта в Китаї також відкриває нові можливості для розвитку. Вищі політехнічні коледжі є невід'ємною складовою системи професійної освіти. Адміністратори та викладачі коледжу повинні правильно розуміти важливість розвитку талантів, зосереджуватися на вихованні студентів різними засобами, зміцнювати їхні інноваційні та практичні здібності та сприяти всебічному розвитку їхніх якостей (Xiangying Hu, 2024).

Щоб практичне викладання зайняло своє належне місце у вищих політехнічних коледжах, Liu Fengmei, Lai R.C. вважають, що коледжі мають створити команду «подвійних викладачів» («dual-teacher»), ефективно підтримувати педагогічні здібності викладачів, направляти їх для навчання у фірми та залучати висококваліфікованих практиків із бізнесу до викладання. Крім того, вищі професійно-технічні заклади повинні бути відкритими для експериментів із новими форматами навчання, щоб зацікавити студентів як навчанням, так і працевлаштуванням. Коледжі й підприємства повинні тісно співпрацювати, щоб розробити навчальні ресурси, зміст навчання і стандарти

оцінювання, які є актуальними та відповідними поточним вимогам галузі й ринку праці, а також органічно інтегрувати навчальний зміст і стандарти оцінювання у роботу підприємства (Liu, 2023). Наприклад, Пекінський політехнічний коледж (Beijing Polytechnic College) пропонує інтегроване навчання, яке поєднує аудиторні та практичні заняття в різних галузях, включаючи інженерні технології, дизайн продукції та технології. Випускники навчаються завдяки вдалому поєднанню теорії і практики. Вони володіють теоретичними знаннями і добре орієнтуються в критично важливих даних галузі. Політехнічні коледжі здатні швидко реагувати на зміни потреб роботодавців. Наприклад, Шеньчженьський політехнічний коледж (Shenzhen Polytechnic) переробив свою навчальну програму, щоб скористатися позицією регіону як інформаційно-технологічного центру. Він пропонує такі курси, як штучний інтелект, робототехніка та інші новітні технології.

Таким чином, випускники політехнічних коледжів набувають умінь, які тісно пов'язані з потребами галузі.

Висновки. Мережа політехнічних коледжів у Китаї є результатом ретельного планування і відповідає сучасним потребам ринку праці. Ці коледжі функціонують при різних державних установах та місцевих органах управління освітою. Політехнічні коледжі є важливими структурними елементами сучасної системи професійної освіти Китайської Народної Республіки. Їх особливістю, а відтак і перевагами, є поєднання теорії з практикою, швидке реагування на ситуацію на ринку праці й запити роботодавців, можливість прямого виходу випускників на ринок праці, залучення практиків до викладання й широка пропозиція практик і стажування на виробництві.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні функцій, місця і ролі політехнічних коледжів КНР і фахових коледжів в Україні.

Література:

- Іщенко, Р. М., Манько, Д. Ю. (2016). Вища технічна освіта в Китаї на сучасному етапі. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. №1. С. 3–8.
- Пазюра, Н. В. (2008). Особливості розвитку професійно-технічної освіти в Китаї (остання чверть XX століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Ін-т пед. освіти і освіти доросл. АПН України. К., 2008. 22 с.
- Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї: монографія (2021). За заг. ред. О.І. Локшиної. К., КОНВІ ПРИНТ. 350 с.
- Чиж, Б.І. (2021). Поняття та особливості професійної освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 389–391.
- Шацька, О.П. (2011). Тенденції розвитку вищої педагогічної освіти в КНР (70-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.). *Порівняльно-педагогічні студії*. № 2(8). С. 54–63.
- Education in China. A Snapshot. (2016). OECD.
- Xiangying, Hu. (2024). Exploration of Talent Training Models in Higher Vocational Education. *Frontiers in Educational Research*. Vol. 7, Issue 5: 175–179.
- Liu Fengmei, Lai R.C. (2023). Research on Improving the Quality of Talent Training in Higher Vocational Colleges in China. *Strategies and Opportunities for Technology in the Metaverse World*. January 23.
- TVET. (2023). The Benefits of TVET: Why Technical and Vocational Education and Training is a Smart Choice. *TVET Journal*. January 23.

References:

- Ishchenko, R.M., Manko, D.Iu. (2016). Vyshcha tekhnichna osvita v Kytai na suchasnomu etapi [Higher technical education in China at the present stage]. *Aktualni problemy pedahohiky, psykhologhii ta profesiinnoi osvity*, 1, 3–8.
- Paziura, N.V. (2008). Osoblyvosti rozvytku profesiino-tekhnichnoi osvity v Kytai (ostannia chvert XX stolittia) [Particularities of the development of vocational education in China (last quarter of the 20th century)]: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04. In-t ped. osvity i osvity dorosl. APN Ukrainy. K., 2008. 22 s.
- Tendentsii rozvytku shkilnoi osvity v krainakh YeS, SSHa ta Kytai [Trends in the development of school education in the EU, the USA and China]: monohrafiia (2021). Za zah. red. O.I. Lokshynoi. K., KONVI PRINT. 350 s. [in Ukrainian].
- Chyzh, B.I. (2021). Poniattia ta osoblyvosti profesiinnoi osvity [Concept and features of vocational education]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 9, S. 389–391.
- Shatska, O.P. (2011). Tendentsii rozvytku vyshchoi pedahohichnoi osvity v KNR (70-ti rr. XX st. – pochatok XXI st.) [Trends in the development of higher pedagogical education in the PRC (1970s – early 21st century)]. *Porivnialno-pedahohichni studii*, 2(8), S. 54–63.
- Education in China. A Snapshot. (2016). OECD.
- Liu Fengmei, Lai R.C. (2023). Research on Improving the Quality of Talent Training in Higher Vocational Colleges in China. *Strategies and Opportunities for Technology in the Metaverse World*. January 23.
- TVET. (2023). The Benefits of TVET: Why Technical and Vocational Education and Training is a Smart Choice. *TVET Journal*. January 23.
- Xiangying Hu. (2024). Exploration of Talent Training Models in Higher Vocational Education. *Frontiers in Educational Research*, Vol. 7, Iss. 5, 175–179.

НОТАТКИ

Наукове видання

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості

Випуск 4, 2024

Засновано у 2022 році

Засновник:

Рівненський державний гуманітарний університет

Періодичність видання: 4 рази на рік

Українською та англійською мовами

Коректура • В. О. Бабиш

Комп'ютерна верстка • В. Б. Гайдабрус

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 14,65.

Підписано до друку 30.12.2024.

Зам. № 0325/275. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.